

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA

VEGĀNISMS KĀ SOCIĀLA KUSTĪBA LATVIJĀ

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Keitija Krastiņa**

Studenta apliecības Nr.: kk18090

Darba vadītājs: Prof. Tālis Tisenkopfs

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Maģistra darbā “Vegānisms kā sociāla kustība Latvijā” galvenais izpētes mērķis ir noskaidrot, kas raksturo vegānismu kā sociālu kustību Latvijā, cenšoties izprast, kādā mērā šī parādība atbilst sociālās kustības pazīmēm. Darba apakšmērķis ir izpētīt, kā vegānisma kustība ietekmē un veido specifiska vegānisma uztura izplatīšanos un pieņemšanu sabiedrībā. Darba autore izvirzīja vairākus pētnieciskos jautājumus: 1) Kā vegānisms ir kontekstualizējams mūsdienu diskusijās par ilgtspējīgu uzturu? 2) Kādas ir vegānisma kā sociālās kustības pašreizējā attīstība Latvijā un kāda, pēc Latvijas vegānu domām, iezīmējas šīs kustības nākotne? 3) Kā vegāni sevi reprezentē Latvijas sabiedrībā? 4) Kādas sociālās pārmaiņas vegāni ir ieviesuši Latvijā?

Par pētījuma teorētiskajam ietvaram tika izmantotas tādas teorijas kā sociālo kustību teorijas, jauno sociālo kustību teorija, zīmju teorija, kā arī apskatītas uzturzinātnes nostādnes, jautājumā par ilgtspējīgu uzturu, meklējot kopsakarības starp socioloģiju un uzturzinātni.

Pētījums tika veikts, izmantojot kvalitatīvās izpētes metodes – intervijas un novērojumus. Iegūtie rezultāti liecina par to, ka vegānisms Latvijā pašreiz vēl neatbilst nobriedušas sociālās kustības pazīmēm. Tomēr vegānismam Latvijā ir vērojamas sociālās kustības raksturojošas pazīmes: līderība, organizētu un mērķtiecīgu aktivitāšu rīkošana, sociālo pārmaiņu radīšana. Tas liecina par to, ka vegānisms nākotnē spētu attīstīties par nozīmīgu uzturpraksi, kā arī dzīvesveidu, kas varētu izplatīties ievērojamā sabiedrības daļā.

Atslēgas vārdi: Vegānisms, uzturs, sociālās kustības, sociālās pārmaiņas.

ANNOTATION

The main research goal of the master's thesis "Veganism as a social movement in Latvia" is to find out what characterizes veganism as a social movement in Latvia, trying to understand the extent to which this phenomenon corresponds to the features of social movement. The sub-goal of the work is to study how the veganism movement influences and forms the spread and acceptance of a specific vegan diet in the society. The author of the paper raised several research questions: 1) How can veganism be contextualized in today's discussions about sustainable nutrition? 2) What is the current development of veganism as a social movement in Latvia and what, according to Latvian vegans, is the future of this movement? 3) How do vegans represent themselves in Latvian society? 4) What social changes have vegans introduced in Latvia?

Theories such as theory of social movements, theory of new social movements, theory of signs, as well as the positions of nutrition in the field of sustainable nutrition, were used as the theoretical framework of the research, looking for connections between sociology and nutrition.

The research was conducted using qualitative research methods - interviews and observations. The obtained results show that veganism in Latvia does not yet correspond to the characteristics of a mature social movement. However, veganism in Latvia has the traits of a social movement: leadership, organized and purposeful activities, creation of social change. This suggests that veganism could in the future evolve into an important dietary movement, as well as a lifestyle that could spread in a significant part of society.

Keywords: Veganism, nutrition, social movements, social changes.

SATURS

IEVADS: VEGĀNISMA IZPĒTES SOCIĀLĀ NOZĪMĪBA.....	6
1. VEGĀNISMA UN SOCIĀLO KUSTĪBU RAKSTUROJUMS	11
1.1. VEGĀNISMA NOZĪMES SKAIDROJUMS	11
1.2. VEGĀNISMA IZPLATĪBAS VĒSTURISKAIS UN SOCIĀLAIS KONTEKSTS	12
1.3. VEGĀNISMS DAŽĀDĀS PATĒRIŅA JOMĀS	13
1.4. INICIATĪVAS VEGĀNISMA POPULARIZĒŠANĀ BALTIJĀ	15
1.4.1 INICIATĪVAS VEGĀNISMA POPULARIZĒŠANĀ IGAUNIJĀ	15
1.4.2. INICIATĪVAS VEGĀNISMA POPULARIZĒŠANĀ LATVIJĀ.....	17
1.4.3. INICIATĪVAS VEGĀNISMA POPULARIZĒŠANĀ LIETUVĀ	20
1.5. SOCIĀLĀS KUSTĪBAS NOZĪMES SKAIDROJUMS	21
1.6. DZĪVNIEKU AIZSTĀVĪBAS KUSTĪBU RAKSTUROJUMS	22
1.7. RAKSTI UN IEPRIEKŠ VEIKTI PĒTĪJUMI PAR VEGĀNISMU SOCIĀLO KUSTĪBU KONTEKSTĀ	
25	
2. VEGĀNISMA KĀ SOCIĀLAS KUSTĪBAS LATVIJĀ ANALĪZES	
TEORĒTISKAIS IETVARIS	37
2.1. ILGTSPĒJĪGS UZTURS	37
2.2. SOCIĀLO KUSTĪBU TEORIJA	41
2.3. JAUNO SOCIĀLO KUSTĪBU TEORIJA	46
2.4. ČĀRLZA PĪRSA ZĪMJU TEORIJA	50
3. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA	54
3.1. KVALITATĪVĀ IZPĒTE UN DARBĀ IZMANTOTĀS METODES	54
3.2. KVALITATĪVĀS INTERVIJAS UN TO PIELIETOJUMS MAĢISTRA DARBĀ	55
3.2.1. INTERVIJAS PAR VEGĀNISMU KĀ SOCIĀLU KUSTĪBU SATURS	57
3.2.2. RESPONDENTU ATLASĒS KRITĒRIJI UN RAKSTUROJUMS	58
3.2.3. INTERVIJU NORISES GAITA	58
3.2.4. IEGŪTO DATU INTERPRETĀCIJA UN ANALĪZE	61
3.3. NOVĒROJUMS UN TĀ PIELIETOJUMS MAĢISTRA DARBĀ	63
3.3.1. NOVĒROJUMA KĀ PĒTĪJUMA METODES RAKSTUROJUMS.....	63
3.3.2. PĒTĪNIEKA PIEZĪMES VEIKTAJOS NOVĒROJUMOS	65

3.4. ĒTISKIE APSVĒRUMI.....	67
4. VEGĀNISMA KĀ SOCIĀLAS KUSTĪBAS EMPĪRISKĀ PĒTĪJUMA DATU ANALĪZE UN REZULTĀTI.....	69
4.1. VEGĀNISMS UN TĀ SAISTĪBA AR ILGTSPĒJĪGU UZTURU.....	69
4.2. VEGĀNU SEVIS REPREZENTĀCIJA LATVIJAS SABIEDRĪBĀ	71
4.3. VEGĀNU IEVIESTĀS PĀRMAIŅAS LATVIJĀ.....	76
4.4. VEGĀNISMA KĀ SOCIĀLAS KUSTĪBAS ATTĪSTĪBA LĪDZ ŠIM UN PROGNOZES PAR NĀKOTNI.....	79
SECINĀJUMI.....	87
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI.....	91
PIELIKUMI	97
<i>1.PIELIKUMS</i>	<i>98</i>
INTERVIJAS VADLĪNIJAS.....	98
<i>2.PIELIKUMS</i>	<i>99</i>
INTERVIJAS TRANSKRIPTS	99
<i>3.PIELIKUMS</i>	<i>110</i>
INTERVIJAS TRANSKRIPTS	110
<i>4.PIELIKUMS</i>	<i>113</i>
INTERVIJAS TRANSKRIPTS	113
<i>5. PIELIKUMS</i>	<i>119</i>
KODĒTAS INTERVIJAS PIEMĒRS	119
<i>6.PIELIKUMS</i>	<i>122</i>
1.NOVĒROJUMA PROTOKOLS	122
PĒTNEIKA PIEZĪMES “AUGAM” ĒDIENA SVĒTKOS VEIKTAJĀ NOVĒROJUMĀ	122
<i>7.PIELIKUMS</i>	<i>124</i>
2. NOVĒROJUMA PROTOKOLS	124
PĒTNEIKA PIEZĪMES IELU AKCIJAS “NR. 06032020” VEIKTAJĀ NOVĒROJUMĀ	124
DOKUMENTĀRĀ LAPA.....	125

IEVADS: VEGĀNISMA IZPĒTES SOCIĀLĀ NOZĪMĪBA

Šis maģistra darbs pievēršas vegānisma kā sociālas kustības izplatībai mūsdienā Latvijā starptautiskā kontekstā. Vegānisms ieviešas iedzīvotāju ēšanas paradumos un diētās, lielā mērā pateicoties sociālām kustībām pārtikas jomā. Maģistra darbs pēta mijattiecības starp ēšanas paradumu maiņu un sociālām kustībām, fokusējoties uz vegānisma izpēti.

Sociālās kustības kā īpašs veids, lai sasniegtu sociālas pārmaiņas, piemēram, veicinātu sabiedrības viedokļa maiņu par kādu fenomenu, sastopamas teju visā pasaulē. Šobrīd ir grūti pateikt un sarežģīti uzskaitīt to, cik kopumā ir sociālo kustību, tomēr pasaules vēsturē lielāko ietekmi atstājušas un turpina atstāt tādas sociālās kustības kā sieviešu kustība, kas ar demonstrācijām, bada streikiem un citiem salīdzinoši ekstrēmiem protesta veidiem panāca to, ka Lielbritānijas parlaments piešķir sievietēm tiesības piedalīties vēlēšanās sākot ar 1928. gada 2. jūliju. Aizsākoties 1970. gados, mūsdienās sabiedrības uzmanību piesaistoša ir "LGBT" tiesību kustība, kas ir politiska un sociāla kustība, radusies ar mērķi izbeigt diskrimināciju pret tādiem sabiedrības grupas pārstāvjiem kā homoseksuāli indivīdi. Ikdienā vērojot aizvien intensīvākas un paliekošākas sekas atstājošas klimata pārmaiņas, sabiedrības uzmanību aizvien biežāk izpelnās tā sauktās "vides kustības" (*The environmental movement*), kuru pārstāvji iestājas par ilgtspējīgu planētas nākotni. Pati kustība sāka veidoties 1950. gados ar bažām par ūdens un gaisa drošību, kā arī ar mērķi aizkavēt kodolieroču izplatību, ņemot vērā, ka tajā laikā norisinājās Aukstais karš starp ASV un Padomju Savienību. Ar vides kustības aktīvistu palīdzību panākts, ka ASV valdība 1970. gadā pieņēma Valsts vides politikas likumu un tajā pašā gadā tika izveidota Vides aizsardzības aģentūra, kā arī pasaulē tika svinēta pirmā Zemes diena. 46 gadu laikā šī kustība ir darbojusies ar mērķi aizsargāt ekosistēmu un novērst sugu izmiršanu (Schwartz & Sanchez, 2016). Pēc maģistra darba autores domām, situācija pasaulē klimata un ilgtspējas jomā rosinājusi indivīdus arī dzīvot ilgtspējīgāk un videi draudzīgāk. Viens no šādiem veidiem, kā to praktizēt ikdienā, ir, piemēram, ēst pārdomātāk, pērkot vietējo ražotāju produktus, izlietojot visu iegādāto ēdienu un bieži vien atsakoties no dzīvnieku izcelsmes produktiem. Viena no sabiedrības grupām, kas šos principus vai vismaz noteikti ievēro pēdējo no tiem, ir vegāni.

Jau vairāki informācijas avoti un liela daļa autoru norādījuši, ka cilvēki pievēršas vegānismam trīs galveno iemeslu dēļ. Pirmkārt, dzīvnieku labturības dēļ - tā ir gan emocionāla pieķeršanās dzīvniekiem, gan uzskats, ka visām dzīvām radībām ir tiesības uz dzīvību un brīvību. Izvairīšanās no dzīvnieku izcelsmes produktu lietošanas gan uzturā, gan citās jomās ir viens no acīmredzamākajiem veidiem, kā paust savu nostāju jautājumā par nežēlīgu izturēšanos pret dzīvniekiem un to izmantošanu. Vēl viens iemesls, kāpēc indivīds nolemj pievērsties

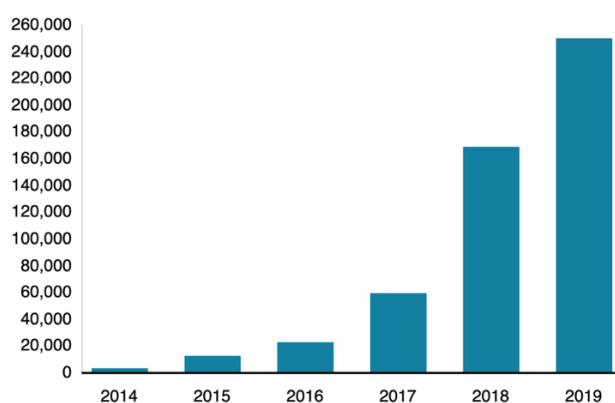
vegānismam, ir veselības aspekts. Kārtīgi izplānots vegānisks uzturs ļauj ievērot veselīgas ēšanas vadlīnijas un satur cilvēkam nepieciešamās barības vielas. Gan Lielbritānijas Diētas asociācija (*British Dietetics Association*), gan arī Amerikas Uztura un dietoloģijas akadēmija (*American Academy of Nutrition and Dietetics*) norāda, ka vegānisks uzturs ir piemērots indivīdam jebkurā vecumā. Vairāki pētījumi ir pierādījuši, ka vegāniski ēšanas paradumi samazina holesterīna līmeni asinīs, mazina risku saslimt ar sirds un asinsvadu slimībām. Treškārt, indivīds pievēršas vegānismam jau minētā vides aspekta dēļ. Izvairīšanās no dzīvnieku izcelsmes produktu lietošanas tiek uzskatīta par vienu no efektīvākajām rīcībām, kā samazināt oglekļa emisiju apjomu. Gaļas un citu dzīvnieku izcelsmes produktu ražošana rada lielu slogu videi – sākot no dažādu kultūru un ūdens resursu patēriņam, kas nepieciešami dzīvnieku barošanai, to transportēšanai un citiem procesiem, kas saistīti ar ceļu no dzīvnieka izaudzēšanas līdz pat gatava produkta izveidei. Lielais graudu apjoms, kas nepieciešams gaļas ražošanai, ir būtisks mežu izciršanas, biotopu zaudēšanas un sugu izmiršanas faktors. No otras puses, vegāniskam uzturam pamatā nepieciešami ievērojami mazāk kultūraugu un ūdens resursu (*vegansociety, n.d.*). Šie kā galvenie iemesli, kāpēc pievērsties vegānismam ne tikai uztura ziņā, bet praktizēt to kā veselu dzīvesstilu, tika minēti arī maģistra darba autores veiktajās intervijas ar vegāniem bakalaura darba “Iemesli vegāniska dzīvesstila izvēlei: Rīgas piemērs” ietvaros. Tajā tika secināts, ka: “no šiem trim aspektiem respondenti visbiežāk minēja ētisko aspektu jeb rūpes par dzīvnieku tiesībām un labklājību” (Krastiņa, 2018, 54.lpp.).

Izvēles rakstīt maģistra darbu “Vegānisms kā sociāla kustība Latvijā” viens no iemesliem bija vēlme turpināt 2018. gadā aizsākto pētniecību par vegānismu Latvijā un izveidot loģisku turpinājumu minētajam bakalaura darbam. Līdzīgi kā rakstot bakalaura darbu, arī maģistra darba temata izvēle saistās ar pasaulē salīdzinoši maz aplūkotu un Latvijā ļoti vāji izpētītu tematu – vegānismu. Autoresprāt, šī ir arī lielākā pētījuma problēma – salīdzinoši zemā temata izpētes pakāpe Latvijā. Vienīgie darbi, uz kuriem šobrīd vērts atsaukties, ir trīs bakalaura darbi, kas visi veikti Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē socioloģijas nodaļā. Viens no tiem ir, piemēram, autores jau augstāk pieminētais bakalaura darbs. Tā ietvaros tika veiktas 15 daļēji strukturētas intervijas ar Rīgā dzīvojošiem vegāniem. Rakstot šo darbu, tika secināts, ka: “pievēršanās vegānismam visiem pētījuma dalībniekiem norit vairāk nekā vegāniska uztura paradumu ietvaros”. Tāpat tika noskaidrots, ka: “visi pētījuma dalībnieki atzina, ka viņi vegānismu integrē ne vien uztura ziņā, bet arī citur” (Krastiņa, 2018, 57.lpp.). Vēl viens bakalaura darbs, ko vērts pieminēt, ir Evijas Začas “Veģetārisms kā dzīvesstils Latvijā”. Darba ietvaros tika veiktas 14 intervijas un divas fokusgrupu diskusijas. Iegūtie rezultāti ļāva secināt, ka: “veģetārisms ir noteikts dzīves stils, bet tas Latvijā vēl nav ieņēmis atbalstītu pozīciju no visas sabiedrības puses” (Zača, 2008). Rakstot maģistra darbu, autore

šoreiz vēlas izpētīt ne tikai vegānismu kā fenomenu, bet arī kā sociālo kustību. Tieši tāpēc bija nepieciešams iepazīties arī ar to, kā pētītas sociālās kustības Latvijā. Šajā ziņā, autoresprāt, vērtīgi pieminēt Andreja Berdņikova promocijas darbu “Jauno informācijas un komunikācijas tehnoloģiju ietekme uz protesta kustību darbību”, kas izstrādāts Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē politikas nodaļā. Autors izvirzīja hipotēzi, ka “jaunās informācijas un komunikācijas tehnoloģijas paaugstina protestu kustības darbības efektivitāti, atvieglojot ielu protestu organizēšanu un rīkošanu” (Berdņikovs, 2010, 11.lpp). Tika secināts, ka galvenie faktori, kas nosaka protesta kustību dalībnieku motivāciju lietot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas savā darbībā, ir kustības sastāvs un lietotā ielu protestu taktika (Berdņikovs, 2010). Salīdzinot ar tematu par vegānismu pētniecības pakāpi Latvijā un ārvalstīs, var secināt, ka ārzemju publikācijas un darbi par šo tēmu pieejami daudz plašākā klāstā. Dažus no tiem maģistra darba ietvaros autore apskata padziļinātāk.

Jāpiemin arī tas, ka pašreiz nav pieejama statistika par to, cik vegānu dzīvo Latvijā. Tomēr ārzemju informācijas resursos atrodama informācija, ka pasaulē kopumā ir ap 75,3 miljoniem vegānu jeb 0,1% no kopējā planētas iedzīvotāju skaita. Lielākā daļa no vegāniem dzīvo ASV, to skaitam sasniedzot ap 19,6 miljonus (veganbits, 2020).

Vēl viens iemesls, kāpēc autore vēlējās turpināt iesākto pētniecību par vegānismu un šoreiz to apskatīt no sociālās kustības perspektīvas, ir tas, ka gan Latvijā, gan pasaulē palielinās vegānu skaits. Palielinās arī aktivitāšu skaits, vegāniem vēloties mainīt sabiedrības uzskatus par dzīvnieku izmantošanu industriālajā lopkopībā. Vegāni vēlas panākt sociālas pārmaiņas šajā jomā, piedaloties gan demonstrācijās, gan rīkojot dažādas aktivitātes vegānisma popularizēšanai, piemēram, festivālus un vegāniska ēdiena svētkus, kas norisinās arī Latvijā. Viena no šādām aktivitātēm ir, piemēram, vegānu izaicinājums, kura ietvaros iespējams ikvienam vienu mēnesi – visu janvāri – ēst tikai vegānisku ēdienu. Šāda iniciatīva radīta 2014. gadā Lielbritānijā.

1.att. Cilvēku skaits, kas pieteikušies vegānu izaicinājuma kampaņai (BBC, 2020).

Arī Latvijā visu janvāri norisinās vegānisma izaicinājums “Neapēd zemeslodi”. Intervējot tā organizētāju Ulriku Skakovsku, tika noskaidrots, ka šogad tajā piedalījās ap 8600 interesentu, kas ir vairāk nekā divtik vairāk nekā 2019. gadā (*skat. 4. pielikumu*).

Bez jau notiekošām dažādām aktivitātēm vegānisma popularizēšanai sabiedrībā Latvijā vienlaikus turpina augt pieprasījums pēc vegāniskām pārtikas un ikdienas precēm. Lai gan nav ievāktu datu par konkrētu vegānu skaitu Latvijā, darba autore tendenci par vegānu pieaugumu Latvijā novērojusi vegānu domubiedru grupās sociālajā tīklā “Facebook” grupās “Jā, tas ir vegānisks” un “Vegan Latvia”, kurām pievienojas aizvien vairāk jaunu interesentu. Ņemot vērā, ka vegānu skaits Latvijā šķietami pieaug, vegāni arī kļūst par aizvien nozīmīgāku sabiedrības daļu. Līdz šim jau ir notikuši dažādi pasākumi pret dzīvnieku izmantošanu pārtikā un apģērba darināšanā – piketi, demonstrācijas. Autoresprāt, tas parāda, ka vegāni ir diezgan vienota sociāla kustība, kas lai arī, autoresprāt, ir tikai savā attīstības sākumā, tomēr jau ar savām vērtībām, uzskatiem, kopīgiem mērķiem un sociālajām pārmaiņām, ko vēlas īstenot.

Lai noskaidrotu, kāds ir vegānisms kā sociāla kustība Latvijā un vai to Latvijā vispār var saukt par sociālu kustību, autore nolēma izpētīt šo tēmu padziļinātāk un uzskata, ka tā ir socioloģiski nozīmīga, Latvijas mērogā unikāla un izpētes vērtā.

Līdz ar to darba **mērķis** ir noskaidrot, kas raksturo vegānismu kā sociālu kustību Latvijā, cenšoties izprast, kādā mērā tā atbilst sociālās kustības pazīmēm. Darba **apakšmērķis** ir izpētīt, kā sociālā kustība ietekmē un veido specifiska vegānu uztura izplatīšanos un pieņemšanu sabiedrībā?

Temata kvalitatīvai izpētei tika izvirzīti vairāki **pētnieciskie jautājumi**:

1. Kā vegānisms ir kontekstualizējams mūsdienu diskusijās par ilgtspējīgu uzturu?
2. Kādas ir vegānisma kā sociālas kustības pašreizējā attīstība Latvijā un kāda, pēc Latvijas vegānu domām, iezīmējas šīs kustības nākotne?
3. Kā vegāni sevi reprezentē Latvijas sabiedrībā?
4. Kādas sociālās pārmaiņas vegāni ir ieviesuši Latvijā?

Lai autore spētu veiksmīgi un datus pamatoti atbildēt uz pētījuma jautājumiem, tika izvirzīti vairāki **pētījuma uzdevumi**:

1. Izpētīt pieejamos literatūras avotus par vegānismu un sociālajām kustībām.
2. Izvēlēties darba tematam atbilstošu teorētisko bāzi. Šī pētījuma ietvaros tās būs ilgtspējīga uztura vadlīnijas, sociālo kustību teorija, jauno sociālo kustību teorija, zīmju teorija, kas palīdzēs dažādos veidos izprast un izpētīt darba tematu.
3. Veikt intervijas ar aktīviem vegānisma kustības dalībniekiem, noskaidrojot viņu viedokli par vegānismu kā sociālo kustību Latvijā.

4. Veikt novērojumus vegānismu popularizējošu pasākumu laikā, noskaidrojot sabiedrības iesaisti tajos un izpētīt, kā tie varētu sekmēt vegānisma kā sociālas kustības attīstību Latvijā.
5. Noskaidrot, kāds ir vegānisms kā sociāla kustība pašreiz Latvijā un kādas attīstības potenciāls tai ir nākotnē.

Pētījuma objekts: Vegānisma kustības dalībnieki Latvijā.

Pētījuma priekšmets: Vegānisma sociālās kustības izpausmes un ietekme uz uztura paradumu izmaiņām Latvijā.

Darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmajā nodaļā veikts vegānisma un sociālo kustību raksturojums. Teorijas nodaļā tiek apskatītas augstāk minētais teorētiskais ietvars. Darbā ietverta arī metodoloģijas, empīrisku datu analīzes un rezultātu nodaļa, kurā aprakstītas pētījumā izmantotās metodes, veikta iegūto datu analīze un atbildēts uz darba sākumā izvirzītajiem pētnieciskajiem jautājumiem.

Pirmajā nodaļā autore veic vegānisma raksturojumu – apskata dažādus vegānisma skaidrojumus, izvēloties piemērotāko no tiem, kas tālāk tiks izmantots darbā. Šajā nodaļā arī apskatīta vegānisma izcelsme, tā izpausme dažādās jomās un izpētītas dažādas vegānismu popularizējošas iniciatīvas Baltijas valstīs. Pirmajā nodaļā autore arī apskata sociālās kustības jēdzienu un tā dažādos skaidrojumus, līdzīgi kā ar vegānisma jēdzienu, izvēloties piemērotāko darba tematam. Nodaļu papildina arī ieskats lielākajās dzīvnieku aizstāvības kustībās pasaulē, kā arī raksti un iepriekš veikti pētījumi par vegānismu sociālo kustību kontekstā. Teorētiskajā nodaļā autore cenšas saprast, kā ilgtspējīga uztura jēdziens varētu būt saistīts ar vegānismu; noskaidro, kādi ir sociālo kustību pamatelementi un salīdzina tos ar jaunajām sociālajām kustībām. Sociālo kustību raksturojumā, autoresprāt, svarīgas ir kustības ietvaros izmantotās zīmes un simboli, kas to atšķir no citiem indivīdiem, sabiedrības grupām un kustībām, tāpēc padziļinātāk tiek apskatīta arī Čārlza Pīrsa zīmju teorija. Metodoloģijas nodaļā tiek veikts ieskats pētījumā izmantotajās metodēs, kas šī darba ietvaros būs daļēji strukturētās intervijas un novērojumi, pamatojot arī, kāpēc izvēlētas tieši šīs konkrētās pētījumu metodes. Daļēji strukturētās intervijas tiek veiktas ar cilvēkiem, kas, autoresprāt, ir tie, kas dažādos veidos aktīvi popularizē vegānismu Latvijas sabiedrībā, noskaidrojot, kā šie cilvēki veicina vegānisma izplatību Latvijā un apzinot viņu viedokli par vegānismu kā sociālu kustību Latvijā. Pētījuma ietvaros tiek veikti divi novērojumi, noskaidrojot, kāda ir sabiedrības iesaiste vegānismam veltītās aktivitātēs, un cenšoties izprast, kā tās sekmē vegānisma attīstību Latvijā. Metodoloģijas nodaļā aprakstīts arī datu vākšanas process. Savukārt maģistra darba empīriskajā daļā autore veic iegūto datu analīzi, atbildot uz darba sākumā izvirzītajiem pētnieciskajiem jautājumiem.

1. VEGĀNISMA UN SOCIĀLO KUSTĪBU RAKSTUROJUMS

1.1. Vegānisma nozīmes skaidrojums

Līdzīgi kā daudziem jēdzieniem, arī vegānismam ir vairāku autoru piedāvātas definīcijas, kas pēc satura atšķiras. Lai varētu veikt kvalitatīvāku izpēti un iegūt drošticamākus rezultātus, darba autore sameklēja vairākas vegānisma definīcijas, lai no tām izvēlētos piemērotāko darba mērķa sasniegšanai un pētījuma veikšanai.

Biedrības “The Vegan Society” piedāvātais vegānisma skaidrojums norāda uz to, ka vegānisms ir dzīvesveids, kura mērķis ir pēc iespējas un praktiski izslēgt jebkādu dzīvnieku izmantošanu visās dzīves jomās, ieskaitot pārtiku, apģērbu, kosmētiku, citas jomas un nežēlīgu izturēšanos pret tiem (vegansociety.com, n.d.a). Otra vegānisma definīcija skaidro, ka vegānisms ir prakse neēst un nelietot nekādus dzīvnieku izcelsmes produktus, piemēram, gaļu, zivis, olas, sieru, ādu. Šai definīcijai ir arī piebilde, ka strikts vegānisms aizliedz lietot visus dzīvnieku izcelsmes produktus, ne tikai ēdienu un tā ir dzīvesveida izvēle, nevis diēta (dictionary.cambridge.org, n.d.). Vienlaikus elektroniskajā vārdnīcā latviešu valodā vegānisms tiek raksturots kā “kustība, kuras dalībnieki uzskata par morālu pienākumu respektēt dzīvnieku intereses un tādēļ ne tikai nelieto uzturā nekādu dzīvnieku izcelsmes pārtiku - gaļu un zivis, olas un piena produktus, bet arī neizmanto dzīvnieku izcelsmes apģērbu un citādi mērķtiecīgi neiesaistās dzīvnieku izmantošanā” (Spektors, b.g.). Nedaudz plašāku vegānisma definīciju sniedz cits autors, norādot, ka vegānisms ir dzīvesveids, kura mērķis ir pēc iespējas un praktiski izslēgt jebkādu dzīvnieku izmantošanu un cietsirdīgu izturēšanos pret tiem. Uztura ziņā tas attiecas uz praksi iztikt bez jebkādiem dzīvnieku izcelsmes produktiem, ieskaitot gaļu, olas, zivis, dzīvnieku pienu, medu. Tiek piebilsts, ka atšķirībā no veģetāriešiem, vegāni izjūt arī morālas bažas par dzīvniekiem, nelietojot dzīvnieku izcelsmes produktus ne tikai uzturā, bet arī nenēsājot apģērbu, kas radīts no dzīvniekiem, neejot uz zooloģiskajiem dārziem, cirku, rodeo, neatbalstot eksperimentus ar dzīvniekiem un jebkuru citu nozari, kas izmanto dzīvniekus (veganpeace.com, n.d.). Savas vegānisma definīcijas piedāvāja arī vegāni, ko autore intervēja pētījuma ietvaros. Viens no piedāvātajiem vegānisma skaidrojumiem: “Tas ir tāds dzīvesveids, kura ietvaros mēs iespēju robežās cenšamies neizmantot dzīvniekus, neeksplotēt ne savai pārtikai, ne izklaidei, ne transportam, nekam”.

No piedāvātajām definīcijām autore darba saturam un mērķa sasniegšanai piemērotāko izvēlējās Spektora sniegto definīciju. Tajā ietverts skaidrojums, ka vegāns ne tikai nelieto dzīvnieku izcelsmes pārtiku, bet arī izvairās no šāda apģērba nēsāšanas. Tāpat uzsvērts, autoresprāt, svarīgs aspekts par mērķtiecīgumu izvairīties no vispārējas dzīvnieku izmantošanas.

1.2. Vegānisma izplatības vēsturiskais un sociālais konteksts

Paši pirmie ar vegānismu saistītie pasākumi un aktivitātes norisinājās jau 18. gadsimta beigās. Tomēr krietni lielāka aktivitāte šajā jomā parādījās, kad 1945. gadā Lielbritānijā tika izveidota pirmā vegānu biedrība “The UK Vegan Society”.

Vegānismu dēvē par ekstrēmu veģetārisma paveidu, kas bijis aktuāls jau senajās Indijas un Vidusjūras austrumu sabiedrībās. Par veģetārismu pirmo reizi sāka runāt pazīstamais grieķu filozofs un matemātiķis Pitagors aptuveni 500 gadu pirms Kristus dzimšanas. Viņš bija tas, kas veicināja labvēlību visu sugu starpā, ieskaitot cilvēkus. Tikmēr Rietumu pasaulē dzīvesveids nelietot dzīvnieku izcelsmes produktus nav bijis tik aktuāls, un par veģetārisma idejām sāka runāt vien 18. un 19. gadsimtā. Piemēram, 18. gadsimtā utilitārisma filozofs Džeremijš Bentams (*Jeremy Bentham*) uzskatīja, ka dzīvnieku ciešanas ir tikpat nopietnas kā cilvēku ciešanas (Suddath, 2008). Ar šādu uzskatu nedaudz vēlāk radās arī pirmie nodibinājumi. Šķiet nedaudz neparasti, ka, lai arī par veģetārismu pirmās sāka interesēties Austrumu sabiedrības, aktīvāk šādus uzskatus reālos nodibinājumos un biedrībās transformēja tieši Rietumu valstis, kā Lielbritānija un ASV.

Pirmā veģetāriešu biedrība tika izveidota gandrīz 100 gadus pirms pirmās vegānu biedrības – 1847. gadā Lielbritānijā. Trīs gadus vēlāk tika radīta arī pirmā veģetāriešu biedrība ASV. Savukārt 1944. gadā britu kokapstrādes darbinieks Donalds Vatsons vēlējās radīt jaunu terminu cilvēkiem, kuri uzturā nelietoja ne tikai gaļu un zivis, bet arī pienu un ola, piedāvājot terminu “vegāns” (Suddath, 2008). Vatsons definēja vegānismu arī kā pamudinājumu atteikties no nepārtikas produktiem, kas radīti no dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļām, kā arī iedrošināja radīt alternatīvus produktus tiem, kuru ražošanā tiek izmantoti dzīvnieki. Papildus tam viņš Lielbritānijā sāka izdot laikrakstu “Vegan News”, ko sākotnēji lasīja Lielbritānijas veģetāriešu biedrība (vegansociety.today, n.d.). Pēc autores domām, izdot avīzi par vegānismu bija labs veids, kā izplatīt vegānismu tālāk sabiedrībā un informēt par šāda dzīvesveida iespējām plašāku sabiedrības loku.

1945. gada 8. aprīlī Vatsons un viņa draugi pirmo reizi satikās, lai sāktu formālākas organizācijas dibināšanu, kuru viņi nodēvēja par Vegānu biedrību jeb “The UK Vegan Society”. Biedrības galvenie principi bija iepazīstināt sabiedrību ar uzturu, kas nesatur dzīvnieku izcelsmes produktus, kā arī mudināt izvairīties no to nepārtikas produktu iegādes un lietošanas, kuros nav dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļu. Vegānu biedrības dalībnieku skaits auga, un tā piesaistīja arī tādu cilvēku interesi, kurus šodien var dēvēt par “dzīvnieku tiesību aktīvistiem” (vegansociety.today, n.d.).

Vairāku gadu garumā biedrībā notikuši arī nopietni strīdi un nesaprašanās, kas mazināja grupas efektivitāti vegānisma izplatīšanā plašākai sabiedrībai. Kopš Vatsons to izveidoja,

biedrība 13 reizes ir mainījusi vēlamo vegānisma definīciju un tuvākajā laikā to varētu apsvērt atkal. Tieši tāpēc biedrībai “The UK Vegan Society” ir mazsvarīga loma mūsdienu vegānu kustībā. Kamēr vegānisms pēdējās desmitgadēs visā pasaulē ir kļuvis par nopietnu sociālu kustību, “The UK Vegan Society” piedzīvo pagrimumu, neskatoties uz to, ka bija pirmā un lielākā apvienība pasaulē, kas izplatīja vegānismu (vegansociety.today, n.d.). Lai arī biedrībai mūsdienās ir visai maza loma vegānisma izplatīšanā, autoresprāt, tā ir sasniegusi savu mērķi, jo vegānu skaits pasaulē pieaug. Šķiet, ka mūsdienās, indivīdi pat vairāk ieklausās, piemēram, draugu – vegānu padomos, apmeklē dažādas aktivitātes, nevis ņem vērā nopietnu un formālu grupu, kā “The UK Vegan Society” pausto.

Vegānu biedrības izveidotājs un termina “vegāns” ieviesējs Donalds Vatsons nomira 2005. gadā 95 gadu vecumā. Zināms, ka tajā laikā sevi par vegāniem dēvēja aptuveni 250 000 Lielbritānijas iedzīvotāju, kamēr ASV tie bija jau divi miljoni (Suddtah, 2008). Pēc 15 gadiem vegānu skaits pasaulē ir ievērojami audzis, to veicina arī vegānisma kustības plašās aktivitātes un vegānisku produktu piedāvājums pasaulē. Lai arī tos, kuri sevi pieskaita vegāniem, pašreiz vēl ir sarežģīti uzskaitīt, jo ne visi oficiāli sevi pie tādiem dēvē, jaunākajā biedrības “Vegan Society” veiktajā pētījumā noskaidrots, ka 2018. gadā sevi par vegāniem uzskatīja 600 000 indivīdu Lielbritānijā (bbc.com, 2020). Tikmēr vegānu skaits ASV 15 gadu laikā ievērojami pieaudzis. Sevi par vegāniem 2020. gada sākumā uzskata 19,6 miljoni jeb 6% no visiem ASV iedzīvotājiem. Savukārt sevi par veģetāriešiem uzskata ap 26 miljoniem jeb 8% ASV iedzīvotāju (veganbits, 2020). Autoresprāt, vegānu skaits ik gadu strauji pieaug ne tikai Lielbritānijā un ASV, bet arī citās pasaules valstīs. Šķiet, ka arī Latvijā to skaits pieaug ievērojami, jo arī pieprasījums pēc vegāniskiem produktiem kļūst lielāks, kā arī vegānisma organizāciju – “Dzīvnieku brīvības”, “Rīga Animal Save”, “AUGam” rīkoto aktivitāšu dalībnieku skaits palielinās ar katru gadu.

1.3. Vegānisms dažādās patēriņa jomās

Iepriekš darbā jau tika minēts, ka vegānisms nav tikai īpašs ēšanas paradumu kopums, kura ietvaros indivīds atsakās lietot uzturā dzīvnieku izcelsmes produktus. Indivīdi, kas sevi dēvē par vegāniem, to integrē arī citās jomās, nelietojot gandrīz nekādus produktus, kuru sastāvā būtu dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas. Par to, kādās vēl jomās bez uztura vegānisms tiek integrēts, tiks pastāstīts šajā nodaļā.

Viena no jomām, kur vegānisms tiek aizvien vairāk integrēts, ir **kosmētika** un tādu kosmētikas līdzekļu radīšana, kuros nav dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļu un tie arī netiek testēti uz dzīvniekiem. Skaistumkopšanas līdzekļu sastāvā bieži vien tiek pievienotas kādas dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas, piemēram, medus, bišu vasks, lanolīns (eļļa no aitas vilnas), skualēns

(haizivju aknu eļļa), karmīns (sasmalcinātas vaboles), želatīns (iegūts no govīm vai cūkas kauliem, cīpslām vai saitēm), alantoīns (govs urīns), placenta (vaļa orgāni) un citas dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas. Ārsti norāda, ka šīs sastāvdaļas nav tādas, kurām nevarētu rast alternatīvas (New York Times, 2019). Liela daļa kosmētikas ražotāju arī atraduši veidu, kā izgatavot vegānisku kosmētiku - tādu kurā nav jau minēto un citas dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļu. Tikmēr liela daļa uzņēmumu sāk ar to, ka atsakās no eksperimentiem ar dzīvniekiem kosmētikas ražošanā, piemēram, "The Body Shop". Tāpat arī aizvien vairāku valstu aizliedz kosmētikas produktu izmēģināšanu uz dzīvniekiem (vegan.lv, b.g.a). Zināms, ka, piemēram, Eiropas Savienībā jau kopš 2004. gada ir aizliegts testēt uz dzīvniekiem gatavos kosmētikas līdzekļus. Kopš 2009. gada aizliegta arī kosmētikas produktu sastāvdaļu testēšana uz dzīvniekiem (europarl.europa.eu, 2018). Savukārt kopš 2013. gada 11. martā visā Eiropas Savienībā aizliegts arī importēt un pārdot kosmētikas līdzekļus un to sastāvdaļas, kuru izmēģināšanā ir izmantoti dzīvnieki (vegan.lv, b.g.a).

Līdzīgi kā kosmētikā, arī **sadzīves ķīmijas** produktos mēdz būt dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas, kā arī tie tiek testēti uz dzīvniekiem. Ja kosmētikas jomā panākts būtisks progress tajā ziņā, ka produkti krietni mazāk tiek pārbaudīti uz dzīvniekiem, tad sadzīves ķīmijas nozarē progress nav tik ievērojams. Tomēr arī jau šobrīd ir tādi uzņēmumi, kas sadzīves ķīmijas ražošanā un pārbaudē neizmanto dzīvniekus (vegan.lv, n.d.b). Latvijā šāds zīmols, kas neizmanto savā produkcijā dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas un neveic testus uz dzīvniekiem, ir, piemēram, zīmols "Seal".

Medicīna ir vēl viena joma, kurā vegānisms integrējas. Tomēr tas notiek krietni lēnāk nekā citās jomās, jo ingredientus medikamentos iespējams aizstāt krietni sarežģītāk. Bieži vien vienas sastāvdaļas, kas satur dzīvnieku izcelsmes produktus, neiekļaušana var mazināt zāļu efektivitāti, padarīt tās nevērtīgas vai pat apdraudēt pacienta dzīvību. Parasti pirms zāļu izrakstīšanas medikamentus nepieciešams testēt, un to drošības nolūkos veic ar dzīvnieku līdzdalību. Medikamentos var arī atrasties dažādas dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas, piemēram, želatīns un laktoze. Dažos gadījumos iespējams pacientam izrakstīt alternatīvas zāles, tomēr bieži vien tās var būt mazāk efektīvas, nepiemērotas vai izraisīt nevēlamas blakusparādības (vegansociety.com, n.d.b). Lai arī šobrīd progress vegānisku medikamentu izstrādē joprojām ir salīdzinoši lēns, autoresprāt, nākotnē arī šajā jomā varētu tikt atrasts risinājums, kā radīt medikamentus bez dzīvnieku līdzdalības.

Mode ir joma, kurā arvien vairāk ražotāju saredz potenciālu, radot apģērbu un apavus, neiesaistot dzīvniekus. Jau šobrīd vairāki apģērbu un apavu ražotāji piedāvā alternatīvas tādiem materiāliem kā āda, zamšāda, kažokāda, vilna, pērles, zīds un citi. Piemēram, novērots, ka apavi tiek ražoti nevis no īstās, bet gan mākslīgās ādas. Ir vēl virkne citu materiālu, kas ir vegāniski

un plaši tiek izmantoti apģērbu un apavu ražošanā, piemēram, kokvilna, sintētiskie materiāli, mākslīgie izstrādājumi, džinss, lins, poliesters, neilons, akrils (vegan.lv, b.g.c). Autoresprāt, mode ir tā joma, kur izvairīties no dzīvnieku izcelsmes produktu lietošanas ir visvienkāršāk. Novērots, ka apģērbu un apavu veikalos lielākoties tiek pārdoti mākslīgie un sintētiskie produkti, savukārt īstās ādas apģērbi un apavi maksā krietni dārgāk, kas varētu būt saistāms galvenokārt ar kvalitātes atšķirībām.

1.4. Iniciatīvas vegānisma popularizēšanā Baltijā

Šajā apakšnodaļā darba autore centīsies saprast, kādas aktivitātes un iniciatīvas sekmē vegānisma popularitātes un intereses par vegānismu palielināšanos Baltijas valstu iedzīvotāju vidū. Iepriekš jau tika noskaidrots, ka lielākoties indivīda izvēli pievērsties vegānismam nosaka tādi trīs faktori kā dzīvnieku labturība jeb ētiskais aspekts, rūpes par dabu, kā arī savas veselības uzlabošana. Tomēr, neskatoties uz šiem trim faktoriem, lielai daļai indivīdu, pēc autores domām, joprojām ir grūti mainīt savus līdzšinējos ēšanas paradumus un dzīvesveidu kopumā. Tieši tāpēc aizvien biežāk tiek rīkotas vairākas iniciatīvas un pasākumi, kas motivē indivīdu sākt pievērsties vegānismam, dažādi pozicionējot šī ēšanas paradumu kopuma sniegtās priekšrocības un labumus indivīdam, dzīvniekiem un videi kopumā.

Lasot dažādos ārvalstu medijos publicēto un regulāri iepazīstoties ar jaunumiem sociālā tīkla *Facebook* vegānu domubiedru grupās, autore secina, ka dažādi pasākumi vegānisma popularizēšanai notiek vairākās pasaules valstīs – citur aktīvāk, citviet kūtāk. Tomēr šī maģistra darba ietvaros, autore izvēlējās tuvāk apskatīt tieši Baltijas valstīs – Igaunijā, Latvijā un Lietuvā radītās iniciatīvas, pasākumus, organizācijas vegānisma popularizēšanai un salīdzināt, kurā no minētajām valstīm vegānu kustība aktīvāk motivē iedzīvotājus pievērsties šim ēšanas paradumu kopumam.

1.4.1 Iniciatīvas vegānisma popularizēšanā Igaunijā

Ikgadējais pasākums - Igaunijas vegānu gadatirgus “Estonian Vegan Fair”, ko organizē Igaunijas vegānu biedrība un kas notiek sešus gadus pēc kārtas, ir vērsts uz vegānu produktu tirdzniecību un ir bijis ārkārtīgi populārs. Šis pasākums, kaut arī ir būtisks vegānisma popularizēšanā, tomēr ir vērsts tikai uz vegānisku patēriņu. Ar dažādu lielu publisku pasākumu starpniecību, piemēram, gadatirgu, vegānisms ir iemantojis īpašu nozīmi tautas iztēlē, kas galvenokārt saistīts ar pārtiku un noteiktu produktu patēriņu (Alika, 2019). Vēloties uzzināt vairāk informācijas par “Estonian Vegan Fair”, darba autore secināja, ka tas ir tas pats pasākums “Tallin Vegan Fair”. Pirmo reizi tas norisinājās 2011. gadā un kopš tā laika ar katru gadu audzis

gan pēc apjoma un piedāvājuma, gan apmeklētāju skaita ziņā. Būtiski, ka 2012. gadā no visiem "Tallinn Vegan Fair" apmeklētājiem vairāk nekā 90% nebija vegāni. Gadu vēlāk pasākums notika Tallinas iepirkšanās centra vidū, piesaistot daudz sabiedrības locekļu, kas nav vegāni, uzmanību. Taču pēdējos gados pasākums norisinās Tallinas radošajā centrā. Pēdējais "Tallinn Vegan Fair" norisinājās 2019. gadā no 9. līdz 10. novembrim. "Tallinn Vegan Fair" tiek raksturots kā pilnīgs vegānu dzīvesveida pasākums. Tajā viss piedāvājums ir tikai vegānisks, pat pasākuma izklaides daļā akrobātiskus trikus taisa vegānu fitnesa instruktors (vegansociety.com, n.d.). Šis pasākums piedāvājuma ziņā līdzinās Latvijā esošajam "Vegānfestivālam", par ko sīkāk aprakstīts nākamajā apakšnodaļā. Papildus vegānisku produktu piedāvājumam Igaunijas vegānu tirgū "Tallinn Vegan Fair" ar lekcijām uzstājas Igaunijas sabiedrībā pazīstami vegānu kustības aktīvisti, sportisti, pavāri, 2019. gadā uzstājās arī šī maģistra darba ietvaros minētā socioloģe un pētniece Kadri Avika (taimetoidumess.ee, 2019). Pasākums tiek arī plaši atspoguļots trijos valsts televīzijas kanālos, radio un arī laikrakstos (vegansociety.com, n.d.). Salīdzinot ar vegānismam veltītiem pasākumiem Latvijā, šis tiek krietni aktīvāk atspoguļots medijos. Maģistra darba autore nav pamanījusi, ka, piemēram, Latvijā notiekošais lielākais pasākums vegāniem "Vegānfestivāls" tiktu plaši atspoguļots, piemēram, televīzijā, radio vai laikrakstos. Pēc autores domām, iemesls tam varētu būt saistīts ar to, ka šis pasākums ir norisinājies tikai trīs reizes, taču "Tallinn Vegan Fair" Igaunijā 2019. gadā notika jau devīto reizi.

Vēl viena Igaunijas iniciatīva vegānisma popularizēšanā ir ļoti līdzīga Latvijas "Vegānfestivālam". Tas ir Tallinas Vegānfestivāls "Tallinn Vegfest". Tas ir salīdzinoši diezgan jauns pasākums, jo pirmo reizi norisinājās 2019. gada 27. jūlijā. Kā norādījuši pasākuma organizatori – "Tallinn Vegfest" ir ģimenei draudzīgs pasākums, kas piedāvā plašu vegānisku produktu izvēli, interesantus priekšnesumus, lekcijas un izklaides iespējas ikvienam. Pasākuma pirmsākumi meklējami augstāk minētajā Igaunijas vegānu gadatirgū "Tallinn Vegan Fair". Šajā pasākumā kā lektors uzstājies arī organizācijas "Riga Animal Save" vadītājs Sandris Adminis, kurš iepazīstināja ar vegānisma vēsturi "The Roots of Veganism: History, Ethics and Science Basics" (tallinnvegfest.ee, 2019).

Pieminēšanas vērta ir organizācija "Estonian Vegan Society". Taču jāatzīst, ka šī biedrība, sevi sabiedrībā pozicionē vāji – tās oficiālo mājaslapu internetā nebija iespējams atrast, parādījās tikai daži biedrības organizēti pasākumi un projekti. Viens no tādiem aicināja sabiedrību ziedot "Estonian Vegan Society" ar mērķi atbalstīt biedrību, lai tā spētu biežāk un plašākā mērogā organizēt pasākumus, piemēram, filmu seansus, sarunas par un ap vegānismu. Tāpat saziēdotie līdzekļi palīdzētu biedrībai paplašināt kampaņas: "Vegan Challenge", "Meat-Free Midsummer", "Meat-Free Christmas", ļaut apkopot, iespiest un izplatīt dažādus ar

vegānismu saistītus uzzīņu materiālus igauņu valodā. Ziedojumi arī ļautu biedrībai atjaunot tīmekļa vietni “vegan.ee”, lai pārliecinātos, ka igauņu valodā izplatītā informācija ir aktuāla un drošticama (armastanaidata.ee, n.d.).

1.4.2. Iniciatīvas vegānisma popularizēšanā Latvijā

Latvijā pēdējo pāris gadu laikā aizvien aktīvāk norisinās dažādi pasākumi vegānisma kā dzīvesveida un ēšanas paradumu kopuma popularizēšanai. Viens no tādiem ir biedrības “Dzīvnieku brīvība” rīkotais *Vegānfestivāls*, kas pirmo reizi norisinājās 2017. gadā. Pēc tā rīkotāju sniegtās informācijas – pasākums tiek rīkots, balstoties uz trim galvenajiem mērķiem. Pirmkārt, iepazīstināt ikvienu interesentu, neatkarīgi no vecuma un dzīvesstila, ar vegānismu un tā galvenajiem principiem, piemēram, ietekmi uz vidi, cilvēka veselību, dzīvniekiem, popularizēt vegānismu kā dzīvniekiem un videi draudzīgu dzīvesveidu. Otrkārt, iedvesmot jauniem garšu atklājumiem un eksperimentiem ar augu valsts produktiem, uzsverot, ka vegānisms nenozīmē atteikšanos no ēdiena baudīšanas, tieši pretēji. Tāpat *Vegānfestivāla* rīkotāji aicina ikvienu tā apmeklētāju svinēt, visas dienas garumā klausoties latviešu mūziķu koncertu. Taču pasākuma galvenais vēstījums - “ir iespējams gardi un daudzveidīgi paēst, neizmantojot dzīvnieku produktus” (Briška, 2019). Ar šādu atziņu un minētajiem mērķiem *Vegānfestivāls* norisinājies jau trīs reizes. Pasākuma rīkotāji ar katru gadu palielina tajā esošo aktivitāšu klāstu, ietverot sabiedrībā zināmu personību, uztura speciālistu lekcijas, pavāru meistarklases, kurās iespējams uzzināt gan receptes, gan padomus vegāniska ēdiena pagatavošanai. Tāpat *Vegānfestivālā* iespējams iegādāties ne tikai vegānisku ēdienu, bet arī kosmētiku, apģērbu, sadzīves ķīmiju un citus izstrādājumus, kuru ražošanā nav izmantotas dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas (veganfest.lv, b.g.). Arī maģistra darba autore pati ir apmeklējusi *Vegānfestivālu* visus trīs gadus un novērojusi, ka gan dalībnieku, gan apmeklētāju skaits tajā ir krietni palielinājies. Pēc biedrības “Dzīvnieku brīvība” pārstāvju teiktā – trīs gadu laikā pasākuma apmērs ir dubultojies. Ja pirmo *Vegānfestivālu* apmeklēja 5000 interesentu, tad 2019. gadā tie jau bija vairāk nekā 10 000 apmeklētāju un ap 100 dalībnieku no Latvijas un ārvalstīm (dzivniekubrīviba.lv, 2019b). Ar katru gadu pieaug arī tajā esošā tirdziņa apjoms, kur iespējams iegādāties dažādus vegāniskus produktus. Autore novērojusi, ka arī pašu apmeklētāju interese ik gadu pieaug, aizvien vairāk cilvēku vēlas izziņāt, kas ir vegānisms un pēc iespējas veiksmīgāk to integrēt savā dzīvē. Novērojamas arī lielākas rindas pie tirgotājiem, kas pārdot vegāniskus produktus. Domājams, ka šāds pasākums krietni veicina cilvēku interesi un vēlmi kļūt par vegāniem, īpaši tāpēc, ka kļūt par vegānu, autoresprāt, ir aizvien vieglāk. Tas galvenokārt saistāms ar plašāku un pieejamāku vegānisku produktu klāstu, ko iespējams iegādāties ne tikai “Vegānfestivālā”, bet arī tirdzniecības vietās Latvijā.

Kā otru iniciatīvu vegānisma popularizēšanai Latvijā darba autore var norādīt jau iepriekš minētās dzīvnieku aizstāvības organizācijas “Dzīvnieku brīvība” dibināšanu 2012. gadā. Tās galvenā misija visu šo pastāvēšanas laiku ir izbeigt dzīvnieku ciešanas tādās jomās kā industriālā lopkopība, kažokzvēru audzēšana un izklaides industrija. Tās galvenie mērķi ir “nodrošināt sabiedrību, masu medijus un likumdevējus ar uzticamu informāciju par dzīvnieku aizsardzības jautājumiem, kā arī virzīt likumdošanas iniciatīvas un pārstāvēt dzīvnieku tiesības publiskās diskusijās” (dzivniekubrīviba.lv, b.g.). Viena no pēdējā laika lielākajām *Dzīvnieku brīvības* rīkotajām kampaņām bija 2019. gada 30. novembrī, kad norisinājās akcija “Gājiens par dzīvniekiem: kažokādas pagātnē”, aicinot izbeigt zvēraudzēšanu Latvijā (dzivniekubrīviba.lv, 2019a). *Dzīvnieku brīvība* Latvijas sabiedrībā sevi pozicionē kā ievērojamu organizāciju dzīvnieku aizstāvībai, kas, autoresprāt, ir būtiska daļa no vegānisma kā sociālās kustības daļas. Tajā darbojas vairums šīs kustības līderu, kas dažādos veidos pozicionē un popularizē vegānismu Latvijā. Šādi cilvēki ir, piemēram, Katrīna Krīgere, Aivars Andersons, Ulrika Skakovska, Bella Briška, Sandris Āminis, ar kuriem autore darba turpinājumā veica intervijas par vegānismu kā sociālo kustību Latvijā.

Vēl viena iniciatīva, kuras mērķis ir aicināt cilvēkus vienu mēnesi ēst videi draudzīgāk, ir izaicinājums “Neapēd zemeslodi!”. Tā idejas autore ir Ulrika Skakovska, ar kuru arī tika veikta intervija par maģistra darba tematu. Izaicinājuma galvenā būtība ir vienu mēnesi sākot ar 1. janvāri ēst videi draudzīgāk, samazinot savā uzturā dzīvnieku izcelsmes produktu patēriņu vai atsakoties no tiem pavisam. Šo izaicinājumu iespējams veikt trīs dažādos līmeņos. Pirmais ietver vienu mēnesi ēst tikai vegāniski. Otrais līmenis ļauj ēst tikai veģetāri. Taču trešā līmeņa ietvaros izaicinājuma dalībnieks var ēst veģetāri trīs dienas nedēļā viena mēneša garumā. Dalībnieks, izvērtējot visus aspektus, var brīvi izvēlēties, kurā no līmeņiem sevi izaicināt. Lai “Neapēd zemeslodi!” izaicinājumu būtu vieglāk pārvarēt, tā dalībniekiem ar e-pasta starpniecību visu mēnesi tiek izsūtīti dažādi informatīvi un palīdzoši e-pasti, ietverot gan receptes, gan uztura speciālista padomus veģetāra un vegāniska uztura jomā (Briška, 2019). Lai veicinātu lielāku sabiedrības iesaisti šajā projektā, apzinātas sabiedrībā pazīstamas personas, kas ir atteikušās vai cenšas samazināt dzīvnieku izcelsmes produktu patēriņu ikdienā. Piemēram, aktieri Jānis Jarāns un Mārtiņš Meiers, mūziķis Andris Freidenfelds, basketboliste Kate Krēsliņa, kas “Neapēd zemeslodi” mājaslapā dalījušies ar vēstījumiem par gaļas samazināšanu uzturā (neapedzemeslodi.lv, b.g.).

Ceturrtā iniciatīva vegānisma popularizēšanai Latvijā ir nevalstiskās organizācijas “AUGam” izveide. Tās mērķis ir veicināt augu valsts produktu izplatību, lietošanu uzturā, pieejamību un ilgtspēju. Šī organizācija darbojas, lai rosinātu Latvijas sabiedrību biežāk izvēlēties savā ēdienkartē iekļaut augu valsts produktus, sniedzot nepieciešamo informāciju,

motivāciju, padomus, daloties ar receptēm un sniedzot praktiskus padomus. Tomēr, autoresprāt, nevalstiskā organizācija "AUGam" kļuvusi populāra, pateicoties tās rīkotajiem informatīvajiem un izzinošajiem pasākumiem vegāniska ēdiena izplatīšanā. Tie ir, piemēram, augu valsts ēdiena svētki, kas norisinās ik pa laikam dažādās Rīgas vietās, taču galvenokārt Tallinas ielas kvartālā (augam.lv, b.g.b.). Pirmie vegāniska ēdiena svētki "AUGam" norisinājās 2019. gada 20. jūlijā. Pasākuma apmeklētāji varēja nogaršot dažādus no augu valsts produktiem gatavotus ēdienus, piemēram, burgerus, kūkas, saldējumu, dažādas maizītes, bezglutēna un svaigēdāju maltītes un daudz ko citu, kas nesatur dzīvnieku izcelsmes produktus (augam.lv, 2019). Tāpat organizācija sadarbojas ar dažādiem pārtikas jomas uzņēmumiem, kā arī valsts iestādēm ar mērķi palielināt augu valsts uztura daudzveidīgumu un pieejamību (augam.lv, b.g. b.). Plānots, ka 2020. gadā ēdiena svētki "AUGam" norisināsies četras reizes, atbilstoši konkrētā gadalaika noskaņām un sezonā pieejamajiem produktiem 16. februārī tika aizvadīti lielākie ziemas ēdiena svētki (augam.lv, b.g.a.). Tajos piedalījās arī darba autore, veicot novērojumu, ar ko var iepazīties šī darba datu analīzes daļā.

Vēl viena organizācija, kuras mērķis ir dzīvnieku labturība un ciešanu mazināšana, ir organizācija "Riga Animal Save" Tas vadītājs Sandris Ādminis regulāri rīko dažādas aktivitātes ar mērķi rosināt sabiedrību aizdomāties par to, kas notiek industriālajā lopkopībā. Vienā no aktivitātēm "Ielu akcija Nr. 06032020" *Riga Animal Save* centās piesaistīt garāmgājēju uzmanību, arnvideo materiālu palīdzību parādot to, kas notiek fermās.

Apskatot šīs visas augstāk minētās iniciatīvas vegānisma popularizēšanai Latvijā, autore secina, ka tās lielā mērā piesaista sabiedrības uzmanību un interesi par vegānismu kā ēšanas paradumu kopumu. Pēdējā laikā aizvien biežāk parādās šādas iniciatīvas, kas dažādos veidos rosina apsvērt iespēju savā uzturā un ikdienā kopumā izmantot mazāk dzīvnieku izcelsmes produktu. Domājams, ka nākotnē vegānisma kā sociālas kustības dalībnieki radīs aizvien jaunas iniciatīvas – projektus, pasākumus, organizācijas, kas tikai veicinās vegānisma izplatību un interesi par to. Autoresprāt, šobrīd sabiedrībā atpazīstamākā iniciatīva ir "Vegānfestivāls", kas ar šādu laika pavadīšanas iespēju vienlaikus aicina padomāt par augu valsts uztura un citu vegānisku produktu biežāku izmantošanu. Tāpat bez pasākumiem interesi un pievēršanos vegānismam veicina arī "pieaugoša cilvēku informētība par dzīvnieku dzīves apstākļiem industriālajās fermās, gan par klimata krīzi un lopkopības graužošo ietekmi uz to. Tas ļauj domāt, ka vegānisms un šīs kustības pārstāvju skaits nākotnē tikai pieaugs" (dzivniekubrīviba.lv, 2019b).

1.4.3. Iniciatīvas vegānisma popularizēšanā Lietuvā

Apskatot to, kas tiek darīts Lietuvā, lai popularizētu vegānismu, var secināt, ka šajā valstī nenorit tik aktīva darbība un arī iniciatīvu, kas palīdzētu šo dzīvesveidu padarīt sabiedrībai zināmāku, ir diezgan maz. Autore atrada lietuviešu mājaslapu kavalgoveganai.lt, kas fokusējas uz to, ko ēd vegāni. Tā ir plašākā vietne, kur lietuviešu valodā iespējams iepazīties, piemēram, ar to, kādus pārtikas produktus patērē vegāni, vegānisku ēdienu receptēm, ar jaunāko informāciju par to, ko drīkst ēst vegāns. Tāpat mājaslapā norādītas tās vietas Lietuvā, kur iespējams vegāniski paēst (kavalgoveganai.lt, n.d.). Pēc maģistra darba autores domām, šī ir laba vietne, kur lietuviešiem vienuviet atrast informāciju par to, kā sākt ēst vegāniski, kādus produktus drīkst lietot un kā pagatavot dažādus vegāniskus ēdienus. Tā ir noderīga, piemēram, tiem, kas vegānisku dzīvesveidu vēlas piekopt tikai ēšanas paradumu ietvaros.

Viens no pasākumiem, kas vegānismu Lietuvā popularizē krietni efektīvāk nekā augstāk minētās mājaslapas, ir “VegFest LT Vasaros Festivalis”. Tas ir pasākums, kas līdzīgi kā Igaunijā “Tallinn Vegfest” un Latvijā “Vegānfestivāls” dažādos veidos iepazīstina sabiedrību ar vegānismu. 2019. gada 8. jūnijā Viļņā pasākums norisinājās trešo reizi. Līdzīgi kā Igaunijas un Latvijas vegānu festivāli, arī Lietuvā šis ir lielākais vegānu pasākums gadā. Tas ietver gan vegānu gadatirgu, dodot iespēju iegādāties vegāniskus pārtikas produktus, kosmētiku, sadzīves ķīmiju, gan ēdienu gatavošanas meistarklases, norisinās diskusijas, kurās piedalās Lietuvas, Latvijas un Igaunijas vegānu un dzīvnieku tiesību aktīvisti. Ar lekcijām uzstājas aktīvisti no visas pasaules. Dažādas aktivitātes norisinās ne tikai pasākuma dienā, bet visas nedēļas garumā (vegfund, 2019).

Kopumā Lietuvas iniciatīvas vegānisma popularizēšanai ir salīdzinoši maz un, iespējams, krietni neefektīvākas nekā Igaunijā un Latvijā. Tomēr vegānu kustības aktīvisti rīko Lietuvas vegānu festivālu, kas par vegānismu ļauj uzzināt krietni lielākai sabiedrības daļai.

Secinot kopumā par vegānisma popularizēšanas iniciatīvām Baltijas valstīs, var norādīt, ka tādu krietni daudz ir Latvijā. Iespējams, tas atkarīgs arī no informācijas pieejamības. Vienlaikus Igaunijā šāda veida iniciatīvas, piemēram, vegāniski pasākumi un vegānu biedrības radušas agrāk nekā Latvijā un Lietuvā, kas liecina par to, ka vegānisms Igaunijā attīstījies ilgāk, veicinot dažādu, ar vegānismu saistītu aktivitāšu rašanos ik gadu aizvien vairāk. Tomēr tas, kas ir kopīgs visās trīs Baltijas valstīs, ir viens liels pasākums – festivāls, kas veltīts tikai vegānismam. Autoresprāt, tā ir laba iniciatīva, kas veicina gan sabiedrības interesi gan iesaisti vegānismā. Šie pasākumi piedāvā dažādos veidos iepazīt vegānismu – gan caur garšām, gan lekcijām un padomos, gan arī vizuāli, ļaujot atklāt to, ko piedāvā šis uzturs un dzīvesveids.

1.5. Sociālās kustības nozīmes skaidrojums

Lai labāk varētu saprast to, kas šajā darbā tiks apskatīts un izpētīts, svarīgi ir noskaidrot ne tikai to, kas ir vegānisms. Maģistra darbā par vegānismu kā sociālu kustību Latvijā vienlīdz svarīgi ir noskaidrot arī, kādas ir sociālās kustības definīcijas un kuru no visām vislabāk varētu piemērot, veicot izpēti. Darba autore apskatīja vairākas sociālās kustības definīcijas, kuras snieguši dažādi autori.

Franču sociologs Emils Dirkhems (*Émile Durkheim*) norādījis, ka veiksmīgām sociālajām kustībām nepieciešama spēcīga kolektīvā identitāte, kas ļauj uzturēt apņemšanos un motivāciju. Šādu kustību rašanās visbiežāk meklējama solidaritātē, taču retāk rodas kā racionāla pašmērķa sasniegšanas līdzeklis (Buechler, 2011, p.51). Viens no jaunās sociālo kustību teorijas (*new social movements theory*) autoriem Manuels Kastels (*Manuel Castells*) sociālo kustību definē kā mērķtiecīgu kolektīvu rīcību, kuras rezultāts gan uzvaras, gan zaudējuma gadījumā transformē sabiedrības vērtības un institūcijas (Castells, 1997, p. 3). Viena no sociālās kustības definīcijām atrodama Nacionālajā enciklopēdijā. Tā norāda uz to, ka “sociālās kustības ir ilgstoši un apzināti sabiedrības grupu centieni sekmēt vai kavēt pārmaiņas sabiedrības vērtībās vai struktūrā. Šie centieni tiek realizēti, pārgrupējot vai mobilizējot indivīdus. Sociālās kustības balstās kolektīvā identitātē, tām ir kopīgi un apzināti mērķi – tās nav uzskatāmas par pūļa darbībām. Sociālās kustības cenšas ne tikai panākt īstermiņa politiskus lēmumus, bet arī apzināti radīt ilgspējīgas izmaiņas vai kavēt tās” (enciklopedia.lv, 2018). Grāmatas “Introduction to Sociology – 1st Canadian Edition” sniegtais skaidrojums, norāda, ka sociālās kustības ir mērķtiecīgas, organizētas grupas, kas cenšas sasniegt kopēju mērķi. Šīs grupas var mēģināt radīt pārmaiņas, pretoties tām, piemēram, pret globalizāciju vērstas kustības. Sociālās kustības rada sociālās pārmaiņas (Little, 2013). Vēl viens autors sociālo kustību raksturo kā kustību, ko veido vairāki cilvēki, kas ir organizēti un koordinēti, lai sasniegtu kādu uzdevumu vai mērķu kopumu. Bieži vien dalībnieki ir ieinteresēti radīt sociālās pārmaiņas. Salīdzinot ar citiem kolektīvās izturēšanās veidiem, sociālām kustībām ir augstāka organizētības pakāpe un tās parasti pastāv ilgāk (Bostic, n.d.). Cita definīcija norāda, ka sociālās kustības ir lielas, bieži neformālas cilvēku grupas, kas apvienojas pret varas nesējiem kopīga iemesla dēļ, reaģējot uz situācijām, kurās tiek saskatīta nevienlīdzība, apspiešana un/vai neizpildītas sociālās, politiskās, ekonomiskās vai kultūras prasības. Sociālo kustību pamatā nav “pieklājīgu debašu” starp valsti un sabiedrību. Sociālo kustību dalībnieki koordinē savas darbības, kuru mērķis ir pārveidot esošās varas struktūru un dinamiku (Tarrow, 1994). Sociālās kustības var eksistēt arī kā organizēti izaicinājumi varas iestādēm. Tajās izmantots plašs taktiku klāsts gan grupas iekšienē, gan ārpus tās, cenšoties veicināt sociālās un politiskās pārmaiņas (Meyer, 2003). Salīdzinot visas apskatītās sociālās kustības definīcijas, var secināt, ka kopīgais tajās ir – mērķi un/vai

iemesli, kuru dēļ radīta konkrētā sociālā grupa. Dažās definīcijās, pieminēts arī sociālo pārmaiņu jēdziens, kas šajā darbā ir svarīgs un viens no atslēgvārdiem. Līdz ar to maģistra darbam piemērotākā definīcija, autoresprāt, ir Viljama Litla (*William Little*) sniegtā definīcija, kurā tiek pieminēta organizētība, kopēju mērķi esamība un sociālo pārmaiņu jēdziens.

1.6. Dzīvnieku aizstāvības kustību raksturojums

Kļūstot aktuālām kāda veida problēmām vai vēloties pārmaiņas, laika gaitā izveidojušās neskaitāmas sociālās kustības. Mūsdienās vēlme mainīt sabiedrības uzskatus un viedokli globālā mērogā ar sociālo kustību palīdzību joprojām ir aktuāla. Tā kā pasaulē ir daudz sociālo kustību, autore izvēlējās tās, kas vairāk atbilst maģistra darba tematam. Tuvāk apskatītas sociālās kustības, kurās rīcība tiek koncentrēta uz dzīvnieku aizstāvību un sabiedrības uzskatu maiņu par dzīvnieku izmantošanu. Šajā jomā globāli aktīvākās ir kustības “Animal rights movement” un “Animal Rebellion”.

“Animal rights movement” jeb dzīvnieku tiesību kustība ir aktuāla jau kopš 18. gadsimta, konkrētāk, 1776. gada, kad britu garīdznieks Humfrejs Primats (*Humphrey Primatt*) novērojis, ka sāpes paliek sāpes neatkarīgi no tā, vai tās izjūt cilvēks vai dzīvnieks. Jau kopš tā laika pamazām organizēti kādi centieni padarīt sabiedrību iejūtīgāku pret dzīvniekiem. Tika izveidotas tādas grupas kā “Society for the Prevention of Cruelty to Animals” jeb biedrība cietsirdības pret dzīvniekiem mazināšanai un “National Anti-Vivisection Society” jeb nacionālā pretvivisekcijas biedrība (vivisekcija – dzīva organisma operēšana pētniecības nolūkos, (lv.oxforddictionaries.com, b.g.)).

Gadiem ejot, strauji augošie kustības elementi ir pieņēmuši jaunu filozofiju, kas sāka izplatīties 1970. gadu beigās, konkrētāk, 1976. gadā, 200 gadus pēc minētā britu garīdznieka izteikumiem. Jaunu izaugsmi šajā jomā veicināja Austrālijas Nacionālās universitātes filozofijas profesora Pētera Zingera (*Peter Singer*) grāmata “Dzīvnieku atbrīvošana” (*Animal Liberation*), kurā dzīvnieku izmantošana tika pielīdzināta verdzībai. Šī grāmata veicināja pārdomas sabiedrības vidū par to, ka arī dzīvniekiem ir tiesības uz pilnvērtīgu dzīvi dabiskajā vidē un ir amorāli tos izmantot, lai arī kādu ieguvumi no tā rastos cilvēkam.

Dzīvnieku tiesību kustība ap 1984. gadu ir kļuvusi tik plaša, ka pat ilggadējiem kustības līderiem nav ne jausmas, cik cilvēku patiesībā ir iesaistīti tajā. Minētās biedrības “National Anti-Vivisection Society”, kurā ir jau gandrīz 50 000 dalībnieku, pārstāvis izteicies, ka kopumā pasaulē varētu būt vairāki miljoni cilvēku, kuri dažādos veidos iesaistās dzīvnieku aizstāvības un labturības kustībās. Dažādas dzīvnieku aizstāvības grupas jau ap 1984. gadu centušās sasniegt mērķi ne vien ar faktiem un argumentiem, bet arī reālu rīcību. Piemēram, “Animal Liberation Front” jeb dzīvnieku atbrīvošanas fronte paņēmusi 12 suņus no medicīnas centra

pētījumu projekta Losandželosā. Citas dzīvnieku aizstāvības grupas ir sabotējušas roņu un vaļu medības, komerciālās kažokzvēru fermas, iejaukušās zooloģisko dārzu darbībā. (Robins, 1984). Ņemot vērā faktu, ka raksts ir vairāk nekā 35 gadus vecs, pa šo laiku dzīvnieku aizstāvības jomā notikušas pārmaiņas. Pēc autores domām, krietni palielinājies dzīvnieku aizstāvju skaits, kas darbojas neskaitāmās dzīvnieku aizsardzības organizācijās un grupās, kopīgiem spēkiem veidojot dzīvnieku tiesību kustību un mainot sabiedrības uzskatus par dzīvnieku izmantošanu. Maģistra darba autorei šķiet, ka šajā rakstā minētās dzīvnieku aizstāvības kustību aktivitātes bija tikai pašos pirmsākumos un mūsdienās reāla rīcība dzīvnieku saudzēšanas nolūkos norisinās krietni plašāk un aktīvāk ne tikai ASV, bet arī citviet pasaulē. Autoresprāt, šis raksts bija kā vērtīgs ieskats dzīvnieku aizstāvības kustības attīstībā, ļaujot saprast, cik liela ietekme tai ir mūsdienās.

Otra globāla sociāla kustība, kas iestājas par dzīvnieku tiesībām, ir “**Animal Rebellion**” jeb dzīvnieku sacelšanās kustība. Šai kustībai ir sava mājaslapa, kurā iepazīstināts ar to, tās vērtībām, struktūru, stratēģiju un cita veida informāciju. Tā ir Lielbritānijā izveidota sociālā kustība, kas sevi uzskata par masu kustību. “Animal Rebellion”, izmantojot nevardarbīgus līdzekļus un metodes, vēlas panākt pāreju uz ilgtspējīgu augu bāzes pārtikas sistēmu. Tas ir kā mēģinājums apturēt masveida izmiršanu, mazināt klimata pārmaiņu negatīvās sekas, kā arī nodrošināt taisnīgu dzīvi dzīvniekiem. Kustības mērķis ir radīt kultūru, kas ir iekļaujoša, atjaunojoša un vienmēr attīstās, tādējādi sekmējot jēgpilnas un ilgstošas pārmaiņas, tās pamatā esot dabas un ekoloģijas principiem. Kustības dalībnieki atbalsta trīs būtiskus principus. Pirmkārt, valdībai ir jāstāsta patiesība par klimatu un ekoloģisko situāciju kopumā, kas ietver arī patiesus faktus par lauksaimniecības dzīvnieku ietekmi uz planētu, mežu izciršanu, okeāna nedzīvajām zonām, bioloģiskās daudzveidības samazināšanos un gaisa piesārņojumu, vienlaikus pieminot, cik vērtīga ir augu bāzes pārtikas sistēma. Otrkārt, valdībai jau šobrīd jārikojas, lai apturētu bioloģiskās daudzveidības samazināšanos un līdz 2025. gadam samazinātu siltumnīcas efekta gāzu emisijas līdz nulles rādītājam. Kustības pārstāvji uzskata, ka, ja valdība nerīkosies šobrīd un izlēmīgi, tad nebūs ilgi jāgaida līdz klimata katastrofai, sociālajam sabrukumam, masu badam, miljardiem dzīvo būtnu nāvei un citām nelaimēm. Izvairīšanās no šīm nelaimēm nevar notikt bez pārejas uz taisnīgu un ilgtspējīgu augu bāzes pārtikas sistēmu. Treškārt, valdībai ir jābūt lietas kursā par Pilsoņu asamblejas lēmumiem klimata un ekoloģiskā taisnīguma jomā. *Animal Rebellion* pārstāvji norāda, ka problēmas klimata un tam piesaistītajām jomām ir milzīgas un sarežģītas, taču risinājumi nepieciešami steidzami. Tiek norādīts, ka politikus Lielbritānijā dažādos veidos ietekmē korporatīvās intereses, tādējādi liekot aizsargāt noteiktas nozares, piemēram, lopkopību un zvejniecību. Tāpēc kustības pārstāvji atzīst, ka ir nepieciešams, lai pilsoņi tiktu iepazīstināti ar patiesajiem

faktiem par dzīvnieku lauksaimniecību un tādējādi sekmētu izmaiņu veikšanu likumdošanā par dzīvnieku izmantošanu lauksaimniecībā un medībām (animalrebellion.org, n.d.). Visi minētie principi, kurus atbalsta *Animal Rebellion*, saistīti ar Lielbritānijas valdības darbību un vēlmi pēc atklātības no politiķu puses. Maģistra darba autore uzskata, ka jautājumos par dzīvnieku aizstāvību un ilgtspējīgu pārtikas patēriņu, būtiska nozīme ir valdības rīcībai un veidotajam diskursam. Autoresprāt, šobrīd liela aktivitāte šajās jomās vismaz no Latvijas valdības puses nav manāma. Sabiedrības uzskatus un viedokli aktīvi cenšas ietekmēt tikai dzīvnieku aizstāvības grupas, piemēram, biedrība “Dzīvnieku brīvība”.

Animal Rebellion aktivitātes tiek organizētas decentralizētās un autonomās grupās, kurās indivīdiem ir tiesības ātri reaģēt uz pastāvīgi mainīgām situācijām, vienlaikus izmantojot grupas kolektīvo inteliģenci. Kustības vārdā var rīkoties ikviens, kas ievēro tās principus un vērtības. Kustības izveidotāji norāda, ka tās dalībniekiem vēlas dot iespēju izmantot savu radošumu un iniciatīvu. Tas tiek darīts, izmantojot pašorganizējošu sistēmu, kas arī nozīmē to, ka grupas dalībnieku vidū nepastāv varas sadalījums - visi ievēro vienus un tos pašus noteikumus un galvenais uzsvars tiek likts uz procesiem un rīcību (animalrebellion.org, n.d.). Autoresprāt, šāda, brīvāka dalības forma kustībā, varētu veicināt indivīdus pievienoties šai kustībai un savu neapmierinātību ar situāciju dzīvnieku aizstāvības jomā izpaust dažādos radošos, taču nevardarbīgos veidos.

Animal Rebellion darbības pamatā mērķu sasniegšanai ir nevardarbīga pilsoniskā nepaklausība, nevis tradicionālās kampaņas formas, kā, piemēram, lūgumraksti politiķiem. Kustības dalībnieki veicina pilsonisko nepaklausību un pilsoņu sacelšanos – mudina Lielbritānijas pilsoņus atrast sevī drosmi un kopīgi darīt visu nepieciešamo pārmaiņu ieviešanai. Pārmaiņas domātas kā izmaiņas politikā un sistēmā, ko cenšas panākt, piemēram, ar traucējumiem ekonomikā, lai satricinātu pašreizējo politisko sistēmu. Mērķu sasniegšanai kustība izvirzījusi desmit virsuzdevumus:

1. Radīt pasauli, kas aizsargā visu sugu būtnes, lai tās spētu iepazīt arī nākamās paaudzes.
2. Mobilizēt 3.5% pasaules iedzīvotāju, kas nepieciešami, lai sasniegtu izmaiņas sistēmā, pielietojot nevardarbīgas pilsoniskās nepaklausības metodes.
3. Radīt kultūru, kas ir veselīga, izturīga pret pārmaiņām un pielāgoties spējīga.
4. Pamest savu komforta zonu ar mērķi ieviest pārmaiņas.
5. Sekot darbības cikliem, mācīties no rīcības un plānot. Mācīties no citām kustībām un no pašu pieredzes.
6. Aktīvi strādāt, lai radītu drošāku un pieejamāku planētu.
7. Salauzt varas hierarhiju un iestāties par taisnīgāku līdzdalību.
8. Izvairīties no citu cilvēku nosodīšanas par to, ka gadu gaitā pasaulē izveidojusies tik toksiska sistēma.

9. Pielietot nevardarbīgu stratēģiju un taktiku kā visefektīvāko veidu, lai panāktu pārmaiņas.

10. Kolektīvi izveidot struktūras, lai izaicinātu varu.

Ikviena, kurš ievēro kustības pamatprincipus un vērtības, var rīkoties *Animal Rebellion* vārdā (animalrebellion.org, n.d.).

Kustība ir diezgan aktīva, un to pierāda tās rīkotās salīdzinoši nesenās aktivitātes. Piemēram, 2019. gada 17. augustā *Animal Rebellion* sarīkoja sacelšanos pret Lielbritānijas valdību, okupējot Londonas centrā esošo Trafalgāra laukumu ar aptuveni 10 000 cilvēkiem, kas tobrīd tur atradās. Nākamo nedēļu laikā kustības dalībnieki sāka stādīt kokus Parlamenta laukumā, kas bija simboliska rīcība, pieminot degošos Amazones lietus mežus. Kustības dalībnieki arī apkrāsoja Lielbritānijas Centrālās krimināltiesas ēku, lai uzsvērtu politiķu bezdarbību klimata jautājumu risināšanā. *Animal Rebellion* savu neapmierinātību ar valdības darbu klimata un dzīvnieku tiesību jautājumos noslēdza ar sacelšanos. Savu aktivitāti kustības dalībnieki parādīja arī 2019. gada 7. oktobrī, kad 1500 aktīvistu pārņēma vecāko gaļas tirgu Lielbritānijā “Smithfield Market”, pārveidojot to, viņuprāt, daudz cerīgākā un priecīgākā vīzijā par nākotni, kas vairāk balstīta augos (animalrebellion.org, n.d.). Maģistra darba autore šo sociālo kustību dzīvnieku aizstāvībai uzskata kā ļoti aktīvu, kas stingri turas pie saviem principiem. Vienlaikus kustībā nav nekādu varas pozīciju, kas norāda uz to, ka tai nav oficiāli līderi, visi dalībnieki ir vienlīdzīgi. Šķiet neparasti, ka kustības dalībniekiem ir salīdzinoši liela rīcības brīvība, ir iespējas radoši izpausties, kā nevardarbīgi kaitēt Lielbritānijas politiķiem, ekonomikai, kā arī pilsoniskajai dzīvei. Tomēr, autoresprāt, veids, kā šī kustība cenšas panākt savus mērķus, ir diezgan efektīvs, un vairāki nevardarbīgas pilsoniskās nepaklausības izrādīšanas gadījumi, varētu pievērst politiķu uzmanību un sekmēt to lielāku iesaisti dzīvnieku aizstāvības un ilgtspējīgākas patēriecības jomā.

1.7. Raksti un iepriekš veikti pētījumi par vegānismu sociālo kustību kontekstā

Maģistra darba par vegānismu kā sociālu kustību rakstīšanas laikā autore saskārās ar problēmu, ka Latvijā šī ir ļoti maz pētīta tēma, taču krietni vairāk pētījumu par vegānismu un sociālajām kustībām izstrādājuši pētnieki ārzemēs. Šajā apakšnodaļā autore apskatīs dažus no šiem pētījumiem, kā arī centīsies saprast, kas no tā visa ir noderīgs un integrējams gan pētījumā, gan maģistra darbā kopumā.

Viens no pētījumiem ir Elizabetes Čerijas (*Elizabeth Cherry*) “**Vegānisms kā kultūras kustība: Racionāla pieeja**” (“*Veganism as a Cultural Movement: A Rational Approach*”). Šajā darbā izpētīti veidi, kā vegāni iesaistās vegānu kustībās, organizācijās. Norādīts, ka vegāni pārstāv jaunās sociālās kustības (ar šādām kustībām autore iepazīstinās nākamajā nodaļā), kuru pamatā nav likumi vai kādas politiskas nostādnes, bet gan ikdienas dzīves paradumi. Izmantojot

etnogrāfisko interviju metodi, izpētītas divas atšķirīgas vegānu grupas – tie, kuri sevi pieskaita panku subkultūrai un tie, kuri to nedara. Pētījumā noskaidrots, kā sociālie tīkli palīdzēja pankiem - vegāniem veidot viņu sociālo pasauli un pievērsties vegānismam. Panki šajā analīzē bija panku subkultūras pārstāvji, kas par tādiem kļuva pirms pievērsšanās vegānismam. Brīdī, kad indivīdi bija kļuvuši par pankiem, šī subkultūra viņiem sniedza informāciju par vegānismu, dalījās ar pieredzes stāstiem, tādā veidā mudinot pievērsties vegānismam. Izmantojot šīs divas respondentu grupas, pētījuma autore vēlējas noskaidrot galvenās atšķirības starp tām, kā tās definē un praktizē vegānismu (Cherry, 2006). Čerija šo pētījumu veikusi ap 2006. gadu - laikā, kad, pēc maģistra autore domām, vegānisms bija ļoti neizplatīts, un, šķiet, ievēribas cienīgs tas, ka autorei izdevies veikt šādu pētījumu, pie tam ar tādu subkultūru kā pankiem.

Intervijās atklājās, ka dalībnieku vidū pastāv divi dažādi vegānisma definēšanas un praktizēšanas veidi. Pirmais balstīts maģistra darbā jau iepriekš minētās biedrības “Vegan Society” definīcijā, ka vegāni lieto augu valsts produktos balstītu uzturu, neiekļaujot tajā nevienu dzīvnieku izcelsmes produktu, ieskaitot pienu, olas un medu. Savukārt otra respondentu daļa pieturējās pie mazāk stingriem vegānisma noteikumiem, savā uzturā bieži lietojot arī medu un atsevišķos gadījumos arī piena produktus (Cherry, 2006).

Savā pētījumā Čerija kopumā veica 24 padziļinātās intervijas. Respondentiem tika jautāts par to, kā viņi uzzināja par vegānismu, kā to definē, kā praktizē vegānismu ikdienā, par mijiedarbību ar ģimeni un draugiem, kā arī tika jautāts par respondentu kultūras patēriņu. Ar intervijas jautājumu palīdzību Čerija arī vēlējas izpētīt to, kāda ir sociālo tīklu nozīme kļūšanai par vegānu un, praktizējot to ikdienā (Cherry, 2006). Autoresprāt, īpaši mūsdienās sociālajiem tīkliem, kontaktiem ir būtiska nozīme kļūšanā par vegānu. Domājams, ka *Facebook* esošās vegānu domubiedru grupas ne vienam vien indivīdam palīdzējušas un motivējušas kļūt par vegānu. Veicot interviju analīzi, Čerija secināja, ka tie vegāni, kas sevi pieskaita panku subkultūrai, ievēro stingrākus vegānisma principus un ir neapmierinātāki ar to, ja citi vegāni nedarīja to pašu un lieto uzturā arī, piemēram, medu. Tikmēr tie vegāni, kas sevi nepieskaitīja panku subkultūrai, konstruēja vairāk savdabīgas un personiskas vegānisma definīcijas. To darot, viņi saglabāja savu kā vegāna identitāti. Tāpat šī respondentu grupa arī nebija tik stingra pret sevi un citiem vegāniem, dažkārt uzturā lietojot gan piena produktus, gan medu (Cherry, 2006). Iespējams, ka, atrodoties šaurākā grupā, ar kuru tiek pavadīta ievērojama dienas daļa, ir vieglāk pārņemt kādus paradumus, mācīties un sekot tiem, tā kā to dara grupas locekļi. Arī tas, ka indivīds atrodas grupā, nevis viens pats praktizē vegānismu, dod iespēju vieglāk pieturēties pie vegānisma pamatprincipiem un sekot tiem bez izņēmuma.

No veiktajām intervijām Čerija secināja, ka kolektīvā identitāte, praktizējot vegānismu, ir svarīga. Paša vegāniska dzīvesveida saglabāšana lielā mērā esot atkarīga no spēcīgiem

sociālajiem tīkliem, kas atbalsta vegānismu. Tāpat secināts, ka panki-vegāni mērķtiecīgāk veidoja kolektīvus diskursus ar citiem šādiem vegāniem un biežāk pārrunāja ar tiem ar vegānismu saistītus jautājumus nekā to darīja otra izpētes grupa – vegāni, kas nav panki (Cherry, 2006).

Galvenā atziņa no šī pētījuma, autoresprāt, ir tā, ka kļūšanā par vegānu vai kādas citas sociālas kustības dalībnieku, būtiska nozīme ir komunikācijas iespējām, īpaši tādām, kur visi grupas dalībnieki var komunicēt vienkopus, piemēram, domubiedru grupas. Tāpat papildus motivācija iesaistīties kādā jaunā grupā ir arī kādas kopīgas intereses, kas vieno.

Nedaudz citādāks ir igauņu pētnieces Kadri Avikas (*Kadri Aavik*) darbs **“Vegānisma uzplaukums Postsociālistiskajā Eiropā: Izpratne par jaunām vegānu praksēm un identitātēm Igaunijā”** (*“The Rise of Veganism in Post-Socialist Europe: Making Sense of Emergent Vegan Practices and Identities in Estonia”*). Šajā rakstā Kadri Avika aplūkoja politiskos apstākļus un izaicinājumus, kas saistīti ar būšanu vegānam mūsdienu Igaunijā – situāciju, kad būt par vegānu vēl nesen bija teju neiespējami. Avika norādīja uz trim veidiem, kā šajā kontekstā jāsaprot vegānisms. Pirmkārt, ne tikai kā personīgā dzīvesveida izvēle, bet arī kā politiska prakse, ko vislabāk var izprast, skatoties starpnozaru aspektu. Otrkārt, viņa vegānismu uztver kā vienu no vadošajām kultūras izpausmēm, taču vienlaikus ir dažas sociālās un kultūras normas, ko vegānisms izjauc. Treškārt, Avika raksta ietvaros apskatīja vegānisma kā īpašas patērniecības prakses sarežģītās attiecības ar kapitālismu. Neskatoties uz to, ka primāri vegānisms nozīmē atteikties no dzīvnieku izcelsmes produktiem, dažādās pasaules valstīs tas izpaužas mazliet citādāk un daži aspekti var tikt interpretēti atšķirīgi (Avika, 2019).

Kadri Avika raksta turpinājumā aprakstīja sociālās kustības. Viņa uzsvēra, ka kolektīvās vegānu prakses mūsdienās Igaunijā noteikti var saprast un interpretēt kā sociālo kustību (Avika, 2019). Arī maģistra darba autore uzskata, ka šobrīd Latvijā vegānisms jau ir attīstījies tādā līmenī, ka tā jau ir sociāla kustība, kas aizvien aktīvāk vēlas sasniegt mērķi – mudināt sabiedrību samazināt dzīvnieku izcelsmes produktu patēriņu.

Kā interesantu iezīmi Avika norādīja uz to, ka vegānisma aizvien lielāka parādīšanās Igaunijas sabiedrībā nav saistīta ar veģetārisma kustību, kā tas ir ierasts daudzās Rietumu sabiedrībās, kur veģetārisms sekmējis vegānisma kustības attīstību. Viņa norādīja, ka pirmā informācija par vegānismu igauņu valodā parādījās tikai 2000. gadu vidū, tulkojot tekstus no angļu valodas igauņu valodā. Avika uzsvēra, ka vegānisma parādīšanos Igaunijā var uztvert kā sarežģītu mijiedarbību starp noteiktu informāciju, idejām, kas aizgūtas no citurienes, un vietējām zināšanām, vēsturiskajiem apstākļiem, tradīcijām, sociālo praksi. 2000. gadu vidū vegānu kopiena Igaunijā sāka aktīvāk komunicēt, socializēties, iesaistīties diskusijās. 2012.

gadā tika dibināta Igaunijas vegānu kopiena “VeganSociety” (Avika, 2019). Šeit maģistra darba autore vēlas piebilst, ka 2012. gadā arī Latvijā tika nodibināta biedrība “Dzīvnieku brīvība”, ar ko padziļinātāk autore iepazīstināja iepriekš. Šķiet, ka Igaunijā un Latvijā vēlme iesaistīties vegānisma kustībā bijusi aktuāla vienā laikā, kad arī komunicēšana caur internetu kļuva vienkāršāka un ātrāka. Kadri Avika norādīja, ka Igaunijas “VeganSociety” un tās galvenie aktīvisti strādā pie tā, lai panāktu Igaunijas vegānu kustības apvienošanu, izveidojot un uzturot domubiedru grupas *Facebook*, kurās mijiedarbojas igauņu vegāni. Avika uzsvēra, ka šādām tiešsaistes grupām esot būtiska nozīme vegānu kustības nostiprināšanā un augšanā (Avika, 2019). Arī Latvijas vegāni aktīvi darbojas domubiedru grupās “Vegan Latvia” un “Jā, tas ir vegānisks” sociālajā tīklā “Facebook”. Kā novērojusi darba autore, tajās ik dienu norit aktīvas diskusijas.

Avika norāda, ka 2018. gadā jau iespējams runāt par aktīvāku un pamanāmāku Igaunijas vegānu apvienību, kas pakāpeniski dažādojas. Tai aizvien biežāk pievienojas tādi dalībnieki, kuri par vegāniem kļuvuši nevis ētisku iemeslu, bet gan, piemēram, veselības, veselīgāka dzīvesveida dēļ. Šajās vegānu apvienībās bieži vien ir gan aktīvie vegāni, gan arī tie, kam vienkārši interesē šāds dzīvesveids, bet kas ne vienmēr ir vegāni. Tieši tāpēc, pēc Avikas domām, igauņu vegānu kustības robežās ir diezgan neskaidras un pati kopiena ne vienmēr ir viendabīga, ar vienādiem uzskatiem par dzīvnieku izcelsmes produktu lietošanu (Avika, 2019).

Raksta autore arī apskatīja igauņu vegāna demogrāfiskais profils. Parasti par vegāniem kļūst indivīdi, kas lielākoties ir izglītotas, angļu valodā brīvi runājošas, jaunas sievietes, biežāk pilsētnieces (Avika, 2019). Maģistra darba autore uzskata, ka arī Latvijā ir līdzīgs vegāna demogrāfiskais profils. To iespējams novērot, gan diskusijās vegānu domubiedru grupās, gan darba ietvaros veiktajā novērojumā vegāniska ēdiena svētkos “AUGam”, kur lielākoties piedalījās gados jaunāki apmeklētāji.

Kadri Avika rakstā arī norādīja, ka vegānisma izplatību, atpazīstamību Igaunijā būtiski veicina sociālie mediji un plašsaziņas līdzekļi. Tomēr viņa uzsvēra, ka lielākoties plašsaziņas līdzekļi pozicionē vegānismu kā negatīvu, izceļot tā radītus draudus cilvēka, īpaši mazu bērnu veselībai un neatbilstību uzturvērtības jomā. Arī ārsti skaidri izteikuši savu negatīvo viedokli par vegānismu. Tāpēc Avika uzsvēra, ka kļūt par vegānu Igaunijā esot diezgan riskants solis, jo tas nozīmē savā veidā izaicināt radīto zinātnisko diskursu par vegānisma negatīvo ietekmi. Īpaši sarežģīti kļūt par vegāniem Igaunijā esot pusaudžiem, kuri joprojām ir atkarīgi no vecākiem, kā arī grūtniecēm un jaunajām māmiņām, kurām ārsti stingri iesaka nepievērsties vegānismam veselības apsvērumu dēļ (Avika, 2019). Šeit jāpiebilst, ka arī Latvijā pastāv dažādi diskursi par vegānismu. Lielākoties tie tiek veidoti sabiedriskajos medijos.

Galvenā atziņa no šī raksta ir, ka vegānismu iespējams saistīt ar trim jomām – sociālo, kultūru un politiku – vegānisms tās ietekmē lielā mērā, pārveido un bieži vien izjauc ierasto kārtību tajās. Tāpat autore arī norādīja uz plašsaziņu nozīmīgumu vegānisma izplatīšanā, par ko tika minējusi augstāk apskatītā pētījuma autore Elizabete Čerija.

Otrs Kadri Avikas darbs vairāk fokusēts uz dzīvnieku aizstāvības kustību “**Dzīvnieku aizstāvības kustība Baltijas valstīs. Starppozaru dalības perspektīva**” (“*The Animal Advocacy Movement in the Baltic Countries. An International Perspective on Membership*”). Šajā rakstā Kadri Avika koncentrējās uz dzīvnieku aizstāvības kustībām trīs Baltijas valstīs – Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, vēloties noskaidrot piederības un iekļautības aspektus šajās sociālajās kustībās. Konkrētāk, vai šīm kustībām var pievienoties visas sociālās grupas, un, ja nē – kādas grupas atsakās no dalības/nevar piedalīties un kāpēc. Rakstā Avika apskatīja individuālu dalību šajās kustībās, ņemot vērā četras kategorijas: dzimumu, vecumu, etnisko piederību un to, kuram sabiedrības slānim indivīds pieder. Šī mērķa sasniegšanai Avika veica 15 intervijas ar dzīvnieku aizstāvības aktīvistiem visās trīs Baltijas valstīs (Avika, 2017).

Apskatot pirmo no kategorijām – dzimumu, raksta autore norādīja, ka Baltijas dzīvnieku aizstāvības kustībās lielāko daļu pienākumu veic tieši sievietes. Tā kā vīrieši joprojām bieži tiek saistīti ar ģimenes apgādnieka lomu, zemu apmaksāts vai brīvprātīgs darbs parasti nevilina tos darboties šādās kustībās (Avika, 2017).

Runājot par etnisko piederību un tās nozīmi iesaistē dzīvnieku aizstāvības kustībā, Avika norādīja uz krieviem kā lielāko etnisko minoritāti visās Baltijas valstīs, kas faktiski nav sastopama dzīvnieku aizstāvības kustībās. Iemesli tam ir vairāki. Pirmkārt, krievvalodīgo ne īpaši veiksmīgā integrācija Baltijas valstīs, uz ko norāda pastāvošā etniskā spriedze arī mūsdienās. Otrkārt, daļa krievu Baltijas valstīs piedzīvo diskrimināciju un atstumtību etniskās piederības, pilsonības statusa un citu iemeslu dēļ. Kadri Avika norādīja, ka svarīga esot arī valodas barjera un piekļuve informācijai, jo Baltijas valstīs dzīvojošie krievi daļā gadījumu salīdzinoši slikti saprot konkrētās valsts valodu un lielāko daļu informācijas saņem ar Krievijas plašsaziņas līdzekļu starpniecību (Avika, 2017). Šim Kadri Avikas izteikumam var piekrist, jo, piemēram, sekojot līdzi, diskusijām vegānu domubiedru grupās, ļoti reti, ierakstus veic krievvalodīgie. Iespējams, ka šajā gadījumā būtisks šķērslis tam varētu būt valodas barjera.

Trešo kategoriju – vecumu, Kadri Avika saistīja ar dzīvi Padomju Savienībā, kad pilsoņiem bija jābūt politiski aktīviem un brīvi organizēts pilsoņu aktīvisms nebija iespējams. Tas daļēji izskaidro to, kāpēc aktīvisma un protesta akcijas Baltijas valstu sabiedrībās mūsdienās tiek pārprastas. Gados vecākiem iedzīvotājiem, iespējams, vairs nav vēlme piedalīties šāda veida politiskās aktivitātēs, jo jau Padomju Savienībā bijuši politiski ļoti aktīvi

(Avika, 2017). Šim izteikumam arī varētu piekrist, jo gan vegānu domubiedru grupās, gan arī maģistra darba ietvaros veiktajā novērojumā, gados vecāku, pensijas vecuma cilvēku aktivitāte ir diezgan zema.

Pēdējā kategorija, caur kuru tiek apskatītas dalības iespējas dzīvnieku aizstāvības grupās, ir konkrētais sabiedrības slānis, kam indivīds pieder. Salīdzinot ar iepriekšminētajām kategorijām, šī vismazāk ietekmē indivīda dalības iespējas dzīvnieku aizstāvības kustībā. Tomēr Kadri Avika norādīja – lielāka iespēja iesaistīties dzīvnieku aizstāvības kustībās ir tiem, kuri var atļauties tērēt laiku un papildu pūles. Savukārt, tiem, kuriem, lai spētu nodrošināt sevi un ģimeni, jāstrādā vairākos darbos, tik aktīvi iesaistīties nevar (Avika, 2017).

Autoresprāt, šajā rakstā galvenā ideja bija tā, ka reizēm dažādu iemeslu dēļ dalība kādā sociālā kustībā nav iespējama kādu ierobežojumu dēļ. Vienlaikus rodas jautājums – vai šīs robežas uzliekam mēs paši vai arī konkrēta sociālā kustība? Apskatot minētās četras kategorijas – dzimumu, vecumu, etnisko piederību un sabiedrības slāni, jāsecina, ka ierobežojumus rada gan indivīds, gan kustība. Runājot par dzimumu, vecumu un atrašanos noteiktā sabiedrības slānī, iespējams, ka šajos gadījumos dalība sociālā kustībā vairāk atkarīga no indivīda. Tikmēr ar etnisko piederību saistītie ierobežojumi vairāk attiecināmi uz pašu sociālo kustību. Kustības pārstāvjiem ir iespējas izdomāt veidus, kā pārvarēt valodas barjeras tiem, kuri vēlas iesaistīties. Piemēram, dažādus kustības dalībniekiem domātas informācijas avotus, ziņas tulkot un piedāvāt vairākās valodās.

Pētījumu par sociālajām un dzīvesveida kustībām radījis Ross Henflers (*Ross Haenfler*) “**Dzīvesveida kustības: Dzīvesveida un sociālo kustību krustošanās izpēte**” (“Lifestyle Movements: Exploring the Intersection of Lifestyle and Social Movements”).

Raksta autors norādījis, ka konceptuālā siena starp dzīvesveida un sociālajām kustībām ir radījusi tādas kā neaizpildītās vietas starp personisko rīcību un kolektīvu dalību, personiskajām un sociālajām pārmaiņām. Tiek norādīts, ka dzīvesveida kustības ir tās, kas virza sociālās pārmaiņas. Balstoties uz novērojumiem par dažādām dzīvesveida kustībām, darbā apskatīti tādi aspekti kā, piemēram, dzīvesveida izvēle kā taktika sociālo pārmaiņu sasniegšanai.

Runājot par dzīvesveida kustībām, Henflers norādīja, ka tās, ir, piemēram, subkultūras, reliģiskās kustības, dažādas dzīvesveida tendences, arī veģetārisms un vegānisms. Dzīvesveida kustības no tradicionāli pētītajām sociālajām kustībām atšķiras vairākos veidos. Pirmkārt, dzīvesveida kustības ietver individuālu, ne kolektīvu rīcību un līdzdalība parasti notiek individuālā līmenī ar subjektīvo izpratni, ka citi rīkojas līdzīgi, kolektīvi pievienojoties sociālajām pārmaiņām. Otrkārt, dzīvesveida kustības saistītas vairāk ar privāto, ne publisko

darbību. Treškārt, dzīvesveida kustību piekritēji subjektīvi izprot savu individuālo rīcību kā centienus virzīties pretim sociālajām pārmaiņām. Ceturtkārt, dzīvesveida kustību piekritēji vairāk nodarbojas ar savas identitātes veidošanas darbu, īpašu uzmanību pievēršot morāli saskanīgas, personiski nozīmīgas identitātes kultivēšanai. Personiskā identitāte ir kā saite uz sociālajām pārmaiņām (Haenfler, 2012). Maģistra darba autorei šķiet, ka vegānisms varētu būt piederīgs gan sociālajai, gan dzīvesveida kustībai. Tas atkarīgs no indivīda iesaistes kustībā un to kāds ir rīcības primārais mērķis.

Balstoties uz vairāku autoru teikto, Henflers secināja, ka lai arī dzīvesveida kustību piekritēji laiku pa laikam izrāda kolektīvu rīcību un var būt saistīti ar sociālo pārmaiņu radīšanu, lielākā daļa rīcības norit individuālā līmenī. Salīdzinot ar kolektīvu sabiedrisko rīcību, dzīvesveida kustības ietver vērtību integrēšanu relatīvi privātā individuālā darbībā, koncentrējoties uz ikdienas dzīves aspektiem, piemēram, patēriņa paradumiem, atpūtu, ēšanu un ēdiena gatavošanu, ģērbšanās veidiem, naudas pārvaldīšanu un citiem (Haenfler, 2012). Arī šeit maģistra darba autore vēlas norādīt, ka, piemēram, vegānisms, jau pāris gadus nav tikai individuāla rīcība. Lai arī daļa vegānu vegānismu joprojām piekopj tikai individuālā līmenī, vegānisma attīstība un izplešanās sabiedrībā motivē vegānus kļūt kolektīvākiem un iesaistīties šajā kustībā.

Daudzi kustību veidi aizstāv dzīvesveida izmaiņas kā daļu no lielāka mērķa, taču dzīvesveida kustību dalībnieki sociālās pārmaiņas galvenokārt meklē ar individuāla dzīvesveida pārveidi. Tāpat dažas dzīvesveida kustības koncentrējas tikai uz sociālajiem vai ārējiem ieguvumiem. Piemēram, sociālās atbildības kustības dalībnieki piekrīt viedoklim, ka globālo nabadzību var mazināt, pērkot godīgi tirgotas preces. Tomēr lielākā daļa dzīvesveida kustību koncentrējas uz personiskajām priekšrocībām (Haenfler, 2012). Šeit maģistra darba autore vēlas norādīt jau iepriekš darbā minētos trīs galvenos iemeslus, kāpēc indivīds kļūst par vegānu – veselība, vide un ētiskie apsvērumi. Tikai viens no šiem iemesliem ir personisks, kas kopumā mudina vegānismu vairāk pieskaitīt nevis pie dzīvesveida, bet gan sociālajām kustībām.

Autors norādīja, ka dzīvesveida kustībām var būt ciešas attiecības ar plašākām sociālajām kustībām un organizācijām. Piemēram, tādu dzīvesveida kustību kā zaļā dzīvošana (*green living*), brīvprātīgā vienkāršība (*voluntary simplicity*) arī bezatkritumu dzīvesveids (*zero waste*) rašanos ir veicinājušas sociālā taisnīguma kustības. Tā kā dzīvesveida kustības mēdz būt pielāgojamas un mainīgas, tās bieži var pārklāties ar citām uz sociālajām pārmaiņām vērstām kustībām. Piemēram, veģetārietis vienlaikus var būt saistīts ar dzīvnieku tiesību aizsardzības kustību vai arī vegāns vienlaikus var piekopt bezatkritumu dzīvesveidu (Haenfler, 2012). Maģistra darba ietvaros veiktajās intervijās autore sarunājās arī ar respondentiem, kuri pieturas

pie vairākiem principiem, piemēram, vienlaikus ir gan vegāni, gan piekopj bezatkritumu dzīvesveidu, gan arī sākuši pievērsties tādām ēšanas paradumu kopumam kā svaigēšana.

Korija Lī Vrena (*Corey Lee Wrenn*) rakstā **“Ateisms amerikāņu dzīvnieku tiesību kustībā: neredzamais vairākums”** (*“Atheism in the American Animal Rights Movement: An Invisible Majority”*) aplūko ateistu iesaisti dzīvnieku tiesību kustībā.

Korija Lī Vrena apskatīja fenomenu par to, ka tieši ateisti un agnostiķi veido ievērojamu daļu no visiem vegāniem ASV. Tomēr dalībā sociālajā kustībā šie vegāni bija neaktīvāki par tiem, kas sevi pieskaita kādai no reliģiskajām piederībām. Rakstā izmantotie dati iegūti no 2017. gadā veiktas aptaujas, kurā piedalījās amerikāņu vegāni (Wrenn, 2019).

Raksta sākumā autore iepazīstina ar citu autoru viedokli par reliģiju un tās saistību ar dzīvnieku aizstāvības kustību. Norādīts, ka agrīnā dzīvnieku tiesību kustība bija vairāk antropocentriski fokusēta, kas nozīmē to, ka tā vairāk tika koncentrēta uz pašu cilvēku, nevis dzīvnieku faktisko labklājību. Runājot par mūsdienām, raksta autore apgalvo, ka amerikāņu dzīvnieku aizstāvības kustības dalībnieku loku biežāk pārstāv baltās sievietes, kas lielākoties pārstāv vidusšķiru un ir nepārprotamas ateistes (Wrenn, 2019).

Savā rakstā autore vēlējas pierādīt saistību starp ateismu un vegānismu. Tam tika izmantoti dati jau no minētās 2017. gada aptaujas par vegānismu un politisko identitāti, kurā tika aicināti piedalīties Amerikas pilsoņi, kuri sevi identificē kā vegānus. Jāpiebilst, ka šī aptauja bija daļa no lielāka projekta, kas pētīja dažādību Amerikas vegānu kustībā. Aptaujā kopumā piedalījās 287 respondenti, no kuriem lielākā daļa jeb 157 bija ateisti. Rezultāti liecināja, ka procentuāli lielāka daļa aptaujāto kļuva par vegāniem ētisko apsvērumu dēļ jeb dzīvnieku labklājības dēļ. Tomēr Pīrsona Či kvadrāta aprēķins norādīja uz statistiski nozīmīgām saistībām starp reliģiozitāti un iemesliem kļūt par vegānu. Noskaidrots, ka, salīdzinot ar reliģisko grupu pārstāvjiem, tieši ateisti bija tie, kas biežāk izvēlējās kļūt par vegāniem, rūpējoties par dzīvnieku labklājību. Tika noskaidrots arī tas, ka ateisti biežāk nekā reliģisko piederību pārstāvji dzīvnieku intereses uztver kā prioritārākas par cilvēka interesēm. Šādi uzskatīja 43% ateistu un 27% reliģiozu cilvēku. Šis fenomens tiek saistīts ar citiem iepriekš veiktiem psiholoģiskiem pētījumiem, kuros noskaidrots, ka ateisti ir analītiski domājošāki nekā reliģisko grupu pārstāvji, kā arī līdzjūtīgāki (Wrenn, 2019).

Maģistra darba autore uzskata, ka saistību izpēte starp reliģiozitāti un iemesliem kļūt par vegānu un/vai darboties dzīvnieku aizstāvību kustībā ir izpētes vērts. Būtu vērts arī noskaidrot arī, vai un cik ļoti tomēr analītiskā domāšana ir būtiska, lai indivīds pievērstos ar dzīvnieku labklājību saistītām aktivitātēm.

Vēl viens Korijas Lī Vrenas raksts, ko autore uzskata par saistošu ar maģistra darba tematiku, ir **“Biedrības “The Vegan Society un sociālo kustību profesionalizācija no 1944. līdz 2017. gadam”** (*“The Vegan Society and social movement professionalization, 1944 – 2017”*).

Raksta ietvaros Vrena iepazīstinājusi ar pētījuma kopsavilkumu, kurā veikusi Vegānu biedrības (*The Vegan Society*) publikācijas “The Vegan” kvalitatīvā satura analīzi. Tajā aptverts 73 gadus ilgs laika periods un gandrīz 300 aplūkojamie jautājumi arī par vegānu biedrības vēsturi. Šis pētījums arī aplūko kulturālo ietekmi, ko vegānisms ir atstājis uz Rietumu sabiedrību, pievēršot uzmanību, piemēram, vegānu un vegānisku produktu pieaugumam, kā arī vegānisma kā uztura paradumu normalizēšanos sabiedrībā. Vrenas raksts izceļ arī identitātes un profesionalizācijas izaicinājumus 20. un 21. gadsimtā.

Analizējot “The Vegan” saturu par Vegānu biedrības rašanos, raksta autore norādījusi, ka tā izveidojās ne tikai kā reakcija uz domstarpībām par cilvēces atbildību pret dzīvniekiem, kas vēlāk izpaudās pārtikas sistēmās, bet arī kā reakcija uz lielākiem sociāliem un politiskiem jautājumiem 20. gadsimta sākumā. Karš un mainīgā pārtikas ražošana piedāvāja acīmredzamas iespējas, kuras vegāni cerēja izmantot. Šķiet būtiski, ka pats “The Vegan” saturs sākotnēji, pagājušā gadsimta 40. un 50. gados, vairāk tika koncentrēts uz vegānisku uzturu, taču pēc tam vairāk pievērsās ētiskajam aspektam, kas tika dēvēts kā nehumāna rīcība pret citām dzīvnieku sugām (ņemot vērā, ka cilvēks pēc izcelsmes arī ir dzīvnieks). Tika norādīts, ka Vegānu biedrībai bija pienākums parādīt, ka vegānisms ir veselīgs un būtisks dzīvnieku labklājības veicināšanā. Vienlaikus, kā izpētīts “The Vegan” saturā - agrīnie vegāni esot arī vēlējušies, lai tie netiktu stereotipizēti kā “slimīgi vientuļnieki”, bet gan veselīgi un sociāli integrēti tautas atveseļošanās veicinātāji. Tāpat šie vegāni vēlējās stimulēt pašas Vegānu biedrības attīstību. 1980. gadā biedrība sāka darboties kā reģistrēta labdarības organizācija, un laikraksts “Grassroots News” kļuva par jaunu sadaļu ar uzsvāru uz vegānu kopienas uzturēšanu un sadarbību. Vegānu biedrības profesionalizāciju līdz 1984. gadam varēja raksturot kā lēnu un nepilnīgu. 1984. gadā vegānu aktīvisti vēlējās pārvaldīt organizāciju un tūlīt pēc tam darba kārtībā izvirzīja līdzekļu vākšanas kampaņu. Ar biedrības līdzdalību 1990. gadā radīts vegānisma simbols – zaļa V veida lapa, kas tika izmantota, vegānisku produktu apzīmēšanai. Savukārt par godu Vegānu biedrības 50. gadadienai, 1994. gadā tika izsludināta Pasaules vegānu diena, ko atzīmē 1. novembrī (Wrenn, 2019).

Raksta nobeigumā tā autore secināja, ka Vegānu biedrība uzskatāmi parāda grūtības, ar ko organizācijai jāastopas nestabilajā un konkurētspējīgajā sociālās kustības vidē, kurā politiskās iespējas, kā arī sabiedrības attieksme pastāvīgi mainās un resursi reti ir pietiekami. Salīdzinot satura analīzes ietvaros izpētītā vegāna profilu pirms kara laikā un mūsdienās, Vrena

secināja, ka agrīnais vegānisms lika uzsvāru uz ģimenes dzīvi un reliģiozitāti, kas bija pēckara sociālās vērtības. Vegānu demogrāfiskie rādītāji mūsdienās izaicina šo pēckara vegāna identitāti. Piemēram, šobrīd vegāni labāk izvēlētos dzīvot kā vienpaši, nevis pieskaitītu sevi pie visēdājiem. Vrena atzina, ka arī 21. gadsimtā vegānisms nav pilnībā izvairījies no stigmatizācijas, taču tomēr arvien vairāk sabiedrība pieņem to kā sava veida dzīvesveida alternatīvu (Wrenn, 2019). Runājot par galvenajiem izaicinājumiem, ar ko vegānismam kā sociālai kustībai mūsdienās jāstāpās, Vrena akcentēja valdības ietekmi, kas var sabiedrību mudināt patērēt dzīvnieku izcelsmes produktus, uzliekot šķēršļus vegānisma kustības iniciatīvu norisei.

Luis Kordeiro-Rodrigess (*Luis Cordeiro-Rodrigues*) rakstā **“Dzīvnieku tiesību filozofija un “rasisms bez rasistiem”**” (“Animal Abolitionism and Racism without Racists”) apskatīja tādu jēdzienu kā abolicionisms, kas apzīmē dzīvnieku tiesību filozofiju un sociālo kustību. Raksta ietvaros autors apgalvoja, ka abolicionisms ir jēdziens, kas ietver arī rasisma iezīmes, konkrētāk, to pat varētu saukt kā netīšu un smalku rasisma formu.

Runājot par pašu abolicionismu, autors apgalvoja, ka šim jēdzienam ir sešas galvenās iezīmes. Pirmkārt, tā ir morāle, spēja izjust subjektīvo apziņu, uztvert pasauli. Otrkārt, nav morāli nozīmīgas atšķirības starp cilvēku un ne-cilvēku jūtīgo pieredzi, tātad abu šo būtņu morālais statuss ir vienāds. Abolicionisma piekritēji arī norāda, ka visām jūtīgām būtnēm – gan cilvēkiem, gan dzīvniekiem ir divas universālas intereses: interese neciest un netikt nogalinātai. Treškārt, visām just spējīgām būtnēm ir pamattiesības nebūt cita īpašumam. Ceturtā iezīme saistās ar trešo – tiesību praktiskā īstenošana jeb tas, ka dzīvnieki vairs netiek uzskatīti par īpašumu. Pēc abolicionisma piekritēju domām, tas nozīmē visu dzīvnieku izmantošanas veidu atcelšanu. Piektā abolicionisma iezīme tiešā veidā tiek saistīta ar vegānismu – vegānisms ir vispārēji morāls pienākums. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no identitātes, atrašanās vietas, etniskās piederības, šķiras, vecuma un tā tālāk, cilvēkam ir morāls pienākums atturēties no dzīvnieku izcelsmes produktu patēriņa. Sestkārt, abolicionisma ietvaros tiek noraidītas dažādas cilvēku diskriminācijas formas: rasisms, seksisms, heteroseksisms un citas (Cordeiro-Rodrigues, 2017).

Runājot par rasisma jēdzienu, autors norādīja, ka tā izmantošanai nepieciešams, lai vismaz divās grupās pastāvētu rasu atšķirības, kas ir pietiekamas, lai vienu no grupām klasificētu kā zemākas pakāpes. Šī atšķirības sajūta, savukārt, ir uzskatāma par pamatojumu spēka izmantošanai, lai izturētos pret zemāko grupu nežēlīgi un netaisnīgi. Gadu gaitā rasisma jēdziens nedaudz ir mainījies un mūsdienās tas vairāk tiek saistīts ar varas aspektu (Cordeiro-Rodrigues, 2017).

Autors norādīja uz iezīmēm, kā abolicionisms un rasisms varētu būt saistīti. Piemēram, indivīdi nonāk situācijā, kad jāizdara šķietami negodīga izvēle starp divām pamata interesēm. Piemēram, izvēle starp lielāku pārtikas nedrošību un iztiku. Abolicionisms mudina indivīdus ēst vegāniski, taču var izvēlēties - vai nu lietot ne-barojošu un neveselīgu ēdienu, kas izmaksās lētāk, vai arī ēst barojošu un veselīgu vegānisku ēdienu, kas izmaksās dārgāk. Šādu izvēļu pastāvēšanas iemesls ir tāds, ka vegānisks uzturs nav pieejams ikvienam un vegāniska ēšana dažām kopienām var radīt ekonomisko slogu. Autors, pamatojoties uz Amerikas Dietologu asociācijas teikto, apgalvoja, ka, lai ievērotu veselīgu un barojošu vegānisku uzturu, nepieciešams tajā iekļaut plašu augļu un dārzeņu klāstu katru dienu, pākšaugus un graudus, B12 vitamīnu. Tomēr pieeja šādam uzturam ievērojami atkarīga no ģeogrāfiskā izvietojuma un ekonomiskā stāvokļa. Autors nonāca pie secinājuma, ka jo īpaši diskriminētām rasu kopienām ir mazāk ekonomisko līdzekļu, lai iegādātos veselīgam un barojošam vegānisma uzturam nepieciešamo pārtiku. Bieži vien jāņem vērā arī ceļa izmaksas – ja dzīvo tādos ģeogrāfiskos apgabalos, kur pārtikas ir maz vai vegāniska uztura sastāvdaļas ir pieejamākas tikai pilsētu centros, kas var atrasties arī tālu no faktiskās dzīvesvietas (Cordeiro-Rodrigues, 2017).

Rakstā paustais ļauj secināt, ka būt visēdājam ir izvēle, ko dažkārt nākas pieņemt piespiedu kārtā, jo kļūt par vegānu var būt sarežģīti. Tas ir sava veida rasisms, jo pastāv rases, iespējams, visbiežāk nabadzīgākos pasaules reģionos, piemēram, Āfrikā, kurām dažādu, pat neatkarīgu apstākļu dēļ tiek liegta iespēja kļūt par vegāniem un dzīvot saskaņā ar savām vērtībām – saudzēt dzīvniekus un rūpēties par to labklājību. Tieši tāpēc, pēc maģistra darba autore domām, vegānisms ir tāds uzturs un dzīvesveids, ko ne vienmēr un visiem ir iespēja izvēlēties, pat, ja ir vēlme to darīt.

Braiens Lovs un Karina Ginsberga (*Brian M. Lowe & Caryn F. Ginsberg*) rakstā **“Dzīvnieku tiesības kā pēcpilsonības kustība”** (“Animal Rights as a Post-Citizenship Movement”) apskatīja dzīvnieku tiesību un pēcpilsonības kustību saistību. Rakstā konkrētāk iepazīstināts ar aptauju, kurā piedalījās 105 konferences “Animal Rights 2000” dalībnieki.

Balstoties uz vairāku autoru uzskatiem, Lovs un Ginsberga norādīja, ka pēcpilsonības kustības dalībnieki ir indivīdi, kuriem pieder ekonomiski resursi un politiskais spēks, kas ļauj pilnībā iekļauties sabiedrības izglītības, politiskajā un ekonomiskajā struktūrā, un dzīvnieku tiesību aktīvistiem ir tendence labi iekļauties šajās struktūrās, kā arī šādi indivīdi veic zināmas kultūras pārmaiņas dzīvnieku tiesību kontekstā. Tiek apgalvots, ka lielākais indivīdu skaits, kas piedalās dzīvnieku tiesību organizācijās ir Nīderlandē, kur 13% pilsoņu iesaistās un pieskaita sevi dzīvnieku tiesību kustībai (Lowe & Ginberg, 2002).

Šajā rakstā salīdzinoši bieži tika izmantots autoru - Džeimsa Džaspera (*James M. Jasper*) un Garija Bekera (*Gary S. Becker*) skatījums uz dzīvnieku aizstāvības un pēcpilsonības kustībām un to savstarpējām saistībām. Balstoties uz Bekera viedokli, tika norādīts, ka pēcpilsonības kustības dalībnieki savu rīcību lielā mērā balsta morālos apsvērumos un ētiskajā pārliecībā, nevis tikai personiskajā vai kolektīvajā labumā. Tikmēr Džaspers apgalvojis, ka pēcpilsonības kustību dalībnieki ierosina ekonomiskas un politiskas pārmaiņas, no kurām šie dalībnieki negūst tiešu labumu. Tāpat pēcpilsonības kustības dalībnieki bieži vien var pārsniegt tradicionālo sociālo kustību rīcības mērķus, piemēram, ne tikai aizstāvēt dzīvnieku tiesības, bet arī popularizējot veģetāru un vegānisku uzturu. Džaspera sociālas kustības modelis tika pārbaudīts praktiski, aptaujājot 105 konferences "Animal Rights 2000" dalībniekus, kuri sevi pieskaitīja pēcpilsonības kustībai. Tika izpētīta šo dalībnieku iesaiste ekonomikas un izglītības jomā, motivācija līdzdarboties dzīvnieku tiesību kustībās, kā arī uzskati vai reāls pienesums kultūras jomā, sniedzot fizisku, ne tikai intelektuālu atbalstu dzīvnieku tiesību kustībai (Lowe & Ginberg, 2002).

Norādot galvenos iemeslus, kāpēc iesaistījušies dzīvnieku tiesību kustībā 64% aptaujāto uzsvēra, ka tas noticis saistībā ar to, ka paši ir veģetārieši vai vegāni. 29% norādīja uz bažām par to, ka notiek eksperimenti ar dzīvniekiem un vēlmīgi tos ierobežot. 13% aptaujāto kā galveno iemeslu akcentēja personīgo iemeslu jeb savas veselības uzlabošanu. Padziļinātāk tika izpētīts tas, cik lielā mērā respondents ikdienā praktizē vegānismu vai veģetārismu. 54% aptaujāto norādīja, ka vegānismu praktizē gan ēšanas, gan citās dzīves jomās. 10% vegānismu praktizēja tikai ēšanas jomā. 20% norādīja, ka praktizē veģetārismu un nākotnē plāno pievērsties vegānismam. Savukārt 7% veģetāriešu norādīja, ka nākotnē neplāno kļūt par vegāniem (Lowe & Ginberg, 2002).

Nobeigumā raksta autori secināja, ka iegūtie rezultāti sakrīt ar Džaspera radīto pēcpilsonības modeli. Tika secināts, ka lielākā daļa respondentu labi iekļāvās izglītības sistēmā, 80% norādot uz augstāko izglītības līmeni, kā arī bija ekonomiski nodrošināti. Tāpat lielākā daļa aptaujāto parādīja augstu morālo apņemšanos ievērot dzīvnieku tiesību kustības prasības un ar savu dzīvesveida izvēli pierādījuši, ka spēj pieskaņoties dzīvnieku tiesību morālajām un ētiskajām prasībām. Liela daļa aptaujāto arī atklāja, ka plašsaziņas līdzekļos publicētais motivējis pievienoties dzīvnieku tiesību kustībai (Lowe & Ginberg, 2002).

Rakstā paustais un rezultātu analīze apstiprinājusi citkārt secināto, ka dzīvnieku tiesību kustībās parasti neiesaistās, piemēram, tie, kuri ekonomiskajā sistēmā ir nestabilāki. Dalība dzīvnieku tiesību kustībās nereti prasa finansiālus līdzekļus, ko spēj sniegt tie, kuriem ir ienākumi un atrodas ekonomiski stabilā pozīcijā.

2. VEGĀNISMA KĀ SOCIĀLAS KUSTĪBAS LATVIJĀ ANALĪZES TEORĒTISKAIS IETVARS

Šajā nodaļā autore iepazīstinās ar izvēlēto teorētisko ietvaru, kas sastāv no ieskata ilgtspējīga uztura jomā, sociālo kustību teorijā, kurai secīgi pēc tam apskatīta jauno sociālo kustību teorija un zīmju teorija. Ar šī teorētiskā ietvara palīdzību autore varēs veiksmīgāk interpretēt pētījumā par vegānismu kā sociālo kustību Latvijā iegūtos rezultātus un atbildēt uz pētījuma jautājumiem. Šo nodaļu autore sāks ar ieskatu ilgtspējīgā uzturā, noskaidrojot, kādus nosacījumus ietver šīs diētas un, vai vegānismu arī var pieskaitīt to lokam.

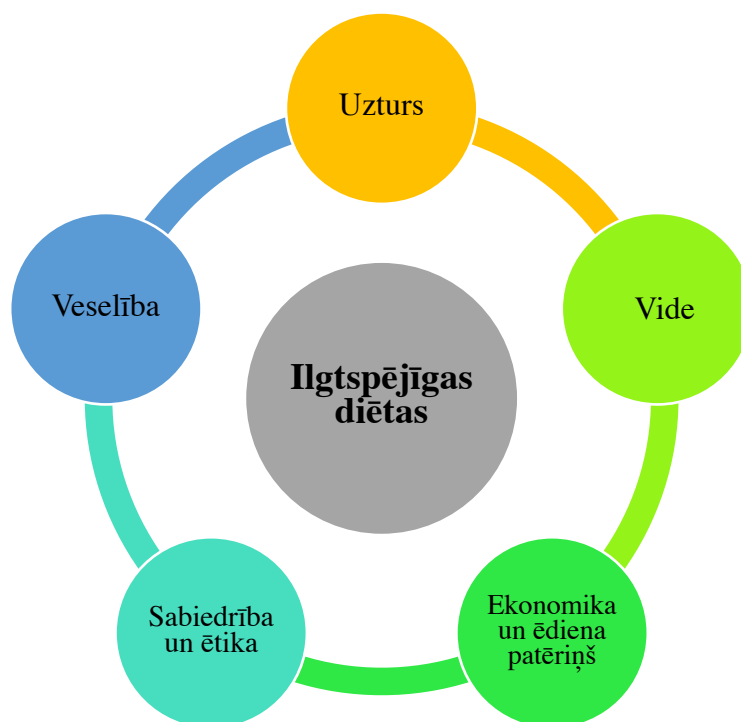
2.1. Ilgtspējīgs uzturs

Tā kā vegānisma galvenie praktizēšanas mērķi ir ne tikai veselības uzlabošana, bet arī rūpes par klimatu un dzīvnieku labturību, autore maģistra darba ietvaros vēlējās iepazīties ar ilgtspējīga uztura jēdzienu un noskaidrot, kā tas atšķiras no citām diētām, un saprast, vai vegānismu pie šādām diētām var pieskaitīt.

Pēc Apvienoto Nāciju Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (*Food and Agriculture Organization of the United Nation - FAO*) sniegtā skaidrojuma – ilgtspējīgs uzturs (*sustainable diets*) ir tādas diētas, kam ir maza ietekme uz vidi, tās veicina pārtikas un uztura drošību, kā arī veselīgu dzīvi pašreizējām un nākamajām paaudzēm. Ilgtspējīgas diētas aizsargā un respektē bioloģisko daudzveidību, ekosistēmas, ir kulturāli pieņemamas, pieejamas, ekonomiski taisnīgas un pieņemamas, uzturvērtībai atbilstošas, drošas, veselīgas, vienlaikus optimizējot dabas un cilvēces resursus (FAO, 2010). Pēc šī skaidrojuma var saprast, ka, lai kādu diētu varētu dēvēt par ilgtspējīgu, nepieciešams ievērot virkni nosacījumu, kas neietver tikai rūpes par vidi un klimatu kopumā.

Apskatot ilgtspējīga uztura jomu, jāsecina, ka vide ir tikai viens no ilgtspējības jēdziena aspektiem un jāņem vērā arī sociālie un ekonomiskie nosacījumi. Vienlaikus videi draudzīgs uzturs ne vienmēr ir veselīgs un otrādi. Tāpat dzīvnieku izcelsmes pārtikas produktu, piemēram, gaļas un piena produktu izslēgšana no uztura par labu augu bāzē radītiem produktiem ne vienmēr ir labākais un ilgtspējīgais risinājums (dairynutrition.ca, n.d.). Ar galvenajiem iemesliem šādam uzskatam, darba autore iepazīstinās nedaudz tālāk šajā sadaļā.

Pašreiz nav tiešas vienprātības par to, kas veido ilgtspējīgu uzturu. Lai arī ilgtspējīgas diētas jēdziens nav jauns, tās koncepts ir visai sarežģīts. Vienlaikus lielākā daļa pētījumu apstiprina, ka augļu un dārzeņu patēriņa palielināšanai, samazinot dzīvnieku izcelsmes produktu lietošanu, ir labvēlīga ietekme uz vidi. Taču ilgtspējīgas diētas jēdziens ietver ko vairāk ne tikai aspektu par vidi un klimatu kopumā (Hallström, Kanyama & Börjesson, 2015).

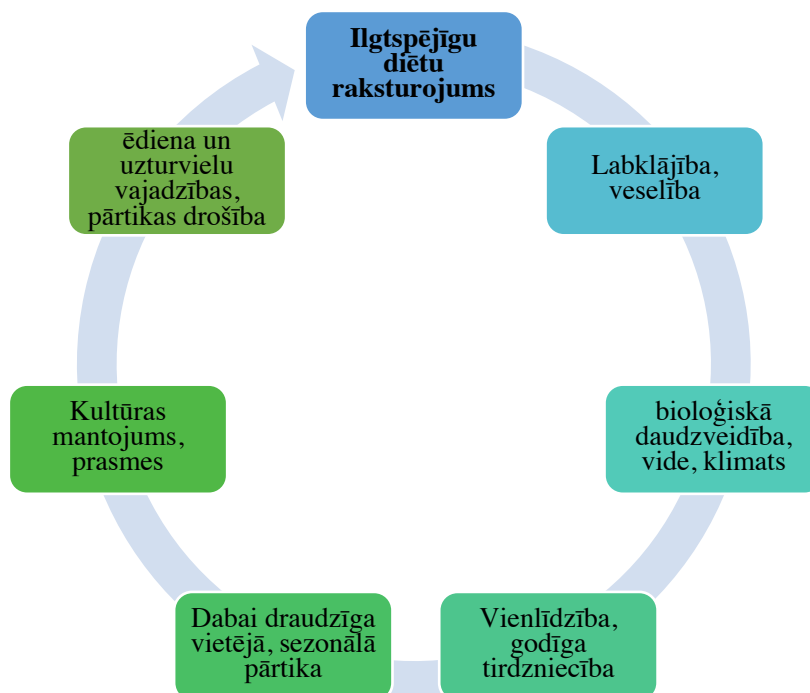

2.1. att. Aspekti, kas jāņem vērā, definējot ilgtspējīgu diētu (FCRN, 2014)

Lai kādu diētu varētu saukt par ilgtspējīgu, nepieciešams apskatīt vairākus aspektus un izvērtēt to, cik atbilstoši vai neatbilstoši tie ir ilgtspējīga uztura nostādņām. 2.1. attēlā redzami pieci aspekti, ko norādījusi Pārtikas klimata izpētes organizācija (*Food Climate Research Network* – FCRN) un kas jāņem vērā, runājot par ilgtspējīgām diētām. Pirmkārt, tas ir uzturs pats par sevi. Šis aspekts ietver tādus nosacījumus kā enerģija, mikro un makro elementi, pieejamība, indivīda vajadzības un veselības stāvoklis, kā arī zināšanas un pārlicības. Otrs aspekts ir vide, kas ietver siltumnīcefekta gāzu emisiju esamību vai neesamību, ūdeni, zemes lietojumu, bioloģisko daudzveidību, ekosistēmas, resursu efektivitāti, izturību pret pārmaiņām, estētiskās vērtības. Trešais aspekts ir ekonomika un ēdiena patēriņš. Šis aspekts ietver tādus nosacījumus kā tirgus un infrastruktūra, IKP rādītājs, darba tirgus, tirdzniecības noteikumi. Ceturtais aspekts ir sabiedrība un ētika, kas iekļauj nodarbinātības apstākļus un standartus, dzīvnieku labturību, jauno tehnoloģiju ietekmi, kultūru un identitāti, kā arī gaumi. Piektais un pēdējais aspekts ir veselība, kas ietver tādus nosacījumus kā ķīmikāliju un pesticīdu lietošana, ar lauksaimniecību saistītu infekciju un slimību rašanās, vides veselības riski, arodslimības (FCRN, 2014). Tādējādi, aizvien vairāk iedziļinoties ilgtspējīgu diētu konceptā, var secināt, ka jārēķinās ar virkni nosacījumu pirms apsvērt kādu diētu saukt par ilgtspējīgu.

Tikmēr, piemēram, 2015. gada pārskatā tika novērtēta uztura izmaiņu ietekme uz vidi. Starp dažādiem apskatītajiem diētu veidiem vislielākais siltumnīcefekta gāzu emisiju

samazinājums bija novērojams vegānisma diētai, kam sekoja veģetārie ēdieni. Vegānisms ir arī diēta ar viszemāko zemes izmantojuma rādītāju (Hallström, Kanyama & Börjesson, 2015).

2.2. att. Aspekti, kuri raksturo ilgtspējīgas diētas (Burlingame & Dernini (ed.), 2010)

2.2. attēlā iespējams aplūkot visus aspektus, ko ietver ilgtspējīgas diētas un kas tās atšķir no citām diētām. Autoresprāt, runājot par ilgtspējīgumu, to vistiešāk ietekmē tādi aspekti kā dabai draudzīga, vietējā un sezonālā pārtika, bioloģiskā daudzveidība un godīga tirdzniecība, tomēr arī pārējie nosacījumi ir būtiski. Tikai tie visi kopā veido to, ko sauc par ilgtspējīgām diētām.

Tomēr, lai arī dažas no diētām dod ievērojamu labumu gan videi, gan citās jomās, neiztikt arī bez nevēlamiem blakusefektiem, kas kādā veidā ietekmē klimatu. Kaut arī nav vispārpieņemtas pieejas šo efektu kvantitatīvai mērīšanai, visai plaši izmantota ir dzīves cikla ietekmes novērtēšanas metode. Ar tās palīdzību iespējams novērtēt ražošanas, transportēšanas, pārstrādes, uzglabāšanas, atkritumu likvidēšanas un citu pārtikas ražošanas dzīves posmu ietekmi uz vidi (Chai, Voort, Grofelnik & others, 2019). Autorei šķiet, ka mūsdienās, kad produktu daudzveidība ir tik liela, grūti izvairīties no vēlmes uzturā lietot citas valsts piedāvājumu. Šī izvēle, lai arī no kuras valsts produktu importētu, rada zināmu kaitējumu videi, ko ietekmē gan ražošana, gan piegāde.

Apskatot informācijas avotus par ilgtspējīgām diētām, autore neatrada nevienu konkrētu diētu, kas atbilstu visiem aspektiem, kas attēloti 2.2. attēlā. Tādējādi pilnībā ilgtspējīga diēta, kas nekaitē veselībai, veicina labklājību, nekaitē bioloģiskajai daudzveidībai un klimatam,

veicina vienlīdzību un godīgu tirdzniecību, ir dabai draudzīga un ietver vietējo, sezonālo pārtiku, ir daļa no kultūras mantojuma un vienlaikus apmierina visas ēdiena un uzturvielu vajadzības, rada pārtikas drošību, nemaz nav atrodama. Tālāk darbā lasot, varēs secināt, ka arī vegānisms starp tām neatrodas. Tomēr solis pretī ilgtspējīgām diētām tiek sperts arī tad, ja tiks ievēroti vismaz pāris no šiem aspektiem.

Skaidrs ir tas, ka ilgtspējīgākas diētas ir tādas, kas ir balstītas augu, nevis dzīvnieku izcelsmes produktos. Piemēram, liellopu gaļas ražošanai ir vajadzīgs 20 reizes vairāk zemes, un siltumnīcefekta gāzu emisijas uz vienu olbaltumvielas vienību ir 20 reizes lielākas nekā augu izcelsmes olbaltumvielu avotiem. Lai arī vistas gaļa un cūkgaļa patērē mazāk resursu nekā liellopu gaļa, to audzēšana joprojām prasa trīs reizes vairāk nepieciešamo resursu, kā arī rada trīs reizes vairāk siltumnīcefekta gāzu emisiju nekā, piemēram, pākšaugu audzēšana (Ranganathan & Waite, 2016).

Par to, ka augu valsts produktos balstīts uzturs ir ilgtspējīgāks nekā dzīvnieku izcelsmes produktus iekļaujošs, liecina arī pārskats, kurā iekļauti 16 pētījumi par dažādām diētām. Pārskata mērķis bija noskaidrot, kura no diētām – vegānisms, veģetārisms vai visēdāju uzturs – atstāj vislabvēlīgāko ietekmi uz vidi. Lai to noskaidrotu, tika izmantoti dažādi kritēriji, piemēram, siltumnīcefekta gāzu emisiju daudzums, zemes lietojums un ūdens patēriņš. Kopējie pārskata rezultāti liecina – jo vairāk augu valsts produktos diēta ir balstīta, jo tā ir ilgtspējīgāka. Tas nozīmē, ka no minētajiem trim uztura veidiem vegānisms ir ilgtspējīgais ēšanas paradumu kopums. Vienlaikus dažos pētījumos atklājās, ka vegānismam var arī nebūt labvēlīgākā ietekme uz vidi. Iemesls tam ir, ka vegāni savā uzturā lieto produktus, kas ir pietuvināti īstajiem gaļas un piena produktiem, kuru saražošana nodara dažkārt būtisku kaitējumu videi. Jau tika minēts, ka, lai diēta būtu ilgtspējīgāka, pārtikai jābūt iegūtai pēc iespējas no vietējiem ražotājiem. Nereti augu izcelsmes produktos balstītājām diētām nepieciešami produkti no visas pasaules, kas tādējādi radīs tik lielu oglekļa emisiju apjomu, ko var pielīdzināt pat visēdāju uzturam. Tas lielākoties saistāms ar transporta radītājām emisijām, eksportējot augu izcelsmes produktus visā pasaulē. Vienlaikus, patērējot tikai vietējos produktus, siltumnīcefekta gāzu emisijas samazinājums gada laikā pielīdzināms 1600 nobrauktiem kilometriem. Pievēršot uzmanību tikai augļiem un dārzeņiem, tie rada 8% oglekļa izmešu, kamēr gaļas produktu ražošana 33% oglekļa izmešu. Secināts, ka no visiem trim uztura veidiem vegānismam ir vismazākais oglekļa emisiju daudzums uz katrām patērētajām 2000 kalorijām. Arī ūdens patēriņš šai diētai ir vismazākais, un tas saistāms ar dzīvnieku izcelsmes produktu izslēgšanu. Tāpat arī, ņemot vērā, ka lopkopībā tiek izmantots 70% no kopējās lauksaimniecības zemes, jāsecina, ka arī šajā jomā vegānisms tiek uzskatīts par ilgtspējīgāko no trim uztura veidiem (Chai, Voort, Grofelnik & others, 2019). Līdz ar to autorei šķiet, ka tieši dzīvnieku izcelsmes produktu nelietošana ir

galvenais faktors, kas padara vegānismu par ilgtspējīgāku diētu salīdzinājumā ar veģetārismu un visēdāju uzturu. Lai arī vegānismu pilnībā nevar uzskatīt par ilgtspējīgu diētu, izvairoties no dzīvnieku izcelsmes produktiem, iegādājoties vietējo ražotāju pārtiku, kā arī iespēju robežās dažādojot savu uzturu, iespējams krietni pietuvoties tam ko sauc par ilgtspējīgu diētu.

2.2. Sociālo kustību teorija

Maģistra darbā vegānisms netiek apskatīts tikai kā ilgtspējīgām diētām pietuvināts uzturs, bet galvenokārt kā stingri uzskati, kuru izplatīšana sabiedrībā norisinās ar dažādu iniciatīvu palīdzību. Auoresprāt, vegānismu Latvijā var dēvēt arī kā sociālo kustību. Tāpēc kā vienu no teorijām maģistram darbam “Vegānisms kā sociāla kustība Latvijā” autore par atbilstošu uzskata Čārlza Tillija (*Charles Tilly*) radīto sociālās kustības teoriju (*Social Movement theory*). Ar šīs teorijas palīdzību plānots izpētīt pazīmes, ko varētu izmantot, lai raksturotu vegānismu kā sociālu kustību Latvijā.

Teorijas autors Čārlzs Tillijs darbojies sākot no 20. gadsimta vidus līdz 21. gadsimta sākuma. Tillijs mācījies Hārvardas Universitātē un ieguvis doktora grādu. Viņam bijusi vairāk nekā 50 gadu ilga karjera, kuras laikā strādājis gan kā pasniedzējs vairākās pasaules universitātēs, gan publicējis vairāk nekā piecdesmit grāmatas, monogrāfijas un vairākus simtus rakstu. Karjeras laikā viņš pievērsies vairākām tēmām, tostarp, pilsētu socioloģijai, demokrātijai, darbaspēkam, nevienlīdzībai un sociālajām kustībām. Viņaprāt, teritoriālo birokrātiju apvienošanās ar jaunās pasaules pilsoņiem likusi pamatu jaunu sociālo un teritoriālo robežu veidošanās procesam. Šīs vienošanās rezultātā izveidojās sociālās kustības parlamenti un pārstāvības demokrātija. Tillijs arī norādījis, ka atstumtās sabiedrības grupas izmanto strīdīgu politiku, netradicionālas politiskās aktivitātes, lai aizstāvētu savas intereses pret tām grupām, kam pieder kapitāls, iespējas un prestižs (Walsh-Ruso & Castañeda, 2018). Tālāk darbā autore iepazīstinās tuvāk ar vienu no Tillija pētniecības jomām – sociālajām kustībām un to veidošanos.

Kā tika minēts iepriekš – viena no jomām, kam Tillijs pievērsies karjeras laikā, ir sociālās kustības. Maģistra darbā jau iepriekš tika norādīti vairāki skaidrojumi, kā sociālās kustības var identificēt. Tomēr bieži vien, runājot par tām, nākas saskarties ar problēmām gan jēdziena skaidrojumā, gan sociālo kustību funkciju jomā. Čārlzs Tillijs norāda uz trim biežāk sastopamajām kļūdām, ko gan analītiķi, gan paši sociālo kustību dalībnieki pieļauj jomas kontekstā. Pirmkārt, jēdziens “sociālā kustība” bieži vien tiek paplašināts, attiecinot to uz visām attiecīgajām populārajām kolektīvajām darbībām. Otrkārt, analītiķi bieži jauc kustības kolektīvo rīcību ar organizācijām un tīkliem, kas atbalsta konkrēto darbību, vai pat uzskata organizācijas un tīklus par kustību. Treškārt, analītiķi sociālo kustību mēdz uzskatīt par vienotu

dalībnieku, tādējādi nepievēršot uzmanību, piemēram, mijiedarbībai starp kustības aktīvistiem, tās mērķiem, varas iestādēm, sabiedrību, ienaidniekiem, kas visi veido mainīgo sociālās kustības struktūru. Tillys skaidro, ka sociālās kustības aktivitātes neietver visas darbības, ko cilvēki kādreiz veic kāda iemesla dēļ. Šīs kustības, viņaprāt, arī sevī neietver visas personas un organizācijas, kas atbalsta kustības darbību. Tillys uzskata, ka sociālās kustības nozīmē īpašu, savienotu, attīstāmu, vēsturisku politisko mijiedarbību un prakšu kopumu (Tilly, 2004, p. 6).

Ņemot vērā Tillyja skaidrojumu par sociālajām kustībām, viņš norāda, ka tās ietver trīs būtiskākās pazīmes:

1. Nepārtrauktus, organizētus sabiedrības centienus kolektīvi izteikt savu nostāju mērķauditorijai (Tillys to dēvē par kampaņu).
2. Radīšana un piedalīšanās, dažādās politiskajās aktivitātēs, piemēram, dažāda veida asociācijās, biedrībās (Latvijā - biedrība "Dzīvnieku brīvība"), koalīcijās, demonstrācijas, petīcijās, paziņojumi medijos un tā tālāk.
3. Konkrētās sociālās kustības dalībnieki piekopj saskaņotu rīcību, reprezentē sevi kā vienota kustība. Tas tiek parādīts dažādos veidos. Piemēram, attieksmē, uzvedībā, vērtībās, pieskaņotā apģērbā, saukļos un tamlīdzīgi (Tilly, 2004, p. 3, 4). Vegānisms kā sociāla kustība Latvijā, autoresprāt, ietver šīs minētās darbības. To iespējams novērot gan dažādās vegānu kustības rīkotajās aktivitātēs, kā gājienos par dzīvniekiem, dažādās kampaņās, piemēram, par kažokādu aizliegšanu. Viena no jaunākajām aktivitātēm ir mērķēta tieši uzņēmumiem, kas tiek aicināti piedalīties pasākumā "Vegāniskās Lieldienas". Latvijas vegānu kustības ietvaros iespējams novērot arī saskaņotu rīcību. Piemēram, autores veiktajā novērojumā par vegānisma kustības dalībnieku rīkoto ielu akciju varēja novērot, ka akcijas dalībnieki bija saģērbušies vienotā stilā – tumšās virsdrēbēs ar melniem acu apsējiem.

Sociālās kustības rīkotajās aktivitātēs parasti tiek iesaistītas trīs puses: paši sociālās kustības dalībnieki jeb tie, kas vēlas kaut ko pieprasīt; prasību objekts, piemēram, valdības ierēdņi un sabiedrība. Pēc Tillyja teiktā, mijiedarbība starp šīm trim pusēm veido sociālo kustību (Tilly, 2004, p. 4). Autoresprāt, Latvijā vairāk novērojams tas, ka vegānisma kustības pārstāvji rīkotās aktivitātes vairāk vērš sabiedrības virzienā ar mērķi rosināt to atteikties no dzīvnieku izcelsmes produktiem.

Paši sociālo kustību izveides pirmsākumi meklējami 18. gadsimtā, konkrētāk, 1750. gados Rietumu pasaulē – Lielbritānijā un ASV. Vienlaikus Tillys norādījis, ka sociālās kustības visaktīvāk veidojušās tajās zemēs, kur valda demokrātija, jo tieši šāds režīms veicina sociālo kustību veidošanos (Tilly, 2004, p. 13). Katrs demokrātijas elements, piemēram, vienlīdzība un aizsardzība, veicina arī sociālo kustību aktivitāšu rīkošanu. Demokratizācija parasti veicina tādu svarīgu institūciju izveidi, kas, savukārt, veicina sociālo kustību mobilizāciju. Tās ir,

piemēram, vēlēšanu kampaņas, politiskās partijas, arodbiedrības, nevalstiskās organizācijas. Tās parasti veicina sociālo kustību attīstību, nodrošinot līdzekļus to mobilizācijai, piesaistot sabiedrotus, kas atbalsta kustības prasības, tiešā veidā nepiedaloties kampaņās, taču sekmējot veiksmīgu sociālās kustības aktivitāšu norisi (Tilly, 2004, p. 137-138). Piemēram, Latvijā vegānisma kustību aktīvi atbalsta nevalstiskā organizācija “Zaļā brīvība”, kas palīdz organizēt un iesaistās lielā daļā kustības rīkoto pasākumu.

Tomēr vēl pirms 1750. gada dažādas, sociālajām kustībām pielīdzināmas grupas bieži vien darbojās reliģijas jomā. Piemēram, Eiropas protestanti organizēja sabiedriskas kampaņas pret katoļiem. Norisinājās gan pilsoņu kari, gan sacelšanās. Arī separātistu kopienas – reliģiskas, politiskas vai dzīvesveida – dažkārt ir radušās no sociālajām kustībām. Tāpat sociālās kustības cieši saistītas arī ar politiku (Tilly, 2004, p. 4, 5).

Tikmēr tieši Eiropā sociālo kustību pirmsākumi saistās ar strādnieku šķiras kustību (Touraine, 1971). Līdz 1760. gadiem liela daļa kolektīvo aktivitāšu neatgādināja sociālās kustības. Biežāk šīs aktivitātes bija saistītas ar tiešu spēka vai draudu pielietošanu politiskajām partijām, kuras ir pārkāpušas kādas sabiedrības grupas standartus un intereses (Tilly, 2004, p. 16). Amerikāņu sociologs Herberts Blumers (*Herbert George Blumer*), savukārt, norādījis, ka sociālo kustību pirmsākumi raksturojami kā nemierīgi. Sociālās kustības tās pirmsākumos viņš raksturo kā vāji organizētas un bez formas, kolektīvā izturēšanās bijusi primitīva un mijiedarbības mehānismi - vienkāršoti un spontāni. Attīstoties šīm kustībām, tās ieguva sabiedrības raksturu (Lyman, 1995). Tomēr ap 1760. gadu tika radītas būtiskas pārmaiņas. Šajā laikā, piemēram, strādnieki Londonā izrādīja savu protestu pret valdošo kārtību ar boikotu, kavējot produkcijas pārdošanu un eksportu. Tillijs norādījis, ka tā ir gadsimtiem ilgi krājusies vēlme pēc atriebības par esošajiem darba apstākļiem. 1760. gados parādījās citas sociālo kustību pazīmes, piemēram, dalībnieku solidaritāte un apņēmība sasniegt iecerēto (Tilly, 2004, p. 16). Pēc autores domām, tieši šīs divas īpašības – solidaritāte un mērķtiecība ir vieni no svarīgākajiem priekšnoteikumiem, lai sociālo kustību aktivitātes un darbība kopumā būtu veiksmīga, kustību dalībnieki tiktu uzklauti un būtu iespējams panākt iecerēto.

Kopš 18. gadsimta sociālās kustības ir attīstījušās nevis kā “solo izrādes”, bet gan kā “interaktīvas kampaņas”. Tās sastāv no mijiedarbības starp īslaicīgi savienotām, bieži mainīgām grupām. Sociālās kustības apvieno trīs sava veida prasības: programmu, identitāti un pozīciju. Programma ietver atbalstu vai iebildumus pret kustības aktivitātēm. Identitātes aspekts sastāv no apgalvojuma “mēs, prasītāji, esam vienots spēks, ar kuru jārēķinās”. Pozīcijas aspekts ietver saites un līdzības ar citiem politiskajiem dalībniekiem. Būtiski, ka šīs trīs prasības mēdz atšķirties dažādu sociālo kustību vidū (Tilly, 2004, p. 12).

Runājot konkrēti par 20. gadsimtu, Tillys norāda uz vairākām tendencēm. Pirmkārt, vairāk tika piedomāts pie attiecību regulēšanas starp sociālo kustību organizētājiem/līderiem un vietējām varas iestādēm, īpaši policiju. Otrkārt, sociālo kustību attīstību 20. gadsimtā būtiski ietekmēja arī komunikācijas un plašsaziņas līdzekļu attīstība, piemēram, radio, televīzija, iespējas veikt ziņapmaiņu elektroniski (Tilly, 2004, p. 81–82). Sākot ar 18. gadsimta sākumu, par sociālo kustību aktivitātēm visbiežāk vēstīja laikraksti, žurnāli, brošūras un citi drukātie mediji. Turpretī 20. gadsimta mediju un sakaru attīstība sociālajām kustībām sniedza vēl neredzētas iespējas, kas radīja pārmaiņas pašās sociālajās kustībās un to rīkotajās aktivitātēs (Tilly, 2004, p. 84). Pēc autores domām, tieši mediji bija viens no tiem iemesliem, kāpēc daudzas sociālās kustības kļuvas atpazīstamas un sadzirdētas. Pirms radio un televīzijas parādīšanās, domājams, kustībām bija krietni mazākas iespējas gūt ievērību sabiedrībā, arī no pašiem politikas veidotājiem. Treškārt, sociālo kustību rīkotās kampaņas tika vairāk pielāgotas vietējām un nacionālajām politiskajām kultūrām valstīs, kas atrodas ārpus sociālās kustības agrīnās attīstības zonas (Tilly, 2004, p. 81–82).

Pienākot 21. gadsimtam un līdz ar to arī paplašinoties komunikācijas iespējām, lielu nozīmi sociālo kustību iesaistē un aktivitātēs deva internets un tā sniegtās iespējas. Tehnoloģiju attīstība sociālajām kustībām 21. gadsimtā devusi iespēju savās aktivitātēs plaši integrēt digitālās komunikācijas tehnoloģijas. Piemēram, tīmekļa vietnes, tiešsaistes petīcijas, elektroniskas diskusijas, e-pasts, darbību koordinēšana, izmantojot mobilos telefonus vai pārnēsājamus radio aparātus, paātrina sakarus sociālās kustības iekšienē, kā arī palielina kustības diapazonu, kas izvēršas ne tikai lokāli, bet arī globālā, starpvalstu līmenī – visur, kur vien atrodas kustības dalībnieki (Tilly, 2004, p. 106). Autoresprāt, 21. gadsimtā sociālo kustību paplašināšanās jomā īpaši palīdzējis internets un sociālie tīkli, kā *Facebook*. Šeit atkal jāpiemin vairākas vegānu domubiedru grupas, kas izmanto *Facebook*, lai pārrunātu jaunākās aktualitātes, aktivitātes vegānisma ietvaros, sniegtu padomus. Bez tam, šādas grupas ir pieejamas ne tikai Latvijas vegāniem, tādas izveidojuši arī vegāni ārvalstīs. Vienlaikus šis fakts pierāda arī to, ka vegānisms kā sociāla kustība nav tikai lokāla, bet globāla. Vegānisms pastāv lielā daļā pasaules valstu. To pierāda, piemēram, šo valstu piedāvājuma pieejamība vegāniem. Aplūkojot pilsētu sarakstu, kuras uzskata par vegāniem “draudzīgākajām”, vērta pieminēt Lisabonu, Amsterdamu, Prāgu, Vašingtonu, Parīzi, vairākas Lielbritānijas un citu valstu pilsētas (theveganworld.com, 2020). Šāda situācija, kad viena kustība atrodas vairākās pasaules valstīs un apvienojas, dod iespēju rasties starptautiskai sociālajai kustībai un veidoties tādām procesam kā internacionalizācijai, ko arī Tillys pieminējis un par ko padziļinātāk aprakstīts darba turpinājumā. To, ka starptautiskās sociālās kustības patiešām attīstās un palielinās, pierāda to skaita salīdzinājums 1973. un 2001. gadā. 1973. gadā šādu kustību skaits bija 183,

taču 2001. gadā starptautisko sociālo kustību skaits sasniedza jau 1011 (Tilly, 2004, p. 118). Pēc maģistra darba autores domām, līdz 2020. gadam šādu kustību skaits ir krietni palielinājies. Tikmēr spāņu sociologs Manuels Kastels (*Manuel Castells*), runājot par globālajām sociālajām kustībām interneta laikmetā, norāda, ka internets esot īpaši svarīgs sākotnējā mobilizācijas posmā. Taču tiklīdz kustība ir paplašinājusi savu sasniedzamību no plūsmu telpas (*space of flows*) uz vietu telpu (*spaces of places*), to ir par vēlu apturēt (Castell, 2012, p. 66). Šis izteikums tikai parāda to, cik būtiska ietekme ir virtuālajai telpai un cik ļoti tā var veicināt kustību attīstību.

Domājot par to, kā sociālās kustības varētu eksistēt nākotnē, Tilijs norāda uz četriem iespējamajiem scenārijiem, kuru papildīšanās varētu nopietni ietekmēt šīs kustības: jau iepriekš minētā internacionalizācija, demokrātijas pagrimums, profesionalizācija un triumfs. Pirmkārt, internacionalizācija nozīmē to, ka sociālo kustību jomā notiktu virzība no vietējām, reģionālajām un nacionālajām uz starptautiskām un globālām sociālo kustību aktivitātēm. Otrkārt, demokrātijas pagrimuma gadījumā sociālās kustības pamazām sāktu izzust, kas norisinātos plašā mērogā. Treškārt, profesionalizācija, visticamāk, mazinātu vietējo un reģionālo sociālo kustību nozīmi, savukārt, lielāka nozīme tiktu pievērsta starptautiskām sociālajām kustībām. Ceturkārt, triumfs norāda uz to, ka papildītos scenārijs par sociālajām kustībām visur un tās kalpotu visos līmeņos – no vietējam līdz globālam. Sociālās kustības šajā gadījumā kalpotu arī kā līdzeklis sabiedrībā populāru prasību virzīšanai (Tilly, 2004, p. 153). Pēc Tilijs domām, internacionalizācija kā scenārijs varētu turpināties vēl gadu desmitiem. Savukārt, triumfs esot maz ticams kā iespējams sociālo kustību attīstības scenārijs nākotnē (Tilly, 2004, p. 157). Pēc maģistra darba autores domām, no šiem četriem scenārijiem vislielākā iespēja papildīties ir pirmajam – internacionalizācijai. Šis process, kā jau Tilijs minēja, ir iesācies, 2020. gada tas turpinās un, šķiet, ka, attīstoties plašsaziņas iespējām un starpvalstu komunikācijai, šis process tikai pastiprināsies. Varētu uzskatīt, ka šobrīd šis scenārijs ir jau realizējies, taču arī pārējo scenāriju papildīšanos nākotnē nevar izslēgt. Vienlaikus Tilijs norāda, ka sociālās kustības varētu tomēr izzust vai ar laiku pārveidoties par diezgan atšķirīgu politisko aktivitāšu veidu. Tāpat kā daudzi taisnīguma un sacelšanās veidi, kas kādreiz dominēja un nu ir tikpat kā izzuduši, nav garantijas, ka sociālā kustība, kāda tā bijusi vairāk nekā divus gadsimtus, turpināsies mūžīgi (Tilly, 2004, p. 14). Šim Tilijs izteikumam autore piekrīt, domājot, ka ar laiku daļa procesu pasaulē transformējas un attīstās tālāk, tāpēc nevar izslēgt iespēju, ka sociālās kustības nākotnē ievērojami mainīsies vai to vietā radīsies kāds cits sociāls fenomens un iespēja savu nostāju izteikt citādāk.

Savukārt, jau minētais sociologs Herberts Blumers sociālās kustības iedalījis četros līmeņos. Pirmais no tiem “**parādīšanās**” – šajā līmenī potenciālie kustības dalībnieki vēl

nerīkojas, taču ir nepamierināti ar sabiedrībā pastāvošo sociālo stāvokli. Otrais līmenis – “**apvienošanās**”, ko raksturo skaidri definēta neapmierinātības sajūta. Šī sajūta vairs netiek slēpta, bet kļūst aizvien atklātāka. Neiecietība vairs nav nekoordinēta, bet tai ir tendence kļūt fokusētākai un kolektīvākai. Tas ir posms, kad konkrēti cilvēki atklāj, ka tiem ir kāda kopīga nepatika pret sabiedrībā esošo situāciju, sāk veidoties kustība ar vadības pazīmēm un izstrādātām panākumu stratēģijām. Trešais līmenis tiek dēvēts par “**birokratizāciju**”. Šo jēdzienu Blumers definē kā formalizācija, kas tiek raksturota kā augstāka līmeņa sociālo kustību rašanās, kas izstrādā vairākumā (koalīcijā) balstītas stratēģijas. Šajā posmā kustībai jau ir zināmi panākumi, kas arī nozīmē to, ka dalībnieki vairs nevar paļauties tikai uz masu mītiņiem vai **iedvesmojošiem līderiem**. Salīdzinot ar iepriekšējo līmeni, šajā posmā sociālās kustības dalībniekiem ir vienkārši piekļūt mērķauditorijai, piemēram, politiskajai elitei. Pēdējais – ceturtais posms – “**samazināšanās**” jeb institucionalizācija. Tas ir pēdējais līmenis sociālās kustības dzīves ciklā, taču tas ne vienmēr nozīmē sociālās kustības neveiksmi. Ir četri veidi, kā sociālās kustības var samazināties – represijas (sociālās kustības tiek kontrolētas, apspiestas vai iznīcinātas ar kādu augstāk stāvošu autoritāšu palīdzību), kopīga izvēle (kustības dalībnieki vienprātīgi izlemj par tās pastāvēšanas beigām), veiksmē (sociālā kustība sasniegusi savus mērķus, tāpēc tās darbība vairs nav nepieciešama) un neveiksmē (sociālā kustība nespēj sasniegt savus mērķus un padodas) (Christiansen, 2009). Apskatot tieši vegānismu kā sociālo kustību Latvijā, tā šobrīd, autoresprāt, attīstījies līdz otrajam līmenim jeb apvienošanās posmam. Vegāni Latvijā izrāda kādas zināmas neapmierinātības pazīmes, ko izpauž, piemēram, protestos, peticiju parakstīšanā un gājienos, tādējādi parādot savu neapmierinātību ar to, ka sabiedrībā tiek patērēti dzīvnieku izcelsmes produkti. Cita veida aktivitātes varētu raksturot kā krietni miermīlīgākas. Tie ir, piemēram, dažādi pasākumi, kā “Vegānfestivāls” un “AUGam” ēdiena svētki. Arī šīm aktivitātēm ir līdzīgs mērķis – rosināt sabiedrību mazāk patērēt dzīvnieku izcelsmes produktus, tā vietā izvēloties augu bāzē radīto. Vienlaikus, autoresprāt, vegānisms kā sociāla kustība nav attīstījies birokratizācijas līmenī. Kustības ietvaros vēl nav izstrādātas tik pārdomātas stratēģijas mērķu sasniegšanā, kā arī piekļuve mērķauditorijai vēl nenotiek tik vienkārši. Kustības attīstības virzību tālāk, iespējams, sekmētu konkrēta līdera izvirzīšana, jo pašreiz vegānisma kā sociālās kustības dalībnieku vidū ir vairāki uzņēmīgi cilvēki, taču izteikta līdera nav.

2.3. Jauno sociālo kustību teorija

Iepriekš apskatītā sociālo kustību teorija darba autorei deva informāciju par šādām kustībām kopumā, kā tās ir attīstījušās sākot jau ar 18. gadsimta vidu, kā arī tika apskatītas galvenās šīs kustības iezīmes un attīstības līmeņi. Tomēr, laikiem mainoties, mainās arī indivīds

un sabiedrība kopumā, kas nozīmē to, ka arī sociālās kustības mūsdienās vairs nav tādas kā attīstības pirmsākumos. Tā kā maģistra darba autore apskata salīdzinoši jaunu sociālo kustību, tad šķita būtiski nedaudz iepazīties arī teoriju, kas apskata jaunās sociālās kustības – jauno sociālo kustību teoriju (*New Social Movement theory*).

Jauno sociālo kustību teorijas pirmsākumi meklējami marksistu mēģinājumā izskaidrot dažādus kapitālisma sociālos veidojumus pēckara laikmetā ap 1960. gadu un strādnieku šķiras šķietamo “izgāšanos” pirmskara un pēckara periodos. Īpaši sociologa Herberta Markūzes (*Herbert Marcuse*) un filozofa Luija Altisēra (*Louis Althusser*) ietekmē sociologi sāka strādāt pie teorijām, kurās tika atbalstīta ideja par “jauno strādnieku šķiru”. Savukārt franču sociologs Alēns Turēns (*Alain Touraine*) ideju par “jauno strādnieku šķiru” izvērta teorijā. 1968. gada maijā norisinājās ievērojama studentu sacelšanās un strādnieku streiki, kas vienlaicīgi iezīmēja sociālo kustību pastāvēšanas 200 gadu jubileju. Turēns norādīja, ka no toreizējā kapitālisma laikmeta izveidojusies jauna strādnieku šķira, ko ilustrē tieši šīs maija aktivitātes. Viņš uzsvēra, ka mūsdienu industriālais kapitālisms radījis jaunu strādnieku šķiru, ko lielākoties veidoja nevis rūpniecībā strādājošie, bet gan jomas profesionāļi, tādējādi liekot mainīties arī attiecībām starp kapitālu un darbaspēku (Harter, 2011, p. 9). Būtiski, ka tieši darbaspēka kustības kļuva par etalonu, ar kuru tika salīdzinātas jaunās sociālās kustības (Saunders, 2013). Tikmēr Eiropā sociālo kustību aktivitātes aizvien biežāk tika rīkotas, nevis lai panāktu politiskas vai ekonomikas pārmaiņas, bet gan lai risinātu ar kultūru saistītus jautājumus (Touraine, 1987, p.127). Tādējādi jauno sociālo kustību teorijas mērķis bija noskaidrot ne tikai to, kā attīstījās jaunā darbaspēka kustība, bet arī citas sociālās kustības, tostarp studentu, feministu, vides aizstāvju kustības. Autoresprāt, mūsdienās īpaši aktuālas ir vides aizstāvju kustības, kuru attīstību ietekmē arī informācijas tehnoloģijas, par ko raksta Manuels Kastels. Pie vides aizstāvju kustībām autore pieskaita arī vegānismu, jo arī šīs kustības pārstāvji kā iemeslus pievērsties vegānismam norāda gan vidi, gan dzīvnieku saudzēšanu. Par teorijas autoriem bez jau minētā Turēna tiek uzskatīti arī: Manuels Kastels, Alberto Meluči (*Alberto Melucci*) un Jirgens Habermass (*Jurgen Habermas*) (Saunders, 2013). Katrs no šiem pētniekiem teorijas attīstībā sniedzis kādu devumu. Alēna Turēna veikums saistās ar pievērsanos jaunajai strādnieku šķirai, par ko tika norādīts iepriekš šajā sadaļā. Alberto Meluči bija tas, kurš skaidri norādīja, ka šķira var būt kā analīzes instruments (Harter, 2011, p. 10). Jirgens Habermass radījis komunikatīvo modeli, kas kalpo kā ietvars sociālo kustību uzvedības skaidrošanai, kā arī, lai saprastu šo kustību rašanās iemeslus un interpretētu situācijas, kādās sociālās kustības iesaistās (White, 1988). Tikmēr Manuels Kastels norādījis, ka mūsdienu sociālās kustības eksistē apstākļos, ko raksturo tehnoloģiskā revolūcija. Pēc Kastela, šo revolūciju raksturo divi pamatelementi. Pirmkārt, tā ir balstīta uz informāciju. Pašreizējā tehnoloģisko pārmaiņu

procesa kodolu veido risinājumi, kas vērsti uz informācijas apstrādi. Otrkārt, šī revolūcija ir vērsta uz procesu, nevis produktu. Vissvarīgākā jauno tehnoloģiju ietekme ir saistīta ar faktu, ka tā ietekmē arī sociālo mijiedarbību (Castells, 1989). Ar Alberto Meluči devumu jauno sociālo kustību teorijas attīstībā maģistra darba autore iepazīstinās nedaudz tālāk darbā.

Tiek norādīts, ka jauno sociālo kustību teorija eksistē kā sava veida tilts starp makrostrukturālisma teorijām un identitātes veidošanās mikro teorijām. Jauno sociālo kustību teorijas ietvaros tās tiek raksturotas kā decentralizētas (tām nav vienas centrālās atrašanās vietas, bet gan vairākas galvenās lokācijas) un brīvprātīgas. Arī indivīda piederība konkrētai šķirai, vēloties iesaistīties šajā kustībā, netiek ņemta vērā. Būtiski, ka, piedaloties jauno sociālo kustību aktivitātēs, nepieciešama tieša iesaiste no indivīda puses. Galvenie šādu kustību pastāvēšanas mērķi ir, pirmkārt, pretoties manipulācijām, kas saistītas ar identitātes un vajadzību jautājumiem. Otrkārt, vairota vārda, saziņas un kultūras brīvību. Treškārt, šīs kustības eksistē arī kā simbolisks pretestības risinājums. Ceturkārt, jauno sociālo kustību mērķi paši par sevi ir veicināt solidaritāti un autonomiju kustību dalībnieku vidū (Saunders, 2013). Šie kustību pastāvēšanas mērķi liek saprast, ka to rīkotās aktivitātes mūsdienās saistītas vairāk ar kultūru, nevis politiku un ekonomiku, kas sakrīt ar Turēna izteikumiem.

Viens no aspektiem, kas jaunās sociālās kustības atšķir no tā sauktajām “vecajām” sociālajām kustībām, kas veidojušās sākot no 18. gadsimta otrās puses, ir, ka zinātnieki varēja izsekot līdz jauno sociālo kustību attīstībai faktiski no to rašanās brīža (Saunders, 2013). Papildus tai ir vēl septiņas citas būtiskas iezīmes, kas atšķir jaunās sociālās kustības no “vecajām”, ko maģistra darba autore apkopoja tabulā zemāk.

2.1.tabula

Veco un jauno sociālo kustību salīdzinājums

Iezīme	Vecā kustība	Jaunā kustība
Vide kustības iekšienē	Slēgta, balstīta šķiru atšķirībās	Atvērta, brīva
Demokrātijas izpausmes kustībā	Formāla dalība kustībā	Brīvprātīga dalība kustībā
Intereses	Svarīgas ir tikai savas kā dalībnieka intereses	Svarīgas ir kolektīvās intereses
Darbības joma	Universālisms (visaptveroša)	Specifiskas, konkrētas darbības jomas
Ētiskais aspekts vērsts uz...	Iespējām	Sākotnējām vajadzībām

Rīcība	Stratēģiska	Kā piemērs citiem
Organizatoriskā forma	Hierarhiska	Plūstoša

2.1.tabulā salīdzinātais norāda uz to, ka vecās un jaunās sociālās kustības savā starpā diezgan atšķiras. Autore uzskata, ka šādu atšķirību cēlonis ir pārmaiņas sabiedrībā, uzskatu un interešu maiņa, tāpat sava nozīme šajā ir jau minētajai informācijas rīku maiņai. Autoresprāt, būtiskākās pārmaiņas kustībās saistāmas ar to, ka mūsdienās tajās var piedalīties brīvprātīgi, tās ir atvērtākas un ikviens dalībnieks tajās ir vienlīdzīgs. Tāpat vērā ņemama iezīme ir tā, ka jaunajās sociālajās kustībās ir svarīgs kolektīvais labums, nevis individuālais un arī mērķi tiek sasniegti, darbojoties visiem kustības dalībniekiem kopā – kolektīvi.

Jaunās sociālās kustības autori Hābermass, Turēns un Meluči dokumentē pārmaiņas sabiedrībā, kas ietekmē sociālo kontroli, uz kuru, savukārt, reaģē jaunās sociālās kustības (Saunders, 2013). Turēns šajā sakarā arī norādījis, ka mūsdienu sabiedrība sevi pakļauj aizvien stingrākai kontrolei un uzraudzībai, radot situāciju, ka sociālā dzīve nav nekas vairāk kā nepielūdzamas kundzības pazīmju sistēma (Touraine, 1984, p. 71). Savukārt Meluči uzsvēris, ka jaunās sociālās kustības veidojas un darbojas jo īpaši tajās situācijās, kad kādā jomā pastāv neapmierinātība ar kaut ko un valsts nespēj situāciju uzlabot. Neapmierinātie reaģē, veidojot jaunas identitātes un alternatīvus veidus, kā radīt pozitīvas pārmaiņas, mērķtiecīgi apejot valsti (Melucci, 1984, p. 829). Autorei šķiet, ka šis ir vērtīgs izteikums, ko var attiecināt uz lielu daļu sociālo kustību mūsdienās, arī uz vegānismu. Alternatīvie veidi šajā gadījumā varētu būt dažādas protesta akcijas, taču autorei šķiet, ka tie varētu būt arī pasākumi, kas rada interesi par vegānismu gan uztura, gan dzīvesveida ziņā. Meluči arī izteicies, ka jaunajās sociālajās kustībās darbība norisinās ar sociālo tīklu starpniecību, kur notiek sarunas un tiek veidota kolektīvā identitāte (Melucci, 1984, p. 116). Šis Meluči izteikums apliecina arī Kastela teikto par informācijas tehnoloģiju attīstību, kas, savukārt, sekmē arī dažādu sociālo tīklu rašanos un izmantošanu.

Vienā no savām esejām par jaunajām sociālajām kustībām Meluči iepazīstina ar septiņiem veidiem, kā konceptualizēt jaunās sociālas kustības:

1. Informācijas resursi ir jauno konfliktu centrā. Konflikta vairs nenorisinās tikai, piemēram, par un ap preču ražošanu un izplatīšanu.
2. Darbības kļūst pašrefleksīvas, un pozitīvā darbība tiek izspēlēta caur pieņemto dzīvesveidu un plašāku kultūras paradumu pielietošanu.
3. Jaunām sociālajām kustībām informācijas pieejamības dēļ ir izpratne arī par globāliem jautājumiem. Komunikāciju tīkliem attīstoties, ir iespēja veidot un uzturēt arī neformālos globālos tīklus.

4. Jaunām kustībām ir svarīgi radīt saistību starp latentumu un redzamību. Kustību dalībnieki parādās jeb kļūst redzami tikai īpašu iemeslu dēļ, piemēram, lai ar kādu jautājumu konfrontētu valsts iestādes.
5. Kustību ietekmi nevar izmērīt politiskā līmenī, tām ir neizmērojama ietekme.
6. Dalība sociālajā kustībā nozīmē ne tikai parastu piedalīšanos, bet arī piederību sistēmai un kopienai.
7. Jaunās sociālās kustības “rada izaicinājumu, kas pārstrādā valodu un kultūras kodus, kas organizē informāciju” (Melucci, 1994, p.102).

Ņemot vērā šo jauno sociālo kustību konceptu, kā arī jau iepriekšējos izteikumus, autoresprāt, jaunās sociālās kustības raksturo trīs būtiskas iezīmes. Pirmkārt, tām lielākoties ir ar kultūru un identitāti saistīti mērķi. Otrkārt, tajās būtiska loma ir komunikācijai, kas lielākoties mūsdienās notiek virtuāli, ar sociālo tīklu starpniecību un informācijas tehnoloģiju palīdzību. Treškārt, šādas kustības ir brīvas, atvērtas gan jauniem dalībniekiem, gan radošām idejām mērķa sasniegšanā.

2.4. Čārlza Pīrsa zīmju teorija

Sociālo kustību kontekstā, autoresprāt, svarīgi pieminēt arī zīmes un to, kā sociālo kustību dalībnieki ar zīmju palīdzību cenšas sevi atšķirt no pārējās sabiedrības. Arī Čārlzs Tillijs atzīmējis, ka sociālo kustību viens no atšķirības veidiem ir zīmes. Sociālo kustību dalībnieki savās rīkotajās aktivitātēs mēdz izmantot zīmes, tādā veidā ar simbolu palīdzību censtos nodot savu vēstījumu mērķa grupai, piemēram, sabiedrībai vai varas iestādēm. Autoresprāt, arī vegānismam un šīs kustības pārstāvjiem ir savas zīmes, kas to atšķir no pārējās sabiedrības. To, vai un kādas tās ir, autore noskaidros pētījuma ietvaros.

Viens no autoriem, kurš ievērojamu daļu karjeras veltījis zīmēm un to pētniecībai, ir amerikāņu zinātnieks, filozofs un matemātiķis Čārlzs Pīrss (*Charles Sanders Peirce*). Viņš darbojies 19. gadsimta 60. gados līdz 20. gadsimta sākumam. Dzīves gaitā Pīrss strādājis vairākās universitātēs, tomēr lielākā nozīme viņa karjerā bijusi semiotikai – zīmju teorijai (britannica.com, 1998). Viņš tiek uzskatīts par Amerikas pirmo lielo filozofu. Viņa intereses bija plašas un daudzšķautņainas, taču lielākie panākumi sasniegti filozofijā, zinātnē, loģikā, semiotikā. Pīrss ieguldījis darbu mūsdienu filozofisko konceptu uzlabošanā, pragmatistu kustības un formālās loģikas attīstībā. Viņš attīstījis izsmalcinātu skatījumu uz zinātņi un zinātnisko praksi, devis nozīmīgu ieguldījumu zīmju un attēlojuma jomā. Sniedzis devumu arī metafizikas pārskatu izstrādē (Atkins, 2010). Pīrsa viens no galvenajiem darbiem, kas tā arī netika pabeigts, ir “*A System of Logic, Considered as Semiotic*” (“Loģikas sistēma, kas tiek uzskatīta par semiotisku”) (britannica, 1998).

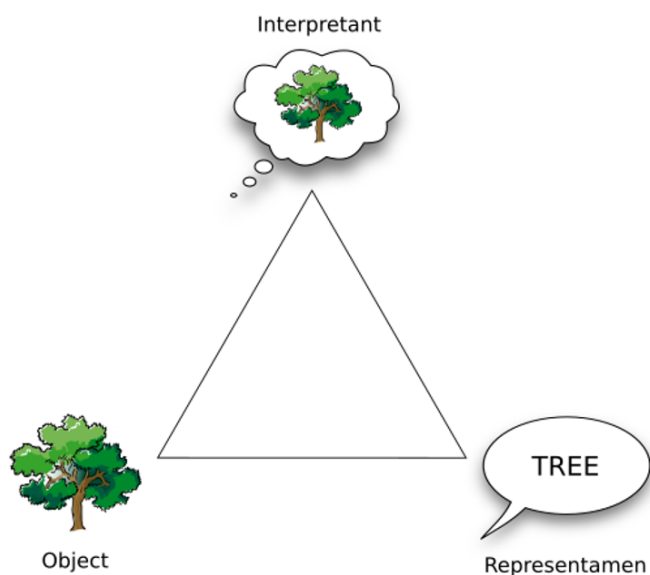
Kā jau darba autore norādīja - viens ievērojamākajiem Pīrsa ieguldījumiem saistāms tieši ar zīmēm. Čārlzs Pīrss uzskatīja, ka “indivīds dzīvo zīmju pasaulē, izmanto zīmes un noteiktās situācijās arī pats savā ziņā kļūst par zīmi. Individā gaita, auguma īpatnības, balss tembrs, matu sasuka – tās ir tās pazīmes, pēc kurām uzreiz var identificēt sev pazīstamu personu. Individā apģērbs, izturēšanās veids var daudz pateikt par viņu pašu” (Agejevs, 2002, 7.lpp.). Tādējādi no šī izteikuma var secināt, ka savā veidā katrs no mums, indivīdiem, kādā ziņā esam zīmes, kas ir unikālas un neatkārtojamas.

Jautājumi, kas saistāmi ar zīmēm un sistēmu, valodniekus un filozofus interesē jau krietnu laiku. Piemēram, jau 4. gadsimtā pirms mūsu ēras sengrieķu filozofs Platons esot salīdzinājis valodu ar instrumentu un uzskatīja, ka vārdi saistāmi ar apzīmēto priekšmetu dabu. Tomēr “zinātne, kas pēta jebkādas cilvēku sabiedrībā izmantotās zīmju sistēmas, līdz galam izveidojās, pateicoties Čārlza Pīrsa darbiem”. Pīrss šo zinātņi ieteica nosaukt par semiotiku (Agejevs, 2002, 35.lpp). Tieši loģika ir tā joma, ko viņš visplašākajā nozīmē identificēja ar semiotiku (britannica.com, 1998). Loģika tāpat kā matemātika bija viena no Pīrsa darbības jomām, un, iepazīstoties ar šī zinātnieka paveikto tuvāk, atklājas, ka semiotikā un zīmju izpētes jomā kopumā nepieciešama loģika. Tāpat arī interpretācijas par konkrēto zīmi bieži vien rodas no loģiskās izpratnes, skatot noteiktu objektu.

Attīstot teoriju par zīmēm, Čārlzs Pīrss norādīja, ka tai vienlaikus piemīt trīs īpašības. Pirmkārt, šī teorija ir **vispārēja** (*general*). Tā vienlaikus sevī ietver emocionālo, praktisko un intelektuālo pieredzi. Tā iekļauj visas semiotikas kā zinātnes sastāvdaļas, kā arī paplašina zīmes kā jēdziena robežas. Otrkārt, teorija par zīmēm ir kā **triāde**. Tas nozīmē, ka teorijas pamatā ir nupat minētās trīs filozofiskas kategorijas: pirmā (emocionālā pieredze), otrā (praktiskā pieredze, kas saistās ar indivīdu, pieredzi, faktiem, esamību, darbību - reakciju) un trešā (intelektuālā pieredze). Tās sasaista kopā trīs terminus: zīmes nozīmi (*meaning*), objektu (*object*) un interpretētāju (*interpretant*). Treškārt, zīmju teorija ir arī **pragmatiska**. Tas, savukārt, nozīmē, ka teorijas ietvaros nepieciešams zināt zīmes radīšanas un interpretācijas kontekstu (Everaet-Desmedt, 2011). Norādīts, ka Čārlzs Pīrss visas zīmes asociē ar kādu izziņas pakāpi. Viņš apgalvoja, ka visa doma ir zīmēs (Atkins, 2006). Iepazīstoties arī šīm īpašībām, kļūst skaidrs, ka gan teorija par zīmēm, gan pašas zīmes ietver ievērojamu analīzi, ļaujot pašu zīmi skatīt dažādos veidos.

Kā jau tika norādīts rindkopā augstāk - Čārlzs Pīrss uzskatīja, ka ikvienu zīmi var raksturot trīs dažādos veidos. Pirmkārt, pēc tās materiālā ietēpa. Pīrss norādīja, ka zīme apzīmē kādu konkrētu objektu. Taču pirms šīs apzīmēšanas process ir noticis, zīmes interpretētājiem ir brīva izvēle pēc saviem ieskatiem interpretēt konkrēto zīmi, piešķirt tai nozīmi. Otrkārt, norādīts, ka zīme apzīmē kādu konkrētu objektu. Pīrss uzskatīja, ka zīme var attēlot tikai pašu

objektu, taču nevar ar to iepazīstināt. Viņš izšķir divu veidu objektus – dinamisko un tiešo. Dinamiskais objekts ir tas, ko redzam patiesībā. Savukārt tiešais objekts ir objekts, kāds tas tiek interpretēts ar zīmes palīdzību. Treškārt, interpretētājs ir tas, kurš interpretē zīmi un ar tās palīdzību veido asociācijas ar konkrēto objektu (Everaet-Desmedt, 2011).

2.3.att. Čārlza Pīrsa triādes modelis (Kowalewski, 2017)

2.3. attēlā uzskatāmā veidā parādīts triādes modelis, kas savstarpēji saista trīs terminus: objektu (*object*), kas šajā gadījumā ir koks; zīmes interpretētāju (*interpretant*) - indivīda asociācijas ar objektu; nozīmi (*representament/meaning*), ko objektam piešķir indivīds.

Rezumējot augstāk izteikto - “semiotikā zīmi plašākā nozīmē izprot kā materiālu objektu, kuram noteiktos apstākļos atbilst kaut kāda nozīme, kas var būt jebkas – reāla vai izdomāta lieta, parādība, process utt.” (Agejevs, 2002, 43.lpp.). Piemēram, maģistra darba ietvaros pētāmās zīmes vegānisma kā sociālās grupas ietvaros varētu būt sarunvaloda, apģērbs, saukļi, uzvedība, vērtības, vienojoši pasākumi. Būtiska zīmes īpašība ir tā, ka tā var apzīmēt vai aizstāt ne vien atsevišķu objektu vai parādību, bet gan veselu to kopumu. Tāpat vēl viena zīmes īpašība ir, ka tā spēj izraisīt cilvēkā priekšstatu par zīmes apzīmētā objekta vai parādības raksturu. “Jebkuru zīmi var aplūkot ne tikai saistībā ar tās apzīmēto objektu, bet arī ar to, kādu jēgu šai zīmei var piedēvēt” (Agejevs, 2002, 43.lpp.).

Visas zīmes iespējams iedalīt trīs lielās grupās:

1. Dabiskās jeb naturālās zīmes, kuru izcelsme ir dabiska;
2. Tēlainās zīmes;
3. Konvencionālās zīmes, kas tiek izmantotas dabisko un mākslīgo valodas un pierakstu sistēmu izveidē (Agejevs, 2002, 47.lpp).

Maģistra darba ietvaros autore pievēršas tēlaino zīmju grupai, jo tieši šīs zīmes tiek izmantotas, lai kaut ko simbolizētu, piemēram, vegāniem nozīmīgas vērtības. “Tēlainās zīmes jēdziens ir cieši saistīts ar simbola jēdzienu. Simbols tiek saprasts kā zināms tēls, ko demonstrē zīme, un vienlaikus kā zīme, kas slēpj neizsmeļamas tēla īpašības. Šādas simboliskās, tēlainās zīmes tiek plaši izmantotas dejā un lietišķajā mākslā” (Agejevs, 2002, 47.lpp). Tomēr, autoresprāt, šādas zīmes iespējams izmantot arī aktivitātēs, kurās indivīdi ar simbolu starpniecību vēlas ko paust sabiedrībai. Tā ir tā sauktā mākslinieciskā komunikācija, kur galvenais vēstījums tiek pausts neverbāli – caur zīmēm un simboliem. Šādas zīmes tika izmantotas arī vegānu rīkotajā ielu akcijā, ar ko autore padziļinātāk iepazīstinās maģistra darba par vegānismu rezultātu sadaļā.

Šajā nodaļā autore iepazīstināja ar teorijām, kas apskata sociālās kustības gan to tradicionālajā izpratnē, gan, kā tās funkcionē un sevi pozicionē mūsdienās. Ieskats tika veikts arī zīmju teorijā, kas autoresprāt, labāk palīdzēs analizēt vegānisma kā sociālās kustības sevis reprezentāciju. Iepazīstoties ar ilgtspējīga uztura nostādnēm, padziļinātāk tika saprasti vegānisma aspekti. Darba turpinājumā autore sniegs ieskatu pētījumā izmantotajās metodēs, pamatojot, kāpēc un kā tās palīdzēs pētījuma mērķa sasniegšanā.

3. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Apzinot maģistra darba teorētisko ietvaru, šajā nodaļā autore pievēršas darbā izmantotajām pētījumu metodēm, kas izvēlētas, autoresprāt, atbilstoši izvirzītajam pētījuma mērķim, jautājumiem un uzdevumiem. Šīs nodaļas saturs balstīts divās pētījumā izmantotajās kvalitatīvajās metodēs – intervijā un novērojumā. Pirmkārt, veicot ieskatu interviju analīzē, autore iepazīstinās ar intervijas pamatprincipiem, pētījumā izmantoto interviju saturu, datu analīzes metodi, darba gaitas un respondentu raksturojumu, kā arī ētiskajiem aspektiem. Otrkārt, tiks apskatīti arī novērojuma kā pētījuma metodes principi, veikts ieskats piezīmēs, kas fiksētas novērojumu laikā, kā arī ētiskie aspekti, kas ir būtiski arī šajā izpētes metodē.

3.1. Kvalitatīvā izpēte un darbā izmantotās metodes

Šajā sadaļā autore veiks nelielu ieskatu kvalitatīvajās metodēs kopumā, pēc tam secīgi pārejot uz ieskatu kvalitatīvajās intervijās, padziļinātāk apskatot tieši daļēji strukturētās intervijas un novērojumu kā kvalitatīvās pētniecības metodes.

Domājot par kvalitatīvu pētījumu un tā atšķirīgajām iezīmēm no kvantitatīva pētījuma, jānorāda, ka šādi pētījumi, pirmkārt, sniedz secinājumus, kas nav izdarīti ar statistikas metožu palīdzību vai citādiem kvantitatīvus rezultātus iegūstošiem rīkiem. Kvalitatīvi pētījumi galvenokārt saistāmi ar tādiem pētījumiem, kuros izpētes objekts ietver cilvēku dzīvi, pieredzi, izturēšanos, emocijas. Norādīts, ka kvalitatīvi pētījumi ir piemēroti, veicot, piemēram, organizāciju darbības izpēti, pētot sociālās kustības, kultūras paradumus, dažādu tautību pārstāvju mijiedarbību un citas tēmas. Kvalitatīvas metodes var veiksmīgi pielietot tajos gadījumos, kad nepieciešams iegūt informāciju, piemēram, par indivīda sajūtām, domāšanas procesiem, emocijām un citur, kur, piemēram, kvantitatīvās metodes nesniegs vēlamo rezultātu (Strauss & Corbin, 1998, p.11). Kamēr ar kvantitatīvo metožu palīdzību iespējams, piemēram, kvantificēt indivīdus atkarībā pēc to izrādītajām emocijām, ar kvalitatīvo metožu palīdzību iespējams noteikt, kāpēc un kas radījis indivīdam konkrētas emocijas. Tieši tāpēc kvalitatīva pētījuma mērķis ir, piemēram, iepazīties ar cilvēku domām un jūtām, kas varētu ietekmēt konkrētu rīcību (Austin & Sutton, 2015).

Kvalitatīvā pētījuma pamatā ir pāris galvenās komponentes. Pirmkārt, ir dati, ko var iegūst no dažādiem avotiem: intervijām, novērojumiem, dokumentu analīzes, ierakstiem, filmām un citviet. Otrkārt, kvalitatīvo metožu pielietošana ietver procedūras, kas var palīdzēt interpretēt un sakārtot kvalitatīvus datus. Šīs procedūras ietver konceptualizāciju, datu samazināšanu un kodu izveidi, izstrādājot kategorijas, kas tiek skatītas kā, piemēram, dimensijas vai īpašības un vēlāk sasaistītas kopā (Strauss & Corbin, 1998, p.11). No visām

kvalitatīvās izpētes metodēm autore tālāk padziļinātāk apskatīs kvalitatīvās intervijas, pievērsoties tieši daļēji strukturētajām intervijām, kas izmantota kā viena no pētniecības metodēm maģistra darba ietvaros veiktajā pētījumā. Tāpat tiks apskatīta otra kvalitatīvā pētniecības metode – novērojums.

3.2. Kvalitatīvās intervijas un to pielietojums maģistra darbā

Maģistra darba mērķa sasniegšanai autore kā vienu no pētījuma metodēm izvēlējās daļēji strukturētās intervijas. Intervējot cilvēkus, kas sniedz kādu devumu vegānisma popularizēšanā sabiedrībā, autore centīsies noskaidrot, kāds ir to viedoklis par: vegānismu kā sociālu kustību Latvijā, kādā veidā izpaužas šīs kustības darbība Latvijā, cik sekmīga ir tās attīstība šobrīd un kāds ir kustības potenciāls nākotnē. Tāpat autore vēlas noskaidrot, kāds tieši ir šo konkrēto cilvēku devums vegānisma kā sociālas kustības attīstībai Latvijā. Ar daļēji strukturētu interviju palīdzību, izmantojot vadlīnijas (*skat. 1.pielikumu*), autoresprāt, būs iespēja noskaidrot padziļinātāku respondentu viedokli par tēmu nekā, ja, piemēram, tiktu izmantota kvantitatīvā intervijas metode ar anketu starpniecību. Tāpat kvalitatīvās intervijas šajā pētījumā autore uzskata par veiksmīgāku izpētes metodi, jo tādā veidā respondents var sniegt izvērstu atbildi un dot vairākas informācijas, kas neizdotos tik veiksmīgi, piedāvājot aizpildīt anketu ar atbilžu variantiem.

Termiņš “kvalitatīvās intervijas” attiecas uz intervijas paņēmienu, ar kura palīdzību pētnieks cenšas iegūt kvalitatīvos datus. Kvalitatīvas intervijas nav kā strukturētas vai standartizētas intervijas, kuru mērķis biežāk ir iegūt datus, ko var analizēt kvantitatīvi. Kvalitatīvajās intervijās intervētājs un respondents darbojas kā mijiedarbības partneri (Given, 2008). Šādas intervijas pamatā ir saruna, kurā uzsvars tiek likts uz pētnieku, kurš uzdod jautājumus un klausās (Warren, 2001). Labas intervēšanas stratēģijas un tehnikas galvenais apsvērums ir nepieciešamība līdzsvarot vēlmi atklāt un pārbaudīt respondentu sniegto izteikumu nozīmes ar vajadzību sasniegt pētnieka mērķus. Tāpēc kvalitatīvajās intervijās būtiska nozīme ir gan stingrībai, gan subjektivitātei. Kvalitatīvajās intervijās pētnieks cenšas iegūt intervējamā zināšanas, pieredzi, perspektīvas, nevis sakārtot iepriekšminēto noteiktās kategorijās. Šādas intervijas biežāk tiek izmantotas, kad pētnieks vēlas gūt izpratni par to, kā intervējamais aplūko, piedzīvo vai konceptualizē kādu sociālās dzīves aspektu (Given, 2008). Tieši tāpēc šādās intervijās informanti tiek uzskatīti par nozīmes veidotājiem, nevis tikai pasīviem informācijas avotiem, jo galvenais mērķis no sarunas ir iegūt interpretācijas, nevis konkrētus faktus (Warren, 2001).

Kvalitatīvās intervijas parasti tiek iedalītas trīs veidos – nestrukturētas jeb padziļinātās intervijas, daļēji strukturētas un strukturētas. Padziļinātajās intervijās svarīgi ir ļaut

respondentam atbildēt saviem vārdiem tik ilgi, kamēr pētnieks saprot intervējamā uztveri, uzskatus, attieksmi, uzvedību, kā arī pateiktā nozīmi (Given, 2008). Padziļinātās intervijas parasti ir līdzīgas sarunai, kurā pētnieks un intervējamais apspriež abpusēji interesējošu tēmu, un ideālā gadījumā diskusija ir atvērta, mierīga un godīga. Tomēr atšķirībā no sarunas, padziļinātajā intervijā no pētnieka sagaidāma lielāka tā sauktā zondēšana. Tas nozīmē, ka intervējamam tiek lūgts arī izskaidrot sniegto atbildi, tādējādi iegūstot lielāku skaidrību un detalizētāku intervējamā skatījumu par konkrēto tēmu (Morris, 2015). Daļēji strukturētas intervijas ietvaros pētnieks uzdot informantam noteiktus, taču salīdzinoši brīva formāta jautājumus. Ar šo intervijas veidu autore padziļinātāk iepazīstinās tālāk darbā. Tikmēr strukturētās intervijas ietver relatīvi standartizētu interviju jautājumu uzdošanu visiem pētījuma dalībniekiem. Šāda struktūra nodrošina to, ka visiem informantiem tiek dotas vienlīdzīgas iespējas sniegt informāciju vienā un tajā pašā jautājumā vai tēmā. Tomēr arī strukturēto interviju ietvaros pētnieks necenšas pētījuma dalībniekus ietekmēt, uzspiežot savu redzējumu. Visas intervijas, neatkarīgi no tā, cik strukturētas, ir, tā teikt, neierobežotas. Tas nozīmē, ka respondenti var atbildēt jebkurā veidā un apjomā. Turklāt intervētājs pats sarunas laikā var paplašināt jautājumus vai ierosināt jaunas tēmas (Given, 2008). Taču tieši daļēji strukturētās intervijas no šiem trim veidiem ir izplatītākās, ko arī maģistra darba autore izmantos kā pētījuma metodi. Bez jau minētajām pastāv arī citi interviju veidi. Naratīva intervijas ietvaros pētnieka mērķis ir “vadīt” intervējamo un mudināt izstāstīt savu stāstu, kas saistīts ar kādu dzīves notikumu, procesu vai dzīvi kopumā. Grupu intervijas, piemēram, fokusgrupas intervijas, savukārt, ir diskusijas ar intervētāju, kurš darbojas kā moderators, “vadot” grupu caur interesējošām tēmām (Kelly, 2010).

Kā jau iepriekš minēts – daļēji strukturētās intervijas, lai arī ietver iepriekš sastādītus jautājumus vai tēmas, ir salīdzinoši brīva formāta. Pētniekam ir salīdzinoši lielāka kontrole pār intervijas tēmām nekā nestrukturētajās jeb padziļinātajās intervijās. Taču atšķirībā no strukturētajām intervijām, kurās tiek pārsvarā izmantoti slēgta tipa jautājumi, daļēji strukturētajās uz katru no jautājumiem nav noteikta atbilžu diapazons, ļaujot respondentam izteikties atklātāk un brīvāk. Pētnieks, kurš izpētē izmanto daļēji strukturētās intervijas, iepriekš izveido rakstiskas vadlīnijas. Tās var būt gan ļoti specifiskas, ar rūpīgi formulētiem jautājumiem, gan var ietvert tikai apskatāmo tēmu loku. Intervētājs var sekot vadlīnijām un uzdot jautājumus tādā secībā, kādā tie ir doti, vai arī veikt interviju, vairāk pamatojoties uz informatora atbildēm (Given, 2008). Tas nozīmē, ka pētnieks aktīvi klausās informanta teiktajā un izmanto iegūtās atbildes, lai pārveidotu, mainītu vai uzdotu pilnīgi citādākus jautājumus nekā tie ir vadlīnijās vai arī vienkārši papildinātu tās. Parasti izmaiņas intervijas vadlīnijās tiek veiktas, lai padziļinātāk izzinātu informanta individuālo pieredzi (O'Reilly & Dogra, 2017).

Daļēji strukturētajās intervijās tiek izmantoti dažādi jautājumu veidi. Dažos no tiem var būt nepieciešama salīdzinoši konkrēta informācija. Papildus jautājumiem, kas tieši saistīti ar pētāmajiem jēdzieniem, daļēji strukturētajās intervijās tiek uzdoti arī jautājumi, kas palīdz padziļinātāk izprast respondenta teikto, iegūstot papildu informāciju par kādu aspektu. Lai šādus jautājumus varētu uzdot, nepieciešams, lai intervētājs rūpīgi seko līdzi informanta stāstītajam. Taču kas attiecas gan uz nestrukturētajām, gan daļēji strukturētajām intervijām – tajās būtiska ir intervētāja spēja saprast, interpretēt un atbildēt ne tikai uz informanta sniegto verbālo, bet arī neverbālo informāciju, kas palīdzēs vēlāk datu analīzes posmā (Given, 2008).

3.2.1. Intervijas par vegānismu kā sociālu kustību saturs

Maģistra darba veiktā pētījuma ietvaros autore izstrādāja intervijas vadlīnijas, ko precīzāk varētu uzskatīt par tēmām, kas tiks apskatītas intervijas laikā. Tēmas sadalītas trīs blokos, katrā no tiem fokusējoties uz citiem aspektiem.

Pirmo tēmu bloku veido tēmas, kuru ietvaros informants nedaudz sniedz informāciju par sevi, ieskaitot, cik ilgi pievēršas vegānismam, norāda, ar ko nodarbojas ikdienā, kā arī, cik ļoti integrē vegānismu savā dzīvē.

Otro jautājumu bloku veido tēmas, kas saistītas ar vegānismu kā sociālo kustību Latvijā. Tā ietvaros respondentam, vispirms no intervētāja puses izskaidrojot to, kas ir sociāla kustība, jāraksturo vegānisms kā sociāla kustība Latvijā, jāpastāsta, cik aktīva tā pašreiz ir Latvijā un jāsalīdzina ar situāciju pasaulē. Respondentam arī jāraksturo, cik lielā mērā vegānisms kā sociāla kustība ir attīstījusies Latvijā un kādam attīstības līmenim tā pieskaitāma. Šis jautājums veidots, balstoties uz Herberta Blumera definētajām sociālās kustības četrām attīstības stadijām. Tēmu loks ietver arī līderības aspektu vegānisma kā sociālās kustības ietvaros Latvijā, respondentam norādot, vai viņaprāt, šai kustībai ir kāds līderis. Ja tāds tiek norādīts, tad respondents arī pastāsta, ko šis līderis ir paveicis vegānisma kā sociālas kustības attīstībai Latvijā. Tāpat informantam lūgts pastāstīt, kā, viņš vai viņa ikdienā veicina vegānisma attīstību Latvijā. Šajā gadījumā tas var būt gan pamatdarbs, kas saistīts ar vegānisma popularizēšanu, regulāri ieraksti sociālajos tīklos ar vegānismu popularizējošu saturu, darbošanās dzīvnieku aizstāvības biedrībā, piemēram, “Dzīvnieku brīvība”, dalīšanās ar vegānisku ēdienu receptēm un citas lielākas vai mazākas aktivitātes, kas kādā mērā veicina vegānisma popularitātes augšanu Latvijas sabiedrībā.

Trešais tēmu bloks saistīts ar vegānisma kā sociālas kustības Latvijā attīstību nākotnē, respondentam izklāstot savus uzskatus un viedokli par to, kā viņš vai viņa iztēlojas vegānismu Latvijā pēc pieciem gadiem un cik pieņemoša attiecībā pret vegānismu varētu būt Latvijas

sabiedrība un valdība un kā šo attīstību ietekmēs koronavīrusa paveids Covid-19, kura dēļ Latvijā izsludināts ārkārtas stāvoklis.

3.2.2. Respondentu atlasē kritēriji un raksturojums

Informantu atlasē pētījumā norisinājās divos veidos. Vispirms tika izmantota izlases metode. Autore pētījumam izvēlējās šķietami atbilstošākos pētījuma dalībniekus – tādus, kuriem vegānisms ir kas vairāk nekā uzturs. Piemēram, pamatdarbs saistīts ar vegānisma jomu, aktīvi iesaistās dzīvnieku aizstāvības kustībās, regulāri internetā dalās ar padomiem, ieteikumiem, vegānisku ēdienu receptēm u.tml. vai citādā veidā aktīvi popularizē vegānismu sabiedrībā. Šādi informanti, autoresprāt, spēj izteikt pamatotāku viedokli un faktos balstītus argumentus par intervijas tēmu, to, kā vegānisms attīstās kā sociāla kustība un kā tā varētu pilnveidoties nākotnē.

Tā kā ar izlases metodi netika iegūts pietiekoši daudz informācijas par tēmu, autore izmantoja otru respondentu atlasē metodi. Potenciālie pētījuma dalībnieki tika uzrunāti portālā *Facebook* vegānu domubiedru grupā “Vegan Latvia”, kurā ir vairāk nekā 10 000 biedru, un šis skaits pēdējo divu gadu laikā ir audzis par 3000 dalībnieku. Autore šajā grupā izvietoja uzaicinājumu piedalīties intervijā, norādot tās mērķi, aptuveno ilgumu un uzsverot, ka ikvienam pētījuma dalībniekam tiks nodrošināta anonimitāte un iegūtā informācija (transkripti, ja tādi tiks pievienoti darbam) tiks izmantota tikai un vienīgi maģistra darba vajadzībām. Uz informantiem, kuri pietiecās intervijai, atsaucoties uz autores izvietoto aicinājumu “Vegan Latvia”, neattiecas tie atlasē kritēriji, kas uz informantiem pirmajā atlasē posmā. Galvenais iemesls tam ir iespēja salīdzināt uzskatus un viedokļus tiem respondentiem, kam vegānisms ir kas vairāk par diētu un tiem, kam vegānisms aprobežojas uzturā.

Izņemot jau norādīto atlasē kritēriju pirmajai respondentu rekrutācijai par to, ka vegānismam jābūt kam vairāk par diētu, citi kritēriji netika paredzēti. Respondenta dzīvesvieta var atrasties jebkur Latvijas teritorijā, tāpat arī dzimums un vecums šajā pētījumā netika ņemts vērā.

3.2.3. Interviju norises gaita

Lai varētu uzskatīt, ka ir sasniegts piesātinājuma punkts un vairāk informācijas nav nepieciešams, autore no 30. marta līdz 8. maijam kopumā veica 18 daļēji strukturētās intervijas ar indivīdiem, kuri sevi uzskata par vegāniem un vairāk vai mazāk aktīvi darbojas vegānisma kustībā Latvijā.

Pirms pamata lauka darba veikšanas, lai pārliecinātos, vai intervijas jautājumi ir korekti un saprotami respondentam, tika veikta pilotintervija. Tā veikta rakstiski respondenta laika trūkuma dēļ, ņemot vērā, ka plānotās intervijas garums kopumā ir apmēram stunda.

Lai gan sākotnēji datu vākšanas process tika plānots, klātienē tiekoties ar respondentu, koronavīrusa paveida COVID-19 pandēmijas izraisīto ierobežojumu dēļ nācās mainīt lauka darba stratēģiju. Tāpēc intervijas tika organizētas nevis klātienē, bet gan tiešsaistē ar portāla “Facebook” starpniecību, veicot tiešsaistes zvanu.

Salīdzinot ar klātienē intervijām, tiešsaistē veiktajām intervijām ir gan plusi, gan mīnusi. Apskatot plusus, var pieminēt, ka, pirmkārt, ir vienkāršāk sarunāt intervijas laiku, jo respondentam nav nepieciešams tik ļoti ieplānot savu brīvu brīdi tam, ņemot vērā, ka intervijas var veikt turpat, mājās pie datora. Otrkārt, šāds intervijas formāts, autoresprāt, ir gan ērtāks respondentam, gan intervētājam, jo sarunu var veikt ar datora vai telefona starpniecību, neprasot fizisku vietas maiņu. Pie šī plusa varētu arī piebilst, ka, ja intervijas tiktu organizētas klātienē, tik daudz respondentu, jo īpaši tie, kas aktīvi iesaistās vegānisma kustībā, iespējams, nepiekrītu intervijai. Līdz ar to autorei šķiet, ka intervijas norises vieta ir būtiska aspekts, lai tā vispār notiktu, un šajā gadījumā tiešsaistes intervijas šī iemesla dēļ bija veiksmīgāks variants nekā klātienē intervijas. Tomēr tiešsaistes intervijām ir arī vairāki mīnusi. Lielākais no tiem saistās ar tehnisko aprīkojumu. Veicot intervijas, bieži vien bija grūti saklausīt respondentu. Tāpat, rakstot transkriptu, runātais bieži vien bija neskaidrs, ne reizi vien nācās ierakstu paņemt atpakaļ, lai saklausītu pareizi sacīto. Dažkārt tas krietni paildzināja transkripta veikšanu. Dažiem respondentiem radās problēmas ar mikrofonu, kas arī nedaudz traucēja intervijas veikšanā. Kā vēl viens mīnuss būtu jāpiemin, ka, salīdzinot ar klātienē intervijām, tiešsaistes intervijās bija grūtāk noteikt respondenta mīmiku, brīdi, kad vairs nav ko teikt, apmulsumu, pārsteigumu, prieku un citas emocijas, kas klātienē būtu pamanāmākas un palīdzētu transkripta rakstīšanā, kā arī iegūto datu interpretācijā. Kopumā tiešsaistes interviju veikšanā galvenie plusi saistās ar ērtumu, taču galvenie mīnusi – ar tehnisko aprīkojumu.

Plānotais interviju veikšanas laiks tika plānots, nepārsniedzot vienu stundu. Taču dažas intervijas bija pusotru stundu garas, citas – ap 20 minūtēm, kā rezultāta vidējais interviju veikšanai laiks sasniedza 32 minūtes.

Lai intervijas process norisinātos raitāk, respondentam pirms tam tika aizsūtītas vadlīnijas, tādējādi ļaujot saprast, kādas tēmas tiks tuvāk apskatītas un dodot iespēju apdomāt atbildes uz jautājumiem.

Visas intervijas tika piefiksētas ar viedtālrunī esošās ierakstu veikšanas funkcijas palīdzību. Katras intervijas sākumā autore norādīja, ka intervijas būs nepieciešams ierakstīt, lai pēc tam varētu izveidot transkriptu. Tāpat norādīts, ka tiks saglabāta respondenta anonimitāte.

Pajautājot, vai respondents tam visam piekrīt, tika sākta intervija. Pēc intervijas veikšanas tika arī pajautāts, vai respondents vēlas redzēt gatavu transkriptu.

3.2.3. tabula

Interviju norise

Nr.	Datums	Dzimums	Cik ilgi pievērsās vegānismam	Ilgums	Piezīmes
1.	30. marts	Sieviete	Nepilns gads	-	Pilotintervija, kas tika veikta rakstiski.
2.	30. marts	Vīrietis	4 mēneši	32 min	Tehniskie sarežģījumi bieži apgrūtināja intervijas norisi un spēju saprast respondenta sacīto.
3.	30.marts	Vīrietis	Ap 15 gadiem	1h 22 min	Tehniskie sarežģījumi brīžiem apgrūtināja intervijas norisi.
4.	31.marts	Sieviete	5 gadi	24 min	
5.	4. aprīlis	Sieviete	Vairāk kā 4 gadi	22 min	
6.	6. aprīlis	Vīrietis	Vairāk kā 10 gadi	51 min	
7.	6. aprīlis	Sieviete	Vairāk kā 10 gadi	16 min	
8.	10. aprīlis	Sieviete	2,5 gadi	32 min	
9.	10.aprīlis	Sieviete	8,5 gadi	24 min	
10.	17. aprīlis	Vīrietis	10 gadi	32 min	
11.	17. aprīlis	Sieviete	4 gadi	22 min	
12.	18. aprīlis	Sieviete	4 mēneši	15 min	
13.	20. aprīlis	Sieviete	Vairāk nekā 5 gadi	22 min	
14.	20. aprīlis	Sieviete	4 gadi	20 min	Ļoti grūti saprotams respondenta teiktais.
15.	1. maijs	Sieviete	Ap 9 mēnešiem	28min	
16.	1. maijs	Sieviete	10 gadi	26 min	

17.	2. maijs	Sieviete	5 vai 4 gadus	32 min	
18.	8. maijs	Sieviete	5 gadi	47 min	

3.2.4. Iegūto datu interpretācija un analīze

Pētījuma ietvaros veiktajām intervijām izveidotie transkripti gandrīz pilnībā atbilst respondenta sacītajam. Tādā veidā iespējams kvalitatīvāk analizēt iegūtos datus, kā arī salīdzināt respondentu sacīto un meklēt kopsakarības. Tāpat transkripti, kas ir maksimāli pietuvināti respondenta sacītajam, autoresprāt, dos iespēju labāk izcelt respondenta sacīto un attēlot to citāta veidā – tas palīdzēs kvalitatīvāk veikt interviju analīzi ar kvalitatīvās kontentanalīzes metodi.

Interviju analīzei kā piemērotākā tika izvēlēta kvalitatīvās kontentanalīzes pieeja. Kontentanalīze jeb satura analīze ir process, kurā ar kvalitatīvo metožu palīdzību iegūtie dati tiek klasificēti klasteros vai konceptuālās kategorijās. Mērķis šim procesam ir identificēt nemainīgos modeļus un attiecības starp mainīgajiem vai tēmām. Kvalitatīvās kontentanalīzes pieeja ir veids, kā samazināt datu apjomu un padarīt tos saprotamus un tālāk analizējamus. Šo metodi plaši izmanto, lai analizētu liela apjoma kvalitatīvos datus, piemēram, intervijās iegūtos datus, novērojumus, atbildes uz atvērtajiem anketas jautājumiem, video ierakstus un cita veida datus. Būtiski, ka kvalitatīvā kontentanalīze ir pieeja, kas nav atkarīga no teorētiskās perspektīvas vai ietvara, kā tas ir, piemēram, izmantojot datus pamatoto teoriju. Kvalitatīvo satura analīzi visnoderīgāk izmantot tajos gadījumos, kad svarīgi iegūt atbildes uz jautājumu “kāpēc?” un, analizējot respondenta uztveri. Lai arī šo pieeju plaši izmanto masu komunikācijas pētījumos, tā vienlīdz noderīga arī sociālo pētījumu veikšanā. Kvalitatīvajā pētījumā satura analīze ir interpretējoša un ietver rūpīgu teksta lasīšanu. Tas, savukārt, rada situāciju, ka teksts no pētnieka puses tiek interpretēts subjektīvi. Vienlaikus teksts bieži vien var atspoguļot vairākas nozīmes, un, izvēloties pareizo, jāvadās pēc konteksta (Given, 2008).

Lai analizētu šī pētījuma ietvaros veiktās intervijas, nepietiek vien ar teksta analīzes metodes izvēli. Balstoties uz kvalitatīvās kontentanalīzes pieeju, datus var analizēt gan induktīvi, gan deduktīvi. Induktīvo pieeju izmanto galvenokārt, lai apkopotu neapstrādātus tekstuālos datus īsā kopsavilkuma formātā, izveidotu saikni starp novērtēšanas vai pētniecības mērķiem, kā arī izstrādātu pieredzes vai procesu pamatā esošās struktūras sistēmu (Thomas, 2006). Tomēr šī pētījuma ietvaros autore izmantos deduktīvo pieeju. Tā ir saistīta ar hipotēzes vai hipotēžu izstrādi, pamatojoties uz esošo teoriju. Izmantojot deduktīvo pieeju, arī var

noskaidrot, vai konkrētais fenomens saistāms ar vispārīgāku sakarību, tādējādi iegūtos rezultātus vispārinot (research-methodology.net, n.d.). Kamēr induktīvās pieejas mērķis ir, izmantojot datus, radīt jaunu teoriju, ar deduktīvo pieeju pētnieks pārbauda esošo teoriju un tās atbilstību iegūtajiem datiem. Lai arī deduktīvo pieeju biežāk izmanto kvantitatīviem pētījumiem, balstoties uz specifiku, to var izmantot arī kvalitatīvajiem pētījumiem. Tāpat, izmantojot deduktīvo pieeju, pētnieks vairāk fokusējas uz cēloņsakarību izpēti, turpretī, induktīvās pieejas ietvaros uzsvars ir uz jaunu fenomenu izpēti vai to analīzi no cita skatu punkta (Gabriel, 2013). Lai datus būtu iespējams analizēt, balstoties uz deduktīvās pieejas principiem, autore izveidoja desmit kategorijas, kas lielākoties veidotas, izmantojot teorētisko ietvaru.

Pirmā kategorija, kas izveidota, taču netika balstīta teorētiskajā ietvarā, ir **vegānisma izpausme indivīda dzīvē**. Šī kategorija ietver to, cik lielā mērā respondents pievēršas vegānismam. Šo kategoriju autore saistīs ar citām, tādējādi cenšoties atklāt, vai vegānisma izpausmei indivīda dzīvē ir kāda nozīme viedokļa ģenerēšanā par vegānismu kā sociālu kustību Latvijā.

Otrā kategorija ir **indivīda ieguldījums vegānisma attīstībā Latvijā**. Arī šī kategorija nav balstīta teorijā, taču palīdz noskaidrot to, kā respondents pats veicina vegānisma kā sociālas kustības attīstību Latvijā.

Trešā kategorija "**vegānisms kā sociāla kustība Latvijā**" ietver respondenta viedokli par to, vai vegānismu Latvijā var uzskatīt par sociālu kustību un kā to var raksturot. Šīs kategorijas izveidē izmantota Čārlza Tillija sociālo kustību teorija.

Ceturtais kategorijas izveidē izmantota Herberta Blumera ideja par sociālo kustību četriem attīstības līmeņiem. Kategorija "**vegānisma kā sociālas kustības attīstība līdz šim**" ietver respondenta viedokli par to, kurā no attīstības līmeņiem atrodas vegānisms kā sociāla kustība Latvijā, šīs kustības attīstības salīdzinājums ar ārvalstīm, kā arī prognozes, kā vegānisms varētu attīstīties nākotnē.

Arī piektā kategorija balstīta Herberta Blumera idejās. Kategorija "**līderība vegānisma kustībā Latvijā**" ietver respondenta viedokli par to, vai Latvijā ir kāds indivīds, kurš uzņemas iniciatīvu vegānisma aktivitāšu rīkošanā, darbojas aktīvāk un virza vegānismu kā sociālu kustību pretī attīstībai.

Sestās kategorijas izveidē izmantots sociālo pārmaiņu jēdziens. Izveidojot kategoriju "**sociālās pārmaiņas, ko ieviesuši vegāni Latvijā**", autore vēlējās noskaidrot, kādas izmaiņas indivīda rīcībā, domāšanā, uzskatos vegānisma kustība ir mainījusi līdz šim.

Septītās kategorijas izveidē izmantota Čārlza Pīrsa zīmju teorija. Kategorija "**vegāņu sevis reprezentācija Latvijas sabiedrībā**" ietver gan zīmes un simbolus, gan arī aktivitātes,

ko vegāni veic – iniciatīvas, ar kuru palīdzību pievērš uzmanību sev kā vegānu kustībai un veicina sociālās pārmaiņas Latvijas sabiedrībā.

Nākamās divas kategorijas izveidotas, balstoties Čārlza Tillija sociālo kustību teorijā. Līdz ar to astotā kategorija ir vegānisms un Latvijas sabiedrība, kas ietver respondenta viedokli par **Latvijas sabiedrību un vegānismu** – kā Latvijas sabiedrība uztver vegānisma idejas, cik ļoti vēlas pievērsties tam un integrēt savā dzīvē.

Līdzīga ir kategorija “**vegānisms un Latvijas valdība**”, kas ietver respondenta viedokli par to, kāda ir valdības attieksme pret vegānismu, vai ir kādas izmaiņas likumos.

Desmitā kategorija izveidota, izmantojot jauno sociālo kustību teoriju, un palīdz izskaidrot **informācijas tehnoloģiju nozīmi** vegānisma kā sociālas kustības attīstībā Latvijā.

3.3. Novērojums un tā pielietojums maģistra darbā

Ar mērķi iegūt plašāku redzējumu un datu daudzveidību, maģistra darba autore pētījuma ietvaros vēlējās ne tikai veikt kvalitatīvās intervijas ar vegānisma kustības Latvijā pārstāvjiem, bet arī novērot šīs kustības aktivitātes. Novērojums ir vēl viena kvalitatīvās izpētes metode, tāpēc nākošajā sadaļā autore uzreiz veiks ieskatu novērojuma raksturojumā.

3.3.1. Novērojuma kā pētījuma metodes raksturojums

Novērojums ir pētījumu metode, datu vākšanas stratēģija, kas balstās uz tiešu un aculiecinieka pieredzi par vietām, aktivitātēm, notikumiem utt. (Mathison, 2005). Vienlaikus tā ir viena no vecākajām un fundamentālākajām pētījumu metodēm, kas ietver pasaules iespaidu apkopošanu, izmantojot visas maņas, īpaši redzi un dzirdi. Novērojums kā izpētes līdzeklis ietver aktīvu, sistemātisku, mērķtiecīgu vērošanu un klausīšanos ar mērķi uzzināt ko vairāk par interesējošo parādību (Given, 2008). Novērojums parasti ir strukturēts un sistemātisks (Payne, G. & Payne, J., 2004). Tas var būt gan formāls, izveidojot īpašus protokolus, vai neformāls – aprakstot redzēto. Tāpat pētnieks var uzņemties kādu lomu novērojumā, būt līdzdalīgs tajā, tādējādi labāk izprotot konkrētās situācijas sociālo kontekstu (Mathison, 2005).

Pēc dizaina izšķir divus galvenos novērojumu veidus – naturālistiski un laboratoriski. Socioloģijā visbiežāk kā pētījumu metode tiek izmantoti naturālistiski novērojumi. Naturālistisku novērojumu ietvaros pētnieks ikdienas vidē novēro uzvedību un reģistrē redzēto. Būtiska priekšrocība ir tā, ka pētnieks var novērot indivīdu izturēšanos viņu dabiskajā vidē. Galvenais trūkums šādos novērojumos ir kontroles trūkums pār situāciju, kas var radīt arī kādus neskaidrus faktorus (Salkind, 2010). Tāpat, izmantojot šādu pētījuma metodi, neizbēgama ir pētnieka subjektīvā loma un subjektīvais skatījums uz novēroto situāciju (Given, 2008).

Socioloģiskajos pētījumos novērojumus bieži vien pielieto kopā ar citām pētījumu metodēm, piemēram, intervijām vai dokumentu analīzi. Pētījumi, kuros izmantoti novērojumi, saistīti ar vairākām teorētiskajām tradīcijām un plašām pētījumu metodoloģijām, tostarp etnometodoloģiju, datus pamatoto teoriju, dramaturģiju, līdzdalības pētījumiem (Given, 2008). Autoresprāt, maģistra darba ietvaros izmantotās pētījumu metodes kvalitatīvā intervija un novērojums labi papildina viens otru. Vegānisma kustības pētīšanas kontekstā, pēc autores domām, ir svarīgi ne tikai apzināt pašu vegānu viedokli par tēmu, bet gan novērot, kā vegānisms kā kustība patiesībā izpaužas, kas to raksturo, kāda ir sabiedrības attieksme pret to. Autoresprāt, ne visu tēmu pētīšanai veiksmīgi iespējams pielietot vienlaikus gan intervijas, gan novērojuma metodi, tomēr vegānisma kustības pētīšanai Latvijā, autoresprāt, tās abas deva labu un atšķirīgu pienesumu izpētē un mērķu sasniegšanā.

Novērojuma laikā pētnieks vāc datus par vairākiem pētniecības vides aspektiem un dalībniekiem. Piemēram, tiek pievērsta pastiprināta uzmanība un vākta novērojuma dalībnieku sociāli demogrāfiskā (vecums, dzimums, izglītība, sociālā šķira) un aprakstošā informācija (piemēram, apģērbs, ģērbšanās stils). Novērojuma laikā tiek novērotas un reģistrētas darbības, aktivitātes un notikumi, atklājot indivīda rīcības aspektus un to, vai konkrētajai darbībai raksturīgas kādas tendences un modeļi. Piemēram, novērotājs var sekot līdzī indivīda sacītajam, fiksējot vārdu lietojumu, izturēšanos, personīgās un sociālās nozīmes, attieksmi, uzskatus, kas tiek atklāti sarunu laikā. Novērojuma laikā iegūtos datus pētnieks visbiežāk fiksē piezīmju veidā. Visas piezīmes parasti ieteicams izstrādāt 24 stundu laikā pēc datu ievākšanas, kamēr iespējams atcerēties novērojumā pamanītās nianšes. Šādas piezīmes visbiežāk ietver aprakstu un citus novērojuma laikā iegūtos informatīvos materiālus. Piezīmes ir kā pamats datu analīzes veikšanai novērojumos. Savukārt pati datu vākšana turpinās līdz tā sauktajam piesātinājuma stāvoklim – brīdim, kad novērotājs no novērotā neiegūst jaunu informāciju (Given, 2008). Novērojumā veiktās piezīmes pētnieks var veikt arī krietni strukturētāk un sistemātiskāk, atbildot uz vairākiem sekojošiem jautājumiem:

1. Novērojuma vieta – kur tiek veikts novērojums, kādas fiziskas telpas vai vietas tiek izmantotas;
2. Kādi indivīdi tiek novēroti;
3. Pamata aktivitāte, ko iespējams fiksēt novērojumā. Tāpat arī jānorāda, vai pats pētnieks iesaistās kādā no tām;
4. Kādi fiziski objekti fiksēti novērojumā;
5. Kādas aktivitātes vēl iespējams novērot, kādas sociālās grupas mijiedarbojas savā starpā, kas tiek runāts;
6. Notikumu secība, ko iespējams novērot;
7. Kāds ir gala mērķis, ko novērotie indivīdi cenšas sasniegt novērotajā situācijā;

8. Kādas emocijas indivīdi izjūt/izsaka. Kādas emocijas izjūt pētnieks;
9. Kādi resursi, pakalpojumi nepieciešami novērojuma veikšanai (McGrath & Rudman, 2019). Ņemot vērā šos minētos jautājumus, darba autore veidoja arī savas pētnieka piezīmes. Tajās tika atbildēts gan uz augstāk minētajiem jautājumiem, gan autores pašas sastādītajiem, kas, domājams, ļauj vēl veiksmīgāk aprakstīt un skaidrot novērojumā fiksētās norises.

Dalībnieku novērošanas procesa primārais datu vākšanas rīks ir pats pētnieks. Pētnieka iesaisti novērojumā var iedalīt piecos līmeņos:

1. Nepiedalīšanās;
2. Pasīva līdzdalība;
3. Mērena līdzdalība;
4. Aktīva līdzdalība;
5. Pilnīga līdzdalība.

Nepiedalīšanās attiecas uz situāciju, kad pētnieks novēro aktivitātes ārpus novērojuma vietas. Piemēram, veic novērojumu, izmantojot video. Pasīva līdzdalība ir tad, kad pētnieks fiziski atrodas novērojuma vietā, taču aktīvi neiesaistās aktivitātēs, vēro notikumu un veic piezīmes, neiedziļinoties situācijā. Mērenas līdzdalības ietvaros pētnieks atrodas starp divām lomām – pasīvo autsaideri jeb malā stāvošo un aktīvas sociālās grupas dalībnieku. Tas nozīmē, ka pētnieks laiku pa laikam pievienojas sabiedriskām aktivitātēm un notikumiem, vienlaikus vērojot notiekošo un veicot piezīmes. Aktīva līdzdalība attiecas uz situācijām, kad pētnieks iesaistās sociālās grupas aktivitātēs un tiek uzskatīts par tās biedru. Savukārt pilnīga dalība novērojumā nozīmē to, ka pētnieks iegūst pilnīga dalībnieka lomu sociālajā grupā. Pētniekam un šai grupai ir atvērtas attiecības, un cilvēki, kuri tiek novēroti, dažkārt piemirst par to, ka tiek novēroti un savu pētījuma dalībnieku statusu (Frey, 2018). Pētījuma ietvaros autore veica divus novērojumus, kas bija ne vien atšķirīgi pēc novērotā, bet gan pēc autores iesaistes veida. Pirmais tika veikts kā mērenas līdzdalības novērojums. Savukārt otrs – pasīvas līdzdalības novērojums.

3.3.2. Pētnieka piezīmes veiktajos novērojumos

Šajā sadaļā autore iepazīstina ar savām abos novērojumos veiktajām piezīmēm, kuru izveide balstīta gan augstāk minētajos jautājumos, gan atkarībā pēc novērotā autore pievienoja dažus papildus aspektus. Pirmais novērojums norisinājās vegāniska ēdiena svētku “AUGam” ietvaros.

Novērojums vegāniska ēdiena svētkos “AUGam”

1. Novērojuma datums un laiks: svētdiena, 2020. gada 16. februāris no 12:30 – 14:30.
2. Notikums: vegāniska ēdiena svētki “AUGam”.
3. Vieta: Rīga, Tallinas ielas kvartāls – sliktu laika apstākļu dēļ notika lielākoties iekštelpās.

4. Pasākuma mērķis: iepazīstināt apmeklētājus ar to, cik dažādi var būt ēdieni un cita veida produkti, kuros nav izmantotas dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas.
Apmeklētāja mērķis: iepazīties un, iespējams, nogaršot nedaudz citādāku ēdienu, iepazīt jaunas garšas un iegūt citādāku ēdiena baudīšanas pieredzi.
Pētnieka mērķis: veikt novērojumu minētajā pasākumā, vērojot apmeklētāju aktivitāti un emocijas, ēdot vegānisku ēdienu; vērot, cik aktīvi norit mijiedarbība gan apmeklētājiem savā starpā, gan starp apmeklētājiem un ēdiena piedāvātājiem.
5. Pamata aktivitāte: vegānisku ēdienu pārdošana un nogaršošana. Arī pētījuma autore piedalījās šajā aktivitātē – nogaršoja augu bāzē gatavotu kūku.
6. Citas aktivitātes: pasākuma apmeklētāji lielākoties draugu grupās sēdēja pie galdiņiem, sarunājās un ieturēja maltīti. Daļa apmeklētāju sarunājās ar vegānisku produktu tirgotājiem, interesējoties par produkciju, sastāvu tajā.
7. Dalībnieki: vegānisku un veģetāru ēdienu, pārtikas produktu piedāvātāji, kafejnīcas, kā arī apmeklētāji, kas ieradušies nobaudīt ēdienu.
8. Apmeklētāja socioloģiskais profils: lielākoties vecumā no 25 līdz 35 gadiem. Tomēr varēja sastapt arī interesentus vecumā no 40 līdz 50 gadiem. Pasākumu apmeklēja pārsvarā divatā vai nelielās draugu grupās. Starp apmeklētājiem bija arī ģimenes ar bērniem un mājdzīvniekiem. Apmeklētāji runāja gan latviski, gan arī krieviski un angļiski.
9. Fiziski objekti, ko bija iespējams novērot: ēstuvei nepieciešamās mēbeles un cita infrastruktūra, pārdošanai nepieciešamais aprīkojums; ēdieni, dzērieni, ēdienkartes.
10. Apmeklētāju emocijas: prieks, interese, jautrs noskaņojums, atslābums.
Pētnieka emocijas: interese, koncentrēšanās uz pētījumu.
11. Nepieciešamie resursi novērojuma veikšanai: viedtālrunis, kurā tika veiktas piezīmes.

Novērojums vegānu rīkotajā ielu akcijā

1. Novērojuma datums un laiks: piektdiena, 2020. gada 6. marts no 17:00 – 18:00.
2. Notikums: ielu akcija “Ielu akcija Nr. 06032020”.
3. Vieta: Rīga, Vērmanes dārzs, Krišjāņa Barona un Merķeļa ielas krustojums.
4. Pasākuma mērķis: Piesaistīt garāmgājēju uzmanību un likt aizdomāties par dzīvnieku izmantošanu dažādās jomās.
Pētnieka mērķis: Novērot pasākumā notiekošo, tajā neiesaistoties, vērot garāmgājēju emocijas, ieraugot tāda veida aktivitāti.
5. Pamata aktivitāte: sastājoties aplī, ar portatīvajos datoros esošā video palīdzību demonstrēt garāmgājējiem to, kādos apstākļos tiek turēti dzīvnieki, ko audzē gaļas ieguvei. Ar plakātu palīdzību tika pastiprināta šī aktivitāte.

6. Citas aktivitātes: pasākuma radītāji atbildēja uz garāmgājēju sniegtajiem jautājumiem par pasākumu, izskaidroja aktivitātes būtību un mērķus.
7. Dalībnieki: vegāni, kā arī apkārt esošie cilvēki – gan interesenti, gan vienkārši garāmgājēji.
8. Fiziski objekti, ko bija iespējams novērot: datori, kuros atskaņoja video un plakāti ar uzrakstu “Ko Tu redzi?”/ “What do You see?”.
9. Apmeklētāju emocijas: vienaldzība, interese, smiekli, izsmejoša attieksme, aizkaitinājums. Pētnieka emocijas: interese.
10. Nepieciešamie resursi novērojuma veikšanai: viedtālrunis, kurā tika veiktas piezīmes.

3.4. Ētiskie apsvērumi

Gan intervijām, gan novērojumam, līdzīgi kā vairākām citām pētījumu metodēm, ir savi ētiskie apsvērumi, kas jāievēro datu vākšanas brīdī. Saskaņā ar Latvijas Sociologu asociācijas kodeksu, sociologam, veicot pētījumu, jāievēro vairāki principi.

Viens no galvenajiem ētiskajiem aspektiem, kas ikvienam sociologam jāievēro, veicot pētījumu, ir informēta piekrišana. Kas attiecas uz informētas piekrišanas ievērošanu, veicot interviju - “sociologs neiesaista cilvēku pētījumā bez viņa vai cita pilnvarota pārstāvja piekrišanas, izņemot gadījumus, kas aprakstīti šajā Kodeksā. Veicot pētījumu, sociologs iegūst informētu piekrišanu tad, ja dati tiek ievākti no cilvēkiem jebkurā komunikācijas, mijiedarbības vai starpniecības procesā. Informēta piekrišana nozīmē to, ka potenciālais pētījuma dalībnieks mutiski un/vai rakstiski apliecina savu gatavību piedalīties pētījumā. Lai iegūtu informētu piekrišanu, sociologs slēdz vienošanos ar pētījuma dalībniekiem vai viņu likumīgajiem pārstāvjiem, pirms pētījuma veikšanas paskaidrojot pētījuma būtību un pētnieka pienākumus. Pētnieks norāda informantam, ka viņa dalība pētījumā ir brīvprātīga un atteikšanās piedalīties vai dalības pārtraukšana neietver nekādas sankcijas. Sociologs iegūst informētu piekrišanu no pētījuma dalībniekiem pirms sāk ierakstīt pētāmo norisi audio, video vai citā ieraksta formā. Visās pētījuma situācijās pētījuma dalībniekiem ir iespēja uzdot jautājumus jebkurā pētījuma posmā par jebkuru pētījuma aspektu” (sociologija.lv, 2008). Savukārt, kas attiecas uz informētu piekrišanu, veicot novērojumu – “sociologi drīkst veikt pētījumu sabiedriskās vietās vai lietot publiski pieejamu informāciju par indivīdiem bez piekrišanas iegūšanas” (sociologija.lv, 2008). Maģistra darba ietvaros veiktā pētījuma ietvaros informētā piekrišana tika ievērota, piemēram, rakstiski, ar sociālo tīklu starpniecību piedāvājot vegāniem piedalīties pētījumā, norādot par to, kas tiks pētīts, kādi pētījuma dalībnieki nepieciešami pētījumam, kā arī, cik garš apmēram būs intervijas process. Pirms interviju veikšanas visiem respondentiem pateikts, ka sarunu jāieraksta, lai spētu iegūt rezultātus, un pajautāts, vai respondents tam piekrīt.

Vēl viens būtisks aspekts, kas atrodams Latvijas Sociologu asociācijas kodeksā, ietver konfidencialitātes nosacījumu. “Sociologam ir pienākums nodrošināt konfidencialas informācijas aizsardzību”. Tāpat pētniekam nepieciešams respektēt arī informanta tiesības uz konfidencialitāti. “Sociologam jārīkojas atbilstoši Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem, kuri regulē personas datu iegūšanu un izpaušanu. Pētniekam laikus jāinformē pētījuma dalībnieki par šiem konfidencialitātes ierobežojumiem. Arī uzstājoties publiski, pētnieks neatklāj konfidencialu informāciju par pētījuma dalībniekiem, lai tie netiktu identificēti. Sociologs veic visu nepieciešamo, lai nodrošinātu dokumentu un datu uzglabāšanas konfidencialitāti tādā veidā, kas atbilst šī Kodeksa prasībām” (sociologija.lv, 2008). Veicot intervijas maģistra darba ietvaros, konfidencialitātes aspekts tika ievērots, informējot respondentu par to, ka vārds, uzvārds un citi identitāti raksturojoši dati netiks publiski izpausti un arī pašā darbā neparādīsies. Maģistra darba autorei šķiet, ka šis ētiskais aspekts attiecināms arī, piemēram, uz intervijās ierakstītās sarunas transkripta publicēšanu. Ir svarīgi pēc intervijas veikšanas pajautāt respondentam, vai ir vēlme redzēt un izlasīt ierakstītās intervijas transkriptu, kā arī lūgt piekrišanu publicēt to. Maģistra darba pielikumu sadaļā autore pievienoja dažus no transkriptiem. Uzrunātie pētījuma dalībnieki, kuriem tika lūgta atļauja pievienot attiecīgās intervijas transkriptu, deva piekrišanu tam. Saskaņā ar Latvijas sociologu asociācijas Kodeksu - arī veicot novērojumu, pētniekam būtu jāievēro konfidencialitāte, ja tas ir nepieciešams (sociologija.lv, 2008).

Tāpat būtisks aspekts, kas jāievēro kā interviju, tā novērojuma veikšanā - “sociologam jāveicina pētījuma godīgums un jāpakļaujas Kodeksa principiem, plānojot un veicot pētījumu. Tādējādi samazinot iespējamību, ka rezultāti būs maldinoši, vienlaikus aizsargājot pētījuma dalībnieku tiesības” (sociologija.lv, 2008).

Šajā nodaļā autore aplūkoja maģistra darbā izmantotās pētījumu metodes – kvalitatīvās intervijas un novērojumu. Apskatīja šo metožu pielietojumu un devumu maģistra darba tēmas izpētē. Tāpat tika veikts ieskats interviju saturā, kā arī respondentu raksturojumā un iepazīstināts ar novērojumos veiktajām pētnieka piezīmēm. Būtiska prasība ikviena pētījuma veikšanā ir ētisko apsvērumu ievērošana, tāpēc atsevišķa sadaļa tika veltīta arī tam, pievēršoties tieši tiem aspektiem, kas jāievēro interviju un novērojumu veikšanā.

Nākamā maģistra darba nodaļa tiks veltīta iegūto rezultātu analīzei, tuvāk iepazīstoties ar interviju un novērojumu rezultātiem.

4. VEGĀNISMA KĀ SOCIĀLAS KUSTĪBAS EMPĪRISKĀ PĒTĪJUMA DATU ANALĪZE UN REZULTĀTI

Tā kā iepriekšējā nodaļā autore tuvāk apskatīja darbā izmantotās metodes, tad šajā iepazīstinās ar rezultātiem, kas iegūti, izmantojot aplūkotās kvalitatīvās pētījumu metodes – intervijas un novērojumus. Šī nodaļa veidota, balstoties uz četriem izvirzītajiem pētījuma jautājumiem. Lai atbildētu uz tiem, autore izmanto gan interviju analīzei izveidotās desmit kategorijas, gan novērojumos fiksēto.

4.1. Vegānisms un tā saistība ar ilgtspējīgu uzturu

Veicot intervijas, tika noskaidrots, ka nepārprotami respondenti vegānismu uztver kā ilgtspējīgu uzturu, kas tiek praktizēts ne tikai ēdiena izvēles, bet arī maksimāli citās dzīves jomās, piemēram, apģērba, kosmētikas lietošanā, kas bija arī būtisks darba 1. nodaļā minēto vegānisma definīciju aspekts. Viens no respondentiem, runājot par vegānisma praktizēšanu dzīvē, norādīja: *“Pilnībā, nu tā, cik vien maksimāli ir iespējams. Es nepērku ādas drēbes vai kosmētiku, kas ir testēta uz dzīvniekiem. Tā kā pilnībā”*. Apskatot tieši tuvāk, kā respondenti ilgtspējas jēdzienu kontekstualizē ar vegānismu, vērts norādīt, ka tas visbiežāk tika saistīts ar dzīvniekiem, vidi un klimatu kopumā. Respondenti uzskata, ka vegānisms tiešā mērā saistāms gan ar rūpēm par dzīvniekiem un vidi, gan cīņu pret klimata pārmaiņām.

Viens no projektiem, kas Latvijas sabiedrību mudina pievērsties vai vismaz pamēģināt vienu mēnesi praktizēt vegānismu, ir biedrības “Dzīvnieku brīvība” radītais vegānisma izaicinājums “Neapēd zemeslodi”, kas norisinās jau vairākus gadus janvāra mēnesī. Šī projekta vadītāja Ulrika intervijā stāstīja, ka tajā šogad piedalījās ap 8600 cilvēku, kas ir divas reizes vairāk nekā 2019. gadā. Šajā projektā būtisks fokuss likts uz vidi, klimata problēmām un ilgtspēju kopumā, un uzlabojumus šajās jomās cer panākt tieši ar mudinājumu praktizēt vegānisku uzturu. *“Klimata pārmaiņas kā tāds liels bieds beidzot nokļūst presē, ieguvis kādu sabiedrības aktualitāti. Tas noteikti ļoti palīdzēja aktualizēt vegānisko izaicinājumu “Neapēd zemeslodi”, kur mēs tieši liekam uzsvāru uz to, kādu industriālā lopkopība rada negatīvu ietekmi uz planētu.”* Pārstāvis no “Dzīvnieku brīvības” norādīja, ka ar projekta “Neapēd zemeslodi” palīdzību notiek iestāšanās pret dzīvnieku produktu pārlietu patēriņu, vides problēmu izraisīšanu, klimata pārmaiņām, resursu šķērdēšanu un vides degradāciju kopumā. Resursu, jo īpaši ūdens taupīšana un izvairīšanās no liekas šķērdēšanas, ir būtisks ilgtspēju raksturojošs aspekts, kas saistībā ar vegānismu intervijās parādījās ne reizi vien. Viena no respondentēm norādīja: *“Populācijas skaits aug, un mums ir neizbēgami jādomā, kā mēs varam*

paēdināt cilvēkus ar mazāk resursiem, neizšķērdējot tos, jo resursi rūk. Tur ir jāizdomā kaut kas, un vegānisms ir diezgan forša atslēga tam, kā samazināt to resursu patēriņu, lai saražotu pārtiku”.

Klimata izmaiņas nenoliedzami ietekmē vidi, ekosistēmas un ilgtspējīgu attīstību kopumā. Pēc respondentu domām, tieši pievēršanās vegānismam spētu vides nākotni ietekmēt pozitīvi, veicinot ilgtspējīgu attīstību. *“Es ceru, ka cilvēki tam vairāk pievērsīsies vides dēļ un dzīvnieku dēļ un vispār tā kā pasaules nākotnes dēļ. Domāju, ka kopumā sabiedrībā aug tāda apziņa un informētība par šīm lietām – par klimatu, varbūt arī lauksaimniecības ietekmi uz klimatu un tādām lietām.”* Tieši tāpēc, ka ar arvien aktuālāki kļūst jautājumi par vides problēmām, bija respondenti, kas uzskata, ka tas varētu mudināt cilvēkus pievērsties vegānismam un pievienotais šai kustībai. Daži respondenti tomēr uzsvēra, ka patiesā informētība un apgaismība par to, ko planētai nodara dzīvnieku izmantošana un pastāvošās pārtikas sistēmas, tiks sasniegta tad, kad nevis otrā pasaules malā, bet acu priekšā notiks reālas katastrofas, kā pārtikas krīze, sausums, dažādas neārstējamas slimības. *“Tagad mēs varbūt to tik ļoti nejutām, bet kaut kādas trešās pasaules valstis jau sāk just to, ka šīs te klimata pārmaiņas strauji notiek un tie resursi iet uz beigām. Mums tiešām ir jādomā visi kopā, kā mēs varam dzīvot planētai draudzīgāk.”* Viens no variantiem, kā to darīt un risināt ar vidi un klimatu esošās problēmās, pēc daudzu respondentu domām, ir kļūt par vegānu. Šo pašu viedokli apstiprina arī citi respondenti. Viens no tiem izteicās šādi: *“Es domāju, ka viennozīmīgi tā kustība tikai turpinās augt, jo visi šie vides jautājumi kļūst arvien aktuālāki”.*

Bieži vien intervijās respondenti stāstīja par dzīvnieku saudzēšanu, sugu saglabāšanu, ko iespējams panākt, pievērsoties vegānismam. Turklāt, paustā rīcība pret dzīvniekiem tieši ietekmē arī vidi un klimatu kopumā. Definējot to, kas, viņasprāt, ir vegānisms, viena no respondentēm īpaši uzsvēra aspektu par dzīvniekiem un to ietekmi uz klimatu: *“Vegānisms ir tā kā praksē īstenota ētiska, morāla pārlicība par cilvēka saikni ar pārējām justspējīgajām būtnēm. Mums ir jākoncentrējas uz to, kas ir lielākā problēma un kur ir visvairāk dzīvnieki izmantoti un nogalināti. Spiediens no vides kustības pieaug, norādot saikni starp lopkopību un klimatu”.* Dzīvnieku saudzēšana jeb ētiskais aspekts vairumam respondentu bija galvenais iemesls tam, kāpēc pievērsušies vegānismam. Viens no respondentiem šajā sakarā norādīja: *“Tas man liekas ļoti svarīgi, ka mēs esam tik milzīgu ļaunumu nodarījuši dzīvniekiem ar to”.*

Ilgtspējas jēdziena būtība parādījās arī veiktajos novērojumos, kuros abos fokuss dažādos veidos likts uz dzīvnieku saudzēšanu. Pirmajā novērojumā “AUGam vegāniska ēdiena svētkos” tas izpaudās tajā, ka nekas no pasākumā piedāvātā un izmantotā tieši neietvēra dzīvnieku izcelsmes produktus. Apmeklētājiem tika piedāvāts vegānisks ēdiens, kas pasniegts papīra trauciņos un ir videi draudzīgāks materiāls nekā plastmasa. Pasākums, pēc autores

domām, piesaistīja ievērojamu cilvēku loku, liekot domāt, ka vegānisms raisa interesi, mudina uzzināt par to vairāk un pat pievērsties tam. Otrajā novērojumā, vērojot ielu akciju, dzīvnieku saudzēšanas princips tika demonstrēts pilnīgi citādāk nekā pirmajā novērojumā. Konkrētāk, garāmgājējiem video formātā tika rādīti fragmenti no lopkautuvēm, vietām, kur dzīvnieki tiek turēti necilvēcīgos apstākļos. Šī akcija, autoresprāt, garāmgājējos radīja mazu interesi, kas varētu liecināt par to, ka tēma vai arī tās demonstrēšanas veids nebija cilvēkiem saistošs un tie nevēlējās uzzināt vairāk dzīvnieku turēšanu un izmantošanu. Salīdzinot abus novērojumus, autorei šķiet, ka tuvoties ilgtspējīgākai attīstībai vairāk motivē pirmais pasākums. Autoresprāt, ir būtiski piesaistīt pēc iespējas vairāk cilvēku un informēt tos saistošā, interesēm atbilstošā veidā, kas ir vegānisms, vienlaikus iekļaujot arī aspektu par dzīvnieku izmantošanu un tālāk jau ietekmi uz vidi.

4.2. Vegānu sevis reprezentācija Latvijas sabiedrībā

Autoresprāt, būtiski apzināties to, ka, ikvienai jaunai sociālai kustībai, cenšoties sasniegt konkrētās sociālās pārmaiņas, ir nepieciešami vairāki priekšnoteikumi. Kādam tai jābūt un ko nepieciešams paveikt, lai kustību varētu saukt par sociālu kustību, autore iepazīstināja darba teorijas sadaļā. Ņemot vērā Čārlza Tillija nosauktās sociālo kustību raksturojošākās pazīmes, darba autore ar interviju un novērojumu palīdzību centās noskaidrot, cik ļoti tām atbilst vegānisms kā kustība Latvijā. Tika pētīts tas, cik vegānisms kā sociāla kustība Latvijā ir mērķtiecīga, organizēta, kolektīva, kādas ir šīs kustības rīkotās aktivitātes, kas tās organizē, kā arī izpētīti tiešie reprezentācijas līdzekļi - zīmes un simboli.

Intervējot respondentus, noskaidrojās, ka ne visi vegānismu Latvijā uzskata par mērķtiecīgu un organizētu kustību, tomēr nenoliedz, ka nākotnē kustība par tādu varētu kļūt. *“Varbūt būtu foršāk, ja mēs varētu uz kaut kādiem mērķiem vai kampaņām saorganizēties un būt saliedētāki, kas šobrīd nav ļoti novērots”* – tā norādīja viena no *Dzīvnieku brīvības* pārstāvēm. Tomēr, autoresprāt, diezgan savdabīgi, cik atšķirīgi vegānisma kustības dalībnieki Latvijā raksturo vegānismu. Apkopjot respondentu teikto, viņuprāt, vegānisma kustību Latvijā varētu raksturot kā: jaunu, enerģisku, aktīvu, interesantu, apdomīgu, mērķtiecīgu, saliedētu, morāli un ētiskumu ietverošu, līdzietīgu, mierīgu, dinamisku, daudzveidīgu, dažādu, izplūdušu, sevis meklējošu, spēcīgu, jēgpilnu, mazliet agresīvu, vērstu uz ilgtermiņu, organizētu, veiksmīgu, augošu. Šajā īpašības vārdu uzskaitījumā var redzēt, ka daži no vārdiem ir pilnīgi pretstati, piemēram, mierīga un dinamiska, izplūdusi un saliedēta. Autoresprāt, šeit būtiski ir arī tas, cik ļoti pats respondents iesaistās vegānisma kustības aktivitātēs, seko līdzī

labāk nekā tikai viens, jo tā mēs varam sasniegt plašāku sabiedrību, kurai šie mazākie virzieni interesē vairāk nekā tāds viens kopīgais virziens, kas varbūt neko daudz neizsaka” – šādi par vegānisma kustības dažādību izteicās viena no respondentēm. Savukārt, *Riga Animal Save* vadītājs Sandris norādīja, ka dažādu organizāciju esamība vērtējama gan pozitīvi, gan negatīvi: *“No vienas puses, mazliet žēl, ka notikusi tāda šķelšanās, bet, no otras puses, man liekas, ka tas ir auglīgi, ka ir dažādas pieejas un cilvēki vēlas iesaistīties šajās aktivitātēs un viņiem ir izvēle”*. Visas šīs trīs organizācijas vegānismu Latvijas sabiedrībā reprezentē ar citādākām pieejām un aktivitātēm, vienlaikus koncentrējoties uz vienu mērķi – sabiedrības motivēšana dzīvnieku izcelsmes produktu samazināšanā. Darba autorei izdevās nointervēt visu trīs organizāciju pārstāvjus, kā arī piedalīties šo organizāciju rīkotajās aktivitātēs. Darba autorei šķiet, ka no visām trim Latvijas sabiedrībai pazīstamākā ir tieši *Dzīvnieku brīvība*, arī respondentu vidū tā bija biežāk pieminētā organizācija Latvijā, kas ir būtiska daļa no vegānisma kustības. Latvijā populāri un interesi raisoši ir *Dzīvnieku brīvības* rīkotie jau pieminētie pasākumi - vegāniskais izaicinājums “Neapēd zemeslodi”, “Vegānfestivāls” un projekts “Augi un draugi”, kas sekmē vegānisku ēdienu pieejamību restorānos un kafejnīcās, ar ko autore iepazīstināja darba pirmajā nodaļā. No šiem kā vegānismu popularizējošāku pasākumu respondenti visbiežāk pieminēja “Vegānfestivālu”, akcentējot tā piedāvātās iespējas apmeklētājiem un nozīmi vegānisma attīstībā Latvijā. Šajā sakarā viena no respondentēm norādīja: *“Veganfestivāls” kā tāds, manuprāt, ir ļoti svarīgs festivāls, jo viņš parāda to visu no tāda pozitīva aspekta. Tu arī redzi, ka cilvēki kļūst daudz atvērtāki šīm jaunajām idejām”*. *Dzīvnieku brīvības* valdes loceklis Aivars, runājot par organizācijas mērķiem, uzsvēra: *“Mēs, Dzīvnieku brīvība, nemēģinām uztaisīt vegānus par sociālo kustību. Mēs mēģinām kaut kādā veidā rādīt tās pozitīvās iespējas un priecājamies, ja cilvēki aktīvi viens otru vēl iesaista tajā un viens otram rāda pozitīvos piemērus, praktiskās iespējas, kur nopirkt un kā pagatavot”*. Tāpēc *Dzīvnieku brīvībā* galvenie mērķi mazāk saistās ar pašu vegānisma popularizēšanu, bet vairāk ar to, kā atrast labākos veidus, lai palīdzētu dzīvniekiem, veicinātu to labklājību un aizstāvētu to tiesības.

Par organizāciju “*Riga Animal Save*” tuvāk pastāstīja tās dibinātājs Sandris. Viņš stāstīja, ka viens no *Riga Animal Save* pamata mērķiem ir popularizēt un normalizēt vegānismu, palīdzēt cilvēkiem to praktizēt caur nevardarbīgu, miermīlīgu izglītošanu par to, kas īsti notiek dzīvnieku audzēšanas industrijās. Gan caur *Riga Animal Save*, gan citām iniciatīvām tiek veltīta uzmanība tieši dzīvnieku tiesību, vegānisma popularizēšanai un normalizēšanai. “Ielu akcija Nr. 06032020” ir viena no *Riga Animal Save* rīkotajām aktivitātēm, un kurā autore veica novērojumu. Aktivitāte bija tāda kā respondents Sandris bija raksturojis visas *Riga Animal Save* iniciatīvas – miermīlīga, nevardarbīga, izglītojoša, mudinot garāmgājējus aizdomāties par to, kas notiek ar dzīvniekiem lopkautuvēs. Lai arī šī aktivitāte kā dzīvnieku tiesību aizstāvības un

vegānisma popularizēšanas iniciatīva, autoresprāt, neraisīja lielu interesi no garāmgājējiem, tā bija mērķtiecīga un radīja sajūtu, ka vegānisma kustība Latvijā turpina virzību pretī saviem mērķiem.

Trešā lielā organizācija, kas popularizē vegānismu Latvijā, ir “AUGam”, kuras galvenā aktivitāte saistāma ar “AUGam ēdiena svētku rīkošanu”. Vienā no šiem vegāniskam ēdienam veltītiem svētkiem 12. februārī autore veica novērojumu, secinot, ka tas ir uzmanību piesaistošs un garšīgs veids, kā popularizēt vegānismu Latvijā. Tika novērots, ka pasākuma apmeklētājos tas raisīja lielu interesi un daudzi vēlējās nogaršot ēdienu, kas nav atrodamams veikalos un nesatur dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas. Autoresprāt, vegānisma popularizēšanai veiksmīgāki ir šāda veida pasākumi, jo vegānisms sabiedrībā vairāk saistās tieši ar ēdienu, ne konkrēti dzīvnieku aizstāvību. Būtiski arī šķiet tas, ka ēdienu var ne tikai nopirkt, bet arī nodegustēt. “AUGam ēdiena svētkos” šāda iespēja ikvienam apmeklētājam tika dota, un, autoresprāt, tas tikai veicināja interesi un vēlmi ēdienu arī iegādāties. Tieši tāpēc šāda veida pasākumus var uzskatīt par vegānismu veiksmīgāk reprezentējošiem, palielinot iespēju, ka cilvēki biežāk savu uzturu varētu papildināt vai pat pilnībā nomainīt ar vegāniskiem ēdieniem, vienlaikus samazinot dzīvnieku izcelsmes produktu patēriņu.

Visas trīs minētās organizācijas vada cilvēki, kas arī bieži tiek uzskatīti par vegānisma kā sociālas kustības Latvijā **līderiem**. Ideja par līdera esamību sociālā kustībā tika aizgūta no jau minētā Herberta Blumera, kurš pieminēja to, ka sociālā kustībā jābūt arī iedvesmojošam līderim. Tieši tāpēc šķita vērtīgi noskaidrot respondentu viedokli, vai vegānisma kustībā Latvijā ir kāds viens vai pat vairāki iedvesmojoši un aktīvi līderi. Lai arī līderis šajā sakarā tika uzskatīts par personu, bija respondenti, kas vegānismu kustības Latvijā līderiem dēvēja trīs iepriekšminētās organizācijas. *“Es teiktu, ka mums Latvijā nav tāda viena līdera, ir drīzāk vairākas atsevišķas organizācijas, kas mēģina kaut ko darīt un darboties. Šobrīd tās ir trīs – “Dzīvnieku brīvība” ir lielākā, tad ir “AUGam”, kas organizē savus ēdiena svētkus un raksta par ēdienu un produktiem, tad ir “Riga Animal Save”, kas runā vairāk par tiem ētiskajiem aspektiem un viņiem ir varbūt tāds savs harizmātiskais veids, kā par to runāt vairāk.”* Tomēr lielākoties respondenti norādīja uz atsevišķiem cilvēkiem. Šķiet, ka pamazām vegānisma kustībā Latvijā ir jau konkrēti cilvēki, kurus dēvēt par līderiem, kuri organizē un paši rosina piedalīties aktivitātēs. Tie ir *Dzīvnieku brīvības* vadītāji Katrīna Krīgere un Aivars Andersons, kā arī *Riga Animal Save* dibinātājs Sandris Āminis, kuri visbiežāk intervijās pieminēti kā līderi. Viena no respondentēm norādīja: *“Viņi visi, protams, ir brīnišķīgi līderi, bet viņi atšķiras savās pieejās, kas ir superīgi, jo mums patiešām tas ir vajadzīgs, mums ir vajadzīgi gan emocionālie spridzinātāji, gan apdomīgi tādi kalēji”*. Līdzīgu viedokli izteica arī cita

respondente: “*Protams, tie ir ilggadējie Dzīvnieku brīvības vadītāji, jo viņi jau ir ļoti daudz ieguldījuši*”. Sniegtās atbildes bija atkarīgas no tā, kā tiek uztverts un asociēts vārds “līderis”, tāpēc viennozīmīga viedokļa uz šo atbildi nav, jo kādam šķiet, ka līderis ir tas, kas parādās publiski un ietekmē sabiedrību ar redzamāku rīcību, taču citiem šķiet, ka līderis var būt arī neredzams un svarīgs ir tikai paveiktais.

Darba autorei sākotnēji bija uzskats, ka vegānisma kustība Latvijā, lai iegūtu vēl plašāku atpazīstamību, izmanto arī kādas **zīmes un simbolus**. To padziļinātākai izpētei autore apskatīja Čārlza Pīrsa zīmju teoriju. Taču, kā norādīja lielākā daļa intervijas dalībnieku, vegānisma kustības aktivitātēs Latvijā simboli tiek lietoti reti vai nemaz netiek izmantoti. “*Nu te gan, salīdzinot ar ārzemēm, man šķiet, ka mums nav*” – viena no respondentēm uzsvēra. Cits respondents iemeslu tam, kāpēc zīmes un simboli aktivitātēs tik izmantoti mazāk, skaidroja ar mentalitātes aspektu. “*Mēs esam kaut kādā ziņā pielāgojušies tai latviski-remdenajai mentalitātei, kur tādi skaļi, spilgti izteicieni un simboli īsti nestrādā un tiek uzreiz nolikti pie vietas*”. Jautājot par to, vai vegānisma kustībai Latvijā vajadzētu kādu simbolu, atšķirības zīmi no pārējās sabiedrības, lielākoties respondenti tam nepiekrīta, norādot, piemēram, ka: “*Varbūt vegāniem nevajag sevi identificēt kā kaut ko atšķirīgu. Vajag panākt to priekšstatu, ka vegānisms ir kaut kas tāds ļoti parasts, vienkāršs, viegli pieejams ikvienam*”. Līdzīgi stāstīja arī cita intervijas dalībniece: “*Man liekas, tie atšķiršanās simboli arī veicina atšķiršanos no sabiedrības, un tas ne vienmēr ir labi*”. Daži respondenti norādīja, ka zīmes vai simboli tiek lietoti tad, kad notiek kādas konkrētas organizācijas rīkotas aktivitātes: “*Pie mums tas ir daudz mazāk redzams, lai gan tas viss eksistē. Piemēram, “Rīga Animal Save” ir savs logotips, kurš ir ļoti foršs un visādi citādi, bet viņš nav īsti atpazīstams*”.

4.2. att. Universāls veģetārisma un vegānisma simbols

Populārākais vegānisma kustības simbols pasaulē ir zaļš V burts ar lapiņu (*skat. 4.2.att*), par ko norādīja vairāki intervijas dalībnieki. “*Nu tas tipiskais tas V burtiņš ar lapiņu – tas jau ir tāds visā pasaulē. Vairāk tā baigi pat nenāk prātā*” – norādīja viena no respondentēm. Līdzīgi

izteicās arī cita respondente: *“Vienīgais tas, ka vegāniskiem ēdieniem tiek pielikta V burta zaļās lapīņas zīmīte. Bet kādus citus laikiem neesmu pamanījusi”*. Tomēr bija arī viena intervijas dalībniece, ka uzsvēra, ka kādu vegānisma kustības simbolu Latvijā vajadzētu: *“Varbūt bišķi tā pietrūkst, gribētos, lai ir vairāk. Vajag vegānu karogu, man ienāca prātā”*. Taču zīmes varētu skatīt arī citā veidā, piemēram, kā kopīgas vegānisma kustības dalībnieku vērtības. Intervijās autore noskaidroja, ka lielākai daļai respondentu, praktizējot vegānismu, kopīgā vērtība ir rūpes par dzīvnieku labklājību jeb ētiskais aspekts, kas bija arī viens no iemesliem, kāpēc tika nolemts pievērsties šim dzīvesveidam. Tikmēr apģērbs kā kustības zīme, uz ko norādījis arī Čārlzs Tillijs sociālās kustības ietvaros, tika fiksēts ielu akcijas novērojumā. Tur iniciatīvas dalībnieki bija saģērbušies vienotā stilā – melnās drēbēs, kā arī visiem acis nosedza melni apsēji. Autoresprāt, tas bija labs piemērs, kā kustības dalībnieki parāda savu vienotību un to, ka cer sasniegt kopējus mērķus. Tomēr tas, kas netika fiksēts novērojumos un arī intervijās neparādījās – kopīgi saukļi. Iespējams, lai šo zīmi ievērotu, jāpiedalās gājienos vai demonstrācijās.

4.3. Vegānu ieviestās pārmaiņas Latvijā

Sociālās kustības izvirzītie mērķi nevar tikt īstenoti, neieviešot sabiedrībā kādas izmaiņas, jo īpaši tādas, ko var raksturot kā sociālas pārmaiņas. Darba pirmajā nodaļā autore iepazīstināja ar dažām sociālās kustības definīcijām, no kurām izvēlējās Viljama Litla piedāvāto, kas no citiem skaidrojumiem atšķīrās ar to, ka ietvēra aspektu par sociālajām pārmaiņām. Šādas pārmaiņas autorei šķiet būtisks pašu sociālo kustību raksturojošs elements, tāpēc, izmantojot kvalitatīvās intervijas, tika noskaidrots, kādas sociālas pārmaiņas, pēc respondentu domām, ieviesusi vegānisma kustība Latvijā. Intervijās atklājās, ka pārmaiņas nav tikai sociālas, kas vairāk attiecas uz sabiedrības rīcības, attieksmes un uzskatu maiņu. Pārmaiņas ir dažādas un tās vērojamas ne tikai sabiedrības uzvedībā, bet arī apkārtējā vidē, nozaru līmenī un izmaiņās likumos. Vienas no biežāk minētajām pārmaiņām bija pasākumi un projekti, kas tiek rīkoti ar mērķi iepazīstināt sabiedrību ar vegānismu. Šajā sakarā var norādīt uz jau darbā iepriekš pieminētajiem pasākumiem “Vegānfestivāls”, “AUGam ēdiena svētki”, projektu “Neapēd zemeslodi” un citām iniciatīvām. Viena no respondentēm tieši uzsvēra pozitīvās pārmaiņas sabiedrībā, ko sniedzis vegāniskais izaicinājums “Neapēd zemeslodi”. *“Tie izaicinājuma mēneši varbūt ir devuši sabiedrībai tādu ieskatu, kā tas ir, ko tas nozīmē, to saistību ar piesārņojumu, ar planētu, ka tas nav tikai veselība, tādā veidā paplašinot to redzesloku nedaudz. Un bišķi apskatīties aiz tā šķīvja, kas tur slēpjas un ko tas prasa.”* Par vegānisma kustības veiktajām pārmaiņām dažādās jomās izteicās viena no respondentēm: *“Nu pārmaiņas mēs arī noteikti radām. Pasākumi ir lieli, pasākumi tiek apmeklēti, ir protesta*

akcijas, ir likumprojektu skaņojumi un citas darbības. Tā kā es domāju, ka noteikti dažādos virzienos, kas varbūt pat ir labāk nekā, ja būtu tikai viens”. Minētās iniciatīvas, autoresprāt, ir labs veids, kā sabiedrībai interesējošā veidā ļaut uzzināt ko vairāk par vegānismu, nogaršot dažādus vegāniskus ēdienus un varbūt kādā mērā uzlabot priekšstatu par vegānismu kopumā. Pie šīm iniciatīvām var pieskaitīt vēl vienu *Dzīvnieku brīvības* iniciatīvu - restorānu projektu “Augi un draugi”, kuras mērķis ir palielināt vegāniska ēdiena piedāvājumu Latvijas restorānos un kafejnīcās. “*Tu ej est ārpus mājas un tev ir opcijas paēst vegāniski*” – tā šīs iniciatīvas radītās pārmaiņas sabiedriskās ēdināšanas jomā raksturoja viena no respondentēm.

Liela daļa respondentu vegānisma kustības radītās pārmaiņas Latvijā uztver drīzāk kā straujas – vegāniski pārtikas produkti kļuvuši pieejamāki, norisinās dažādi pasākumi un arī sabiedrības attieksme sāk normalizēties. Autoresprāt, īpaši straujas pārmaiņas vegānisma jomā Latvijā un sabiedrības attieksmē pret šo uzturu un dzīvesveidu ir notikušas tieši pēdējo pāris gadu laikā. To akcentēja arī *Dzīvnieku brīvības* vadītājs Aivars: “*Šīs pārmaiņas ir ļoti straujas. Ja paskatās to realitāti, kādā cilvēkam, kurš izvēlējās dzīvniekus neēst vispār, bija jādzīvo divus vai trīs gadus atpakaļ, šobrīd ir tāds ļoti jūtams uzlabojums gan preču klāstā, vietā, kur aiziet paēst, arī attieksmē droši vien*”. Darba autore īpaši būtiskas pārmaiņas pamanījusi pārtikas veikalos. To plauktos aizvien vairāk iespējams redzēt dažādas augu bāzē radītas alternatīvas tiem pārtikas produktiem, kuru sastāvā atrodamas dzīvnieku sastāvdaļas. Viena no respondentēm uzsvēra, ka to veicina, gan sabiedrības interese, gan vegānisma kustības aktīvisti, kas mudina dzīvnieku izcelsmes produktus izmantot retāk: “*Gan Rimi, gan Maximā ir stipri plašāks piedāvājums pēdējos gados. Tas ir gan, pateicoties tīri interesei un tam, ka tos visus produktus pārē vairāk, gan arī pateicoties kaut kādam aktīvismam, kas to visu ir padarījis tā kā skaļāku*”.

Pārmaiņas noteikti var skatīt arī kā plašāku informācijas klāstu par augu valsts uzturu un industriālo lopkopību, ko vegānisma kustības dalībnieki izplata aizvien aktīvāk. Autore, veicot novērojumus, fiksēja to, ka informāciju par augu valsts uzturu sabiedrībai veiksmīgāk iespējams sniegt, rīkojot dažādus izklaides, ēdiena pasākumus, piemēram, “AUGam ēdiena svētkus”. Turpretī, lai sniegtu informāciju par industriālo lopkopību, domājams, ka šādi pasākumi nebūs piemērotākie. Kā tika fiksēts otrajā novērojumā par ielu akciju, tur garāmgājēji par industriālās lopkopības sekām tika informēti salīdzinoši mazāk aktīvā, taču vairāk vizuālā veidā - rādot video ierakstus. Katrā no abiem novērojumiem tika sniegta cita veida informācija, izmantojot tai atbilstošu aktivitāti. Tomēr, autoresprāt, būtiski ir ne tikai konkrētu ziņu nodot tai atbilstošā veidā, bet arī saprast sniegtās informācijas mērķi un būtību. Arī viena no respondentēm norādīja, ka pie vegānisma kustības radītājām pārmaiņām var pieskaitīt aizvien lielāka apjoma informācijas nodošanu sabiedrībai: “*Lai gan es pati uzaugu Ķekavā un dzirdēju,*

ko dara ar vistām, man likās, ka par to var nedomāt. Bet tad, kad redz brutālu video no šīm fermām, tad tā sajūta ir cita”.

Vegānisma kustības radītās pārmaiņas ir ietekmējušās arī likumu saturu. *Dzīvnieku brīvība* panāca to, ka savvaļas dzīvnieki vairs netiek izmantoti cirkā, ko apliecina arī veiktās izmaiņas likumā. Par to padziļinātāk stāstīja arī viena no *Dzīvnieku brīvības* pārstāvēm uzsverot, ka pati kampaņa pret dzīvnieku izmantošanu cirkā ilgusi vairākus gadus. Lai panāktu cerētās pārmaiņas, bija nepieciešams sarīkot arī vairākus protestus, līdz Saeima nobalsoja par to, ka savvaļas dzīvnieki cirkā vairs netiek izmantoti.

Pēc intervijas dalībnieku teiktā – vegānisma kā sociālas kustības dalībnieki Latvijā sekmē pārmaiņas ne tikai veikalu plauktu saturā, informācijas pieejamībā, normatīvajos aktos. Tiek radītas arī sociālas pārmaiņas, ko iespējams novērot gan sabiedrības attieksmē, gan arī rīcībā pret vegānismu kopumā, augu bāzes uztura lietošanu un industriālo lopkopību. *“Nu kaut vai tie paši cilvēku pirkšanas paradumi. Noteikti sava uztura paradumu maiņa vairāk vai mazāk. Cilvēki arī vairāk skatās tieši, no kurienes tā pārtika nāk un, vai šie dzīvnieki turēti kaut kādos vismaz kaut cik labvēlīgos apstākļos. Es domāju, ka ir salauzti vairāk tie stereotipi par to, ka vegānisms ir kaut kas tāds ļoti saistīts ar hipijiem, sektām un kaut ko tamlīdzīgu “ - ar savu viedokli par vegānisma kustības dalībnieku radītajām pārmaiņām iepazīstināja viena no respondentēm. Viņa šīs pārmaiņas saista gan ar uzturu un iepirkšanās paradumiem, vēlmi biežāk apdomāt pārtikas izcelsmi, gan arī dažādiem stereotipiem, ar ko sabiedrība bieži vien asociē vegānismu.*

Pārmaiņas, kas tiek radītas visbiežāk, ir vegānisma kustības dalībnieku nopelns. Savukārt, pēc respondentu teiktā, pārmaiņu veicinātāji lielākoties ir iepriekš minētās organizācijas. *“Tās lielākās sociālās pārmaiņas noteikti ir paveikusi Dzīvnieku brīvība ar saviem pasākumiem. Piemēram, tagad retais cilvēks uzskata, ka cirkā izmantot dzīvniekus ir okay. Es domāju, ka arī daudzās citās sfērās cilvēki ir sākuši aizdomāties par dzīvnieku labklājību”* – stāstīja viena no respondentēm”. Tikmēr *Dzīvnieku brīvības* vadītājs Aivars šajā sakarā norādīja: *“Tie veidi, ko mēs darām un ko arī varbūt citi aktīvisti dara - mēs mēģinām mainīt tos cilvēku patēriņa paradumus. Dzīvnieku brīvība rīko “Vegānfestivālu” – tam ir dažādi mērķi, bet viens no tiem ir varbūt normalizēt sabiedrības attieksmi pret vegānismu”.* Autoresprāt, laikam ejot un jo īpaši pēdējos gados vērojamas pārmaiņas sabiedrības attieksmē pret vegānismu – tā kļūst kopumā pieņemošāka un atvērtāka pret iespēju iepazīt augu valsts uzturu. To bija iespējams novērot arī “AUGam vegāniska ēdiena svētkos”, ko apmeklēja, autoresprāt, salīdzinoši liels cilvēku skaits. Varēja novērot, ka apmeklētāji bija diezgan ieinteresēti notiekošajā un labprāt vēlējās nogaršot citādu ēdienu, tādu, kas gatavots, neizmantojot dzīvnieku izcelsmes sastāvdaļas.

Lai arī kopumā sabiedrībā iespējams novērot attieksmes maiņu pret dzīvnieku izmantošanu un augu uztura lietošanu, intervējot vegānisma kustības dalībniekus, noskaidrojās, ka viņu viedokļi šajā jautājumā atšķiras. Viens no respondentiem atzina, ka izmaiņas sabiedrības attieksmē pret vegānismu notiek lēni un joprojām ir jūtams negativisms: *“Sabiedrība, man šķiet, mainās, bet man liekas, ka tas notiek ļoti palēnām. Šobrīd tomēr vairāk ir tie aizspriedumi. Līdz ar to es teiktu, ka drīzāk ir negatīva sabiedrības attieksme”*. Savukārt, cita respondente uzskata, ka sabiedrības attieksmi pret vegānismu lielākoties ietekmē izpratne par to: *“Es pat domāju, ka varbūt nav tādas negatīvas attieksmes, bet cilvēku nesaprašana, neizglītotība”*. Tomēr lielākoties intervijas dalībnieki uzskatīja, ka gadu gaitā sabiedrības attieksme pret vegānismu uzlabojas. *Dzīvnieku brīvības* vadītājs Aivars norādīja, ka, viņaprāt, sabiedrības priekšstats par vegānismu ir strauji uzlabojies un arī pati attieksme pret vegānismu pamazām normalizējas. Līdzīgu viedokli pauda cita intervijas dalībiece: *“Es redzu, ka arvien pozitīvāk cilvēki pret to attiecas. Cilvēki tiešām lauž savus stereotipus, tā kā es domāju, ka kopumā tā attieksme ir laba”*.

4.4. Vegānisma kā sociālas kustības attīstība līdz šim un prognozes par nākotni

Runājot ar intervijas dalībniekiem par vegānisma kā sociālas kustības attīstību, vispirms bija jānoskaidro tas, **vai respondenti vegānismu vispār uzskata par sociālu kustību**. Maģistra darba nosaukums *“Vegānisms kā sociāla kustība Latvijā”*, autoresprāt, jau nedaudz norāda uz autores pieņēmumu, ka vegānismu Latvijā tiešām var uzskatīt par sociālu kustību. Tas lielākoties balstīts ikdienas novērojumos, sekojot līdzīgi vegānisma kustības aktivitātēm un sasniegtajam. Tāpat vegānisma kustības dalībnieki Latvijā dažādos veidos vēlas panākt lielākoties sociālas pārmaiņas – mainīt sabiedrības uzskatus un viedokli par vegānismu un dzīvnieku izmantošanu. Tādējādi sabiedrība tiek mudināta mainīt ikdienas paradumus, ierobežot vai pavisam pārstāt lietot dzīvnieku izcelsmes produktus. Lai arī autore uzskata, ka vegānisms Latvijā ir sociāla kustība, apmēram puse no intervijas dalībniekiem tam nepiekrīta. Lielākoties šis viedoklis pamatots ar to, ka tikai maza daļa no visiem Latvijas vegāniem ir aktīvi un piedalās kustības rīkotajās aktivitātēs vai kā citādi popularizē vegānismu. Lielākā daļa vegānismu praktizē individuālā līmenī, kam ir maza ietekme uz vegānisma kā sociālas kustības attīstību Latvijā. Šādi savu viedokli pamatoja *Dzīvnieku brīvības* vadītājs Aivars: *“Es domāju, ka kopumā tā ir nevis sociāla kustība, bet vairāk to, man liekas, raksturo tās patērētāju izvēles – tas, ko cilvēks veikalā vai restorānā pasūta, pērk vai ņem no plaukta. Starp visiem šiem tūkstošiem vegānu ir varbūt nu daži desmiti aktīvu cilvēku, tāda minoritāte savā ziņā – tā varētu veidot kaut kādu sociālu kustību”*. Taču viņš nenoliedza, ka nākotnē vegānismu varētu uzskatīt

par sociālu kustību Latvijā. Arī organizācijas “Rīga Animal Save” vadītājs Sandris norādīja piederību vegānismam kā sociālai kustībai vairāk nosaka vēlme radīt sociālas pārmaiņas, nevis personiskā izvēle. Viņš uzskata, ka: *“Ja tā ir katra personiska izvēle, tad tas vairs, manuprāt, nav nekādas sociālas kustības elements, neiezīmē nekādu tādu misijas apziņu”*. Personiskās izvēles aspektu kā iemeslu tam, lai vegāns neieklātos sociālajā kustībā, pieminēja arī citi respondenti. *“Man šķiet, ka ir daļa vegānu, kas varbūt tiešām ir tā pavilkušies tam līdzī un daļa to dara tikai sevis dēļ. Līdz ar to es nezīnu, vai tas tā līdz galam iekļaujas tādas sociālas kustības ietvaros”*.

Bez šī bija arī citi iemesli, kāpēc vegānisms netiek uzskatīts par sociālu kustību Latvijā. Aktīviste no *Dzīvnieku brīvības* norādīja, ka, lai vegānismu Latvijā varētu uzskatīt par sociālu kustību, pašiem vegāniem vajadzētu kļūt vienotākiem un mērķtiecīgākiem savās aktivitātēs. Viņa skaidroja: *“Tā kustība nav gana vienota un mērķtiecīga, lai viņu tā īsti varētu saukt. Bet man šķiet, ka tas varētu būt tā kā mērķus, uz kuru tiekties”*. Vēl viena *Dzīvnieku brīvības* aktīviste savu viedokli, ka vegānismu drīzāk nevar uzskatīt par sociālu kustību Latvijā, pamatoja ar to, ka nav jūtama saliedētība. Viņa akcentēja arī pašu vegānu dažādās izpratnes par vegānismu, kas ir tikpat atšķirīgas, cik paši iemesli kļūt par vegānu. Savus uzskatus respondente pamatoja ar vēl vienu novērojumu: *“Skatoties, kas notiek visādos vegānu forumos un tā tālāk, man nav radies iespaids, ka tā ir tā kā kaut kāda kustība, kas vēlas darīt labu”*.

Vienlaikus otra intervijas dalībnieku daļa uzskatīja pretēji – vegānisms Latvijā ir sociāla kustība. Arī šo viedokli katrs no respondentiem pamatoja citādāk. Viena no respondentēm norādīja: *“Es domāju, ka jā, es noteikti tam piekrītu. Kā mērķtiecīga kustība tā arī sākās ar to, ka Dzīvnieku brīvība sāka pa lielam darboties Latvijā”*. Nedaudz atšķirīgāks pamatojums tam, ka vegānisms Latvijā ir sociāla kustība, bija citai respondentei: *“Kustība pozicionē un aicina cilvēkus ievērot attiecīgo dzīvesveidu, lai veidotu kaut kādas pārmaiņas sabiedrībā un pasaulē kopumā”*. Vēl viena intervijas dalībiece vegānismu kā sociālu kustību Latvijā uzskata par mērķtiecīgu, ar kopīgu mērķi, par kuru kustības dalībnieki ir arī gatavi iestāties.

Autorei šķiet, ka atbildēs uz šo jautājumu būtiska nozīme bija tam, kādā mērā intervijas dalībnieks iesaistās aktīvismā vegānisma kustības ietvaros. Piemēram, organizāciju – “Dzīvnieku brīvības” un “Rīga Animal Save” pārstāvji lielākoties nepiekrīta tam, ka vegānisms Latvijā ir sociāla kustība. Turpretī pārējo respondentu, kuri nebija tik aktīvi vegānisma kustības dalībnieki, viedoklis šajā jautājumā bija pretējs – vegānisms Latvijā ir sociāla kustība.

Lai arī apmēram puse respondentu puda viedokli, ka neuzskata vegānismu par sociālu kustību Latvijā, darba autore vēlējās uzzināt, **kādā mērā vegānisms kā kustība Latvijā ir attīstījusies līdz šim**. Kustības attīstības līmeņa noskaidrošanai darba autore izmantoja

Herberta Blumera piedāvāto četru līmeņu attīstības modeli. Izskaidrojot un raksturojot katru no šiem līmeņiem, autore vēlējas noskaidrot, kurā no tiem atrodas vegānisms kā kustība Latvijā. Ņemot vērā savus vispārīgos novērojumus par šo kustību Latvijā, autore izvirzīja pieņēmumu, ka vegānisms Latvijā attīstības ziņā šobrīd atrodas starp otro un trešo līmeni – ir neapmierinātības sajūta, sāk veidoties kustība ar vadības pazīmēm un tai jau ir zināmi panākumi. Interviju veikšanas laikā pārsteidza tas, ka liela daļa respondentu apstiprināja pieņēmumu un norādīja, ka, viņuprāt, vegānisms Latvijā atrodas kaut kur starp otro un trešo līmeni. Viena no respondentēm savu viedokli pamatoja šādi: *“Tā ir kustība, bet tā nav viennozīmīga, jo, man liekas, ka vegāni ļoti daudz savā starpā strīdas par to – ko vajag, ko nevajag darīt un kā tieši”*. Dzīvnieku brīvības aktiviste savu viedokli pamatoja nedaudz citādāk, akcentējot to, ka darbības tomēr vēl netiek atbalstītas no lielākās vegānisma kustības dalībnieku puses: *“Es teiktu, ka mēs esam kaut kur starp otro un trešo. Es nevarētu apgalvot, ka mums ir vairākumā balstītas stratēģijas. Bet tajā pašā laikā es uzskatu, ka mums ir diezgan nopietni panākumi, kas varbūt nav vairākuma atbalstīti. Mums ir diezgan normāls sabiedrības atbalsts. Mēs esam vairākus diezgan veiksmīgus projektus izdarījuši”*. Kāda cita intervijas dalībniece savu viedokli pamatoja ar to, ka kustības dalībnieku darbības ir stratēģijā balstītas, izplānotas un veiksmīgas, kā arī vegānismā ik gadu iesaistās aizvien vairāk cilvēku. Tomēr līdz augstākam līmenim vegānisma kustību kavē tas, ka vēl neesot brīvas piekļuves sabiedrībai un politiskajai elitei.

Neviens no intervijas dalībniekiem nenorādīja, ka vegānisma kustība Latvijā attīstības ziņā atrodas 4. līmenī, kas nozīmē pilnīgu kustības veiksmi vai neveiksmi. Tomēr viena no intervijas dalībniecēm uzskata, ka vegānisma kustība Latvijā atrodas 1. līmenī, kas nozīmē pašu kustības izveides sākumu: *“Es domāju, ka tas būtu pirmais līmenis. Bet arī es domāju, ka tur daudz tā potenciāla, kur var augt”*. Tika izteikts arī viedoklis, ka vegānisma kustība Latvijā atrodas starp pirmo un otro līmeni, pamatojot to ar cilvēku zemo aktivitāti un iesaisti kustības rīkotajos pasākumos. *“Manuprāt, redzot, kā cilvēki reaģē uz kaut kādiem aicinājumiem faktiski kaut ko iesākt, teiksim, iesaistīties aktīvismā, kaut ko aktīvi darīt, lai to vegānismu paceltu saulītē, manuprāt, ir diezgan zema tā aktivitāte.”*

Ar mērķi padziļinātāk izprast vegānisma kustības attīstību Latvijā, autore noskaidroja arī intervijas dalībnieku viedokli par to, kāda šī attīstība ir **salīdzinājumā ar ārvalstīm un kaimiņvalstīm** – Lietuvu un Igauniju. Tā kā darba pirmajā nodaļā autore veica visu trīs Baltijas valstu salīdzinājumu vegānisma aktivitāšu un iniciatīvu jomā, šķiet, bija vērtīgi noskaidrot, kas par šo tēmu sakāms pašiem vegānisma kustības dalībniekiem.

Lai arī daļai intervijas dalībnieku nebija viedokļa par to, kāda ir vegānisma kustības attīstība, salīdzinot ar ārvalstīm, jo vienkārši par to nebija iepriekš interesējušies, daļa respondentu zināja pateikt ko vairāk. Viena no intervijas dalībniecēm norādīja, ka vegānisma attīstība Latvijā pielīdzināma Eiropas līmenim: *“Es domāju, ka mēs viennozīmīgi esam Eiropas aktivitātes līmenī nu tā pienācīgi, neesam neredzami”*. Līdzīgu viedokli izteica arī daži citi respondenti, kuri uzskata, ka Latvija jau pietuvojas citu valstu līmenim vegānisma attīstībā. *Dzīvnieku brīvības* vadītājs, savukārt, uzsvēra, ka pārmaiņas un pati vegānisma attīstība Latvijā norit strauji, kas lielākoties notiek, ņemot piemērus no ārzemēm: *“Tā attīstība kopumā ir bijusi ļoti strauja. Pateicoties varbūt arī tieši šim te ārzemju piemēram, kur jau tajā aktīvismā ir ieguldīts vairākas desmitgades un šīs metodes ir pārbaudītas, kaut kādi secinājumi ir izdarīti, ir kaut kāda mācība”*. Fakti, ka vegānisma kustība Latvijā šo, to aizgūst no šādām kustībām ārzemēs, akcentēja arī cita intervijas dalībniece: *“Pēdējos pāris gados mēs esam diezgan labi sākuši pārņemt dažādas ielu akcijas, kas iepriekš pie mums nebija aktuālas”*. Citi respondenti stāstīja, ka, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, vegānisma kustības attīstība Latvijā neatpaliek, taču, ja salīdzina, piemēram, ar valstīm, kur vegānisms sāka attīstīties – Austriju un Lielbritāniju – no tām Latvija tomēr atpaliek un kustības dalībnieki ir salīdzinoši neaktīvāki.

Pretējs viedoklis par vegānisma kustības aktīvismu, salīdzinot ar ārvalstīm, bija dažiem citiem respondentiem. Viņuprāt, ārzemēs viss esot daudz spēcīgāk. Savus uzskatus tuvāk pamatoja *Rīga Animal Save* vadītājs Sandris: *“Es esmu diezgan drošs, ka Latvijā un vispār tādā postsoviet valstu apkārtnē, ka tur ir mazliet atpalcība kaut kādā mērā. Salīdzinoši mazāks vispār pilsoniskās iesaistes līmenis pēcpadomju bloka valstīs, tajā skaitā Latvijā un tajā skaitā arī attiecībā uz dzīvnieku tiesībām, vegānismu, veģetārismu”*. Savukārt pārstāve no *Dzīvnieku brīvības* vairāk akcentēja vegānisma kustības dalībnieku salīdzinoši zemo aktīvismu: *“Man šķiet, ka mums ir visai daudz vegānu, bet viņi nav super aktīvi tieši tādā sociālā ziņā, ka, ja ir kaut kur jāiet, kaut kur jāiesaistās, par kaut ko jāprotestē”*.

Autoresprāt, īpaši mūsdienās, lai kāda sociāla kustība attīstītos, gūtu panākumus un panāktu sociālas pārmaiņas, būtiska nozīme ir **informācijas tehnoloģijām**. Darba teorijas daļā autore jau iepazīstināja ar jauno sociālo kustību teoriju, kur viens no tās autoriem Manuels Kastels īpaši akcentēja, ka spēja izmantot informācijas tehnoloģijas ir viena no pazīmēm, kas atšķir vecās sociālās kustības no jaunajām. Vegānisma attīstības kontekstā autore vēlējās izpētīt, kāds ir respondentu viedoklis par to, kā informācijas tehnoloģijas un sociālie tīkli ietekmē vegānisma kustības attīstību Latvijā. Visi intervijas dalībnieki pauda uzskatu, ka gan informācijas tehnoloģijām, gan sociālajiem tīkliem mūsdienās ir ārkārtīgi svarīga nozīme kustības attīstībā un arī vegānisma attīstībai Latvijā šie risinājumi ir snieguši būtisku

pienesumu. Nedaudz paturpinot šo tēmu, darba autore vēlējās uzzināt, kā, pēc respondentu domām, vegānisms varētu attīstīties Latvijā, ja nebūtu ne informācijas tehnoloģiju, ne sociālo tīklu. Daļa uzreiz nemaz nevarēja sniegt atbildi uz šo jautājumu, jo mūsdienās gandrīz visa komunikācija tiek sniegta ar interneta palīdzību. Viens ir skaidrs – būtu grūti un nāktos domāt alternatīvas, kā uzturēt komunikāciju gan pašu kustības dalībnieku starpā, gan ar sabiedrību. Uz to norāda viena no respondentēm: *“Droši vien, ka būtu jātiekas visu laiku tiem aktīvistiem. Savā starpā jātaisa kaut kādas sapulces un, es nezīnu, iet kaut kādos piketos”*. To, ka bez komunikācijas tehnoloģijām popularizēt vegānismu būtu ļoti grūti, uzsvēra vēl viena intervijas dalībiece: *“Būtu reāli grūti, būtu tā kā bez maz Jehovas liecinieki (smejas) iet pie mājām un stāsti. Tas nedarbotos, manuprāt, pilnīgi. Tad varētu vienīgais taisīt publiskus pasākumus, kur tu, nezīnu, rādi kaut kādas lietas”*. Sekas, ja vegānisma attīstību nevarētu sekmēt ar informācijas tehnoloģijām un sociālajiem tīkliem, lielākoties ir ierobežota piekļuve sabiedrībai. *“Es domāju, ka tādā veidā būtu grūtāk vispār piekļūt cilvēkiem, kas nav paši par to aizdomājušies, kuriem ir vajadzīgs ekstra grūdiens ar ekstra, ekstra pārlicināšanu.”* Arī *Dzīvniekus brīvības* pārstāve akcentēja sarežģīto piekļuvi cilvēkiem, ja komunikācijas tehnoloģijas nebūtu iespējams izmantot kustības aktivitātēs: *“Tas būtu absolūti kaut kas cits, un droši vien, ka mūsu tā ietekme būtu daudz, daudz mazāka”*.

Informācijas tehnoloģiju un sociālo tīklu būtisko nozīmi vegānisma attīstībā Latvijā autore ievēroja arī saistībā ar abiem veiktajiem novērojumiem. Pēc autores domām, būtu ļoti grūti sarīkot šādus pasākumus bez komunikācijas tehnoloģiju palīdzības. Pati darba autore par šiem pasākumiem uzzināja sociālajā tīklā “Facebook”, un, ja šādu mediju neizmanto, visticamāk, neuzzinātu par šādu aktivitāšu norisi. Tomēr, salīdzinot abus novērotos pasākumus, autorei šķiet, ka “AUGam ēdiena svētku” rīkošanā komunikācijas tehnoloģijas bija nepieciešamākas. Pasākums notika Tallinas ielas pagalmā, tāpēc šķiet, ja nezīnātu, ka tur konkrētā datumā norisināsies šāda aktivitāte, apmeklētāju, autoresprāt, būtu krietni mazāk. Savukārt otrā novērotajā aktivitātē “Ielu akcijā Nr.06032020”, pēc autores domām, komunikācijas tehnoloģijas vismaz apmeklētāju piesaistei nebija tik nepieciešamas. Tā notika Rīgas centrā, Krišjāņa Barona un Merķeļa ielas krustojumā, kur parasti darba dienā pārvietojas diezgan daudz cilvēku. Tomēr informācijas tehnoloģijas bija nepieciešamas pašam aktivitātes mērķim – gan datori, gan video ieraksti, lai interesentiem spētu parādīt, kas notiek industriālās lopkopības industrijā. Veicot šos novērojumus, autore pamanīja, ka bez informācijas un komunikācijas tehnoloģijām, kā arī sociālajiem tīkliem abas šīs aktivitātes būtu grūti, pat neiespējami īstenot.

Darba autore noskaidroja vegānisma kustības dalībnieku viedokli par vegānisma attīstību Latvijā līdz šim un kas to sekmē. Tā kā kustība turpina savu attīstību nepārtraukti un mūsdienās ar komunikācijas tehnoloģiju palīdzību to var paveikt vēl veiksmīgāk, autore vēlējās noskaidrot intervijas dalībnieku domas par to, kā vegānisms Latvijā varētu attīstīties **nākotnē**, piemēram, tuvāko piecu gadu laikā. Lai arī laikā, kad īpaši šobrīd dzīve vīrusa dēļ ir ļoti mainīga un pat īsti neparedzama, intervijas dalībnieki sniedza savu viedokli par to, kādas pārmaiņas vegānisma kustība Latvijā varētu panākt šo gadu laikā. Lielākā daļa respondentu norādīja uz turpmāku vegānisma attīstību, kas būs novērojama vairākās jomās. Piemēram, *Riga Animal Save* vadītājs Sandris norādīja: *“Spiediens no vides kustības pieaug, norādot saikni starp lopkopību un klimatu. Man šķiet, ka nav nekāda pamata domāt, ka vegānisma normalizēšanās kaut kā piebremzēsies. Es domāju, ka tas arī virzīsies tikai uz priekšu”*. Cita respondente izteica cerību, ka nākamo piecu gadu laikā uzlabosies situācija skolās un vegānisms tur tiks uzskatīts par normu: *“Man gribētos cerēt, ka mēs varētu runāt par vegānismu jau tādā institucionālā līmenī, kā, piemēram, skolās un bērnudārzos. Tas vairs nav kaut kāds ēšanas paradums, kuram tur vajag dabūt ārsta vai vismaz vecāku zīmi”*. Vegānisma kustības centieni pēc pieciem gadiem varētu rezultēties arī citādāk: *“Veikalos aizvien vairāk parādītos vegāniskie produkti un varbūt vegānu skaits pieaugtu. Es ceru, ka cilvēki tam vairāk pievērsīsies vides dēļ un dzīvnieku dēļ un vispār tā kā pasaules nākotnes dēļ”* – savu viedokli izklāstīja cita intervijas dalībniece. Lielā daļā interviju parādījās, ka nākotnes redzējums vairāk tiek saistīts ar pašu vegānu skaita pieaugumu, jaunu vegānisku produktu parādīšanos veikalos, kā arī vegānisms kā sociāla kustība Latvijā turpinās savu virzību uz mērķi mainīt cilvēku uzskatus par vegānismu un industriālo lopkopību. Tāpat tika norādīts, ka vegānisms biežāk varētu kļūt par tādu individuālo izvēli un vai dzīvesveida elementu. Tomēr daži respondenti bija visai skeptiski pret vegānisma kā kustības radītajām pārmaiņām tuvāko piecu gadu laikā. Skepse vairāk saistījās ar liela mēroga pārmaiņām, piemēram, likumiskā ziņā. Cits intervijas dalībnieks pauda uzskatu, ka tuvāko gadu laikā kritisko sabiedrības daļu vēl nebūs tik viegli sasniegt. Viņš norādīja: *“Es domāju, kādi 10, 20 gadi noteikti būs vajadzīgi, lai mēs varētu runāt par to, ka tā kritiskā sabiedrības masa būtu sasniegta par to vegānismu”*.

Ar mērķi iegūt pamatotākas atbildes uz intervijas jautājumiem un saruna izvērstos saturīgāka, piedalīties pētījumā primāri tika aicināti tie, kuri vegānisma kustībā piedalās aktīvāk, kas nozīmē praktizē vegānismu ne tikai individuālā līmenī, bet arī cenšas vegānisma idejas popularizēt sabiedrībā. Lielākā daļa no intervijas dalībniekiem patiešām bija tādi, kuri vegānismu praktizēja ne tikai uztura un dzīvesveida ziņā, bet saistīja to ar savu nodarbošanos. Analizējot pētījuma rezultātus, darba autore jau pieminēja, ka daļa intervijas dalībnieku pārstāv

organizācijas: “Dzīvnieku brīvība” un “Rīga Animal Save”. Tika veiktas intervijas gan ar šo organizāciju vadību, gan pārējiem darbiniekiem, vienlaikus atklājot, ka vegānisma popularizēšana sabiedrība un dzīvnieku aizstāvība ir šo cilvēku galvenā nodarbošanās ikdienā un galvenais ieguldījums vegānisma attīstībā Latvijā. Taču bez šo organizāciju pārstāvjiem tika nointervēti vēl vairāki kustības dalībnieki, kuri, var teikt, tikpat aktīvi cenšas veicināt vegānisma attīstību Latvijā. Viena no respondentēm pastāstīja, ka darbojas projektā “Bērni-vegāni”, kura mērķauditorija ir jaunie vecāki: *“Es tur strādāšu, veidošu mājaslapu un maksimāli piedalīšos, lai tas projekts nu tā kā “iebdās”, ar mārketinga jautājumiem un tā tālāk”*. Papildus tam viņa nodarbojas arī ar projekta “Neapēd zemeslodi” plakātu finansēšanu. Cita respondente stāstīja, ka sekmē vegānisma attīstību ar bloga veidošanu, kurā ievieto dažādas vegānisku ēdienu receptes, kā arī rīko meistarklases ar mērķi iepazīstināt jauniešus ar to, kas ir vegānisms un kādas ir tā priekšrocības. *“Man ir tas mans blogs “Ēdamzāle”, kas ir pirmais vegānisko recepšu blogs Latvijā. Saistībā ar to esmu piedalījies dažādos pasākumos, vadījusi meistarklases, sadarbojusies ar Dzīvnieku brīvību ļoti daudz, priecājos piedalīties “Vegānfestivālā” katru gadu. Man bija arī tāda meistarklašu sērija “Ēdmazāles” receptes”*. Ar līdzīgu aktivitāti vegānisma attīstības veicināšanai un popularizēšanai nodarbojas cita intervijas dalībniece: *“Es esmu izvēlējusies vairāk tieši šo te ēdiena sfēru, receptes. Ar šīm receptēm mēģinu popularizēt tieši augu valsts uzturu”*. Arī viņa ar savām receptēm dalās blogā, taču pašreiz vairāk ar to pievērsusies sociālajos tīklos. Arī šajā jomā parādās informācijas tehnoloģiju piedāvātās iespējas. Bez tām arī nebūtu iespējams tik plašu sabiedrības loku iepazīstināt ar vegāniskiem ēdieniem, to pagatavošanu, aicināt cilvēkus uz meistarklasēm vai gatavot pašiem, vērojot video internetā. Intervijās parādījās arī tas, ka sociālais tīkls “Instagram” kļūst par aizvien populārāku resursu, kur ne tikai meklēt idejas vegāniskiem ēdieniem, bet arī pašiem ar tām dalīties. Viena no intervijas dalībniecēm izmanto *Instagram*, kur izveidojusi kontu ar nosaukumu “Sirds virtuve”, daloties ar vegānisku ēdienu receptēm un parādot, kādam vajadzētu izdoties konkrētajai maltītei.

Taču ne visi respondenti vegānismu Latvijā attīsta šādos apmēros – pamatnodarbošanās un hobijs līmenī. Liela daļa no intervijas dalībniekiem norādīja, ka dalās ar vegāniska ēdiena receptēm gan portālā “Facebook”, gan arī ar draugiem un ģimeni. Tāpat arī neatsaka padomu vai ieteikumu konkrētā jautājumā par vegānismu. Lai arī salīdzinoši ar pamata darbu vegānisma vai dzīvnieku aizstāvības jomā iespējams sasniegt ievērojamus panākumus vegānisma attīstībā, autorei šķiet, ka svarīgas ir arī “mazās lietas”. Piemēram, vegāniska ēdiena pagatavošana cilvēkam, kurš ir visēdājs, bieži vien var radīt pārmaiņas un vegānisma kustībai pievienot vismaz vienu cilvēku vairāk.

Šajā nodaļā autore iepazīstināja ar iegūtajiem datiem no veiktajām intervijām un novērojumiem, kā arī ar savu interpretāciju. Analīze tika veidota, balstoties uz četriem pētījuma jautājumiem, kuri vienkāršākai uztverei analīzes gaitā sadalīti mazākās vienībās. Autore kopumā var teikt, ka vērtīgi dati tika iegūti gan no intervijām, gan novērojumiem, un abas šīs metodes labi papildināja viena otru.

Pēdējā darba daļa tika veltīta secinājumiem, kuros tiks apkopotas datu analīzes procesā gūtās idejas un tas, cik veiksmīgi sasniegts pētījuma mērķis. Secinājumi tiks balstīti četros izvirzītajos pētījuma jautājumos, kā arī apkopotas atziņas no tā, kāda mērā vegānisma kustībai Latvijā piemīt sociālu kustību raksturojošas iezīmes. .

SECINĀJUMI

Maģistra darba “Vegānisms kā sociāla kustība Latvijā” galvenais mērķis bija noskaidrot to, kādā mērā vegānismu Latvijā varētu uzskatīt par sociālu kustību un izpētīt, kādas sociālo kustību raksturojošas pazīmes vērojamas vegānisma kustībā Latvijā. Sekmīgai un precīzai mērķa sasniegšanai autore izvirzīja vairākus pētnieciskos jautājumus:

- Kā vegānisms ir kontekstualizējams mūsdienu diskusijās par ilgtspējīgu uzturu?
- Kādas ir vegānisma kā sociālas kustības pašreizējā attīstība Latvijā un kāda, pēc Latvijas vegānu domām, iezīmējas šīs kustības nākotne?
- Kā vegāni sevi reprezentē Latvijas sabiedrībā?
- Kādas sociālās pārmaiņas vegāni ir ieviesuši Latvijā?

Izmantojot šos jautājumus, autore kā sava darba teorētisko ietvaru izvēlējās trīs teorijas: sociālo kustību teoriju, jauno sociālo kustību teoriju, zīmju teoriju, kā arī tuvāk apskatīja ilgtspējīga uztura jēdzienu un tā saistību ar vegānismu. Lai spētu atbildēt uz pētnieciskajiem jautājumiem, autore darba praktiskajā daļā veica 18 intervijas ar Latvijā dzīvojošiem vegāniem, kā arī divus novērojumus vegānisma kustības rīkotajos pasākumos.

Apskatot tuvāk pirmo pētniecisko jautājumu - Kā vegānisms ir kontekstualizējams mūsdienu diskusijās par ilgtspējīgu uzturu? - autore secināja, ka vegānisms tiek saistīts ar ilgtspējīgu uzturu. To apstiprināja ne tikai tuvāka ilgtspējīga uztura jēdziena izpēte, bet arī respondentu teiktais. Liela daļa respondentu uzsvēra, ka vegānisms ir saistāms gan ar dzīvnieku labklājību, gan pozitīvu ietekmi uz klimata pārmaiņām. Viena no vegānisma kustības iniciatīvām, ar kuras palīdzību tiek uzsvērtā vegānisma labvēlīgā ietekme uz klimatu, ir projekts “Neapēd zemeslodi”. Tas akcentē to, kādu kaitējumu videi nodara dzīvnieku izcelsmes produktu lietošana un ka risinājums ilgtspējīgai planētas nākotnei ir izvairīties no šādu produktu patēriņiem.

Atbildot uz otru pētniecisko jautājumu - Kādas ir vegānisma kā sociālas kustības pašreizējā attīstība Latvijā un kāda, pēc Latvijas vegānu domām, iezīmējas šīs kustības nākotne? – autore kopumā var norādīt, ka, pēc respondentu domām, pašreizējā vegānisma kā sociālas kustības attīstība ir bijusi veiksmīga, savukārt kustības nākotne tiek skatīta pozitīvi. Apskatot tuvāk vegānisma kā sociālas kustības attīstību līdz šim un balstoties uz Herberta Blumera četriem sociālās kustības attīstības līmeņiem, no respondentu sacītā var secināt, ka kustība atrodas starp otro un trešo attīstības līmeni. Tas nozīmē, ka zināmas aktivitātes jau notiek, ir līderis, arī kādi panākumi jau ir, taču joprojām grūti piekļūt mērķauditorijai. Salīdzinot

ar kaimiņvalstīm vegānisma kustības attīstība ir diezgan vienlīdzīga. Tomēr, salīdzinot, piemēram, ar Lielbritāniju, Latvijai šajā jomā vēl potenciāls izaugsmei. Vegānisma kustības attīstībā augstu tiek vērtētas informācijas tehnoloģijas un sociālie tīkli. Pētījumā iegūtie rezultāti pierādīja, ka bez šīm iespējām vegānisms pavisam noteikti nespētu attīstīties tādā līmenī, kāds tas ir šobrīd. Kā tika noskaidrots – arī paši intervijas dalībnieki dažādos veidos sekmē vegānisma attīstību Latvijā - protams, ar informācijas tehnoloģiju un sociālo tīklu palīdzību. Liela daļa no respondentiem darbojas vegānismu un dzīvnieku aizstāvību popularizējošās organizācijās. Citi – rīko meistarklases, raksta blogu vai vienkārši dalās ar informāciju, tādā veidā iepazīstinot sabiedrību ar vegānismu. No intervijas dalībnieku izteiktajām prognozēm par vegānisma kā sociālas kustības attīstību nākotnē, varēja secināt, ka kopumā tā tiek vērtēta kā pozitīva un turpinās popularizēt vegānismu. Tuvākajos piecos gados gan varētu palielināties vegānisku produktu dažādība veikalos, gan arī pašu vegānu skaits.

Apskatot trešo pētījuma jautājumu - Kā vegāni sevi reprezentē Latvijas sabiedrībā? -, var secināt, ka diezgan izteikti vegānisma kustībā Latvijā parādās trīs organizācijas – “Dzīvnieku brīvība”, “Rīga Animal Save” un “AUGam”, kas rīko lielāko daļu aktivitāšu, projektu un cita veida iniciatīvu, tādējādi popularizējot vegānismu un mudinot samazināt dzīvnieku produktu patēriņu. Sabiedrībā ievērojamas kļuvušas jau tādas aktivitātes kā “Vegānfestivāls”, “AUGam ēdiena svētki”, kā arī projekts “Neapēd zemeslodi”. Visas šīs aktivitātes primāri mērķētas uz vegānisku produktu patēriņu, vienlaikus samazinot dzīvnieku izcelsmes produktu lietošanu. Kustība sevis reprezentācijā var izmantot arī dažādas zīmes un simbolus. Tomēr šādi elementi vegānisma kustības rīkotajās aktivitātes Latvijā nav bieži novērojami. Viens simbols, ko vairums vegānu nosauca, bija zaļa lapiņa V burta formā (*skat. 4.2. att.*), kas būtībā ir arī vienīgais tāda veida elements, un dažkārt tiek izmantots aktivitātēs vai vegānisku pārtikas produktu noformējumā. Var secināt arī to, ka paši vegāni vegānisma kustību raksturo dažādi un viens kopīgs raksturojums tai nav (*skat. 4.1.att.*). Piemēram, daži to raksturoja kā enerģisku, citi – kā pasīvu. Balstoties uz novērojumu fiksētā, autore uzskata, ka kustība ir dažāda, jo pašas aktivitātes tādas ir.

Atbildot uz pēdējo jeb ceturto pētījuma jautājumu - Kādas sociālās pārmaiņas vegāni ir ieviesuši Latvijā? – autore secināja, ka lielākoties tās saistītas ar sabiedrības uzskatu un attieksmes maiņu pret dzīvniekiem. Pārmaiņas kopumā tiek vērtētas kā straujas, ko veicina vegānisma kustības rīkotās aktivitātes. Tomēr papildus sociālajām pārmaiņām, intervijas dalībnieki norādīja arī uz cita veida pārmaiņām, ko vegānisma kustības dalībnieki ieviesuši dažādās jomās. Piemēram, izmaiņas normatīvajos aktos, ka savvaļas dzīvniekus vairs nevar izmantot cirkā. Tāpat par pārmaiņām tiek uzskatīts tas, ka tiek padarīta pieejamāka informācija par vegānismu un tā sniegtajām iespējām. Šāda informācija sabiedrībai aizvien biežāk tiek

nodota ar dažādu aktivitāšu starpniecību. Kā pārmaiņas arī tika norādīts aizvien plašāks vegānisku produktu klāsts veikalos, kas ne tikai, pēc respondentu domām, bet arī, autoresprāt, mudina sabiedrību kaut vai izmēģināt, kāds ir vegānisks uzturs.

Darba autore uzskata kopumā **pētījuma mērķis** sasniegts veiksmīgi. Autore secināja, ka vegānisms Latvijā vēl nav sasniedzis tādu līmeni, lai to pilnībā varētu uzskatīt par sociālu kustību. Tomēr ir vērojamas tādas sociālu kustību raksturojošas iezīmes, ko varētu piemērot arī vegānisma kustībai Latvijā – līderība, organizētu un mērķtiecīgu aktivitāšu rīkošana, sociālo pārmaiņu radīšana. Piemēram, balstoties uz intervijās iegūtajiem rezultātiem, var secināt, ka vegānisma kustībai Latvijā ir savi **līderi**. Intervijās kā līderi biežāk tika minēti: Aivars Andersons, Katrīna Krīgere un Sandris Ādminis. Tomēr, pēc autores domām, šajā kontekstā jāpiemin arī tādas kā līderorganizācijas, kas virza vegānisma attīstību Latvijā: “Dzīvnieku brīvība”, “Rīga Animal Save” un “AUGam”. Tāpat vegānisma kustība Latvijā rīko dažāda veida **pasākumus** vegānisma popularizēšanai. Veicot novērojumu “AUGam ēdiena svētkos” un ielu akcijā “Ielu akcija Nr. 06032020”, autore pauž viedokli, ka šīs aktivitātes varēja skatīt kā organizētas un mērķtiecīgas – tas arī raksturo sociālu kustību. Lai arī katras no šīm abām aktivitātēm apakšmērķis bija cits, virsmērķis tomēr bija kopīgs – samazināt dzīvnieku izcelsmes produktu patēriņu. Intervijas dalībnieki atzina, ka vegānisms kā kustība Latvijā radījis arī **sociālās pārmaiņas** – mudinājis mainīt sabiedrības, attieksmi un rīcību par vegānismu, industriālo lopkopību un dzīvniekiem kopumā. Ikdienā tas novērojams, piemēram, iepirkšanās paradumu kontekstā, iedzīvotājiem arvien vairāk patērējot vegāniskus un izvairoties no dzīvnieku izcelsmes produktiem. Tomēr tas, ko gandrīz neviens intervijas dalībnieks nebija novērojis un ko minimāli varēja fiksēt novērojumos, ir **zīmes un simboli**, ko vegāni izmanto savās aktivitātēs uzmanības pievēršanai vai kā atšķirības elementu no pārējās sabiedrības. Lai gan ārzemēs kas tāds tiek novērots, intervijas dalībnieki atzina, ka vegānisma kustībai Latvijā tā nav obligāta nepieciešamība. Darba autorei sākotnēji šķita, ka zīmes būs viens no vegānisma kustības Latvijā raksturojošākajiem elementiem, kas atspoguļojas ne tikai kā simbols aktivitātēs, bet arī, kā Čārlzs Tillijs un Čārlzs Pīrss norādījuši -, piemēram, sarunvalodā, apģērbā, sauķļos, uzvedībā, vērtībās. Tomēr, veicot darba praktisko daļu, atklājās, ka šāda veida elementus vegānisma kustība Latvijā pielieto reti. Iespējams, kustībai vajag vēl nedaudz attīstīties, piemēram, aktivitāšu rīkošanas virzienā, kur arī varētu savu vienotību, organizētību un mērķtiecību parādīt caur simboliem, vienotiem sauķļiem un citādi.

Lai arī vegānisma kustībā Latvijā tiek izmantota liela daļa no sociālu kustību raksturojošām pazīmēm, ko savā teorijā izklāstīja Čārlzs Tillijs un ko pieminēja arī Čārlzs

Tillijs, intervijas dalībnieku uzskati un novērojumos fiksētais liek domāt, ka kaut kādā mērā vegānisms Latvijā vēl nav sasniedzis sociālas kustības apmērus. Šādu uzskatu veicina arī vairāku intervijas dalībnieku viedoklis, ka vegānisma kustības aktivitātes Latvijā, pirmkārt, nav vēl tik organizētas un mērķtiecīgas. Otrkārt, norādīts, ka lielākā daļa Latvijas vegānu ikdienā neiesaistās kustības aktivitātēs un viņu rīcība kā vegāniem ir vairāk balstīta individuāla, nevis kolektīva labuma gūšanai. Treškārt, vegānisma kustībai Latvijā vēl ir salīdzinoši grūti piekļūt mērķauditorijai, kas primāri ir pati sabiedrība. Lai arī, autoresprāt, ievērojami panākumi jau ir gūti, kas attiecas uz patēriņa paradumu maiņu vegāniskāka uztura virzienā, tomēr joprojām liela daļa sabiedrības ir skeptiski noskaņota vai neizprot vegānisma jēgu. To, ka sabiedrībai kā mērķauditorijai joprojām ir salīdzinoši grūti piekļūt, autore fiksēja veiktajā novērojumā ielu akcijā. Lai arī aktivitāte notika Rīgas centrā, garāmgājēji izskatījās drīzāk vienaldzīgi un nepievērsa uzmanību tam, ko centās parādīt vegānisma kustības dalībnieki.

Autorei šķiet, ka vegānisma kā sociālas kustības attīstībai Latvijā būtiska nozīme nākotnē varētu būt arī koronavīrusa izplatībai. Tā kā tiek uzskatīts, ka vīrusa izplatība sākusies Ķīnas dzīvnieku tirgū, šis apstāklis varētu mudināt indivīdus, piemēram, veselības apsvērumu dēļ mainīt savus uztura paradumus, pievērsties vegānismam un pievienoties vegānisma kustībai Latvijā, lai mudinātu citus pievērsties šim uztura un dzīvesveidam. Tomēr, autoresprāt, par koronavīrusa ietekmi uz vegānisma attīstību Latvijā vismaz šī darba ietvaros ir pārāgri spriest kaut vai tāpēc, ka tas ir salīdzinoši nesens fenomens un nav pieejamu nekādu statistikas datu par to.

Kopumā autorei šķiet, ka pētījums ir izdevies, sasniedzot gan darbā izvirzīto mērķi, gan atbildot uz pētījuma jautājumiem. Pēc autores domām, darbs ir unikāls, jo arī pasaulē nav daudz šādu pētījumu, kur vegānisms tiktu apskatīts kopā ar sociālās kustības jēdzienu. Latvijas mērogā šis darbs varētu būt aktuāls, jo, kā ikdienā novērojams - arvien vairāk cilvēku pievēršas vegānismam. Tāpat autorei šķiet būtiski, ka izpētīta padziļinātāk pati vegānisma kustība. Tādējādi noskaidroti galvenie kustības elementi, kuri virza attīstību, kas, šķiet, ar katru gadu kļūst straujāka, sabiedrību iesaistošāka un pārmaiņas raisošāka.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

- Agejevs, V. (2002). *Semiotika*. Rīga: Izdevniecība "Jumava".
- Animalrebellion.org (n.d.). *If you believe in social and climate justice, you are already part of Animal Rebellion*. Retrieved from <https://animalrebellion.org/>
- Atkins, A. (13.10. 2006). *Peirce's Theory of Signs*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/peirce-semiotics/#TenClaSig>
- Atkins, A. (06.11.2010). *Charles Sanders Peirce*. DOI: 10.1093/OBO/9780195396577-0089
- Augam.lv (04.04.2019). *Notiks pirmie vegāniska ēdiena svētki "AUGam"*. Izgūts no <https://augam.lv/zinas/notiks-pirmie-veganiska-ediena-svetki-augam>
- Augam.lv (b.g.a.). *Ēdiena svētki*. Izgūts no <https://augam.lv/svetki>
- Augam.lv (b.g. b.). *Par mums*. Izgūts no <https://augam.lv/parmums>
- Austin, Z. & Sutton, J. (2015). *Qualitative Research: Data Collection, Analysis and Management*. DOI: [10.4212/cjhp.v68i3.1456](https://doi.org/10.4212/cjhp.v68i3.1456)
- Avika, K. (23.01.2017). *The Animal Advocacy Movement in the Baltic Countries. An International Perspective on Membership*. Retrieved from <https://animalliberationcurrents.com/baltic-states-animal-liberation/>
- Avika, K. (2019). *The Rise of Veganism in Post-Socialist Europe: Making Sense of Emergent Vegan Practices and Identities in Estonia*. Retrieved from https://www.academia.edu/38537654/Estonia_The_Rise_of_Veganism_in_Post-Socialist_Europe_Making_Sense_of_Emergent_Vegan_Practices_and_Identities_in_Estonia
- BBC (02.01.2020). *Veganism: Why are vegan diets on the rise?* Retrieved from <https://www.bbc.com/news/business-44488051>
- Berdņikovs, A (2010). *Jauno informācijas un komunikācijas tehnoloģiju ietekme uz protestu kustību darbību*. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte.
- Bostic, P., J. (n.d.). *Social Movement*. Retrieved from <https://www.learningtogive.org/resources/social-movement>
- Briška, B. (23.12.2019). *Izaicini sevi neapēst zemeslodi!* Izgūts no <https://vegan.lv/jaunumi/izaicini-sevi-neapest-zemeslodi/>
- Briška, B. (28.08.2019). *Krāšņi nosvinēts Vegānfestivāls 2019*. Izgūts no <https://vegan.lv/pasakumi/krasni-nosvinets-veganfestivals-2019/>
- Britannica.com (1998). *Charles Sanders Peirce. American philosopher and scientist*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Charles-Sanders-Peirce>

- Buechler, S. (2011). *Understanding Social Movements: Theories from the Classical Era to the Present*. London: Routledge
- Burlingame, B. & Dernini, S. (Ed.) (2012). *Sustainable diets and biodiversity. Directions and solutions for policy, research and action*. Retrieved from <http://ir.must.ac.ug/bitstream/handle/123456789/415/biodiversity.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Castells, M. (1989). *Social Movements and Informational City*. Hitotsubashi Journal of Social Studies. Hitotsubashi: Hitotsubashi University Repository.
- Castells, M. (1997). *The Information Age, Vol. II: The Power of Identity*. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell.
- Castells, M. (2012). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Second Edition. Cambridge: Polity Press
- Chai, B., C., Voort, R., J., Grofelnik, K. & others (30.07.2019). *Which Diet Has the Least Environmental Impact on Our Planet? A Systematic Review of Vegan, Vegetarian and Omnivorous Diets*. Copenhagen: Faculty of Science, University of Copenhagen.
- Cherry, E. (2006). *Veganism as a Cultural Movement: A Rational Approach*. DOI: 10.1080/14742830600807543
- Christiansen, J. (2009). *Four Stages of Social Movements*. Masačūsetsa, ASV: EBSCO Publishing.
- Cordeiro-Rodrigues, L. (16.11.2017). *Journal of Agriculture and Environmental Ethics* (30). Animal Abolitionism and 'Racism without Racists'. DOI: 10.1007/s10806-017-9697
- Dairynutrition.ca (n.d.). *Sustainable Diets: What Are They and Whats Is Their Role in Nutrition and Health?* Retrieved from <https://www.dairynutrition.ca/sustainable-diets-what-are-they-and-what-is-their-role-in-nutrition-and-health>
- Dictionary.cambridge.org (n.d.). *Veganism*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/veganism>
- Dzivniekubrīviba.lv (2019a). *Gājienā par dzīvniekiem aicinās izbeigt zvēraudzēšanu Latvijā*. Izgūts no <https://www.dzivniekubrīviba.lv/lv/jaunumi/gajiena-par-dzivniekiem-pieprasis-zveraudzesanas-aizliegumu>
- Dzivniekubrīviba.lv (2019b). *Krāšņi nosvinēts Vegānfestivāls 2019*. Izgūts no <https://dzivniekubrīviba.lv/lv/jaunumi/krasni-nosvinets-veganfestivals-2019>
- Dzivniekubrīviba.lv (b.g.). *Par mums*. Izgūts no <https://www.dzivniekubrīviba.lv/lv/par-mums>
- Enciklopedija.lv (29.11.2018). *Sociālo kustību pētniecība*. Izgūts no <https://enciklopedija.lv/skirklis/3400-soci%C4%81lo-kust%C4%ABbu-p%C4%93tniec%C4%ABba>

- Europarl.europa.eu (21.02.2018). *Kāpēc Eiropas Parlamenta deputāti vēlas panākt, ka izmantot dzīvniekus kosmētikas testēšanai ir aizliegts visā pasaulē?* Izgūts no: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/society/20180216STO98005/aizliegts-visa-pasaule-veikt-kosmetikas-izmeginajumus-uz-dzivniekiem>
- Everaert-Desmedt, N. (2011). *Peirce's Semiotics*. Retrieved from <http://www.signosemio.com/peirce/semiotics.asp>
- FAO (2010). *Dietary guidelines and sustainability*. Retrieved from <http://www.fao.org/nutrition/education/food-dietary-guidelines/background/sustainable-dietary-guidelines/en/>
- FCRN (04.2014). *What is sustainable healthy diet? A discussion paper*. Retrieved from https://www.fcrn.org.uk/sites/default/files/fcrn_what_is_a_sustainable_healthy_diet_final.pdf
- Frey, B. (2018). *The SAGE Encyclopedia of Educational Research, Measurement and Evaluation*. DOI: <https://datubazes.lanet.lv:4176/10.4135/9781506326139.n505>
- Gabriel, D. (17.03.2013). *Inductive and deductive approaches to research*. Retrieved from <https://deborahgabriel.com/2013/03/17/inductive-and-deductive-approaches-to-research/>
- Given, M., L. (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. Vol.2. London: SAGE Publications.
- Haenfler, R. (03.01.2012). *Lifestyle Movements: Exploring the Intersection of Lifestyle and Social Movements*. DOI: [10.1080/14742837.2012.640535](https://doi.org/10.1080/14742837.2012.640535)
- Harter, H., J. (2011). *New Social Movements, Class and the Environment: A Case Study of Greenpeace Canada*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Hallström, E., Kanyama, C., A. & Börjesson, P. (03.2015). *Environmental impact of dietary change: A systematic review*. DOI: [10.1016/j.jclepro.2014.12.008](https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.12.008)
- Kavalgoveganai.lt (n.d.). *Ka valgo veganai?* Retrieved from <http://www.kavalgoveganai.lt/>
- Kelly, E., S. (2010). *The SAGE Handbook of Qualitative Methods in Health Research*. DOI: <https://datubazes.lanet.lv:4176/10.4135/9781446268247.n17>
- Kowalewski, H. (09.03.2017). *Charles S. Peirce's model of the sign*. Retrieved from <https://zenodo.org/record/376118#.XmpI8xMzau4>
- Krastiņa, K. (2018). *Iemesli vegānisma kā dzīvesstila izvēlei: Rīgas piemērs*. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte.
- Little, W. (2013). *Introduction to Sociology – 1st Canadian Edition*. Texas: Rice University

- Lowe, B. & Ginberg, C. (2002). *Animal Rights asa Post-Citizenship Movement*. Retrieved from https://pdfs.semanticscholar.org/2142/5a22102eae5a8572bad645e16aeaf175ab3.pdf?_ga=2.228661724.1979049228.1588945240-1275408679.1588945240
- lv.oxforddictionaries.com (b.g.). *Vivisekcija*. Izgūts no <https://lv.oxforddictionaries.com/definition/VIVISEKCIJA>
- Lyman, S., M. (Ed.) (1995). *Social Movements: Critiques, Concepts, Case Studies (Main Trends of the Modern World)*. London: Palgrave Macmillan.
- Mathison, S. (2005). *Encyclopedia of Evaluation*. DOI: <https://datubazes.lanet.lv:4176/10.4135/9781412950558.n380>
- McGrath, C. & Rudman, D. (28.11.2019). *Using Participant Observation to Enable Critical Understandings of Disability in Later Life: An Illustration Conducted With Older Adults With Low Vision*. DOI: <https://doi.org/10.1177/1609406919891292>
- Melucci, A. (1984). *An end to social movements? Introductory paper to the sessions on New movements and change in organisational forms*. DOI: 10.1177/053901884023004008
- Meyer, D., S. (2003). *How social movements matter*. DOI: doi/pdf/10.1525/ctx.2003.2.4.30
- Morris, A. (2015). *A Practical Introduction to In-Depth Interviewing*. DOI: [10.4135/9781473921344.n1](https://doi.org/10.4135/9781473921344.n1)
- Neapedzemeslodi.lv (b.g.). *Neapēd zemeslodi – pievienojies izaicinājumam janvārī ēst videi draudzīgāk!* Izgūts no <https://www.neapedzemeslodi.lv/>
- New York Times (26.02.2019). *Why You Should Care About Vegan Beauty*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2019/02/26/style/why-you-should-care-about-vegan-beauty.html>
- O'Reilly, M. & Dogra, N. (2017). *Interviewing Children and Young People for Research*. DOI: [10.4135/9781526419439.n3](https://doi.org/10.4135/9781526419439.n3)
- Payne, G. & Payne, J. (2004). *Key Concepts in Social Research*. DOI: [10.4135/9781849209397.n33](https://doi.org/10.4135/9781849209397.n33)
- Ranganathan, J. & Waite, R. (20.04.2016). *Sustainable Diets: What You Need to Know in 12 Charts*. Retrieved from <https://www.wri.org/blog/2016/04/sustainable-diets-what-you-need-know-12-charts>
- Research-methodology.net (n.d.). *Deductive Approach (Deductive Reasoning)*. Retrieved from <https://research-methodology.net/research-methodology/research-approach/deductive-approach-2/>
- Robins, W. (15.06.1984). *Animal rights: A growing movement in U.S.* Retrieved from <https://www.nytimes.com/1984/06/15/us/animal-rights-a-growing-movement-in-us.html>

- Saunders, C. (2013). *Environmental Networks and Social Movement Theory*. DOI: [10.5040/9781472544490.ch-006](https://doi.org/10.5040/9781472544490.ch-006)
- Schwartz, M. & Sanchez, E. (30.06.2016). *Social Movements that Changed Our World For The Better*. Retrieved from <https://www.globalcitizen.org/en/content/movements-social-change-apartheid-civil-rights-suf/>
- Sociologija.lv (2008). *Latvijas Sociologu asociācijas (LSA) profesionālās darbības kodekss sociālo un tirgus pētījumu veikšanai*. Izgūts no <http://sociologija.lv/etika-2/lisa-kodekss/>
- Spektors, A. (b.g.). *Vegānisms*. Izgūts no <https://tezaurs.lv/#/sv/veg%C4%81nisms>
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. 2nd.ed. London: SAGE Publications.
- Suddath, C. (30.10.2008). *A Brief History of Veganism*. Retrieved from <https://time.com/3958070/history-of-veganism/>
- Taimetoidumess.ee (2019). *Taimetoidumess*. Retrieved from <http://taimetoidumess.ee/>
- Tallinvegfest.ee (2019). *27.Juuli, Kultuurikatel Tallinn Vegfest 2019*. Retrieved from <https://www.tallinvegfest.ee/en/home/>
- Tarrow, S. (29.07.1994). *Power in Movement: Social Movements, Collective Action and Politics*. United Kingdom: Cambridge University Press
- Theveganworld.com (05.01.2020). *Most vegan friendly cities in the world in 2020*. Retrieved from <https://theveganword.com/vegan-friendly-cities-2018/>
- Thomas, D. (2006). *A General Inductive Approach for Analyzing Qualitative Evaluation Data*. DOI: 10.1177/1098214005283748
- Tilly, C. (2004). *Social Movements, 1768 – 2004*. London: Paradigm Publishers
- Touraine, A (1971). *The Post-Industrial Society*. New Yourk: Random.
- Touraine, A. (1984). *Return of the Actor: Social Theory in Post-Industrial Society*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Touraine, A. (1987). *The Workers Movement*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Vegan.lv (n.d.a). *Kosmētika*. Izgūts no <https://vegan.lv/dzivesstils/kosmetika/>
- Vegan.lv (n.d.b). *Sadzīves ķīmija*. Izgūts no <https://vegan.lv/dzivesstils/sadzives-kimija/>
- Vegan.lv (n.d.c). *Apģērbi*. Izgūts no <https://vegan.lv/dzivesstils/apgerbi/>
- Veganbits.com (2020). *How Many Vegans in the World? In the USA? (2020)*. Retrieved from <https://veganbits.com/vegan-demographics/>
- Veganfest.lv (b.g.). *Festivāls*. Izgūts no <https://veganfest.lv/lv/festivals>
- Veganpeace.com (n.d.). *Veganism*. Retrieved from <http://www.veganpeace.com/veganism/vegan.htm>

- Vegansociety.com (n.d.a). *Why go vegan?* Retrieved from <https://www.vegansociety.com/go-vegan/why-go-vegan>
- Vegansociety.com (n.d.b). *Definition of veganism.* Retrieved from <https://www.vegansociety.com/go-vegan/definition-veganism>
- Vegansociety.com (n.d.c). *Medications.* Retrieved from <https://www.vegansociety.com/resources/nutrition-and-health/medications>
- Vegansociety.com (n.d.d). *Tallin Vegan Fair.* Retrieved from <https://www.vegansociety.com/take-action/grants/good-examples/tallinn-vegan-fair>
- Vegansociety.today (n.d.). *Donald Watson created the word “vegan” and later founded the UK Vegan Society.* Retrieved from <http://vegansociety.today/>
- Vegfund.org (2019). *Vegfest LT Vasaros Festivalis – Vilnius, Lithuania.* Retrieved from <https://vegfund.org/event/vegfest-lt-vasaros-festivalis-vilnius-lithuania>
- Walsh-Ruso, C. & Castañeda, E. (09.2018). *Charles Tilly.* DOI: [10.1093/OBO/9780199756384-0156](https://doi.org/10.1093/OBO/9780199756384-0156)
- Warren, C. (2001). *Handbook of Interview Research.* DOI: <https://datubazes.lanet.lv:4176/10.4135/9781412973588.n7>
- White, K., S. (1988). *The Recent Work of Jurgen Habermas: Reason, Justice and Modernity.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Wrenn, C. (2019). *Atheism in the American Animal Rights Movement: An Invisible Majority.* Retrieved from <http://www.coreyleewrenn.com/Pubs/WRENN-2019-AtheismAnimalRights.pdf>
- Wrenn, C. (2019). *The Vegan Society and social movement professionalization, 1944 – 2017.* DOI: [10.1080/07409710.2019.1646484](https://doi.org/10.1080/07409710.2019.1646484)
- Zača, E. (2008). *Veģētārisms kā dzīvesstils Latvijā.* Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte.

PIELIKUMI

1. Lūdzu, nedaudz pastāstiet par sevi. Ar ko ikdienā nodarbojaties?
2. Cik ilgi jau esat vegāns?
3. Cik ļoti integrējāt vegānismu savā dzīvē – vai tikai ēdat vegāniski vai arī lietojat vegānisku kosmētiku, apģērbu utml.?
4. Vai piekrītat apgalvojumam, ka vegānisms Latvijā ir sociāla kustība? (*sociālās kustības ir mērķtiecīgas, organizētas grupas, kas cenšas sasniegt kopēju mērķi. Šīs grupas var mēģināt radīt pārmaiņas, pretoties tām, piemēram, pret globalizāciju vērstas kustības. Sociālās kustības rada sociālās pārmaiņas.*)
5. Ar kādiem īpašības vārdiem Jūs šo kustību raksturotu?
6. Cik, jūsuprāt, vegānisms kā kustība ir aktīva Latvijā, salīdzinot ar ārvalstīm?
7. Jūsuprāt, cik lielā mērā vegānisms kā kustība ir attīstījies Latvijā? (*Daži autori norāda uz sociālo kustību četriem attīstības līmeņiem. Pirmajā no tiem potenciālie kustības dalībnieki vēl nerīkojas, taču ir nepamierināti ar sabiedrībā pastāvošo sociālo stāvokli. Otro līmeni raksturo skaidri definēta neapmierinātības sajūta. Šī sajūta vairs netiek slēpta, bet kļūst aizvien atklātāka. Tas ir posms, kad konkrēti cilvēki atklāj, ka tiem ir kāda kopīga nepatika pret sabiedrībā esošo situāciju, sāk veidoties kustība ar vadības pazīmēm un izstrādātām panākumu stratēģijām. Trešajā līmenī tiek izstrādātas vairākumā balstītas stratēģijas. Šajā posmā kustībai jau ir zināmi panākumi, kas arī nozīmē to, ka dalībnieki vairs nevar paļauties tikai uz masu mītiņiem un sociālās kustības dalībniekiem ir vienkārši pieklūt mērķauditorijai, piemēram, politikajai elitei. Ceturtais līmenis ir pēdējais līmenis sociālās kustības dzīves ciklā. Kustība ir vai nu sasniegusi savus mērķus vai padevusies.*)
8. Kā Jūs pats/pati veicināt vegānisma attīstību Latvijā? Tā var būt gan ģimenes locekļu mudināšana ēst vegāniski, dalīšanās ar vegānismu saistītu informāciju vai kādas plašākas aktivitātes, saistītas ar nodarbošanos, hobijiem?
9. Vai esat ievērojis/usi kādas īpašas vegānisma kā kustības atšķirības zīmes, piemēram, kādus simbolus, kas tiek lietoti aktivitātēs un ko tamlīdzīgu?
10. Kādas sociālās pārmaiņas, Jūsuprāt, vegānisma kustības dalībnieki ir ieviesuši Latvijā?
11. Jūsuprāt, vegānismam kā sociālai kustībai Latvijā ir kāds līderis? Cilvēks, kas uzņemas, piemēram, organizēt dažādas aktivitātes, rosina piedalīties tajās vai citādā veidā paust līderību?
12. Kāda, Jūsuprāt, ir sabiedrības attieksme pret vegānismu Latvijā?
13. Kā Jums šķiet, cik liela nozīme vegānisma attīstībai mūsdienās ir sociālajiem tīkliem un informācijas tehnoloģijām kopumā?
14. Kā, Jūsuprāt, vegānisms kā sociāla kustība Latvijā attīstīsies nākotnē, kādas būs aktivitātes piemēram, pēc pieciem gadiem?
15. Runājot par pašreizējo situāciju šobrīd, kā Jūsuprāt, tā ietekmē vegānisma attīstību? Vai epidēmija varētu rosināt cilvēkus pievērsties vegānismam? Vai šajā ziņā ir kādi vērojumi un tendences?

Intervijas transkripts

Intervētājs: Sākumā tādi pamata jautājumi, demogrāfiskie, vari nedaudz pastāstīt par sevi un savu nodarbošanos.

Respondents: Es esmu no Kurzemes puses. Laukos audzis un pēc tam pārcēlies uz Talsiem mācīties. Pēc tam Latvijas Universitātē Rīgā studēju filozofos. Patiesībā es jau 11. klasē kļuvi par veģetārieti, ZPD rakstot. Savā ziņā man bija tāda personiska interese un skolas formālā interese, un tas kaut kā veiksmīgi pārklājās. Un tā es kļuvi par veģetārieti. Tagad arī, pārļasot to tekstu, es jau redzu, ka tur ir kaut kādas frāzes par dzīvnieku izmantošanu kā resursu. Tā doma, kas ir pamatā manai pārliecībai par vegānismu, jau iezīmējās tad, lai gan es to līdz galam nepraktizēju savā dzīvē. Pēc tam jau Latvijas Universitātē man paveicās, ka mūsu fakultāte filozofos Artis Svece pasniedza “Cilvēku – dzīvnieku nošķirums: ētiskie, kognitīvie un kultūras aspekti”. Tad tur arī mēs daudz runājām par cilvēka – dzīvnieka dažādajiem interešu konfliktiem un morāli, ētiskajiem jautājumiem. Lasījām tekstus, kas ir arī tā kā dzīvnieku tiesību un vegānisma kustības pamatā – Pīters Singers un Toms Rīgens. Man labpatīk vispār to saukt vienlaikus par dzīvnieku tiesību un vegānisma kustība un vegānisms. Vismaz tajā manā izpratnē. Jo vegānisms ir tā kā praksē īstenota ētiska, morāla pārliecība par cilvēka saikni ar pārējām justspējīgajām būtnēm. Tad dzīvnieku tiesības un vegānisms, kā to izpausme praksē, lielā mērā pārklājās. Es arī rakstīju bakalaura darbu pie Artas Svecas par šo tēmu - “Dzīvnieku nošķiruma ētiskie un juridiskie aspekti”. Es papētīju izplatītākās un atzītākās teorijas, salīdzināju un tad ieskatījos, kas ir dzīvnieku aizsardzības likumā, papētīju, kādas tur iezīmes parādās, kaut kādi koncepti, kas rezonē ar filozofiskajām diskusijām. Nekas jau daudz tur nebija, bet, piemēram, cieņas jēdziens parādās vai vispār pamatdoma par dzīvnieku nogalināšanu. Ētiski – problemātiski tas viss, protams, nav atrunāts likumā. Tur jau sāk iezīmēties kaut kādas sabiedrībā valdošas nostādnēs par to, ka principā dzīvniekus vajadzētu saudzēt no liekām ciešanām un nogalināšanas, un “cilvēces ētiskais pienākums ir...” bla, bla, bla, kas ir dzīvnieku aizsardzības likuma pirmie trīs ievaddaļējumi jeb preambula – ļoti netipiski, patiesībā, priekš likuma. Bezmaz tāds poētisks ievads, kas iezīmē t.s. likuma garu. Tad, kad es gatavoju to savu bakalaura darbu, es arī sāku daudz aktīvāk pētīt materiālus internetā. ZPD laikā tas bija, man liekas, vēl 2002. gads, internets bija diezgan patukšs, īpaši latviešu valodā. Par vegānismu, man liekas, vispār nekā nebija. Bija Māra Slanāra tulkotie materiāli no kaut kādām ASV organizācijām, no PETAs un kaut kā vēl. Tur bija receptes, ēdienkartes pusaudžiem – veģetāriešiem, kas patiesībā bija vegāniskas ēdienkartes. Viņš nelietoja vārdu “vegānisms”, bet “veģetārieši”, “veģetārisms”. Tomēr viņš, aprakstot industrijas, apskatīja ne tikai gaļas industriju, bet arī piena ražošanu un olu ražošanu. Līdz ar to viņš būtībā nomainījis tikai to vārdu, jo, cik es sapratu pēc mūsu sarunas vēlāk, viņam šķita, ka vārds “vegānisms” nav pārāk saprotams Latvijas sabiedrībai, labāk lietot “veģetārisms” šo. Kāpēc es sāku šo stāstīt? Labi, nav svarīgi. Jāmēģina bišķiņ raitāk. Gatavojot bakalaura darbu, es lasīju visādus blogus, klasusījos podkāstus un tā. Kaut kādā ziņā es jau ļoti iejutos tajā globālajā vegānisma kustības vilnī. Tajā brīdī parādījās tā sauktā dzīvnieku tiesību ablicionisma pieeja, kurā pamatprincips ir, ka vegānisms ir kā morāls pienākums, un tas ir mazākais, ko mēs varam darīt, lai respektētu dzīvnieku tiesības un intereses – netikt izmantotiem kā īpašumam un resursiem. Nu jā, un jautājums par taisnīgumu – tas pat ir visam pāri vairāk nekā jautājums par ciešanām. Kad es pabeidzu bakalauru, mazliet parādījās tāda kā tukšuma sajūta, likās, ka man ir jādara kaut kas vairāk šajā sakarā. Tad es sarunāju ar Arti Sveci un tekstu autoriem Pīteru Singeru un Tomu Rīģenu, es viņiem aizrakstīju vienkārši e-pastus, jautājot, vai ir okay, ka publicēju viņu rakstu tulkojumus internetā - vienkārši, lai būtu sabiedrībai pieejamāki. Viņi neiebilda. Tad es izveidoju blogu

“Dzīvniekutiesības.wordpress.com”, kur bija publicēti tie teksti. Es sāku tulkot arī pats dažus tekstus. Lielā mērā jau tur dublējās tās idejas par dzīvnieku tiesībām un vegānismu. Pēc tam jau draugiem.lv izveidojās domubiedru grupas veģetārismam, veģetāriešiem veltītas veselās divas. Tur mēs arī pamazām pamanījām, ka ir arī vairāki vegāni. Tad mums bija reizēm skarbas diskusijas ar tiem, kas nav vegāni, kuriem neliekas, ka ir problēmas ar piena produktiem un olām un citām lietām, teiksim, kažokādām – daļai no viņiem nelikās, ka tur ir saikne ar iemesliem neēst gaļu. Tad mēs arī izveidojām *draugos* vegānisma domubiedru grupu. Tas bija kādā 2007. gadā laikam. Tā joprojām tur ir atrodama, var papētīt vēsturi. Pēc tam jau sākām čupoties ar līdzīgi domājošajiem, braucām ekskursijā uz Siguldu ar vilcienu un riteņiem. Tad arī nodibinājām biedrību “Dzīvnieku brīvība”, jo bija atradušies cilvēki, kas grib kaut ko darīt un kam tas viss interesē. Mēs arī bijām liela daļa tomēr nesen kļuvuši par vegāniem. Tad jau sākās *Dzīvnieku brīvības* dažādas aktivitātes, cirka kampaņa, mājaslapas. Ā, es arī kādu laiku veidoju veģetārisms.lv lapu kopā ar Ditu Lasi. Tagad gan tā ir absolūti nomainījies, kāds cits nopircis to domēnu un cits saturs. Vegan.lv es arī veidoju kopā ar dažiem. Tagad jau pusotru gadu organizēju *Riga Animal Save* visādas aktivitātes, kas arī ir tāda *grassroots* organizācija - piesaistīta konkrētai vietai un cilvēkiem, kas paši iet un dara. Gribētos to saukt drīzāk par kustību, nevis organizāciju, jo tas nav nekas tāds formāls. Bet, jā, viens no mūsu pamata mērķiem ir popularizēt un normalizēt vegānismu, palīdzēt cilvēkiem to praktizēt, protams, caur nevardarbīgu, miermīlīgu izglītošanu par to, kas īsti notiek dzīvnieku audzēšanas visādās industrijās. Mēs gan vēl neesam īsti aizgājuši tajā vegāniska uztura popularizēšanas virzienā. Tādā ziņā, ka mums nav mājaslapa ar receptēm vai kaut kādiem uztura ieteikumiem. Bet, jā, esmu baigi aizrunājies (*smejas*). Šobrīd es veidoju jau piecus gadus raidījumu “Zootehnikums” un pa laikam sarīkoju pasākumus ar akcijām vai ar filmu demonstrēšanu. Pasākumus palīdz finansēt “Vegfund” – tas ir grantu projekts. Nu jā, tagad jau arī kopš pagājušā gada sākuma es esmu, varētu teikt, pilna laika aktīvis ts tādā ziņā, ka es nodarbojos praktiski tikai ar aktīvismu un gandrīz neko citu, ja neskaita dažus *freelance* darbus. Bet cenšos maksimāli daudz veltīt savu enerģiju un uzmanību tieši dzīvnieku tiesību, vegānisma popularizēšanai, normalizēšanai, ziņošanai ar radio, caur *Riga Animal Save* un visādām mazām iniciatīvām.

Intervētājs: Tad tas ir viss, ar ko tu pašlaik nodarbojies – saistībā ar dzīvniekiem viss?

Respondents: Jā, nu es nonācu tagad šeit, Kanāriju salās, jo biju pieteicies *Erasmus+* projektam, apmācībām par nevardarbīgo komunikāciju. Ar domu, ka tas palīdzēs man darboties ar *Riga Animal Save* komandu, ar cilvēkiem, kas tur iesaistās kā brīvprātīgie. Tad arī pie reizes sakontaktējos ar vietējiem aktīvistiem, kas ir, piemēram, “Anonymous for the Voiceless” grupiņa. Viņi iziet uz ielām ar ekrāniem un maskām. Viņiem tās *Guy Fawkes* baltās maskas ar melnām ūsām, kā filmā “V is for Vendetta”. Viņi uz ielas rāda cilvēkiem laptopu ekrānos, kas notiek industrijās un sarunājas caur tādu kā sokrātisko metodi ar jautājumu uzdošanu, mēģina cilvēkus draudzīgā veidā aizvedināt līdz pārdomām par to, ko mēs darām ar dzīvniekiem, un vai mēs varētu citādāk. Ar mērķi viņus atvērt vairāk vegānisma idejai kā tādai.

Intervētājs: Kaut kas līdzīgs nebija Rīgā nesen? Tā ielu akcija?

Respondents: Mēs, *Riga Animal Save*, reizi mēnesī sarīkojam agrāk ar maskām, bet pēdējā laikā ar tiem acu apsējiem. Mums likās, ka maskas ir pārāk baisas un dīvainas. Tas acu apsējs, tam simboliskā nozīme ir skaidrāka un mazāk balsa. Lai gan es to masku pieeju ne visai atbalstu un tur ir visādas iekšējas problēmas tajā organizācijā “Anonymous for the Voiceless”, par ko viņiem pārmet, un cilvēki iet prom no tās saistība ar to, ka nav pietiekami

iekļaujoša organizācija. Tās arī ir lielas diskusijas dzīvnieku tiesību, vegānisma kustībā – par to, vai mums ir jābūt arī vienlaikus pavisam atvērtiem visādiem dzīvnieku tiesību jautājumiem, kā arī par bēgļiem vai dzimumu līdztiesību un LGTB tiesībām un tā tālāk. Tad es tiem Tenerifes aktīvistiem viņiem iepazīnos un viņi mani uzaicināja nākamajā dienā pievienoties talkai dzīvnieku saudzētavā, kas viņiem šeit ir. Dzīvnieku saudzētava jeb *animal sanctuary*. Viena no mūsu aktīvistēm pirms kādiem pieciem gadiem piedāvāja to saukt par saudzētavu. Tā kā pretēji audzētavai. Mums iepatīkās un tas jau ir iegājies. Tad nu tagad es apmeklēju tādu dzīvnieku saudzētavu šeit Tenerifē. Viņiem vajadzēja palīdzēt tīri fiziski visādos darbos, pie reizes arī uzfilmēju tādu kā reportāžu, pusstundu gandrīz garu ar vistām un pīlēm, kas tur ir, nointervēju tos cilvēkus, lai pastāsta, kā tie dzīvnieki tur nonākuši, kāds ir saudzētavas mērķis. Es, protams, to arī veidoju ar domu, ka man šķiet ļoti apsveicams tāds projekts, iniciatīva. Diezgan daudzās pasaules valstīs tas notiek. Tuvākāš saudzētavas Latvijai ir laikam Lietuvā un Gotlandē, kas ir Zviedrijas sala netālu no Kurzemes krasta. Es domāju, ka tas ir tikai laika jautājums, kad arī Latvijā parādīsies, un kaut kādā ziņā caur reportāžu to gribu veicināt un pastāstīt, kā tas strādā, kāpēc tas notiek un kādas tam varētu būt nākotnē perspektīvas, piemēram, palīdzēt izglītēt skolēnus, kuriem ir iespēja aci pret aci kontaktēties ar vistām vai cūkām salīdzinoši brīvā, dabiskā vidē, kur dzīvnieki nebaidās no cilvēkiem. Vietā, kur pret viņiem izturas kā pret unikāliem indivīdiem, nevis ražošanas mašīnām.

Šī reportāža arī ir daļa no mana darba, veidojot Zootehnikuma raidījumus, video un ziņas. Neviena man par to nemaksā darba līgumā noteiktu algu, bet es to popularizēju, reklamēju un, teiksim, katra raidījuma noslēgumā pasaku: “Ja vēlaties atbalstīt to, ar ko es nodarbojos, meklējiet manu vārdu Patreon.com lapā un tur varēsiet uzzināt vairāk, ko es daru, kā atbalstīt un tā tālāk”. Nu jā, tas tāds riskants pasākums un ienākumi man nav no tā tik lieli, lai es varētu pilnībā būt neatkarīgs, bet man tas šķiet jēdzīgākais variants priekš manis šobrīd. Es ilgus gadus mocījies ar to, ka man bija kādas pusslodzes darbs, bet vienlaikus es darba laikā esmu aizņemts ar kaut kādām idejām, projektiem, kas ir dzīvnieku tiesību sakarā, bet darba kvalitāte krītas. Tad likās, ka nu ir jābeidz tā raustīties uz abām pusēm un jāmēģina tomēr kļūt par pastāvīgu aktīvistu.

Intervētājs: Droši vien lieks jautājums, bet kā tu integrē vegānismu savā dzīvē? Droši vien ne tikai ar ēšanu, bet arī visu pārējo – sadzīves ķīmija, kosmētika.

Respondents: Tā robeža ir diezgan neskaidra, jo daudz nezināmo aspektu, bet es cenšos nu teiksim tā šampūnu vai zobu pastu paskatīties virsū, vai tur ir simboliņš, kas liecina, ka tas nav testēts uz dzīvniekiem vai atpazīstu dažādus ražotājus, kas pēc būtības ir ar dzīvniekiem un videi draudzīgu nostāju. Ēdiena ziņā es vienīgi nepapētu reizēm kaut kādas E vielas, kuras varētu vai varētu nebūt vegāniskas. Teiksim, maizē. Ja tur nav skaidri un gaiši uzrakstīts, tad es reizēm arī nopērku ar E472 vai E471, kas var būt dzīvnieku izcelsmes vielas. Bet citādi es tā apzināti neko tādu neiegādājos un arī nepatērēju. Izņemot reizēm kādus *freegan* gadījumus. Tā ir tāda ne gluži sociāla kustība, bet prakse iegūt pārtiku, kas ir ārpus ražošanas cikla. Teiksim, no konteineriem aiz veikaliem vai kādas citas situācijas, kurās, ja tu to produktu nepaņemsi, tas produkts ies bojā, jo nevienam citam to nevajag, tāpēc vien, ka vakar termiņš beidzies. Ir bijuši gadījumi, kad es arī bez ilgam pārdomām apēst kādu siera pārpalikumu, ko hostelī, kur strādāju, atstājis pēdējais viesis. Protams, ar domu, ka tas nav sabojājies, tā ka būtu bīstami. Vegānisms - es to nepraktizēju savas veselības dēļ, vismaz ne primāri. Man nešķiet, ka, apēdot kādu pāris kumosus nevegānisku produktu, es kaut kā sevi samaitāšu vai kaitēšu savai veselībai. Bet, jā, tikai tad, ja tas ir tikai ārpus ražošanas cikla un ja es ar šo savu rīcību neatbalstu turpmāku dzīvnieku ekspluatāciju, nogalināšanu un tā tālāk. Bet viss pārējais, teiksim, apavi, apģērbs man pa šiem gadiem jau ir vegānisks, man liekas ar to nav lielu problēmu – vienkārši vairs nedod savu naudu par apģērbu, kas radīts uz dzīvnieku nāves vai izmantošanas

rēķina. Vienīgi varbūt kādi ziemas zābaki ir sarežģītāki, bet arī tos es esmu dabūjis jēdzīgus par labām cenām. Tā kā man liekas, ka ir samērā izdarāms un arī nešķiet, ka mums aktīvisma ietvaros vajadzētu *pushot* tādu 100% vegānismu. Tādā ziņā, ka tas pat nav 100% iespējams nu, ja kāds šajā ziņā grib būt absolūti “šķīsts”. Piemēram, sērkokociņu sēra galviņās var būt izmantota dzīvnieku izcelsmes līme. Vai, piemēram, riepas velosipēdam vai auto, ja tu nepērc no konkrētas firmas, tad tur varētu būt kaut kādi piejaukumi ar dzīvnieku produktiem. Līdz ar to tas arī teorētiski nav vegāniski. Tā robeža ir diezgan izplūdusi. Ir pat tāds viens interesants cilvēks no ASV Orlando Torress, kuram nesen bija *Instagram* video par to, ko viņš sauc par “postvegānismu”. Viņš būtībā stāsta par to, ka robeža starp to, kas ir vegāniski un kas nav, ir ļoti izplūdusi. Piemēram, tu neej uz cirku, kur izmanto dzīvniekus. Bet tomēr tu skaties filmas, kurās tiek izmantoti dzīvnieki vai arī tu ej uz, teiksim, teātra izrādi, kur tiek patērēti dzīvnieku produkti izrādes laikā. Tas ir vegāniski vai nav? Viņš uzdod visādus tādus slidenos, neskaidros jautājumus. Secinājums tāds, ka mēs nevaram skaidri pateikt, kas ir un kas nav vegānisks, tas pat arī nav tik svarīgi. Mums ir jākoncentrējas uz to, kas ir lielākās problēma un kurāš jomās ir visvairāk dzīvnieki izmantoti un nogalināti. Pēc tam arī visas tās pārējās blaknes palēnām izzudīs. Teiksim, visādi blakusprodukti – sūkalu pulveris vai kas tāds, kas ir pievienots tik daudziem produktiem, kas citādi būtu vegāniski. Tā nebūtu problēma, ja piena industrija vairs nepastāvētu vai vismaz būtu daudz mazāka, jo vienkārši tas produkts ir kā pārpalikums no siera ražošanas. Es esmu aizrunājies atkal (*smejas*).

Intervētājs: Kā tu, piemēram, raksturotu vegānismu kā sociālu kustību Latvijā pāris vārdos?

Respondents: Vegānisms kā sociāla kustība nav personisku izvēļu lieta, bet tas ir kaut kas tāds ar sabiedrisku ambīciju, vēlmi veicināt plašākas pārmaiņas, vai ne. Tas arī nav viennozīmīgi. Ir daudzi cilvēki, kas sevi sauc par vegāniem un uzskata par vegāniem, bet viņiem šķiet, ka mums par to vispār nevajadzētu runāt publiski, jo tā esot katra personiska izvēle. Bet ja tā ir katra personiska izvēle, tad tas vairs, manuprāt, nav nekādas sociālas kustības elements, neiezīmē nekādu tādu kopēja mērķa un motivācijas apziņu, kad tev ir tāda dziļa ētiska pārliecība par to, ka vajadzētu būt citādāk, ka tas, kas notiek ar dzīvniekiem, viņus audzējot, un tas, kas notiek ar planētu, ir tik slikti, ka mums ir pienākums atvēlēt savu brīvo laiku, enerģiju un citus resursus, lai to mazinātu.

Starp citu, varbūt tu esi redzējusi Tezaurs.lv vārdnīcā, tur ir vegānisma definīcija, visai īpatnēja. Pirms varbūt jau desmit gadiem tur bija definīcija, kas bija ļoti tāda plakana – būtībā, ka vegānisms ir uztura veids, kas izslēdz to, to un to. Es uzrakstīju e-pastu vārdnīcas veidotājam, jo, cik es zinu – nevienā drukātā vārdnīcā vegānisms kā jēdziens nav parādījies, varbūt tagad ir. Tad es domāju, ka viņš pats tas Tezaurs.lv veidotājs to definīciju ir izveidojis un, diemžēl, nav īpaši iedziļinājies. Es viņam aizsūtīju pāris linkus uz, manuprāt, veiksmīgiem vegānisma definīciju piemēriem. Tie arī bija ļoti līdzīgi tai, kāds tur ir tagad. (*Definīciju skatīt sadaļā par vegānisma raksturojumu.*) Tā var likties ļoti nepraktiska, jo ir milzīgi gara, kādās trīs rindiņās. Bet vienlaikus man tas šķiet ļoti precīzi un vismaz gribētos, lai tā to uztver. Bet, protams, sabiedrībā to tik vienkārši nav paskaidrot un saskaņot, aizsūtīt vienu e-pastu. Cilvēki redz aisberga redzamo daļu, to ēšanas, diētas, uztura aspektu un ne tik bieži iedziļinās tajā, ka tur apakšā ir diezgan niansēti apsvērumi.

Vegānisms kā sociāla kustība, manuprāt, lielā mērā pārklājas ar vides kustību un cilvēktiesību kustību. Tie apsvērumi un mērķi ir ļoti līdzīgi. Pēdējos gados biežāk arī parādās rosinājumi apzināties, ka šīs kustības ir radniecīgas un ka vajag sadarboties, iesaistīties. Tuvredzīgi būtu nošķirties no citām kustībām, kas cenšas ieviest kādas progresīvas pārmaiņas sabiedrībā. Progresīvas tādā ziņā, ka mēs, protams, vēlamies pārskatīt iepriekšējos

gadsimtos iepriekšējo paaudžu izveidotās sociālās normas par to, kas ir morāli pieņemams attiecībā pret dzīvniekiem, kas ir sociālās norma attiecībā uz uzturu un vides ietekmēm.

Intervētājs: Cik, tavuprāt, Latvijā vegānisma kustība ir aktīva, salīdzinot ar ārzemēm?

Respondents: Grūti teikt, bet es esmu diezgan drošs, ka Latvijā un vispār tādā pēcpadomju pasaulē, tur ir mazliet atpalcība kaut kādā mērā. Labi, it kā ir pagājuši jau 30 gadi kopš Padomju Savienības sabrukuma. Cik es saprotu, cik esmu pievērsis tam uzmanību, padomju laika tāda domāšana, ka nav jēgas mesties uz vienu roku ar domubiedriem, kaut ko mēģināt panākt, tas joprojām ir iesūņojis daudzu cilvēku pasaules uztverē. Tādēļ tiek arī nosodīts visāda veida aktīvisms vai vismaz cilvēki netic, ka aktīvistu dara to savu darbu tāpēc, ka viņiem ir cieša pārliecība, ka vajadzētu kaut ko mainīt, bet gan tāpēc, ka tur ir kaut kādas sazvērestības un slēptā nauda, ko finansē kādas ārvalstu organizācijas vai *Soross* un tā tālāk. "Tā nevar būt, ka cilvēks pats kaut kā cenšas kaut ko panākt!". Tā domāšana ir saglabājusies un tās dēļ arī ir salīdzinoši mazāks vispār pilsoniskās iesaistes līmenis pēcpadomju bloka valstīs, tajā skaitā arī attiecībā uz dzīvnieku tiesībām, vegānismu, veģetārismu. Ja Rietumu valstīs arī Aukstā kara laikā pastāvēja dažādas organizācijas, tostarp britu vegānu biedrība un veģetāriešu biedrības, Latvijā nekas tāds nenotika. Pirms kara pastāvēja, bet pēc tam tikai 90. gados atgriezās. Līdz ar to mans secinājums ir tāds, ka, jā, mēs joprojām esam Latvijā tādi salīdzinoši kūtri, mazāk iesaistāties kādās ārpus darba, ārpus ģimenes aktivitātēs, aktīvismā. Bet par laimi tas mainās, un kā teica politikas zinātnieks Mārtiņš Daugulis lekcijā par aktīvismu, ir vajadzīgi apmēram 40 gadi pēc totalitāras varas sabrukuma, lai sabiedrība atgūtos un sasniegtu puslīdz normālu pilsoniskās iesaistes līmeni, kāds raksturīgs valstīm bez šādas traumas. Gribētos domāt, ka pēc 10 gadiem mēs būsim ārā no tādas atpalcības. Bet, jā, tas ir salīdzinot ar Rietumeiropas valstīm, ar ASV, Kanādu. Taču salīdzinoši ar citām valstīm, kas vairāk ir uz dienvidiem vai austrumiem, man liekas, mēs esam salīdzinoši aktīvi un progresīvi. Mums ir tuvumā kaimiņi, no kuriem mācīties, nav tik grūti aizbraukt pieredzes apmaiņā uz kaimiņvalstīm, teiksim, Poliju vai Vāciju un tā tālāk. Kas nav tik viegli izdarāms Krievijā, kas ir tepat, blakus mums, vai ne, bet viņi ir diezgan citādākā vidē. Tas, ka šobrīd Latvijā ir veselas trīs organizācijas, kas popularizē vegānismu, tas, man liekas, ir ļoti augstu vērtējams. No vienas puses, mazliet žēl, ka notikusi šķelšanās, vairumam aktīvistu atdaloties no sākotnējās grupas, bet, no otras puses, man liekas, ka tas ir auglīgi, ka ir dažādas pieejas un cilvēki vēlas iesaistīties šajās aktivitātēs, kustībā, viņiem ir izvēle. Ir *Dzīvnieku brīvība*, *Rīga Animal Save* un ir *AUGam* ar atšķirīgām metodēm. Piemēram, *AUGam* ļoti maz izmanto vārdu "vegānisks", viņi runā par augu valsts maltītēm un tā tālāk, lai gan visi, kas tur darbojas, ir vegāni un viņi tomēr ir absolūti par vegānisku sabiedrību. Vienkārši viņiem nešķiet, ka ir tas vārds bieži jālieto.

Intervētājs: Kāds varētu būt tas attīstības līmenis vegānismam Latvijā? Es biju minējusi tos četrus līmeņus pie intervijas jautājumiem.

Respondents: Man šķiet, ka mēs šobrīd esam otrā līmeņa varbūt sākuma daļā tikai.

Intervētājs: Kāpēc tev tā šķiet?

Respondents: Manuprāt, joprojām notiek šo aktīvisma grupiņu formēšanās, kustība vēl ir sākuma stadijā. Kaut kādā mērā, skatoties uz trešā līmeņa aprakstu, varētu teikt, ka, jā, ir panākumi. Tas ir kļuvis tiešām par tādu atslēgas vārdu, ko vairums sabiedrības jau, man liekas, atpazīst, kas tas ir. Noteikti arī Vegānfestivāli ar daudziem

tūkstošiem apmeklētāju. Un tas, ka vegānismu piemin dažādos nesaistītos kontekstos, jo vienkārši tā ir “karsta” tēma, uz ko cilvēkiem patīk atsaukties vai pajokot. Teiksim, sarunu festivālā “Lampa”. Pagājušogad uz lielās skatuves, kad notika “Politiķu cepiens”, viņi arī vienkārši pajoko kaut ko par vegānismu, lai gan runā par pilnīgi citu tēmu. Man liekas, ka pilnīgi bez konteksta, bet es priecājos par to, ka tas vārds ir apritē, jo tas tomēr atspoguļo to, ka tas eksistē un par to runā un domā. Varbūt tomēr jau pat starp otro un trešo līmeni, es varbūt līdz galam neizprotu. Un arī dzīvnieku aizstāvju organizāciju kritika industrijām ir ar domu, ka cilvēki grib veicināt vegānisku pasaules skatījumu un praksi. Aktivitātes, manuprāt, jau labu laiku notiek. Trešā līmeņa aprakstā minētais, man liekas, mēs tik tālu neesam tikuši – joprojām ir liela nozīme tādiem masu pasākumiem. Pat, teiksim, *Dzīvnieku brīvības* gājieni par dzīvniekiem ir bijuši tikai divi līdz šim. Man nešķiet, ka tas ir jau sasniedzis kaut kādu tādu masu līmeni. Tā ka turpinām augt.

Intervētājs: Tad kaut kur starp otro un trešo līmeni?

Respondents: Jā, drīzāk tur.

Intervētājs: Mēs jau iesākām runāt par zīmēm un simboliem. Varbūt vēl kaut kādas atšķirības zīmes starp vegāniem un pārējo sabiedrību?

Respondents: Ā, kurā brīdī es iesāku par to runāt?

Intervētājs: Iepriekš par tām ielu akcijām, par ko es arī ieminējos, kas notika Rīgā ar ekrāniem. Kad runāji par tām sejas maskām un acu apsējiem. Tās arī ir sava veida zīmes.

Respondents: Protams!

Intervētājs: Varbūt vēl kaut kas šajā sakarā piebilstams?

Respondents: Grūti teikt, man liekas, ka lielākā daļa no tādiem elementiem, simboliskiem ir salīdzinoši tādi pārejoši un nav plaši izplatīti. Man pat mazliet jāpadomā par šo. Grūti pateikt. Nāk prātā kādi atslēgvārdi, kas tiek lietoti *Dzīvnieku brīvības* un *Rīga Animal Save* komunikācijā. Piemēram, kopš mēs sākām darboties ap *Rīga Animal Save*, saukšu to par RAS, tā būs īsāk, mēs daudz ko latviskojam no citu valstu grupām un no globālās kustības, mēs tomēr esam tā kā neliels atzars no tādas lielākas kustības. Tur liela loma ir tā sauktajai *love based approach* jeb ko mēs saucam par miermīlīgo pieeju. Latviešu valodā tā dīvaini saukt to par mīlestībā balstītu pieeju. Liekas, ka latviešu valodā tas vārds ir ar specifiskāku nozīmi. Manuprāt, latvieši tā īsti nesaka: “Es mīlu šokolādi” vai tamlīdzīgi. Tas vārds tomēr lielā mērā ir rezervēts tuvām cilvēku attiecībām. Tad caur to tur parādījās tāds vārds “labestība”. Sākumā man šķita, ka tas vārds ir pārāk bezzobains un pat nedaudz naivs un banāls, bet aizvien vairāk sākot to lietot, mūsu grupā ir kļuvis, man liekas, par tādu atslēgas vārdu, ko mēs izmantojam visādos veidos un materiālos. Es ticu, ka to vārdu var un vajag izvilkēt vairāk saulītē un lietot biežāk. Varbūt reizēm mazliet banāli kļūst, teiksim, RAS *Facebook* lapā, publicējot materiālus, bildes, ielikt tekstā sirsniņu. Kā papildus zīmi tam, ka tas ieraksts tiešām ir kaut kas tāds patiess, sirsniņš un uz labestību orientēts un ka neviens netiek nosodīts un kritizēts, bet tas ir tāds kā lūgums uz līdzjūtību un tā tālāk. Bet, vai tas figurē kaut kur ārpus sociālajiem tīkliem? Man liekas, ka diezgan maz. Bet kopumā tā simbolika, man liekas, ir ļoti miermīlīga, salīdzinot ar citām valstīm.

Teiksim, *Dzīvnieku brīvības* krekliņi vai uzlīmes un tā tālāk - tur ir mātes ar mazuļiem. Vienlaikus, teiksim, Vācijā, kur jau ir cita vēsture un ir attīstīta antifašistiskā kustība un visādas alternatīvās brīvdomātāju kustības, un tā tālāk, viņiem jau parādās, asāki, kareivīgāki simboli. Pie mums praktiski neeksistē tādi. Toties mēs esam kaut kādā ziņā pielāgojušies tai latviski-remdenajai mentalitātei, kur tādi skaļi, spilgti izteicieni un simboli īsti nestrādā un tiek uzreiz nolikti pie vietas. Līdz ar to mēs tā mierīgi un maigi mēģinām par to runāt. Bet tādā konkrēta stila formā man nekas īsti tāds nenāk prātā. Tas, kas ir, tas ir tāds globāls. Nu tur kāds V burtiņa simbols, *Vegan Society* saulespuķes lapa – nu kaut kas tamlīdzīgs. Tas parādās diezgan klasiski visur – logotipos vai cilvēki nēsā piespraudītes – tas, man liekas, nav nekas tāds Latvijai specifisks, to var sastapt visur.

Intervētājs: Vai ir kādas sociālas pārmaiņas, ko vegāni ir ieviesuši Latvijas sabiedrībā?

Respondents: To arī grūti nošķirt, bet es domāju, ka ir diezgan skaidrs, ka “Vegānfestivāls” ir normalizējis vegānismu un ideju, ka tas notiek kā pasākums, tajā var iesaistīties un ka tas nav nekas margināls un slēgtas kopienas lieta. Es domāju, kaut kādā mērā ir arī ietekme uz veselības ekspertu nostāju. Radot pasākumus, kur vegānisma vārds figurē, parādās un tajā skaitā, piedaloties masu mediju raidījumos televīzijā vai radio, arī to pamana, teiksim, uztura vai veselības speciālisti. Arī viņu redzeslokā nonāk jautājumi par to, vai tas ir veselīgi vai nav, vai mums ir jābūt oficiālai valsts nostājai, kas ir jāformulē un jāpublicē. Pirms pāris gadiem bija tā skandaloza Ikšķiles Brīvās skolas tiesāšanās ar PVD par veģetāru uzturu. Man liekas, tur nebija īsti tāda vegānisma kustības iesaiste, tas bija tā ļoti individuāli, privāti īstenota cīņa. Kaut kādā ziņā tagad tas, ka Lolita Neimane nesen bija Turības universitātes rīkotā pasākuma diskusijā par šo tēmu, tieši par vegānismu. Arī, atbildot uz manu jautājumu, viņa teica, ka, jā, viņa jau ir ierosinājusi Veselības ministrijai pievērst uzmanību šai te tēmai. Pat, iespējams, šogad saorganizēs dietologu konferenci tieši par vegānismu un tas pēc tam varētu jau rezultēties kaut kādās ieteikumu vadlīnijās, kas ir oficiāli, ko var izplatīt. Grūti ir, protams, novilkt robežas, kurā brīdī tās pārmaiņas ir vegānisma kustības pārstāvju rosinātas un kurā brīdī nav. Bet es domāju, tas, ka dažādās ēstuvēs un kafejnīcās un tā tālāk parādās vegāniskas iespējas, opcijas, augu piens pie kafijas un kūciņas un tā tālāk, kaut kādā mērā tas varētu būt kustības dalībnieku nopelns. Kaut vai ar to vien, ka mēs ejam un jautājam: “Vai jums ir tas un tas?”. Tādā ziņā varētu teikt, ka vegānisma kustības dalībnieki ir pilnīgi jebkurš cilvēks, kas patērē vegāniskus produktus un izrāda par tiem interesi sabiedrībā. Bet, man liekas, tas būtu bišķiņ pārkāp pa vienkāršo. Ja mēs par kustību domājam jau ar tādu sociāli-politisku motivāciju, ka, jā, mēs gribas pārmaiņas masveidā, tad šis jau ir kaut kas drusku mazāk. Bet nu tā pati *Dzīvnieku brīvība* pie tā jau strādā – sazinās ar visādiem ēdinātājiem, restorāniem un rosina vegāniskus ēdienus padarīt pieejamākus. Cik tas ilgtermiņā būs dzīvotspējīgi, tas ir cits jautājums, jo ražotāji var sūdzēties, ka vegāni prasa, lai būtu tie un tie produkti, bet rezultātā neizpērkot. Tā kā grib, lai ir piedāvājums, bet tas pieprasījums nav tik liels, vismaz tik liels kā gaidītu tie ražotāji un izplatītāji.

Intervētājs: Vai, tavuprāt, vegānisma kustībai Latvijā ir kāds līderis, kas uzņemas rīkot aktivitātes? Vari minēt arī sevi.

Respondents: Nu jā, kaut kādā ziņā jau liekas, ka es daru, es organizēju to, to un to. Par līderi man sevi negribas saukt, un arī *Riga Animal Save* ietvaros mēs iespēju robežās uzturam tādu horizontālu pārvaldību, jebkuram ir iespēja ierosināt, rīkot un darīt. Bet, jā, protams, kādi influenceri kaut kādā mērā ir ar līderiem raksturīgām iezīmēm. Es nezinu, Alise Mičule varbūt. Bet tas ir specifisks auditorijas slānis. Viņa varbūt neorganizē kampaņas un pasākumus, taču caur savu personību un piemēru normalizē vegānisma ideju un pa laikam pieskaras kādiem

bieži uzdotiem jautājumiem par šo tēmu. Tādā ziņā, ka viņai ir daudz sekotāju, kas viņā ieklausās, tādā nozīmē viņa ir līderis. Organizatoriskā ziņā... kaut kādā mērā es sevi, protams, tam pieskaitu. “Dzīvnieku brīvība” cilvēki, kas ir vadībā, man liekas, ir mazāk redzami. Nu Kate un Aivars. Aivars ir salīdzinoši introverts un viņš nemēdz daudz rādīties sabiedriski kā persona, ja nav kāda komplicēta situācija, teiksim, tur jārunā par kažokādu industriju vai tamlīdzīgi kādā nopietnā raidījumā. Tie cilvēki, kas organizē, tie pārsvarā publiski daudz nerēgojas un viņi arī mēdz mainīties. Piemēram, kas darbojas biedrībā “AUGam”, tur arī ir vismaz piecas aktīvistes, kas bija *Dzīvnieku brīvības* dibināšanas laikā vai nopietni iesaistījās vēlāk, un viņas arī tā individuāli vispār nekur neparādās, lai gan, manuprāt, viņu darbs ir iedvesmojis daudzus un mainījis daudz.

Intervētājs: Kāda, tavuprāt, ir sabiedrības attieksme pret vegānismu Latvijā?

Respondents: To ir grūti novērtēt, jo tādas nopietnas socioloģiskās aptaujas nav. Es dzīvoju savā vegāna burbulī kopā ar citiem vegāniem un draugu, paziņu lokā, kas ir ļoti saprotoši. Bet komunikācija, kas ir internetā, nav reprezentabla tam, kāda ir sabiedrībā attieksme. Tie, kas internetā komentāros bļautās visvairāk, tas nenozīmē, ka tas ir sabiedrības spogulis. Tie ir tādi skaļākie, varbūt reizēm ar kādām iekšējām problēmām, un vajag pašķendēties par to un padusmoties uz vegāniem un daudziem citiem internetā, jo tas ir vienīgais veids, kā viņi ar savu nemieru par šo tēmu var ar to tikt galā savā dzīvē. Kopumā, teiksim, medijos es redzu aizvien retāk kaut kādus tādus nopietnus kritiskus skatījumus uz vegānismu, ja neskaita tādus konservatīvākos izdevumus kā Latvijas Avīze vai NRA. Tikai tur parādās atsevišķu īgnun žurnālistu cepšanās, citos medijos, ja runā par ar vegānismu saistītām tēmām, kaut kādiem dzīvnieku tiesību jautājumiem, tad, man liekas, praktiski vienmēr nostāja ir vai nu neitrāla, vai pozitīva. Piemēram, žurnālā “Ir” pagājušajā vasarā bija viņu štata žurnālista Paula Raudsepa sleja ar virsrakstu “Gaļēdāju mijkrēslis”, un viņš to visu lapu veltīja tam, lai pamatotu teksta sākumā pausto domu, ka “nākotne pieder vegāniem”. Tādā ziņā, ka veselības organizācijas aicina pamatīgi samazināt dzīvnieku produktu patēriņu, vides eksperti norāda, ka lopkopība rada milzīgas ekoloģiskas problēmas un tā tālāk. LTV “Panorāmā” 2019. gadā pat bija veseli divi sižeti par to, ka šis gads ir nodēvēts par “vegānisma gadu”, ņemot vērā tendences sabiedrībā. Bet ko es gribēju teikt – ka kopumā mediji rada iespaidu, ka tā attieksme ir pieņemoša. Tas nenozīmē, protams, ka visi cilvēki to ir gatavi praktizēt. Tādā vismaz profesionālā līmenī ķengas neparādās. Vidējais cilvēks, protams, ir ar saviem aizspriedumiem, savu izpratni un kritiku par to, ka vegāni grib iznīcināt tautsaimniecību vai, ka mēs esam gadu tūkstošiem tā darījuši un kāpēc jūs tagad bāžaties virsū? Man liekas, no tā kādu laiku mēs vēl neizbēgsim. Būs sabiedrības daļa, kas būs ļoti iespītējusies un, protams, ir jāsaprot, ka daudziem cilvēkiem ģimenes iztika ir “pieķēdēta” pie dzīvnieku turēšanas, audzēšanas un pārdošanas kaušanai vai citiem mērķiem. Taču līdz ar paaudžu maiņu arī cilvēki, manuprāt, ir atvērtāki progresīvām idejām, kuras aicina akli nepieķerties iepriekšējo paaudžu iedibinātājām tradīcijām, visādiem sociālajiem rituāliem un ieradumiem, kas radās laikā un kontekstā, kas vairs neeksistē. Tā kā tagad jau mēs darbojamies gandrīz desmit gadus Latvijā, par šo tēmu, es domāju, kaut kādā mērā cilvēki, sabiedrība ir pieraduši pie tā un akceptējuši stipri vairāk nekā tas bija sākumā. Lai gan, no otras puses, tie, kas bija izteikti pret, manuprāt, lielākā daļa no tiem nav mainījušies. Drīzāk tāds psiholoģisks fenomens, iespiest savus papēžus vēl dziļāk zemē un negrozīt savu nostāju, neatkarīgi no jaunas informācijas.

Jā, ar to esmu kaut kādā ziņā samierinājies, man liekas, tā ir neizbēgama daļa jebkurām plašām sabiedriskām pārmaiņām. Ir cilvēki, kas principa pēc nemainīs uzskatus līdz kapa malai – ne velti ir tāds skarbs teiciens, ka “progress nāk zārku pa zārkam”, nomainoties paaudzēm. Bet attiecībā uz valdības attieksmi – nav jau nekāda nopietna diskusija bijusi par to. Ir individuālās attieksmes bez diskusijas, un izvērstas argumentācijas pārsvarā ir

pilnas ar aizspriedumiem un klišejiskām iebildēm, kas attiecīgajās diskusijās un “bieži uzdoto jautājumu” sarakstos ir neskaitāmas reizes pamatoti atspēkotas. Kopumā, man liekas, līdz šim nav noticis nekas tāds, kas ieliktu Saeimas dienaskārtībā diskusiju un lēmumu – vai vajag atļaut skolu ēdienkartē iekļaut arī vegāniskus ēdienus vai nē? Vai skolēniem uz ko tādu ir tiesības? Vai tamlīdzīgi. Līdz ar to par valdības attieksmi, es domāju, neko daudz mēs neko nevaram pateikt, kamēr viņiem par to nav bijis iemesla interesēties, pētīt un diskutēt.

Intervētājs: Tomēr komunikācijas, informācijas līdzekļiem ir liela nozīme vegānisma kustībā...

Respondents: Protams, absolūti. Kā jau minēju sākumā – draugiem.lv un vispār tas pats blogs, kurā es publicēju pirmos tekstus un pēc tam jau tādas esejas – tas bija, manuprāt, labākais veids, kā brīvi sasniegt līdzīgi domājošos cilvēkus, veidot kaut kādu kustības aizsākumu. Patiesībā, viena no pirmajām lietām, ko es izdarīju, bija *Wikipēdijas* “tukšo caurumu” aizpildīšana, jo tur nebija vispār nekā par veģetārismu, vegānismu, dzīvnieku tiesībām, par neko šajā sakarā, bet ja tu pacenties, iedziļinies un sagatavo informāciju atbilstoši vadlīnijām, nav problēmu. Tā viens tāds mans mazais projektiņš, pabeidzot filozofijas studijas 2008. gadā, bija izveidot šos tekstus, kas bija pārsvarā tulkoti, latviskoti – starp citu, man daudz palīdzēja Dita Lase, kas ir veģetāro pavārgrāmatu autore un vada kursus. Bet vēl joprojām tagad pēc 10 gadiem, cilvēks, meklējot *Google* “vegānisms” vai “dzīvnieku tiesības” vai “sudzisms”, vai “saudzētava”, kā pirmo rezultātu saņems *Wikipēdijas* šķirkli, ko es toreiz izveidoju, kas arī bija mans mērķis. Tādā ziņā tas ir ļoti spēcīgs informācijas avots, kuru jebkurš cilvēks var papildināt, izlabot un pieprasīt katram apgalvojumam kvalitatīvu atsauci. *Wikipēdija* kā tāda informācijas bāka, manuprāt, ir ārkārtīgi svarīga. Ik pa laikam iedomājos, ka vajadzētu *apdeitot*, teiksim, rakstu par kažokādām, cirku un tā tālāk. Arī šobrīd, protams, *Instagram* un *Facebook* ir galvenie vegānu čupošanās punkti. *Whatsapā* arī ir grupa, man liekas, kādi pāris simti cilvēki varētu būt, un salīdzinoši aktīva tā plāpāšana notiek. Bet, jā tur ir vairāk par tādām ikdienišķākām lietām. *Twitteris* jau bija pirms pāris gadiem aktīvs arī tieši vegānisma un dzīvnieku tiesību ziņā. Es, piemēram, šobrīd tur vairs neko nedaru. *Dzīvnieku brīvība* arī ir, man liekas, piebremzējusi aktivitātes, jo tās mērķauditorija liekas, ka ir vairāk vizuāli orientēta. Ja mēs gribam par dzīvniekiem runāt un rādīt, tad *Instagram* tādā ziņā ir piemērotāks par *Twitter*. Protams, tas viss plūst un mainās. Un, jā, video formāts ir tik svarīgs kā nekad agrāk. Tāpēc arī katrai lielākai kampaņai ir jābūt ar tādiem kvalitatīviem video materiāliem, ko jebkurš var savā telefonā paskatīties. Bez tā ir grūti nokomunicēt to ziņu. Var, protams, publicēt tekstu kaut kur *online* vai drukātā izdevumā, bet, salīdzinot ar tādu vizuāli spēcīgu materiālu, tā ir cita lieta.

Intervētājs: Kā tu redzi vegānismu pēc pieciem gadiem Latvijā, tās aktivitātes, pasākumus?

Respondents: Šie te nākotnes prognožu mēģinājumi pārsvarā... piecgade varbūt vēl nav tik attāla nākotne, bet pārsvarā tas sanāk diezgan neveiksmīgi, nevar prognozēt, kas notiks. It īpaši tagad ar visām karantīnas lietām un ierobežojumiem. Vienlaikus es domāju, ka spiediens no vides un klimata aizstāvu kustības ļoti pieaugs, norādot arī uz saikni starp lopkopību un klimatu. Man nav ne jausmas, kā, piemēram, pārtikas pieejamības problēmas varētu to ietekmēt, jo izskatās, ka tas arī tuvojas kopā ar klimata pārmaiņām. Visgrūtāk būs cilvēkiem no nabadzīgākām valstīm. Bet nu es katrā ziņā esmu ļoti optimistisks un man šķiet, ka nav nekāda pamata domāt, ka vegānisma normalizēšanās kaut kā palēnināsies. Es neredzu iemeslu, kāpēc lai tas apsīktu, kļūtu mazāk aktīvs. Domāju, ka arī Latvijā pēc tiem pieciem gadiem būs ne tikai Rīgā pasākumi, bet arī citās pilsētās, jo pa retam jau tagad tādi mēdz notikt arī Liepājā, Valmierā, Jelgavā par šīm tēmām. Es domāju, cilvēki pierod pie tā, ka vegānisms ir kaut kas reālāk īstenojams, tas nav nekas neiespējams un super dārgs. Arī pieaugot cilvēku skaitam,

kam tas viss rūp, aktivitātes pieaug. Manas personiskās ambīcijas ir saistībā ar *Riga Animal Save* sarīkot vismaz reizi pāris mēnešos pie lopkautuvēm akcijas un tās atrodas ārpus Rīgas. Līdz ar to mums ir arī iemesls un motivācija sazināties ar vietējiem cilvēkiem, kas, teiksim, Jelgavā, Dobelē vai Cēsīs dzīvo, kas ir vegāni un kas labprāt iesaistītos vairāk aktīvismā. Tagad beidzot viņiem ir iespēja no savām mājām to izdarīt tādā sabiedriskākā līmenī. Bet es domāju, ka tas arī virzīsies tikai uz priekšu. Teiksim, arī “Vegānfestivāls” būs lielāks. Jā, tas ir galvenais, ko es par šo varētu pateikt.

Intervētājs: Kā tev šķiet, vai koronavīrusus kaut kā ietekmēs vegānisma attīstību Latvijā?

Respondents: Es domāju, ka salīdzinoši maz, bet kopumā drīzāk jā. Piemēram, daudziem šis bija laiks iemācīties gatavot pašiem un skaidrāk paskatīties, kas ir tas, ko liekam savā mutē. Zinu arī personiskus stāstus, kad kāds pāri, kuros viens ir vegāns, sāk gatavot tikai vegāniski, jo vairs nav tik viegli iziet paēst ārpus mājas. Kā jokoja Alise Zariņa, tos varētu saukt par Covid vegāniem.

Nu un, protams, tas, ka vīrusa izcelsme ir saistīta ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu būros un tā tālāk, es domāju, ka par to vairums cilvēku kaut ko zina, apjauš. Varbūt nesaista ar “parastās” gaļas un pārējo dzīvnieku produktu ražošanu, kas ir no ne-savvaļas dzīvniekiem. Bet, jo vairāk es par to lasu un interesējos, jo vairāk es redzu, ka tās paralēles ir ļoti izteiktas. Audzējot dzīvniekus, viņus selekcionējot un ražojot, būtībā tiek vienveidīgots viņu ģenētiskais materiāls. Līdz ar to tas palīdz vai ļauj visādām slimībām, vīrusiem izplatīties brīvāk. Teiksim, fermā ir 500 vai cik tur cūkas, un vīruss tiek klāt dažām pirmajām, tad visticamāk, ka tiks klāt arī pārējām, jo viņas ir ģenētiski vienādas tajā ražošanas sistēmā, ka tur nav to dabisko barjeru. Par to aizvien vairāk runā visādos rakstos, podkāstos un video. Es arī vienu par līdzīgu tēmu rakstu nolasiņu savā pēdējā “Zootehnikuma” raidījumā. Nu vismaz to cilvēku vidū, kas seko līdzī visādām puslīdz zinātniskajām ziņām, es domāju, ka viņu acīs, ka tas... viņi to redz. Neizskan nekādi konkrēti aicinājumi pārtraukt vispār patērēt dzīvnieku produktus, bet nu norāda: “Jūs redzat - slimība kārtējā, kas nāk no dzīvnieku audzēšanas, tāpat kā visādas putnu gripas un cūku mēris?”. Ir vesela virkne ar tām slimībām, kuras ir pat nosauktas dzīvnieku vārdos un kas ir bijušas tā sauktās zoonozes jeb slimības, kas pārceļojušas no vienas sugas pie citas. Es kaut kādā ziņā, protams, ceru, ka cilvēki sabīsiēs un negribēs to vairot savā apkārtnē, bet, no otras puses, cilvēki ir ļoti stūrgalvīgi un grib turpināt patērēt preces un pakalpojumus, pat ja viņi zina, ka tas kaitē viņiem pašiem vai kādam citam. Tas ieraduma spēks ir tik liels, ka tas ļoti lēni mainās. Bet tas, ka, teiksim, tāda skeptiski domājošā kustība pieaug samērā strauji, tas, man šķiet, ir ļoti daudzsoļi. Man šķiet, ka pēdējos pāris gados strauji pieaug cieņa pret tādu zinātniskāku skatījumu un cilvēki ir prasīgāki attiecībā uz argumentiem un žurnālistikas kvalitāti. *Re:Baltica* aktīvi darbojas pret Kremļa propagandu un zinātniski nepamatotiem un melīgiem izteikumiem. Arī jau minētais diskusiju un sarunu festivāls “Lampa”. Es domāju, ka arī caur tādiem pasākumiem šīs tēmas tiks aktualizētas atkal un atkal. Tas nenozīmē, ka tas viennozīmīgi vienmēr būs ap vegānismu kā atslēgvārdu, bet tematiskā pārklāšanās neizbēgami, manuprāt, būs. Mēs arī redzam, ka politikā ienāk jaunie spēki – Attīstībai/Par, Progresīvie – tur ir cilvēki, kas ir daudz atvērtāki šiem jautājumiem un nav tik stīvi konservatīvi. Es arī domāju, ka pēc pieciem gadiem vai vēl agrāk tas būs ar ievērojamu ietekmi uz sabiedrību plašāk. Tādā ziņā es esmu ļoti optimistisks un arī ļoti pagodināts būt pa vidu šai te kustībai. Vienlaikus liekas, ka jebkurš var iesaistīties, bet diemžēl tas tik vienkārši nenotiek, jo, ja cilvēkam ir bērni, darbs no deviņiem līdz pieciem, jānomaksā kredīti, jāizved suns un jāpaskatās TV, tad drīzāk, ka nebūs laika iesaistīties aktīvismā. Savā ziņā es ceru, ka pēc šiem karantīnas laikiem būs vairāk cilvēku, kas gribēs iesaistīties sev uzrunājošā pilsoniskajā aktīvismā. Iesaistīties organizācijās vai politiskajās partijās, vai kaut ko darīt individuāli ārpus pierastā. Būs mazāk cilvēku, kas grib vienkārši turpināt kā līdz šim savu normālo dzīvi – darbs, mājas un viss, vai

ne. Tādā ziņā es tiešām ceru, ka kāda daļa būs atradusi motivāciju iesaistīties un kaut ko vērst par labu, kā nu kurš, protams.

Intervētājs: Vai ir vēl kas, ko vēlies piebilst par vegāniem Latvijā?

Respondents: Man liekas diezgan interesanti, ka ir cilvēku pārklāšanās dažādās kustībās, piemēram, klimata gājieni rīkotāji no *Fridays For Future Latvia*. Tur ir vairāki cilvēki, kas darbojas arī *Dzīvnieku brīvībā* un *Rīga Animal Save*. Vai, teiksim, tajos pašos *Progresīvajos*, vai sieviešu solidaritātes gājiena rīkotāji ir vairāki vegāni un dzīvnieku tiesībās iesaistīti cilvēki un otrādi. Tas man šķiet arī ļoti skaisti un daudzsološi, ka notiek šāda te intersekcionalitāte, tēmu mijiedarbe un saistīšanās un līdz ar to arī aktīvās sabiedrības saliedētība, varētu tā saukt. Tas nav daudz, tas nav liels cilvēku skaits, bet es domāju, ka tas tikai ar laiku pieaugs.

Es personīgi ļoti gaidu, kad Lolitas Neimanes minētā Veselības ministrijas lieta pavirzīsies, ka tiešām būs kādas oficiālas valsts nostādnes vegāniska uztura sakarā, jo gribētos cerēt, ka tā savā ziņā būs zaļā gaisma vegāniska uztura normalizēšanai, pieņemšanai un vairāk eksperimentiem individuāli vai visādās ēstuvēs. Es domāju, ja būs sarkanā gaisma, ja viņi pateiks: "Nē, tas nav iespējams!", tad tā būs baigi ērmīga cīņa, jo viņiem tad būtu jāargumentē pret daudzām respektablām veselības organizācijām, kas ir vienotas atzinumā, ka pārdomāts, sabalansēts vegāniskais uzturs ir adekvāts. Ja ministrijas pārstāvji teiks, ka nē, ka vegāniskais uzturs nav adekvāts, pietiekams, to nevienam neiesaka, tad būs kontrasts ar to, kas pasaulē notiek. Bet es esmu diezgan optimistisks arī par to. Kas zina, kā būs, teiksim, pēc pusgada. Tam var būt visdažādākās sekas gan uz pārtikas ražošanu, ar veselības aizsardzību un tā tālāk.

Vienlaikus šis ir tāds iespēju laiks tiem, mums, kas veido dažāda veida saturu un kas uzrunā sabiedrību, šis, man liekas, ir tāds īpaši piemērots brīdis. Cilvēkiem ir daudz vairāk uzmanības uz to, kas notiek sociālajos medijos un internetā. Cilvēki nav tik daudz aizņemti darbā. Redzēs.

Intervijas transkripts

Intervētājs: Varbūt vari nedaudz pastāstīt par sevi, ar ko tu nodarbojies?

Respondents: Es esmu aktīviste *Dzīvnieku brīvībā*, es organizēju “Vegānfestivālu” – tas bija gan pagājušo gadu, gan, cerams, arī šogad. Vēl nav skaidrs, vai viņš būs ar šo visu krīzes situāciju. Es darbojos arī ar dažādiem rakstiskiem darbiem *Dzīvnieku brīvības* redakcijā.

Es esmu vegāne jau četrus gadus, drusku vairāk. Pirms tam arī biju ilgi veģetāriete.

Intervētājs: Kā integrē vegānismu savā dzīvē? Vai tikai ēdot, vai arī kā citādāk – apģērbs, kosmētika, sadzīves ķīmija vegāniska?

Respondents: Šobrīd es izvēlos arī vegānisku visu kosmētiku. Apģērbiem, pieņemsim, ja es pārku kaut ko tā kā *second hand*, tad tā kā es neskatos, vai tur viss ir vegānisks, vai nē. Ja es pārku kaut ko jaunu, tad gan es izvairos no ādas un citiem dzīvnieku produktiem.

Intervētājs: Vai tu piekrīti apgalvojumam, ka vegānisms ir sociāla kustība Latvijā?

Respondents: Es izlasīju to piedāvāto definīciju un man gribas tā kā apgalvot, ka vajadzētu būt, bet tā kustība nav gana vienota un mērķtiecīga, lai viņu tā īsti varētu saukt. Bet man šķiet, ka tas varētu būt tā kā mērķus, uz kuru tiekieties.

Intervētājs: Kā tu raksturotu vegānismu Latvijā šobrīd? Lai arī tā kustība nav tāda, kā tu teici – tik mērķtiecīga un organizēta, bet kaut kas jau sāk veidoties. Kā tu varētu noraksturot to, kas pašreiz ir Latvijā?

Respondents: Šobrīd man šķiet, ka kustība ir tāda visai mierīga. Kā jau es minēju, ir, teiksim, vairākas gan organizācijas, gan arī indivīdi, kas ir ar kaut kādām savām idejām par vegānismu. Jā, varbūt būtu foršāk, ja mēs varētu uz kaut kādiem mērķiem vai kampaņām saorganizēties un būt saliedētāki, kas šobrīd nav ļoti novērots.

Intervētājs: Bet, salīdzinot ar ārvalstīm, cik aktīva vai neaktīva ir šī kustība Latvijā?

Respondents: Man šķiet, ka mums ir visai daudz vegānu, bet viņi nav super aktīvi tieši tādā sociālā ziņā, ka, ja ir kaut kur jāiet, kaut kur jāiesaistās, par kaut ko jāprotestē. Protams, ir, bet vismaz, cik es zinu par kaut kādām ārzemēm, tur tas viss ir kaut kā aktīvāk. Tieši tā aktīvisma puse un mazāk tā kā vegāniskās ēšanas puse.

Intervētājs: Ja runājam par to attīstību, es esmu minējusi vairākus līmeņus, piedāvāju četrus līmeņus, kā tev šķiet, kurā no tiem Latvija pašreiz atrodas?

Respondents: Es domāju, ka tas būtu pirmais līmenis. Bet arī es domāju, ka tur daudz tā potenciāla, kur var augt. Mums ir daudz, manuprāt, inteligentu, sakarīgu, foršu vegānu. Vienkārši vajadzētu varbūt vairāk kaut kā saorganizēt.

Intervētājs: Tas organizatoriskais ļoti pietrūkst, vai ne?

Respondents: Jā.

Intervētājs: Kā tu pati veicini vegānisma attīstību Latvijā. Tu jau nedaudz pieminēji, ka darbojies *Dzīvnieku brīvībā*. Varbūt nedaudz vairāk par to pastāsti.

Respondents: Jā, es sāku tur kā brīvprātīgā. Es uzņemos *vegan.lv* redakciju, jo man tīri labi patīk un padodas rakstīt. Tas bija pirms divarpus gadiem. Jā, mani aizrāva pati organizācija, ka viņi darbojas efektīvi un gudri, stratēģiski. Es gribēju iesaistīties vairāk. Tad bija piedāvājums, ka es varētu tā kā organizēt “Vegānfestivālu”, kļūt par apmaksātu darbinieku *Dzīvnieku brīvībā*. Man tas likās foršs veids, kā iesaistīties, jo, pieņemsim ar “Vegānfestivālu” – tur tas pozitīvais aspekts ir, ka tas iesaista daudz visēdāju un ka mēs varam tā kā izkāpt no tā vegānu burbuļa un vairāk vienkārši tā kā ikvienam parādīt, cik foršs un garšīgs var būt vegānisks ēdiens, ka tas nav tik sarežģīti - atrast ko vegānisku ēst vai gatavot ēdienu. Jā, tā apmeklētāju auditorija ir katru gadu ļoti plaša. Tas tāpat ir veids, kā mēs varam tikt kaut kā vairāk ziņās un medijos, un sasniegt vēl vairāk cilvēku. Man šķiet, ka tā ir viena no opcijām, kā var būt labs vegānisma aktīvists.

Intervētājs: varbūt kaut kādā veidā draugus un ģimenes locekļus pamudini pievērsties vegānismam? Nav tādi gadījumi?

Respondents: Man šķiet, ka tas varbūt nav tas efektīvākais veids, kā izplatīt vegānismu. Ja ir kāds, kas draugu lokā vidū ir, teiksim, ieinteresēts un uzdod kaut kādus jautājumus, es vienmēr tā kā iesaistos sarunās un pēc iespējas palīdzu. Bet man šķiet, ka ir jābūt uzmanīgam ar sarunām ar saviem draugiem un ģimeni, jo tu vari tā kā riskēt, ka tu vienkārši kļūsi visiem kaitinošs. Tas nebūs palīdzošs ne dzīvniekiem, ne mūsu attiecībām ar līdzcilvēkiem.

Intervētājs: Varbūt esi ievērojusi kādas atšķirības zīmes, simbolus, ko lieto vegāni, lai atšķirtos no pārējās sabiedrības? Kādās ielu akcijās vai citās aktivitātēs, piemēram.

Respondents: Manuprāt, nav tādas vismaz vienotas simbolikas. Ir kaut kādi simboli, kas tiek pārņemti vienā vai otrā kustībā. Pieņemsim, ja pieteiksimies strādāt *Dzīvnieku brīvībā*, tad mums ir viņu logo – *Dzīvnieku brīvības* - tāda kā ķepiņa dzīvnieka. Ja tās ir mūsu akcijas, tad skaidrs, ka tur mēs iesaistām tā kā to logo. Es zinu, ka ir citas organizācijas, kas iztieks ar saviem, bet tāds vienots elements, tādus es neesmu nekur manījusi.

Intervētājs: Vai, tavuprāt, ir kādas sociālas pārmaiņas, ko vegāni ieviesuši Latvijā, Latvijas sabiedrībā?

Respondents: Jā, es domāju. Viens no superīgākajiem projektiem, kas mums ir bijis kā reiz, lai vairāk popularizētu vegānismu, ir tāds projekts "Augi un draugi", kas strādā ar kafējnicām un restorāniem - viņus tā kā aicina ieviest augu valsts opcijas. Es tagad baidos samelot, neesmu apskatījusies, bet tur ir apmēram 100 restorānu visā valstī. Vairumam no viņiem pirms tam nekādu vegānisku opciju faktiski nebija, bet šobrīd ir. Mēs redzam arī, ka tas strādā. Pieņemsim pastarpināti, ka jo vairāk dažādām ēdināšanas iestādēm ir kaut kādi vegāniski ēdieni, jo, teiksim, arī citas ēdināšanas iestādes skatās, ka – "hei, mūsu konkurentiem ir kaut kas, kā mums nav. Varbūt tad mums arī to vajadzētu ieviest?". Tas aug ļoti ātri. Es domāju, ka arī, skatoties tā kā uz veikaliem, veikalu plauktiem, var manīt, ka ir tā interese. Gan *Rimi*, gan *Maximā* ir stipri plašāks piedāvājums pēdējos gados. Tas ir gan, pateicoties tīri interesei un tam, ka tos visus produktus pērk vairāk, gan arī pateicoties kaut kādam aktīvismam, kas to visu ir padarījis tā kā skaļāku.

Intervētājs: vai, tavuprāt, ir kāds līderis, kas tā kā veicina tās aktivitātes, sociālās pārmaiņas, uzņemas to iniciatīvu un organizē?

Respondents: Es teiktu, ka mums Latvijā nav tāda viena līdera. Ir drīzāk vairākas atsevišķas organizācijas, kas mēģina kaut ko darīt un darboties. Šobrīd tās ir trīs – *Dzīvnieku brīvība* ir lielākā, tad ir *AUGam*, kas organizē savus ēdiena svētkus un plus viņiem arī ir kaut kādi informācijas kanāli, kur viņi raksta tikai par ēdienu un produktiem, un tad ir *Rīga Animal Save*, kas atkal runā vairāk par tiem ētiskajiem aspektiem un viņiem ir varbūt tāds savs harizmātiskais veids, kā par to runāt vairāk.

Intervētājs: Starp šīm organizācijām, katrā no tām nav kāds viens cilvēks, kas vairāk izceļas ar savu aktīvismu vai arī visi tā kā vienādi aktīvi apmēram?

Respondents: Es neteiktu, ka tāds, kas būtu viens virzītājs. Nu skaidrs, ka katrā organizācijā ir kaut kādi varbūt atslēgas cilvēki, bet tādu nekādu līderu, es teiktu, ka nav.

Intervētājs: Kāda, tavuprāt, ir sabiedrības attieksme pret vegānismu Latvijā?

Respondents: Es teiktu, ka ir stipri atšķirīga, atkarībā no cilvēkiem. Teiksim, es raksturotu, ka tā ir tāda vidēja, drīzāk jau neitrāla. Tā attieksme, kuru tu saņem pretī, ir galvenokārt atkarīga no tavas paša attieksmes pret cilvēkiem, ar kuriem tu sarunāties un komunicē. Es teiktu, ka man ir bijušas kaut kādas pāris sliktas pieredzes, kur vienkārši jau pats fakts, ka tu esi vegāns, ir kādam stipri sakritis uz nerviem un sadusmojis kādu. Bet tā principā jau parasti cilvēki tā viens otru ciena un ciena tās izvēles, ko mēs veicam.

Intervētājs: Bet laika gaitā cilvēki nav kļuvuši pieņemošāki pret to visu? Nav mainījuši attieksmi pret to?

Respondents: Man šķiet, ka šobrīd cilvēki daudz biežāk vispār zina, kas ir vegānisms. Tad, kad es tikko kļuvi par vegāni, tad bija visiem jāskaidro, kas tas ir, kas ir vegānisms un kas nav. Šobrīd tāda sajūta, ka jau vismaz, ja tu aizej uz kafējnicu vai restorānu, tad nav tā kā jāizskaidro, kuri produkti ir vegāniski un kuri nav. Tā kā tā atpazīstamība ir noteikti vairojusies.

Intervētājs: Tā atpazīstamība droši vien saistāma arī ar to, ka sociālie tīkli un informācijas tehnoloģijas attīstās. Kā tev šķiet, cik liela nozīme tam ir mūsdienās, lai vispār tāda kustība attīstītos un vegānisms ietu plašāk?

Respondents: Es domāju, ka šobrīd soctīkli ir ļoti svarīgi ikvienai kustībai, arī vegānismam. Es domāju, ka tā kā visu laiku ir jāseko visādām tendencēm un jāskatās, kuri sociālie tīkli ir visvairāk apmeklēti kurās vecuma grupās. Ir svarīgi arī interesēties par to tīri praktiski. Pieņemsim, kas būs tā informācija, kura vislabāk aizies cilvēkiem, un kā to pareizi pasniegt. Es domāju, ka tas ir ļoti svarīgi un tajā būtu jāiegulda laiks un izpēte, ja gribas, lai tas strādā un dara labu.

Intervētājs: Kā tev šķiet, kā vegānisms varētu attīstīties Latvijā nākotnē, teiksim, pēc pieciem gadiem? Kādas varētu būt tās aktivitātes, kādi pasākumi?

Respondents: Man gribētos cerēt, ka mēs varētu runāt par vegānismu jaut tādā institucionālā līmenī, kā, piemēram, skolās un bērnudārzos. Tas vairs nav kaut kāds ēšanas paradums, kuram tur vajag dabūt ārsta zīmi vai vismaz vecāku zīmi, ka tas tā kā ir sarežģīti. Bet varētu runāt par to kā par galveno opciju ēdnīcās, jo īpaši klimata krīzes kontekstā, kas, domāju, kļūs aizvien aktuālāka. Pieci gadi ir gana ilgs laiks, lai varētu kaut ko tādu sasniegt.

Intervētājs: Kā tev šķiet, vai koronavīruss varētu kaut kā ietekmēt vegānisma attīstību, kaut kā pozitīvi vai negatīvi?

Respondents: Es esmu par to domājusi, daudz arī mēs par to esam runājuši darbā. Mans personīgais viedoklis ir, ka vismaz šobrīd, kad tā krīze ir aktīva, tikmēr tas var drīzāk ietekmēt tā kā uz slikto pusi. Gluži vienkārši tāpēc, ka cilvēki ir satraukti un panikā. Tas nav tāds brīdis, kurā tev varbūt gribas izmēģināt jaunas lietas un tamlīdzīgi. Tāpat arī skaidrs, ka sabiedrībā ļoti daudz uztraucas par darbu un tamlīdzīgi. Es domāju, ka izmēģināt visādus interesantus jaunus produktus varētu būt visai dārgi. Bet es domāju, ka tad, kad tā pati krīze būs galā, tad, iespējams, varētu runāt par to, cik bīstama ir šādu vīrusu un epidēmiju izraisīšanas ziņā industriālā lopkopība, kas ir tāds ideāls perēklis ļoti dažādu slimību izplatībā. Es domāju, ka tas varētu būt viens tāds elements, par ko cilvēki varētu aizdomāties nedaudz vairāk un mēģināt darīt visu, lai samazinātu tos riskus.

Intervētājs: Bet kopumā tas vīruss vairāk negatīvi ietekmēs?

Respondents: Es domāju, ka jā, bet nu kā jau ar katru krīzi - ir kaut kādas iespējas. Bet, jā, es teiktu drīzāk, ka tas nav tāds pozitīvs iespaids uz vegānisma kustību.

Intervijas transkripts

Intervētājs: Pastāsti nedaudz par sevi, ar ko tu nodarbojies?

Respondents: Šobrīd man pārsvarā dienas daļa aiziet Dzīvnieku brīvībā, strādājot ar aktīvistiem, kas tālāk jau paši virza daudz un dažādas kampaņas. Tas mans mērķis ir veidot organizāciju, kas aizvien efektīvāk var sasniegt mērķus ar ierobežotiem līdzekļiem, un gādāt, lai tā ir vieta, kur ikviens var iesaistīties, kur ir iespējams iegūt jaunas prasmes, personīgo izaugsmi un sasniegt savus kampaņu mērķus. Proti, lai mums būtu pieejami visādi rīki, finansējums, iemaņas un tādā garā. Tas daudz maz tas galvenais fokuss. Formāli es esmu Dzīvnieku brīvības valdes loceklis. Pirms tam kaut kad ļoti sen es filozofiju studēju.

Intervētājs: Cik ilgi jau vispār esi vegāns?

Respondents: Bišķīt ilgāk nekā aktīvists, nu jau kādus astoņus, deviņus gadus.

Intervētājs: Cik ļoti to integrē savā dzīvē? Droši vien ne tikai ēdot, bet arī, lietojot vegānisku apģērbu, sadzīves ķīmiju un tā tālāk?

Respondents: Nu, godīgi sakot, es tā kā vairāk redzu to nevis kā vegāns, bet kā tieši kā aktīvists. Līdz ar to, nu jā, es neēdu dzīvnieku produktus, bet tas nav mans tā kā primārais uzmanības fokuss kaut kādā ziņā. Mana tā motivācija ir veicināt sabiedrības pārmaiņas, nevis personisko, kā lai to nosauc, šķīstību vai kaut ko tādu. Piemēram, man ir kaut kādas vecas vilnas zeķes, es viņas varu uzvilkt un pārāk tā kā nesatraukties. Mans mērķis nav tā kā to savu patēriņu, viena cilvēka patēriņu optimizēt no 99 – 100%, bet panākt drīzāk to, ka ļoti daudzi cilvēki izmēģina samazināt dzīvnieku patēriņu. Proti, viņi arī nemaz var nekļūt par vegāniem, tas nemaz nav nepieciešams tajā pirmajā solī. Šī brīža situācijā galvenais ir, lai šo cilvēku ir ļoti daudz. Un šie ļoti daudzie cilvēki, piemēram, reizi nedēļā izvēlas neēst gaļu. Tas ir labs sākums. Bet, ja ļoti daudzi to dara, tas nozīmē, ka ļoti daudz dzīvnieku tiek aiztaupīts. Mums arī sabiedrībā samazinās bailes par augu patēriņu, kas sākumā varētu būt pieredzes trūkuma dēļ, viņi nezina, ko var ēst, tāpēc baidās. Viņi domā, ka no visa būs jāatsakās. Tā atbilde ir vienkārši – lai mēģina, varbūt, ka nemaz tik traki beigās nav. Nu tāda ir arī mūsu pieeja kopumā organizācijā, ka mēs gribas, lai daudzi cilvēki izmēģina vegānismu. Tādā ziņā, ka es domāju par to savu ietekmi, es domāju par to, kā es varu veicināt, lai daudzi cilvēki izmēģina vegānismu. Nevis es tur kādu kosmētiku izpētu vai speciāli meklēju vīna pudeli, kur ir skaidri rakstīts virsū, ka 100% vegānisks, vai es ņemu to pudeli, kas tur veikalā vienkārši ir. Tādā ziņā, jā, man vairāk tas fokuss nav uz individuālo patēriņu, bet es speciāli dzīvnieku produktus nepatērēju.

Intervētājs: Vai tu piekrīti apgalvojumam, ka vegānisms Latvijā ir sociāla kustība?

Respondents: Šo jautājumu laikam bija visgrūtāk atbildēt kaut kādā ziņā. Man liekas, ka tā īsti nē. Tas veids, kādā es redzu – tūkstošiem un tūkstošiem cilvēku, kas ir ieinteresēti, teiksim, izmēģināt augu produktus. Šo te daudzu tūkstošu cilvēku motivācijas ir visdažādākās – kādam varbūt rūp dzīvnieki, kādam rūp vides jautājumi, kāds vienkārši varbūt vēlas nomest lieko svaru un kādam garīgais skolotājs teica. Tās motivācijas ir no tādām, racionālām un ētiskām līdz tādām ezotēriskām un dažādas māņticības pa vidu. Kas tik ne. Šajā nozīmē tas, kas šos cilvēkus vieno, ir droši vien kaut kādas izvēles, ko viņi veic veikalā vai dažreiz pie galda. Lai gan arī te atšķiras, vai kāds ēd vecmāmiņas pīrādziņus ar sieru, vai kāds neēd. Arī šeit var būt tā robeža nav tik stingra kā gribētos domāt. Tad attiecīgi par vegānismu – es domāju, ka kopumā tā ir nevis sociāla kustība, bet vairāk to, man liekas, raksturo tās patērētāju izvēles – tas, ko cilvēks veikalā vai restorānā pasūta, pērk vai ņem no plaukta. Tā sociālā kustība – tas, manuprāt, atkal ir – starp visiem šiem tūkstošiem vegānu ir varbūt nu daži desmiti aktīvu cilvēku un varbūt daži simti, kas šos dažus desmitus atbalsta, arī varbūt ne tik aktīvi cilvēki, bet, kas arī kaut kādā veidā tomēr identificējas ar galvenokārt droši vien divām tēmām, kas ir dzīvnieku aizsardzība un šī te augu uztura popularizēšana. Šī te daļa no vegāniem, tāda minoritāte savā ziņā – tā varētu veidot kaut kādu sociālu kustību. Un šie te daži simti varbūt kopumā ir tie, kas aktīvi vēršas pret dzīvnieku eksplotāciju, pret sudzismu. Vēl ko varu piebilst – šie te aktīvie cilvēki arī iesaistās citās sociālās kustībās. Bieži var redzēt,

ka tie, kas iestājas par dzīvnieku aizsardzību, arī iesaistās sieviešu tiesību aizstāvības kustībā, kur ir 80% sieviešu, vīriešu mazākumā. Tāpat par vides aizsardzību, par dažādu seksuālo minoritāšu tiesību aizsardzību. Tās sociālās tēmas te parādās. Tie, kas ir aktīvi, tie pārsvarā, liela daļa no viņiem atbalsta vai piedalās citās sociālajās kustībās.

Intervētājs: Kā, tavuprāt, vegānisms ir attīstījies Latvijā, salīdzinot, piemēram, ar ārzemēm?

Respondents: Es domāju, mums te tā attīstība ir sākusies pietiekami nesen, tā nopietni mazāk nekā desmit gadus atpakaļ. Tā attīstība kopumā ir bijusi ļoti strauja. Pateicoties varbūt arī tieši šim te ārzemju piemēram, kur jau tajā aktīvismā ir ieguldīts vairākas desmitgades un šīs metodes ir pārbaudītas, kaut kādi secinājumi ir izdarīti, ir kaut kāda mācība. Tas viss tur ir attīstījies kaut kādā mēģinājumā un kļūdu metožu veidā. Bet mums droši vien bija tā priekšrocība, ka tā kā mēs vēlāk pieslēdzāmies tai kustībai, tad mums bija iespēja mācīties no viņu kļūdām, daudz ko nemaz nemēģināt un sākt strādāt uzreiz vairāk tādā profesionālā un mērķtiecīgā viedā. Ilgu laiku vegānisma popularizēšana un dzīvnieku aizstāvība bija arī kā tāda svarīga daļa līdz tādai dzīvnieku aizstāvības kustībai, kas sakrīt ar vegānismu. Līdz tam dzīvnieku aizstāvībā bija tikai mājdzīvnieku aizstāvība. Principā tie bija vegāni, kas ienesa šos te lauksaimniecības dzīvnieku aizstāvību visā tajā diskusijā. Protams, pati dzīvnieku aizstāvība nav identiska ar vegānismu. Dažreiz vegāni pat neatbalsta, ja tā padomā, dažas no kampaņām. Vismaz daļa no vegāniem neatbalsta, jo viņiem liekas, ka tādas pragmatiskas kampaņas varbūt nav pietiekami tādas tīras savā ideoloģiskajā uzbūvē. Viņi grib, lai visu dzīvnieku izmantošanu atmet pilnībā vienā dienā, visu uzreiz. Varbūt tādiem vegāniem, kas ir tā kā kareivīgāk noskaņoti, ir grūti pieņemt, ka tas process ir pakāpenisks un lēns, ka tās prasības vienmēr nenoved uzreiz pie gala mērķa, bet tikai vienu soli mērķa virzienā. Sevišķi, piemēram, ar sprostos turētu vistu olām ir varbūt tāds polarizējošs vairāk vegāniem jautājums nekā *mainstream* sabiedrībā. Tā pārējā sabiedrība - normālā, nevegāniskā sabiedrība - daudz labāk saprot šo te dzīvnieku aizstāvības mērķi, ka vistu nevajag turēt sprostos nekā vegāni, kuri saka, ka nevienu vistu nevajag ekspluatēt. Viņi varbūt šo kampaņu tik labi nesaprot, kas ir ironiski. Man tā liekas, ka attīstība pārsvarā arī ir bijusi, nezinu, vai tajā pašā sociālajā kustībā, vegānisma kustībā vai dzīvnieku aizstāvības kustībā. Mēs redzam, ka ir attīstījusies tā vide, kurā mēs darbojamies. Uzņēmumiem ir nākušas klāt kādas sociālās korporatīvās atbildības, programmas dzīvnieku labturībā. Ir panākta likumu pārmaiņa. Varbūt sabiedrība arī nopietnāk izturas pret dzīvnieku aizstāvības jautājumiem pēc cirka kampaņas un tamlīdzīgi. Arī restorāni un veikali piedāvā šo te augu uzturu. Kaut kā viņi redz tās tendences sabiedrībā, viņi redz, ka tur papildus peļņas un klientu piesaistes iespējas. Tādā ziņā tā, man liekas, ir bijušas lielākas izmaiņas nekā pašas kustības ietvaros.

Intervētājs: Es minēju četrus attīstības līmeņus. Kāds, tavuprāt, ir tas attīstības līmenis Latvijā šobrīd?

Respondents: No tiem, kas tur bija nosaukti, sanāk trešais, tas ir kaut kas vairāk uz trešā pusi, bet nu es dažus no tiem raksturojumam... tā uzreiz neteiktu, ka vienkārši pieklūt mērķauditorijai, piemēram, politiskajai elitei. Šī piekļuve, protams, hipotētiski ir. Mēs varam runāt ar deputātiem, ar ministriem un arī to darām dzīvnieku aizstāvības darbā. Bet, no otras puses, diez vai var teikt, ka ir vienkārši. Ja varbūt salīdzina, es nezinu, kā ir ar citām, sociālajām kustībām, šeit ir tā atšķirība, ka tie dzīvnieki, kurus mēs pārstāvam, viņi sevi nepārstāv un tad attiecīgi viņus pārstāv viņu īpašnieki, kas ir arī viņu nelaimju avots. Šiem te īpašniekiem tā ir tā kā peļņa, tas nozīmē peļņas avotu. Tad viņi caur attiecīgām valsts iestādēm, caur Zemkopības ministriju tiek pie šīs te varas, pie politiskās elites un, argumentējot ar naudu, nodokļiem, darbavietām un visu to pārējo. Viņiem ir vienkārši pieklūt pie politiskajai elitei un diktēt savus nosacījumus, ko lielākoties Latvijas apstākļos diezgan nekritiski arī tā Zemkopības ministrija pataisa par valsts politiku. Citās valstīs varbūt tur tik viegli tas neiet, bet šeit tas ir visai negatīvi. Bet, no otras puses, daļa no kustības ir diezgan organizēta, un ir arī panākumi. Protams, ka mēs iesaistām visas tās iesaistītās puses sākot no medijiem, uzņēmējiem, politiķiem, valsts iestādēm. Tādā ziņā droši vien vislabāk atbilst tam trešajam līmenim nekā tikai, piemēram, ja ir vienkārši neapmierinātības sajūta – tas bija tas, ka bija pirms apmēram desmit gadiem. Tas posms gan ir pagājis. Un arī ceturtais līmenis nav sasniegts, jo dzīvniekus mēs neesam atbrīvojuši, bet pagaidām arī padoties netaisāms.

Intervētājs: Kā, tavuprāt, vegānisms varētu attīstīties nākotnē Latvijā pēc pieciem gadiem varbūt?

Respondents: Man liekas, ka droši vien, ja mēs skatāmies, kāda ir tā ārzemju pieredze un kāda ir tur tā dinamika, tad varētu būt tā, ka paliek vairāk vegānu. Pārsvārā divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, mazinās sociālie aizspriedumi, kaut kāds negatīvs sociālais spiediens pret cilvēku. Kopumā sabiedrība kļūst atvērtāka vegānismam, un tas nav tik liels šķērslis, ka tev nav jāpretojas draugiem, ģimenes locekļiem, kas visi skatās ar lielu neizpratni, mazāk jāpretojas. Tas varētu noņemt tā kā to sociālo barjeru. Otra lieta ir komforta un patērētāju barjera, kas izpaužas tā, ka zināmas neērtības meklēt to vegānisko ēdienu restorānos, veikalos. Vai tie produkti tiek uztverti kā nišas produkti, ar kuriem ir iespējams nopelnīt kādus papildus ienākumus. Kā nišas produkti viņi, protams, maksā dārgāk. Tā ir varbūt tā viena patēriņa dimensija, kas arī varētu mainīties - augot šo produktu pieejamībai gan veikalos, gan restorānos, cilvēkam ir ikdienā mazāk šķēršļu jāpārvar un līdz ar to šī izvēle kļūst vieglāka un vairāk cilvēku var to praktizēt. Līdz ar to būs droši vien vairāk vegānu, būs vairāk cilvēku, kas biežāk izvēlēsies augu uzturu. Varbūt, ja kāds restorāns nepiedāvā neko vegānisku, varbūt tas vairs nebūs tāds labais tonis. Sabiedrība varbūt drusku vairāk apzināsies, ka tā ir sava veida diskriminācija, ka tu cilvēkiem nepiedāvā to, ko viņiem vajag, tāpēc ka tev ir kaut kādi uzskati. Kas attiecas uz dzīvnieku aizstāvību – mēs ceram, ka pēc pieciem gadiem Latvijā būs aizliegta zvēru audzēšana un varbūt tā vīst turēšana sprostos arī tuvosies noslēgumam. Tas sociālās kustības elements, kas ir interesants šajā kontekstā, ka varētu būt tā, ka, neskatoties uz šīm pozitīvajām pārmaiņām, ka daudz mazāk dzīvnieku tiek apēsti, kaut kādi likumi attīstās un dzīvnieku aizsardzība attīstās, pati sociālā kustība, ja mēs tos uzskatām par aktīvistiem, šis te aktīvistu daudzums kopumā varētu arī nemaz nepieaugt. Mēs redzam ārzemēs, tieši pieaug šis te patērētāju skaits, ka tur aizvien vairāk cilvēku grib patērēt augu uzturu. Tas business attīstās. Bet, teiksim, cilvēki, kas vēlas nodarboties ar dzīvnieku aizstāvību kā brīvprātīgie vai kā karjeras iespējas, tas ir tāds varbūt šaurais posms, tur vienmēr ir pa maz cilvēku un viņu skaits neaug. Līdzīgi tas tā kā Latvijā arī, man šķiet, ir noticis. Tad, kad mēs sākām, tad bija sajūta, ka varbūt lielāko daļu vegānu mēs tā vai citādi pazīstam, tieši vai kaut kā pastarpināti esam par viņiem kaut ko dzirdējuši, redzējuši, gan jau kaut kur tuvumā viņi te ir, un visus mēs viņus zinām. Tagad vegānu skaits ir aizaudzis tādos tūkstošos, vairs nesaproti, kas tie tādi ir un no kurienes. Ar katru gadu paliek aizvien vairāk. Bet nav tā, ka ir kaut kāds dramatisks cilvēku pieplūdums tieši aktīvismā. Līdz ar to šī te politiskā darbība, vegānu vai dzīvnieku aizstāvju politiskā darbība – tā varētu tomēr pieaugt lēnāk nekā tā pati vegānisma aprīte sabiedrībā.

Intervētājs: Bet tad arī varbūt iespējams, ka, ja tas aktīvistu skaits nepieaug, tas vegānisms kā sociāla kustība Latvijā var arī neizveidoties tā līdz galam?

Respondents: Es domāju, ka tā tas droši vien, ka ir. Atkarīgs, protams, no definīcijas. Ko mēs uzskatām. Teiksim, Dzīvnieku brīvība, mēs nemēģinām uztaisīt vegānus par sociālo kustību. Mēs mēģinām kaut kādā veidā rādīt tās pozitīvās iespējas un priecājamies, ja cilvēki aktīvi viens otru vēl iesaista tajā un viens otram rāda pozitīvos piemērus, praktiskās iespējas, kur nopirkt un kā pagatavot. Tas viss, cilvēkiem pozitīvi komunicējot, neagresīvi, parādot un izskaidrojot, katram atrodot tos savus individuālos veidus, tā kustība aug plašumā. Protams, mēs šo dinamiku mēs visādi atbalstām, bet tajā pašā laikā es neteiktu. Kas ir vegānisms kā sociālā kustība? Tad tas ir tas jautājums droši vien, jo mēs cenšamies aizstāvēt dzīvniekus. Mums nav tik ļoti svarīgi, vai cilvēks, kas strādā kopā ar mums Dzīvnieku brīvībā, vai viņš pats ir personīgi vegāns vai viņš kādu citu iemeslu dēļ palīdz. Dažreiz šie cilvēki, kas iesaistās, dažreiz viņi kļūst par vegāniem, dažreiz viņi nekļūst par vegāniem. Dzīvniekiem tas ir tā kā vienalga, viņiem vajadzīga visa palīdzība, ko mēs varam viņiem sagādāt. Protams, ir kaut kādi aktīvisma veidi, kas atšķiras ar to kaut kādu ideoloģisko pieeju. Atkal šie te kareivīgākie vegāni, kas ir, varbūt tu esi dzirdējusi, abulacionisma virziena pārstāvji. Tad viņi dažreiz aģitē par to kaut kādu taisnīgumu, kāds mums būtu jāsasniedz. Šis virziens ir vairāk izglītojošs un tā kā viņš prasa to galamērķi, viņš ir daudz mazāk reālistisks kaut kādā īstermiņā. Protams, ja tu prasi visai sabiedrībai kļūt par vegāniem jau tagad neviens par tādiem nekļūst. Ja tu virzies uz to pakāpeniski, reformu ceļā, tad tev izdodas to sabiedrības noskaņojumu pamazām mainīt. Dažreiz šos cilvēkus mēdz saukt par vegānisma aktīvistiem. Ja ar to pietiek, ka iziet ielās un parādīt kaut kādas bildes, kā dzīvnieki tiek eksploatēti un pateikt: "Taisnīgumu viņiem visiem! Beidziet ēst viņus jau šodien", tad nu ja tā ir sociāla kustība, tad šis segments, man liekas, varētu arī nebeigties. Mēs redzam, ka ārzemēs šādas te *grassroots* grupas, kas varbūt nepatīk tādus ļoti pragmatiskus rezultātus, bet vismaz mēģina izglītēt sabiedrību. Tā atšķirība varbūt ir tajā, kādus mērķus viņi definē. Mēs sevi tā kā pieskaitām pie tām iedarbīgajām organizācijām, jo mēs strādājam nevis, lai izglītotu cilvēkus, bet, lai panāktu pārmaiņas dzīvniekiem. Ja mēs varam panākt pārmaiņas dzīvniekiem, izglītojot cilvēkus, tad mēs izglītojam cilvēkus. Bet, ja šīm pārmaiņām

ir vajadzīga nevis cilvēku izglītība, bet deputātu lēmums vai arī kāda masveida patēriņa ieradumu maiņa, tad mēs varbūt nemaz neizglītojam cilvēkus, bet mēģinām panākt to, kas ir vajadzīgs, lai dzīvnieki baigās būtu ieguvēji. Tādā ziņā ko vispār varētu domāt par vegānismu kā sociālo kustību. Es domāju, ka viņi nekur nepazudīs, bet kādu laiku varbūt šai pieejai izvēlētajai, kamēr tikai sabiedrības mazākums ir gatavs atbalstīt idejas, ka antisudzisms, kamēr šis atbalsts ir pietiekami neliels, šī stratēģija nedos tādas lielas pārmaiņas. Kamēr pats šis aktivitātes veids varētu kaut kur nepazust, jo viņš ir arī pievilcīgs šiem aktīvistiem. Jo tas rada kopības sajūtu, kaut kādu sociāli savstarpēju atbalstu, iespēju paust savu viedokli, savu patiesību, kas ir ļoti svarīgi. Varbūt tas rezultāts nav tas izšķirošais šajā gadījumā, cik pats tas process. Bet, no otras puses, kā man liekas, ko es redzu ārzemēs, kur notiek pārmaiņas, šīs pārmaiņas kopumā rada tādas relatīvi nelielas, saliedētas organizācijas, kas domā visiem spēkiem, kā panākt rezultātu. Tas ir arī iemesls, kāpēc mēs runājam ar uzņēmumiem par sprostu olām, jo uzņēmumi ir tas posms, kur mēs varam panākt pārmaiņas. Mēs varētu iet uz ielas un runāt ar patērētājiem, bet mēs vērtējam, ka tam varētu būt mazākas izredzes, jo mēs nevaram sasniegt divus miljonus patērētāju, bet mēs varam sasniegt dažus desmitus uzņēmumu. Tāpat mēs nevaram prasīt deputātiem, lai viņi aizliedz ar likumu sprostus olas, jo otrā galda pusē tad atnāks uzņēmēji un teiks: "Mēs nevaram to izdarīt". Tad deputāti teiks: "Nu, ja uzņēmēji to nevar izdarīt, tad jūs kaut kādas muļķības prasāt". Tāpēc mēs no sākuma panākam, ka uzņēmumi to izdara un pēc tam nebūs neviens pie tā deputātu galda, kas teiks, ka mēs to nevaram izdarīt. Tad arī likumu varēsīm pieņemt. Šādā ziņā šis modelis man liekas tajā vegānisma vai dzīvnieku aizstāvības kustībā. Man grūti teikt "vegānisma kustībā", jo es tā kā neidentificējos ar šo jēdzienu, bet, ja mēs tā plaši skatāmies uz dzīvnieku aizstāvības kustību, tad veidojas tā kā divi dažādi loki vai burbuļi. Ir daļa aktīvistu, kas piedalās abos, bet pārsvarā viņi zina, kāpēc viņi tajā vai šajā pusē. Vienā gadījumā tur ir vienas priekšrocības, labumi, otrā ir otras priekšrocības un labumi. Tā atbilde ir tāda, ka vegānu kustība pēc šīs definīcijas, kādas te mēģinu uztaustīt, ka viņa nekur nepazudīs, bet arī viņas ietekmi īstermiņā uz dzīvnieku atbrīvošanu nebūs liela. Nākotnē varbūt, ka lielāka daļa sabiedrības jau atvērsies dzīvnieku aizstāvības idejām, un šī ideja vairs nebūs tik margināla, tad arī varēs daudz uzstājīgāk prasīt šo te ideoloģisko pusi, varēs prasīt atbrīvot visus dzīvniekus. Lielāka daļa sabiedrības teiks: "Jā, mēs esam par to". Tad ir iespējams, ka šāda veida izglītojoša un ideoloģiska kustība daudz labākus rezultātus dod nekā šobrīd.

Intervētājs: Varbūt pastāsti sīkāk par tām sociālajām pārmaiņām, ko Latvijā ievieš vegānisma aktīvistu.

Respondents: Man tā liekas, ka tur ir tā kā divi virzieni – ar savām kampaņām un droši vien ar kaut kādam citām kampaņām. Tie veidi, ko mēs darām un ko arī varbūt citi aktīvistu dara, mēs mēģinām mainīt tos cilvēku patēriņa paradumus. Dzīvnieku brīvība rīko "Vegānfestivālu" – tam ir dažādi mērķi, bet viens no tiem ir varbūt normalizēt sabiedrība attieksmi pret vegānismu. Tas ir, kad sanāk kopā 10 000 cilvēku un labi pavada laiku, garšīgi paēd, tas droši vien nevar būt ļoti aplami kā varbūt kādam internetā liekas. Protams, redzot šo te lielo sabiedrības interesi, tas rada arī tālāk mediju interesi, kas to visu arī pozitīvi atspoguļo. Tas rada uzņēmēju interesi, kas redz, ka te ir iespējams nopelnīt un sākt piedāvāt savus produktus un pakalpojumus Latvijas tirgū. Tas nozīmē, ka tiek samazināti šķēršļi citiem cilvēkiem pievienoties vegānismam. Tas ir viens tāds līmenis, kur ir dažādas šīs te iesaistītās puses. Bez "Vegānfestivāla" ir vēl mazāki pasākumi – ir "AUGam" svētki, kas četras reizes gadā bija plānojuši rīkot, paspēja pat pāris pasākumus uzrīkot pirms vīrusa. Nu jā, kas principā ir līdzīgam mērķim, ir, ka dod cilvēkiem šo te pozitīvo pieredzi, savest viņus kopā ar uzņēmējiem, varbūt arī nonākt medijos un šādā ziņā vairo vegāniskas pārtikas pieejamību restorānos. Tad mums ir kampaņa "Neapēd zemeslodi", kur mēs iestājamies pret šo te dzīvnieku produktu pārliko patēriņu, vides problēmu izraisīšanu, klimata pārmaiņām un citu resursu iztērēšanu, vides degradēšanu. Šis redzamākais mērķis, protams, ir arī dot cilvēkiem šo sajūtu, ka viņi ir kopā ar daudziem citiem tūkstošiem. Atkal droši vien, ka nevar būt galīgi aplami, ja tik daudzi tūkstoši piedalās. Viņi izmēģina praksē ieviest kaut kādas pārmaiņas savā dzīvē. Vismaz tik tālu, lai viņi justos komfortabli ar to, ko viņi ikdienā var ēst. Tādā ziņā mazināt šķēršļus viņiem šo izvēli veikt, ja viņi to gribētu darīt. Protams, arī mēģinot šīs te receptes un lasot par vides ietekmi, arī izglītot un varbūt arī noņemt tos aizspriedumus, vairo pozitīvās motivācijas neēst dzīvniekus. Tas mums ir vairāk tā kā uz individuāliem cilvēkiem vērst, bet nu daudziem. Tad trešais, ko mēs darām augu produktu popularizēšanai, ir šis te "Augi un draugi", kas vairāk ir uz restorāniem orientēts. Mēs mēģinām parādīt restorāniem, ka tās ir biznesa iespējas, kas nākotnē paliks aizvien lielākas, un jau tagad ir vērts ieviest šos te augu ēdienus, ka tam ir tikai plusi, praktiski nekādu mīnusu. Tādā ziņā arī mēģinām noņemt šos šķēršļus cilvēkiem, lai viņiem ir pieejams vegānisks uzturs visur

Latvijā. Pagaidām lielākais uzsvars ir uz Rīgu, bet nu, cerams, ka tas ies arī tālāk. Tad ir dzīvnieku aizstāvības kampaņas. Šobrīd ir divas tādas lielākas. Tas, ko mēs kā organizācija darām, mēs dokumentējam dzīvnieku turēšanas apstākļus filmās un attiecīgi cilvēkiem caur masu medijiem parādām šo te patiesību par to, kā tiem dzīvniekiem jādzīvo. Lielākai daļai cilvēku, protams, šādas lietas liekas nepieņemamas un pilnīgi šokējošas. Tas, kas tur notiek tajās fermās, ir diezgan briesmīgi. Mēģinām izglītot sabiedrību šajos jautājumos, bet mēģinām arī panākt pārmaiņas. Piemēram, sadarbībā ar uzņēmumiem mēs mēģinām panākt šīs te korporatīvās - sociālās atbildības politikas, jo uzņēmuma ir jāuzņemas atbildība par savām negatīvajām ietekmēm, uz ko viņš rada ar sava veida darbību. Protams, pasūtot šīs te sprostos dētās olas, uzņēmums ir atbildīgs par to, ka tūkstošiem un tūkstošiem dzīvnieku dzīvo viņu pašu klientiem nepiemērotos apstākļos. Uzņēmums, protams, ar vienu lēmumu uzreiz var palīdzēt daudziem, daudziem tūkstošiem dzīvnieku atšķirībā varbūt no individuāla patērētāja, kuram tā ietekme ir daudz mazāka. Uzņēmumu izvēles, protams, ietekmē milzīgu skaitu dzīvnieku. Tas ir viens. Tad vēl mēs strādājam ar kažokzvēru aizliegumu Latvijā. Mūsaprāt, tas likums jau ir druscīt aizkavējies. Nu jau tā kā būtu laiks beigt izlikties, ka mēs neko nesaprotam, ka tas ir tāds cienjams bizness, mūsdienīgai sabiedrībai piemērots. Mums šķiet, ka tas laiks ir pagājis, ka tomēr kaut kāda rīcība te ir jāveic. Viena daļa no tā, kas ir pašā procesā, kas varbūt neizriet no kampaņām, protams, mēs iesaistām medijus un šajā dzīvnieku aizstāvības kampaņās arī mēdzam veikt publiskas akcijas. Man tā liekas, tieši tām publiskajām akcijām ir bijusi tāda sekundāra ietekme uz to, ka... mūsu valsts iestādes un deputāti, nav noslēpums, dažreiz viņi mēģina visādas, ne tik saprātīgas lietas pieņemt, un šķiet, ka tie mūsu panākumi, tas, ka mūsu aktīvistu starpā ir bijuši arī cilvēki, kas ir aktīvi arī citās sociālajās kustībās vai par citiem mērķiem iestājas, ka tas nu vismaz pēc atsevišķām liecībām ir radījis tādu iespaidu, ka tas ir iedvesmojis arī citus cilvēkus veikt publiskas akcijas, iet uz ielām, protestēt, pieprasīt kaut kā rīkoties savādāk. Tāda ziņa mēs redzam, ka dzīvnieku aizstāvība Latvijā ir kā daļa no tās visas pilsoniskās aktivitātes, kur ir cīņa gan par labiekārtotu vidi, gan par sieviešu tiesībām, gan dažādiem jautājumiem. Jo vairāk aktīvi ir vieni, jo, man tā liekas, tas kaut kā pozitīvi ietekmē otru. Tie otri arī uzdrīkstas, iedvesmojas, iet un prasa. Jo vairāk mēs visi prasīsim, jo mazāk būs, man liekas, to situāciju, kad deputāti vienkārši uz tāda klusuma fona saraksta kā grib un pieņem kaut kādas muļķības. Ja mēs varam ar savu aktivitāti tām uzvarām iedvesmot citus cilvēkus iet un cīnīties pret un viņu uzvaras iedvesmo mūs, tad, man liekas, tas ir kopējais sabiedrības labums, ka mēs kopā kā sabiedrība kļūstam aktīvāki un augam, esam daļa no šīs demokrātijas. Šeit, man šķiet, te vēl kāds laiks būs vajadzīgs. Mēs redzam, ka ir šī izaugsme, kas ir diezgan strauja. Ir diezgan strauja izaugsme Latvijā pēdējos gados. Ļoti daudz cilvēku kļūst aktīvi dažādos veidos, un ir liels prieks par to. Bet nu kamēr mēs sasniegsim vēl labāku līmeni, kāds laiks paies, bet ir izaugsmes potenciāls.

Intervētājs: Vai tu saskati vegānisma kustībā Latvijā kādus aktīvistus, kas īpaši izceļas, tādus līderus, kas tā kā vairāk organizē pasākumus, aktīvāk darbojas?

Respondents: No manas pozīcijas skatoties, šādu līderu ir diezgan daudz. *Dzīvnieku brīvība* ir kādi 5,6 vai 7 cilvēki, kas organizē šīs te kampaņas, kas uzrunā cilvēkus, dabū to komandas garu un panāk lielas lietas. Kaut vai tās “Vegānfestivāls”, kur ir 10 000 apmeklētāju, ir milzīga brīvprātīgo komanda – 100 cilvēki. Protams, tur ir cilvēki, kas to visu dabū gatavu un cilvēkus iesaista, motivē un apmāca. Praktiski katrā kampaņā mums kāds līderis. Arī citās organizācijās, protams, ir šie cilvēki, kas dabū gatavus tos rezultātus. Jautājums, protams, ir par to, ko mēs uzskatām par līderi. Vai mēs runājam par cilvēkiem, kas drīzāk tādi kā redzami cilvēki. Tad, lai cilvēks būtu redzams, viņam ir jārunā medijos, jāiet uz āru. Vai arī līderis ir cilvēks, kurš spēj iedvesmot citus cilvēkus strādāt viena mērķa labā, varbūt tas tik ļoti uz āru neiet, bet tas darbs tiek paveikts. Ja ir šī otra nozīme, tad līderu noteikti ir daudz un viņus īstenībā mums vajag vēl vairāk. Jo tieši tādā veidā, iesaistot līderus, var iesaistīt citus cilvēkus, un jo vairāk cilvēkus mēs iesaistām, jo ātrāk mēs nonākam pie šīm pārmaiņām sabiedrībā.

Intervētājs: Kāda, tavuprāt, ir sabiedrības attieksme pret vegānismu kopumā Latvijā?

Respondents: Nu, man liekas, grūti tā runāt par kopumu, jo man šķiet, ka tās sabiedrības daļas varētu būt diezgan nodalītas kaut kādā ziņā. Iespējams, ir kaut kāda polarizācija. Skaidrs, ka, no vienas puses, paliek aizvien labāk un tā augu ēšana paliek populārāka, gan arī šīs te “Vegānfestivāla” apmeklējums 10 000, gan “Neapēd zemeslodi” izaicinājums, kur bija kādi 8000 dalībnieku, gan mainās restorānu piedāvājums, lielveikalu piedāvājums. Tas nozīmē, ka kopumā sabiedrība kļūst atvērtāka šiem te produktiem, šim dzīvesveidam. Šīs pārmaiņas ir ļoti straujas. Ja paskatās to realitāti, kādā cilvēkam,

kurš izvēlējas dzīvniekus neēst vispār, bija jādzīvo divus vai trīs gadus atpakaļ, šobrīd ir tāds ļoti jūtams uzlabojums gan preču klāstā, vietā, kur aiziet paēst, arī attieksmē droši vien. No otras puses, droši vien, ka ir kaut kādi sabiedrības segmenti, kas sēž kaut kādos savos burbuļos un kaut kā nesaņem to informāciju, varbūt viņiem ir aplama informācija vai kaut kādi aizspriedumi. Varbūt pie tā dažreiz ir vainīgi arī kādi jomu speciālisti, kas nav tik kompetenti vai kas nepauž tādu viedokli, piemēram, ekspertu vai zinātnieku viedokli, kas atbilst empīriskajiem datiem, bet kaut kādu novecojušu viedokli. Protams, tas ietekmē kādus citus cilvēkus citos kanālos un tad var būt šie te aizspriedumi. Tad vēl ir tāda margināla “No Vegan Latvia” grupa, kur cilvēki apzināti cenšas kurināt naidu pret vegāniem. Viņi aizkadrā savā starpā vienojas, kā viņi vislabāk uzbruks vegāniem, un tad viņi iet un izpildās sociālajos tīklos vai citādi. Ja tā skatās kopumā tendenci, tad tā ir viennozīmīgi pozitīva. Man liekas, ka tas priekšstats par vegānismu strauji uzlabojas, tā attieksme normalizējas. Ar katru gadu ir aizvien labāk. Protams, varbūt vēl ilgu laiku nebūs perfekti, bet tas progress ir ļoti straujš.

Intervētājs: Kāda nozīme vegānisma attīstībā ir informācijas tehnoloģijām un sociālajiem tīkliem Latvijā?

Respondents: Pēc manām domām, ļoti augsta. Nepārvērtējama. Viens no iemesliem, droši vien, ir tā atsaucīgākā mērķauditorija, kas ir gados jauni cilvēki, kas ir atvērti dažādām idejām. Protams, ka daudzi jauni cilvēki mazāk varbūt patērē vecos medijus un vairāk patērē sociālos medijus. Tieši tur viņus arī var sasniegt – sociālajos tīklos ar to vēstījumu. Arī tur viņi varbūt var viens otru atbalstīt, veidot kādas *online* kopienas, savstarpējā atbalsta grupas, mainīties ar receptēm un dot viens otram padomus. Tādā ziņā tieši sociālie tīkli padara iespējamu to, kas varbūt ar tādu masu mediju palīdzību nebūtu iespējams. Protams, arī personīgo kontaktu veidā – ja mums būtu, teiksim, jāiet, jāuzrunā katrs atsevišķi, mēs nekad nesasnīgtu tos tūkstošus, ko mēs varam paveikt sociālajos tīklos. Tā kā es teiktu, ka izšķiroša loma. Un arī ne tikai par augu uzturu, bet arī dzīvnieku aizsardzības kampaņās, arī tās ļoti spēcīgi balstās sociālajos tīklos un informācijas tehnoloģijās.

Intervētājs: Kāda nozīme varētu būt koronavīrusam vegānisma attīstībā Latvijā? Kā tas varētu to ietekmēt?

Respondents: Šobrīd, man šķiet, ir vēl pārāgri spriest. Tas viss vēl nav tā izspēlējies. Vēl tā neziņa par to, kas notiks tuvākajā laikā, vel ir diezgan liela. Pat Kariņš šodien (06.04.2020) teica, ka pagarinās ārkārtas stāvokli. Tā ir grūti spriest. Tādi pirmie novērojumi – varbūt cilvēkiem jāsēž mājās un varbūt var iemācīties vairāk vegāniskas receptes, un mēs, protams, arī aicinām viņus to darīt (smejas). No otras puses, protams, tas ir arī risks, jo tad, kad cilvēkiem ir daudz citu problēmu, tad viņi atmet nebūtiskās, lai tiktu galā ar būtiskajām. Neviens cilvēks nevar uztraukties par visu uzreiz. Ja šobrīd mani uztrauc koronavīruss, es varbūt atmetīšu kaut ko citu un nedomāšu par to. Protams, ka tādā ziņā šī dzīvnieku aizstāvība un augu ēšana ir tāds sava veida luksuss vai kaut kas tāds, ko cilvēks dara tad, kad viņam klājas labi, kad ir šīs izvēles, kad nekas nesatrauc, kad tu redzi, ka kaut kādām pamatproblēmām esi ticis galā kopumā labi un ko varētu izvēlēties, lai vēl labāk dzīvotu, vel atbildīgāk. Protams, tādā ziņā pastāv risks, ka koronavīruss nolaiž to latīņu līdz tādiem jau izdzīvošanas jautājumiem, kad varbūt jāmeklē darbs pēc smagas ekonomiskas ietekmes vai kaut kādas citas problēmas, kas nonāk pirmajā plānā, neļauj tik daudz uzmanības veltīt augu ēdiena patērēšanai vai kādai dzīvnieku aizstāvībai. Vienkārši varbūt pat tās iespējas tiek objektīvi atņemtas. Kas to lai zina. Tādā ziņā tāda īstermiņa ietekme varētu būt, ka viņa ir diezgan negatīva. Bet ilgtermiņā atkal parādās cita iespēja varbūt. Iespējams, ka cilvēki vairāk sadzirdēs par tiem riskiem, ko sabiedrībai nodara industriālā lopkopība. Te ir runa par to, ka zinātnieki saka, ka ap 2050. gadu varētu būt tā, ka no šobrīd novēršamām slimībām mirs 10 miljoni cilvēku pasaulē. Un ar katru gadu pieaugs. Tas ir saistīts ar antibiotiku rezistentām baktērijām, un viens no lielākajiem avotiem šeit ir industriālā lopkopība. Līdz ar to tiek gaidīts, ka būs ļoti daudz nāves. Varbūt, ka šī pandēmija kaut kā šo dialogu ļauj pacelt. Mēs redzam arī lielajos ārzemju ziņu kanālos, ka šī tēma ieskanās. Īstenībā šī industriālā lopkopība ir vēl viens pandēmijas risks. Pirmkārt, pandēmijas risks. Otrkārt, šo te neapkaujamo baktēriju risks. Attiecīgi, ja cilvēce kaut ko no šī mācīsies, tad varbūt tas dialogs par industriālās lopkopības reformēšanu, par šīs te salauztās pārtikas sistēmas izmaiņu uz ilgtspējīgāku, veselīgāku, mazāk sabiedrību apdraudošu, varbūt tas dialogs varētu kļūt auglīgāks ilgtermiņā.

Kods	Kategorija	Apakškategorija
<ul style="list-style-type: none"> • Es esmu vegāne jau četrus gadus, drusku vairāk. • Šobrīd es izvēlos arī vegānisku visu kosmētiku. Apģērbim, pieņemsim, ja es pārku kaut ko tā kā <i>second hand</i>, tad tā kā es neskatos, vai tur viss ir vegānisks, vai nē. Ja es pārku kaut ko jaunu, tad gan es izvairos no ādas un citiem dzīvnieku produktiem. 	Vegānisma izpausme indivīda dzīvē.	<ul style="list-style-type: none"> • Cik ilgi ir vegāne. • Vegānisku produktu lietojums.
<ul style="list-style-type: none"> • Es esmu aktīviste <i>Dzīvnieku brīvībā</i>, es organizēju “Vegānfestivālu”. • Es darbojos arī ar dažādiem rakstiskiem darbiem <i>Dzīvnieku brīvības</i> redakcijā. • Es gribēju iesaistīties vairāk. Tad bija piedāvājums, ka es varētu tā kā organizēt “Vegānfestivālu”. • Ja ir kāds, kas draugu lokā vidū ir, teiksim, ieinteresēts un uzdod kaut kādus jautājumus, es vienmēr tā kā iesaistos sarunās un pēc iespējas palīdzu. 	Indivīda ieguldījums vegānisma attīstībā Latvijā.	<ul style="list-style-type: none"> • Pamata nodarbošanās. • Vegānisma izplatīšana ģimenes un draugu lokā.
Man gribas tā kā apgalvot, ka vajadzētu būt, bet tā kustība nav gana vienota un mērķtiecīga, lai viņu tā īsti varētu saukt.	Vegānisms kā sociāla kustība Latvijā (ir/nav).	Vegānisms kustības statuss.
<ul style="list-style-type: none"> • Ja salīdzina ar ārzemēm, tur tas viss ir kaut kā aktīvāk. Tieši tā aktīvisma puse un mazāk tā kā vegāniskās ēšanas puse. • Es domāju, ka tas būtu pirmais līmenis. Bet arī es domāju, ka tur daudz tā potenciāla, kur var augt. • Tas var drīzāk ietekmēt tā kā uz slikto pusi. Gluži vienkārši tāpēc, ka cilvēki ir satraukti un panikā. Tas nav tāds brīdis, kurā tev varbūt gribas izmēģināt jaunas lietas. 	Vegānisma kā sociālās kustības attīstība Latvijā.	<ul style="list-style-type: none"> • Vegānisma attīstība Latvijā, salīdzinot ar ārzemēm. • Vegānisma kustības attīstība līdz šim. • Koronavīrusa ietekme uz vegānisma kustības attīstību.

<ul style="list-style-type: none"> • Vegānfestivāls” iesaista daudz visēdāju un ka mēs varam tā kā izkāpt no tā vegānu burbuļa un vairāk vienkārši tā kā ikvienam parādīt, cik foršs un garšīgs var būt vegānisks ēdiens, ka tas nav tik sarežģīti, atrast ko vegānisku ēst, vai, kā gatavot ēdienu. • Viens no superīgākajiem projektiem, kas mums ir bijis kā reiz, lai vairāk popularizētu vegānismu, ir tāds projekts “Augi un draugi”, kas strādā ar kafejnīcām un restorāniem. Viņus tā kā aicina ieviest augu valsts opcijas. • Es domāju, ka arī, skatoties tā kā uz veikaliem, veikalu plauktiem, var manīt, ka ir tā interese. • Gan <i>Rimi</i>, gan <i>Maximā</i> ir stipri plašāk piedāvājums pēdējos gados. 	<p>Sociālās un cita veida pārmaiņas, ko ieviesusi vegānisma kustība Latvijā</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pasākumu rašanās, kas palīdz iepazīt vegānismu. • Sabiedrībā palielinās interese par vegāniskiem produktiem. • Plašāks vegānisku produktu klāsts veiklos.
<ul style="list-style-type: none"> • Tā kustība nav gana vienota un mērķtiecīga. • Šobrīd man šķiet, ka kustība ir tāda visai mierīga. • Ir vairākas gan organizācijas, gan arī indivīdi, kas ir ar kaut kādām savām idejām par vegānismu. • Man šķiet, ka mums ir visai daudz vegānu, bet viņi nav super aktīvi tieši tādā sociālā ziņā, ka, ja ir kaut kur jāiet, kaut kur jāiesaistās, par kaut ko jāprotestē. • Manuprāt, nav tādas vismaz vienotas simbolikas. Ir kaut kādi simboli, kas tiek pārņemti vienā vai otrā kustībā. Es zinu, ka ir citas organizācijas, kas iztiek ar saviem, bet tāds vienots elements, tāds es neesmu nekur manījusi. 	<p>Vegānu sevis reprezentācija Latvijās sabiedrībā.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vegānisma kustības raksturojums. • Zīmju un simbolu lietojums.
<ul style="list-style-type: none"> • Mums Latvijā nav tāda viena līdera. Ir drīzāk vairākas atsevišķas organizācijas, kas mēģina kaut ko darīt un darboties. Šobrīd tās ir trīs – <i>Dzīvnieku brīvība</i> ir lielākā, tad 	<p>Līderība vegānisma kustībā Latvijā</p>	<p>Līderi kā organizācijas.</p>

<p>ir <i>AUGam</i>, kas organizē savus ēdiena svētkus un plus viņiem arī ir kaut kādi informācijas kanāli, kur viņi raksta tikai par ēdienu un produktiem, un tad ir <i>Riga Animal Save</i>, kas atkal runā vairāk par tiem ētiskajiem aspektiem un viņiem ir varbūt tāds savs harizmātiskais veids, kā par to runāt vairāk.</p> <ul style="list-style-type: none"> Nu skaidrs, ka katrā organizācijā ir kaut kādi varbūt atslēgas cilvēki, bet tādu nekādu līderu, es teiktu, ka nav. 		<ul style="list-style-type: none"> Līderi kā indivīdi.
<ul style="list-style-type: none"> “Vegānfestivāls” ir arī veids, kā mēs varam tikt kaut kā vairāk ziņās un medijos, un sasniegt vēl vairāk cilvēku. Es domāju, ka šobrīd soctīkli ir ļoti svarīgi ikvienai kustībai, arī vegānismam. 	<p>Informācijas tehnoloģiju nozīme vegānisma kā sociālas kustības attīstībā Latvijā</p>	<ul style="list-style-type: none"> Tehnoloģiju nozīme pasākumu popularizēšanā. Sociālo tīklu nozīme kustības attīstībā.
<ul style="list-style-type: none"> Tā apmeklētāju auditorija “Vegānfestivālā” ir katru gadu ļoti plaša. Attieksme pret vegānismu ir stipri atšķirīga, atkarībā no cilvēkiem. Attieksme ir tāda vidēja, drīzāk jau neitrāla. Man ir bijušas kaut kādas pāris sliktas pieredzes, kur vienkārši jau pats fakts, ka tu esi vegāns, ir kādam stipri sakritis uz nerviem un sadusmojis kādu. Man šķiet, ka šobrīd cilvēki daudz biežāk vispār zina, kas ir vegānisms. Tad, kad es tikko kļuvi par vegāni, tad bija visiem jāskaidro, kas tas ir, kas ir vegānisks un kas nav. Tā kā tā atpazīstamība ir noteikti vairojusies. 	<p>Vegānisms un Latvijas sabiedrība</p>	<ul style="list-style-type: none"> Sabiedrības interese par vegānismu. Attieksme pret vegānismu. Pārmaiņas sabiedrības attieksmē pret vegānismu.
<p>Man gribētos cerēt, ka mēs varētu runāt par vegānismu kaut tādā institucionālā līmenī, kā, piemēram, skolās un bērnudārzos.</p>	<p>Vegānisms un Latvijas valdība</p>	<p>Pārmaiņas, ko vēlētos, lai ievieš Latvijas valdība.</p>

Pētnieka piezīmes “AUGam” ēdiena svētkos veiktajā novērojumā

Pirmais novērojums, kas tika veikts maģistra darba “Vegānisms kā sociāla kustība” ietvaros autore izvēlējās veikt līdzdalības novērojumu 2020. gada 16. februārī Tallinas ielas kvartālā notiekošajos vegāniska ēdiena svētkos “AUGam”. Novērojuma mērķis bija izpētīt, cik daudz cilvēku apmeklē šāda veida pasākumu, noskaidrot, kāds ir apmeklētāja aptuvenais socioloģiskais portrets, novērot, kāda veida vegāniskus ēdienus un produktus iespējams iegādāties, kā arī, ko no visa tā apmeklētāji iecienījuši visvairāk. Veicot šo novērojumu, autore varēja vēl padziļinātāk izpētīt, to, cik ļoti cilvēkiem interesē šāda veida pasākumi un cik aktīvi tiek nogaršots un iegādāts tāds ēdiens, kas ir atšķirīgs no visēdāju ēdienkartes – vegānisks ēdiens. Būtiski, ka pasākuma rīkotāji arī veica apmeklētāju aptauju, kurā tika jautāts par to, cik bieži apmeklēti vegāniska ēdiena svētki “AUGam”, kādai grupai aptaujas dalībnieks sevi pieskaita – vegāns, veģetārietis vai visēdājs. Tāpat tika lūgts norādīt apmeklētāja vecumu un dzimumu. Pasākuma rīkotāji dalījās ar kuriem maģistra darba autore iepazīstināja darba ievadā.

16. februārī “AUGam” ēdiena svētki norisinājās trešo reizi. Tajā piedalījās kopumā ap 20 tirgotāju, kas lielākoties ir vegāniska un veģetāra ēdiena kafejnīcas, piemēram, “Terapija”, “Nirvana Raw”, “Gardā pupa”, “Vegstop”, “Zaļā maize” un daudzas citas. Tā kā vegāniska ēdiena svētki “AUGam” norisinājās svētdienā, kas lielākai cilvēku daļai ir brīva diena, pasākumā piedalījās diezgan daudz apmeklētāju. Lai arī temperatūra ārā tikai nedaudz pārsniedza 0 grādu atzīmi, novērojuma sākšanās brīdī, ap 12:30 apmeklētāju jau bija diezgan daudz, ņemot vērā, ka pats pasākums sākās 12:00. Tika novērots, ka uz pasākumu lielākoties ieradās cilvēki mazās draugu grupās – no diviem līdz četriem cilvēkiem, kas, autoresprāt, pasākumu izmantoja kā labu vietu, kur satikties un pavadīt laiku kopā. Vegāniska ēdiena svētkus visbiežāk apmeklēja gados jaunāki cilvēki – no 25 līdz 35 gadiem, un vienlīdz bieži varēja novērot gan sievietes, gan vīrieši, tādējādi nebija iespējams novērot, ka viens vai otrs dzimums šādam pasākumam dod lielāku priekšroku. Šis novērojums nedaudz pārsteidza, jo autorei sākotnēji šķita, ka vegāniska ēdiena svētkus biežāk apmeklēs tieši sievietes, ņemot vērā pieņēmumu, ka vīrieši savā uzturā labprātāk izvēlas dzīvnieku izcelsmes produktus. Darba autore arī novēroja, ka starp apmeklētājiem nebija tikai latviski vai krieviski runājošie, bet arī ārzemnieki. Tā kā pasākums bija domāts ikvienam interesentam, grūtības radīja noteikt, kurš no apmeklētājiem ir vegāns, veģetārietis vai visēdājs. Atbildi uz šo jautājumu palīdzēja atklāt aptaujas rezultāti, ar ko autore iepazīstināja darba sākumā. Tika arī novērots, ka pasākums bija draudzīgs bērniem, kas arī varēja iepazīties ar vegāniska ēdiena piedāvājumu. Pasākuma telpās brīvi varēja ieviest arī suņus, kas nav atļauts līdzīga veida pasākumos.

Vēso laika apstākļu dēļ lielākā daļa tirgotāju atradās iekštelpās, taču arī ārpusē varēja iegādāties dažādus vegāniskus ēdienus. Autoresprāt, piedāvāto ēdienu klāsts bija visai plašs un daudzveidīgs,

tādējādi arī parādot, ka arī vegāniem uztura ziņā ir, no kā izvēlēties un iespēju ir salīdzinoši daudz. Veicot novērojumu, autore pamanīja, ka tiek tirgotas gan dažādas vegāniskas un svaigēdāju kūkas, pankūkas, vegāniski burgeri, saldās un sāļās mērces, dažādi maizes izstrādājumi, saldējums, alus. Tika novērots arī tas, ka daži tirgotāji pārdošanā bija ieviesuši *zero waste* jeb bezatkritumu dzīvesveida principus. Piemēram, ja pircējam līdzī bija savs trauciņš, kur ielikt nopirkto, tad bija iespējams saņemt atlaidi. Salīdzinoši lielu apmeklētāju interesi radīja tirgotājs, kas piedāvāja vegānisku “gaļas” izstrādājumus, piemēram, desas. Gaļai līdzīgais efekts, forma, krāsa garša tiek iegūta no sojas un tofu siera. Tomēr, kā tika novērots, apmeklētāji visvairāk bija iecienījuši un iegādājās tieši kūciņas, ko piedāvāja liela daļa tirgotāju. Rindas pie tiem bija krietni garākas nekā pie citu vegānisku produktu tirgotājiem.

Pēc autores domām, šāda veida pasākumos, kur sabiedrība tiek iepazīstināta ar vegāniska ēdiena aizvien plašāku un daudzveidīgāku piedāvājumu, būtiska ir iespēja ļaut potenciālajiem klientiem nogaršot jeb nodegustēt ēdienu. Šādu iespēju piedāvāja liela daļa tirgotāju. Piemēram, ikvienam par brīvu tika pasniegts mandeļu piens mazajā iepakojumā. Tika novērots, ka, liela daļa cilvēku, kas bija nodegustējuši konkrēto ēdienu, uzreiz vai nedaudz vēlāk to arī iegādājās un, iespējams, šāda veida produktus sāks ieviest savā ēdienkartē. Novērojot šo apmeklētāju rīcību, darba autore aizdomājās par to, cik patiesībā vērtīgi ir par brīvu ļaut cilvēkiem nogaršot citādāku ēdienu. Pirmkārt, šādi ar vegāniska ēdiena iespējām, daudzveidību un garšās īpatnībām tiek iepazīstināta aizvien lielāka sabiedrības daļa. Tas, autoresprāt, mudina cilvēkus vairāk padomāt par to, ka vegānisks dzīvesveids nemaz nav tik ierobežojošs, ir daudz iespēju, kā paēst garšīgi, daudzveidīgi un vienlaikus izvairīties no dzīvnieku izcelsmes produktu lietošanas uzturā. Otrkārt, tā kā šādos pasākumos un arī kopumā vegānisks ēdiens nav salīdzinoši lēts, vienam kūkas, gabalam, piemēram, maksājot ap pieciem eiro, cilvēkiem ir būtiski saprast, ka ēdiens būs samaksātās naudas vērts.

Darba autore, veicot novērojumu vegāniska ēdiena svētkos, pamanīja, ka paši tirgotāji bija ļoti laipni un atsaucīgi. Labprāt atbildēja uz jautājumiem un dalījās receptēs, ieteikumos un padomos, kā vislabāk pagatavot kādu vegānisku ēdienu, ar ko kopā pasniegt un kādas garšvielas vislabāk pielikt konkrētam ēdienam. Uzmanību pievērsa arī tas, ka daži no tirgotājiem arī uz vietas gatavoja dažādus ēdienus. Varēja pavērot, kā top, piemēram, vegāniski burgeri, salāti, uzkodas.

Kopumā divas stundas veicot novērojumu vegāniska ēdiena svētkos “AUGam” autore secina, ka vērojama salīdzinoši liela cilvēku interese par citādām, vegāniska ēdiena iespējām. Varēja redzēt, ka apmeklētāji ar interesi devās pie tirgotājiem un vēlējās iegādāties ko tādu, ko, iespējams, nekad nav ēduši un kas arī veikalos pagaidām nav tik ļoti pieejams. Pēc autores domām, šis un citi līdzīgi pasākumi Latvijā, kas mudina vairāk iepazīt vegāniska ēdiena un dzīvesveida iespējas, palielina vegānisma kā sociālas kustības apmērus, sekmējot to, ka aizvien lielāka sabiedrības daļa apsver vegānisma sniegtās priekšrocības un pievēršas tam. Domāju, ka, arī palielinoties šāda veida pasākumu kā vegāniska ēdiena svētki skaitam, arī sabiedrības interese par šādu dzīvesveidu palielināsies.

Pētnieka piezīmes ielu akcijas “Nr. 06032020” veiktajā novērojumā

Otrs novērojums, ko darba autore pētījuma ietvaros veica, bija novērojums no malas. Tas pēc satura un vēstījuma, autoresprāt, bija pilnīgi atšķirīgs no novērojuma “AUGam” ēdiena svētkos, jo aktivitāte tika rīkota kā ielu akcija Rīgas centrā pie Vērmanes dārza. Tomēr galvenā ideja tāpat kā pirmajā novērotajā pasākumā, tā arī šajā – mudināt sabiedrību izmantot mazāk dzīvnieku izcelsmes produktu, tā vietā veicinot augu bāzē radītu produktu lielāku patēriņu. Akcijas dalībnieki radošā veidā mudināja garāmgājējus pievērst sev uzmanību – viņi bija sastājušies aplī un ar melnu apsēju aizsietām acīm rokās turēja datorus un plāksnes ar uzrakstiem “ko Tu redzi?” un “what do you see?”. Datoros, savukārt, tika demonstrēti video, parādot dzīvnieku ikdienu lopkautuvēs un citviet, kur tiek darītas sāpes dzīvniekiem. Akcijā kopumā piedalījās zem desmit dalībniekiem, no kuriem viens bija koordinators, kas kontrolēja pasākuma norisi. Šajā novērojumā kopumā bija iespējams iegūt mazāk datu un informācijas, jo aktivitāte šādā veidā – ar datoriem un plāksnēm norisinājās visu novērojuma laiku.

Tā kā ielu akcija notika piektdienas pēcpusdienā Rīgas centrā, garāmgājēju bija daudz, taču vien neliela daļa izrādīja interesi par šo aktivitāti, pastāvot un kādu brīdi vērojot tās norisi. Daži pagāja garām ar izbrīnu sejā, jo tiešām – nezinot par akcijas mērķi, varētu būt dīvaini Rīgas centrā ieraudzīt aplī sastājušos cilvēkus ar melniem apsējiem ap acīm, rokās turot datorus. Novērojuma laikā tika pamanīts, ka tikai pāris ieinteresēto piegāja akcija dalībniekiem tuvāk, lai iepazītos ar sniegto vēstījumu.

Pēc autores domām, salīdzinot ar novēroto “AUGam” ēdiena svētkos, šī aktivitāte bija krietni mazāk izdevusies un uzmanību piesaistoša. Autorei gan nav informācijas kādu daļu no visiem garāmgājējiem ielu akcijas veidotāji vēlējās sasniegt, tomēr, vērojot šo aktivitāti vienu stundu, šķita, ka nav sasniegts cerētais. Iespējams, ja ielu akcija būtu tikusi rīkota plašākos apmēros, izmantojot arī plakātus, tas piesaistītu lielāku garāmgājēju uzmanību. Tāpat lielāka atsauce no sabiedrības puses, iespējams, būtu, ja par pasākuma esamību tiktu plašāk vēstīts plašsaziņas līdzekļos. Vērojot no malas, nebija arī viegli saprast, kas tika attēlots video, ko akcijas dalībnieki demonstrēja garāmgājējiem.

Tomēr arī šī aktivitāte parādīja, ka vegānisms kā sociāla kustība Latvijā pamazām attīstās. Tiek organizēti ne tikai pasākumi, piedāvājot vegāniskus ēdienu un citus produktus, bet arī norisinās citādākas aktivitātes, kā šī – ielu akcija. Šīs aktivitātes organizatori bija padomājuši arī par vienojošām zīmēm visiem akcijas dalībniekiem – tumšas krāsas apģērbu un melniem apsējiem ap acīm, kam arī bija simboliska nozīme.

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs „Vegānisms kā sociāla kustība Latvijā” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.
Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (no ievada līdz secinājumiem ieskaitot) ir 236 589 rakstzīmes (ieskaitot intervālus, bet neieskaitot zemspvītras atsauces).

Autors: _____ Keitija Krastiņa

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītājs: _____ Tālis Tisenkopfs

(paraksts)

dd.mm.gggg.

Recenzents: asoc.prof. Baiba Bela _____ (paraksts)

Darbs iesniegts Socioloģijas nodaļā 05.06.2020.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

15.06. 2020. prot. Nr. _____

Komisijas sekretārs: Docents Mareks Niklass _____ (paraksts)